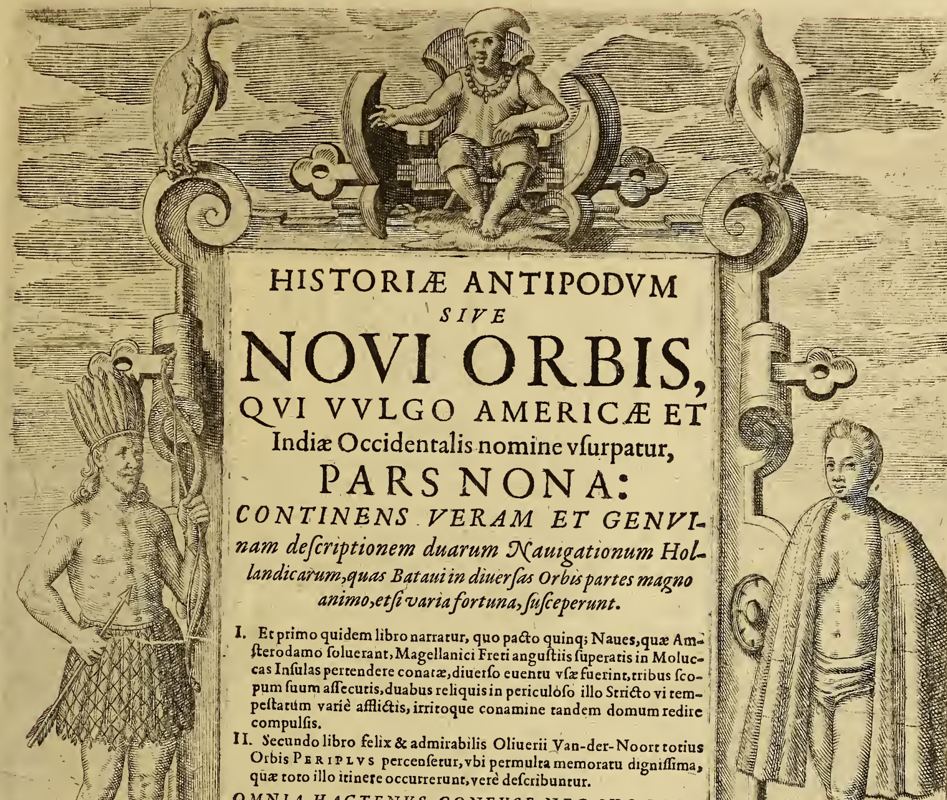

GAUDEO.

[illegible] 3rd [illegible] mentioned by Schmidt [illegible] a voyage made by the Dutch

fleet in 1599 [illegible]

Voyage [illegible] 1601 [illegible]

HISTORIÆ ANTIPODVM
SIVE
NOVI ORBIS,
QVI VVLGO AMERICÆ ET
Indiæ Occidentalis nomine vſurpatur,
PARS NONA:
CONTINENS VERAM ET GENVInam deſcriptionem duarum Nauigationum Hollandicarum, quas Bataui in diuerſas Orbis partes magno animo, etſi varia fortuna, ſuſceperunt.

I. Et primo quidem libro narratur, quo pacto quinq; Naues, quæ Amſterodamo ſoluerant, Magellanici Freti anguſtiis ſuperatis in Moluccas Inſulas pertendere conatæ, diuerſo euentu vſæ fuerint, tribus ſcopum ſuum aſſecutis, duabus reliquis in periculoſo illo Stricto vi tempeſtatum variè afflictis, irritoque conamine tandem domum redire compulſis.

II. Secundo libro felix & admirabilis Oliuerii Van-der-Noort totius Orbis PERIPLVS percenſetur, vbi permulta memoratu digniſſima, quæ toto illo itinere occurrerunt, verè deſcribuntur.

OMNIA HACTENVS CONFVSE NEC SVO LOCO edita: Nunc verò ſublatis innumeris mendis, interpretum Ablepſia admiſſis, decenter & ordine accurata:

Studio & operâ

IO. LVDOVICI GOTTOFRIDI, AMBERGENSIS.

FRANCOFVRTI, Apud Matthæum Merianum.

ANNO M D C XXXIII.

HISTORIÆ ANTIPODVM
SIVE
NOVI ORBIS PARTIS NONÆ LIBER PRIMVS.

ANNO à nato Christo Salvatore 1598. Amstelredami quinque naves instructæ sunt, tentaturæ, an per fretum Magellanicum in Moluccas insulas penetrare possint: vt eo pacto commercia & negotiationes faciliores ac expeditiores fierent. Ex his Prætoria 250. onerum capax, Spes vocabatur. In hac 130. personæ inerant. Prætoriæ vicaria Charitas, 160. onerum, & 110. hominum erat. Prætoria de nocte vocata, Fides, 160. onera, personas 109. ferebat. Quarta, Fidelitas, 100. onera, 86. viros vehebat. Postrema, Liburnica, Lætum vocata Nuncium, onera 75. viros 56. capiebat.

Quo fine Classis hæc adornata & emissa fuerit.

Nauium nomina, & earum magnitudo.

Vniuersæ hæ naues, tormentis, armisque tam nauticis quam bellicis, pecunia, bonis ac mercibus varii generis, peritis itidem ac prudentibus Capitaneis & Ducibus, optimè instructæ ac onustæ erant. Huic classi summus Præfectus Iacobus Mahu: Vice-prætoriæ verò Simon de Coordes: Fidei Capitaneus Gerardus de Beuninghen : Fidelitati Ieurian de Bockholt : & postremo Sebaldus de Weert præesse iussi fuerant.

Nomina Præfectorũ & Capitaneorum.

Omnibus ergo, vt ex vsu erat, constitutis, 27. Iunii ex littore Goerensi soluerunt, flante Cauro progredientes. Sed cum fines Angliæ iam tenerent, vento hoc mutato, in arenarum cumulos anchoras iacere coacti sunt. Durauit hæc aduersitas vsque ad 15. Iulii: quo ventum Subsolanum spirantem nacti, postquam commeatum & cibaria ea mora absumpta, resarsissent, cursum suum instaurarunt. His diebus notatu nihil dignum accidit. Die 10. Augusti, postquam ad Caput S. Vincentii, circa vesperam venissent, quatuor naues conspicati sunt, quarum vna phaselum Hispanicum referebat. Vnde, cum naues istæ Hispanicæ putarentur, impetus in eas concitatior factus est. Verum, cum accessu propiore, illæ non Hispanicæ, sed Anglicæ noscerentur, instituta via vtrinque procursum est.

Circa hoc tempus, cum *Admiranti* indicium fieret, quod, quantum panis indies populo distribueretur, à singulis absumi non posset, sed in cistas & vasa vacua contemptim abiiceretur: ob id Generalis consensu cæterorum officiariorum constituit, vt deinceps parcius commeatus dispensaretur, & singulis indies panis selibra, mensæ verò cuilibet (quæ octo personas capiebat) tres mensuræ vini præter alia sueta opsonia, vt pisces carnesque, darentur. Cursu autem continuato 19. Augusti, in primo noctis quadrante vento Iapyge flante in littus Barbaricum, longè alia quam intenderant, via impulsi sunt. Et priusquam terræ vestigium viderent, iam duodecim orgyiarum profunditatem incurrerant. Ventis ergo à tergo impetuosè frementibus, cum regredi in altum mare non liceret: naues profunditate 7. 8. & 10. orgyiarum iactis anchoris firmare compulsi sunt. *Capitaneus* autem *Beuninghen* cum vix 5. aut 4. passibus subsedisset, eodem ipso illicò die (quamuis duro & incessabili labore, cum anchoræ funis vicino scopulo implicatus esset) è fundo nauem suam extricauit. Hac tamen nocte, Prætoria nauis suis anchoris non incumbebat, vt ex qua vicina terra primò conspecta fuisset. Cum verò vniuersis videretur, incuria & negligentia gubernatorum in hoc periculum naues redactas esse: conuocatis nauium omnium præfectis & gubernatoribus Generalis per senatum bellicum mandauit, vt deinceps præfecti singuli suarum nauium

Commeatus dispensatio.

Periculum ex imperitia & negligentia gubernatorũ.

 statum,

ſtatum,& aquæ profunditatem bis ad minimum hebdomadatim metirentur,& eam cum mappis ſuis Geographicis ſedulo conferrent.

Hoc conſtituto vela verſus inſulam *Capo Verde*, nobis Dulcem dictam dirigentes, vltimo Auguſti die *S. Iacobi* inſulam conſpicati ſumus. Cum verò in Generalis naui 60. circiter infirmi eſſent, qui ſcorbuto & morbis aliis decumberent: non conſultum ſaltem, ſed neceſſarium videbatur, vt ad vnam harum inſularum excurſus fieret, ad res neceſſarias reparandas. Nam & carnium, & fructuum, & aquæ iam haud mediocris indigentia erat. Quod autem compertum haberent, in *S. Iacobi* portu plerumque phaſelos aliquot cibariis refertos morari: iuſſit Generalis, vt ſcaphæ vniuerſæ viris probè munirentur, & apud Capitanei de Weert nauem congregarentur. Ductu enim Capitanei Beuninghen ſub noctem in portum, imò, ſi fieri poſſet, in ipſum littus excurſum faciendum eſſe. Quod ſi ergo fieret, vt fuga retrocedendum eſſet: facerent, vt omnes apud *Capitaneum de Weert*, cuius Liburnica in proximo terræ confinio ſtatura ſit, conueniret. Hoc conſilio cum ad portum propinquaſſent, diuerſis locis ſuccenſos ignes videntes, haud temerè, conſilium ſuum proditum eſſe, ſuſpicabantur. Qua cauſa, & quod ſimul ventus incommodus ſurgeret, portusque conditio nulli nota eſſet, re infecta reuerſi ſunt.

Inſula S. Iacobi.

Poſtero die, Calendis Septembr. *Inſulam de Mayo* propius ſuccedentes, vniuerſi ibi anchoras iactarunt, præter vnum *Admirantem*, qui propter ſtationis incommoditatem diutius illic morari nolebat. Ex hoc loco Capitanei *Beuninghen* & *Bockholdt*, cum militum parte in terram egreſſi, aquæ nihil inuenerunt. Cumque vniuerſa iſta nocte, voto inueniendorum hominum circumiuiſſent, ſub poſteri diei meridiem ad naues reuerſi, annoſum ſaltem quendam *Luſitanum* cum capris aliquot ſtrigoſis adduxerunt. *Luſitanus hic*, cum de ciuitatis *S. Iacobi* conditione rogaretur, occupari eam ideo difficillimum fore dicebat, quod plerunque 500. Luſitanis, & 1500. Æthiopibus, cũ aliquot tormentis promptis cuſtodiretur. A meridie diſceſſionis ſigno dato, vniuerſi vnà verſus *S. Iacobi Inſulam* tendentes ſecundum porrecta littora vela fecerunt: in quorum ſinu quodam contum, è naue in portu Praya merſa, viderunt. Hunc angulum tranſmittentes, in ipſo portu grandiorem vnam, & duas minores naues offenderunt: quarum illa *Hermanni Webbe Naucleri Hamburgenſis*, in *Braſiliam* nauigaturi erat. Claſſis autem vbi tum ad latera tum tergum huius nauis conſediſſet: Generalis ſcapham maiorem, Capitaneus autem *de Weert* minorem ſcapham ad geminas conſpectas minores naues mittunt. Sed viris vtraſque vacuas inueniunt. Altera ſiquidem phaſelo ſimilis, *Æthiopes* aliquot tranſuexerat, nec in ea quicquam præter duas aquæ tonnas, & milii modicum, vinique *Bottigiam* ſiue cadum vnum repertum eſt. Alterâ 15. onerum, vt videbatur, Epiſcopus quidam nauigaturus ad *S. Thomæ* oppidum erat. Eius enim in hac omnis ſupellex condita fuerat, ante, quam metu aduenarum in tutiora loca, & partim in nauem Hamburgẽſem efferretur. Ciſtæ pleræque inanes: paucæ veſtibus & libris refertæ erant. Sed & vini dolium, & alterum olei, & quatuor vel quinque panibus plena ibidem reperta, ad Generalem illico comportata ſunt. Iuxta portum hunc in editiſſimo & præruptiſſimo loco caſtellum erat, de quo in naues aliquoties conſulminabatur. Quo animaduerſo, vt vniuerſæ ſcaphæ Hamburgenſi naui ſuccederent, & poſt eam laterent, ibique Capitanei *Beuninghen* mandata morarentur, Generalis ſuaſit. Interim nauclerus *webbe* in prætoriæ vicariam nauem accitus, cum de ciuitatis conditione rogaretur, quicquid ſciret, recenſebat. Ad hunc ſcilicet Simon de Coordes fari orſus, cauſas, cur huc appuliſſent, explicabat: quod nimirum hoſtile nihil meditarentur, ſed pro ægris, recentem aquam carnesque ac fructus quoſdam, pretio iuſto numerato ſaltem rogarent. Quæ poſtulata cum nulli cuiquam iniqua videri poſſint: nauclerum iuxta orabat, vt ſuorum nautarum habitu indutus ad Vice-Admirantis Franciſci Veruii præfectum haud cunctanter ſe reciperet, & ipſi aduenarum inſtitutum explicaret, reſponſumque ab eodem referret, ne commeatus denegati inopia grauius quid moliri cogerentur.

Luſitanus vetulus ad naues fertur.

Prayæ aditus.

Nauis Hamburg. apud Prayam.

Nauis Epiſcopalis.

Sollicitantibus *Hamburgenſis* gratificaturus, caſtellum aditum ſe accingit. Circa noctem mediam reuerſus, hoc à præfecto reſponſum tulit: quod amici venerint, credere ſe haudquaquã poſſe: cum id expilatione nauium minimè declararint. Sed quocunque ſe iſta modo habeant, cũ ſibi inconſulto Gubernatore, qui in ciuitate S. Iacobi, hinc duobus milliaribus diſtante agat, nihil quicquam niſi capitis ſupplicii periclitatione, agere liceat: ideò ſe ſuaſorem eſſe, huius diei moram adhuc æquo animo ferrent. Veredo enim ſeu curſore ſeſe feſtinò hanc rem ad Gubernatorem nunciaturum iam eſſe, vt eius ante auroræ exortum reſponſum ſcire poſſent.

Nauclerus Hamburg. ad Luſitanos amandatur.

Hoc præfecti reſponſo in deliberationem vocato, intutum & inconſultum ſenatus bellicus fore cenſuit, ſi mora protractiore *Luſitanis* commodius armandis, & tum peditibus tum equitibus ex Iacobi ciuitate congregandis occaſio præberetur. Nihil ergò cunctando Capitaneus *Beuninghen*, & Teſſerarius *Rombout Hooghſtoel* cum ſcaphis vniuerſis & 150. circiter viris in terram erupe-runt. Cumque in ordines coëgiſſent milites, fragoſo tympanorum ac tubarum ſonitu, ac volantibus

tibus binis vexillis versus castellum(quod 175.passuum altitudine elatum,ea parte,qua mare spectat,loricis validis,quatuor pedes latis,ac ex grandibus lapidibus constructis,munitum, ac aditu angustissimo, vix binos iunctum viros ingredientes admittēte,obseptum erat: cuius insuper præcipitium tam decliue ac arduum visebatur,vt ex eo sex viri,solo lapidum coniectu 1000.ascensuros propellere possent) sese proferunt. Capitaneus,nulla difficultate permotus, cum suis ad sacellum quoddam festinat:in quo si decem vel duodecim saltem milites repugnassent, aditum omnem sine suo damno vllo intercludere potuissent. Hoc exsuperato, ascensum intrepidi conti-

Castelli Prayæ descriptio.

nuant,& in sublime directis sclopetis effulminantes, Lusitanos hostiliter tentant. Hi iam ergò præsente spectato periculo territi,cum decies in nostros (quorum duo læsi sunt) effulminassent, è castello,ex quo prius omnia abegerant & extulerant,furtim se proripiunt. Nostri ergò iam nemine contrapugnante,id ingressi sunt. Vbi pernoctantes, diligentes excubias egerunt. Postero diluculo,cum Lusitani magno tum peditum tum equitum numero quoquoversum è montanis erumperent: *Beuninghen* à Generali petiit,vt in auxilium plures milites, & certum pulueris pyrii modum sibi mitteret. Vsu ergò ista poscente, Capitaneus de *Weert* cum 60.viris missus est. Interim Capitaneus *Beuninghen* tria ferrea tormenta,in campo illo,per quem Lusitani profugerant, reperta, in portas & viarum nonnullarum aditus locauit, cæterosque accessus, scamnis, sellis, & cistis,contra equorum irruptum,quasi vallauit & obsepsit. Hoc extemporaneo munimento sese vtcunque defendebant:etsi longius illic morari nullum propositum haberent. Malebant enim, quod opus erat,mediante pace impetrare,quam vi,quæ necessitatibus maioribus præseruanda videbatur. Occasionibus ergò quibuscunque ad colloquium mutuum captatis:tandem in valle ista,quæ iuxta propugnaculum erat, iudex loci super equo, vexillum paciferum prætentans prodiit.

Lusitani Castellum Prayæ fuga deserunt.

Ad hunc dicti Capitanei decliuius se conferentes,quid primum aduentantes postulassent, longius ipsi enarrant. Quos excipiens *iudex*, magnam hanc esse iniuriam quiritatur, quod se amicos profitentes,quæ amicorum erant,non prestarent. Cui ipsi contra respondent:Necessitatis

Hollandi cum Prayæ iudice loquuntur.

legem excusari non opus habere. Et cum iam à patria sua absint longius, grauique rerum inopia premantur: sibi omninò necessarium fuisse, vt quo ad vitæ sustentationem haud dubiè egerent, id aut pretio aut vi exigerent. Sed hic disputationis locum non esse. Breui igitur secum deliberarent, an, quæ extremè desiderarent, sibi concessuri sint. Nam si id facerent minus: consilium è tempore capiundum fore. Quibus *index* respondit, citra Gubernatoris consensum indultumq; sibi nihil quicquam præstare integrum esse. Ad illum ergò in *S. Iacobi oppidum* se festinanter perrecturum, vt voluntatem ipsius cognoscat.

Bataui ad Gubernatorem scribunt.

Produx Classis, vbi acta cognouit, consultum fore ratus est, vt ad gubernatorem ipsum litteræ mitterentur. Puerum itaque suum, Lusitanicæ linguæ peritum, festinò misit, qui eodem illico die gubernatoris responsum attulit. Literis autem illis Gubernatori exponebant, quomodo commeatus & aquæ inopia nimioperè premerentur. Coactos se ergo fuisse dicebant, vt ad ista necessaria paranda, quæcunque obuia essent media, vsurparent. Suum vero animum nunquam fuisse, binas in portu nauiculas inuentas prædari, multo minus easdem spoliare. Quæ autem ex ipsis vacuis extulissent, securitatis suæ causa fecisse. Eodem etiam animo ipsum castellum occupasse, non vt illud sibi seruarent, sed ex eo saltem necessaria acquirerent. Se ergo impendio de maturando ad hæc responso instare. Sed & hoc se simul polliceri, quod, quæcunque per suos in castello alienata sint, primo quouis tempore restitui, curaturi sint: hoc vnum rogantes, vt rebus iis, quibus oppidò egerent, maturrimè instruerentur. Quod ni fieret, certo sibi constitutum esse, Gubernatorem ipsum in oppido inuisere.

Dolus & perfidia Lusitanorum. Lusitanus vafer & mendax.

Amandato puero circa meridiem ipsemet *Generalis* cum Capitaneo *Bockholdt*, ad spectandū castellum ascendit. Quo facto, cum vniuersis Capitaneis ad vallem vicinam, Coccis seu nucibus Indicis confertissimam profectus est. Ibi Lusitanis vsque adeo familiares facti sunt, vt illi sub noctem poma Aurata, Limones, Punica & fructus similes in portum se aducturos esse, promitterent. Sed promissum haud præstiterunt. Inter cæteros Vitalgo, id est, nobilis quidam simulabat, quasi Hollandis nimioperè faueret. Is vnà etiam cum *Beuninghen*, qui prægressæ noctis laboribus admodum fatigatus erat, ad naues vsque pergebat. Ibi lautius habitus, clam se curaturum dicebat, vt refocillamenta, quæcunque optarent, acciperent, modo ad eum locum, vbi habitaret, hinc duorum milliarium interuallo distantem, scaphas duas ternasve mitterent. Nam ad hoc accurandum occasionem sibi certissimam esse. Postero die, cum scaphæ eo excurrissent, pro homine mendacium inuenerunt.

Hollandi à Gubernatore literas accipiunt.

Circa vesperam Generalis, cum Vice-Admirante & Capitaneo *Bockhold* ad naues reconuersus, Capitaneum de *Weert* cum 300. militibus in castello reliquit. Sequente die, qui 4. Septembr. erat, passim in omnibus montanis plurima se turba spectandam dedit. Itaque quod puer emissus cum responso nondum rediisset, sua in statione *Hollandi* omnes manebant. Circa meridiem puer cum literis rediit: quibus Gubernator de præstitæ amicitiæ genere scilicet valde amarulenter querebatur, dicens quod si amicè egissent, multò minore labore, quibus egerent, impetraturi fuissent. Se verò, quod Christiani sint, credere haud posse: quorum socii templa tam sacrilegè spoliassent. Quod si tamen omnino id ita vellent, in ipsorum se crediturum esse gratiam, quod effreni petulantia militum ista omnia patrata sint: cuius argumentum ex eo quoq; liqueat, quod vasa argentea omnia licet confracta, reddita sint. Cæterum se nihilominus ipsis omnem suam fidem & officia spondere. Curent ergò vt cum in isto, quo degerent loco, nihil in parato sit, primo quouis tempore vsque ad ipsam S. Iacobi ciuitatem pertenderent: & cætera ex suis præsentes intelligerent.

Hollandi Gubernatori respondent.

His Gubernatoris literis lectis, visum est Capitaneis, vt è vestigio de suis aliquis cum literis ad Gubernatorem remitteretur, quibus ipsi indicaretur, minimè opportunum esse, vt deserto castello vniuersam classem ad S. Iacobi oppidum agerent. Velle se tamen aquam inde Liburnicis aduehere, & quod soluendum restaret, integrè dependere. Quæ vt ratiora & confirmatiora essent, obsides dare se nil tergiuersari, tantisper, dum cum ipsis nauibus, aut ipsa quæ extulissent, aut horum iustum pretium restitueretur. Denuò se ergò instanter rogare, vt rotundum ad hæc omnia responsum det. Sin minus, cum vltrò citroque missitandis internunciis, temporis opportunitatem manu mittere non possint, coactum se iri, vt ad media diuertant istiusmodi, quibus se pro voto adiuuari posse arbitrentur. Hæc vt decreta, ita scripta & missa sunt. Circa hoc tempus Capitaneus de *Weert* ex alui profluuio infirmus ad naues rediit: cuius loco Capitaneus *Bockholdt* substitutus successit.

Legati Lusitani ab Hollandis in naues recipiuntur.

A meridie Generalis in terram egressus est. Circa vesperam à Gubernatore *Lusitani* aliquot appulerunt: inter quos & sacrificus numerabatur. Hos vniuersos, quod iam serum esset, Generalis inuitauit, vt ad naues secum vnà pergerent, has spectatum simul, & quæ necessaria essent, tractatum. *Lusitani*, cum viderent, *Hollandos* summa æquitate & pace omnia transigi optare, non tergiuersati sunt apud eosdem diuertere. Ergo in Generalis nauem recepti, lauteque ac magnificè ibidem

ibidem tractati, noctem eam amotis seriis, Genio impenderunt. Postero die, qui 5. Septembr. erat, conditionibus vtrinque æquis propositis, facile conciliati sunt. Iurabant enim *Lusitani*, præstituros se vniuersa quæ ab *Hollandis* rogata essent: eo tamen modo, ac pacto, si cum nauibus suis ad ipsam *S. Iacobi* ciuitatem pergerent. Extra hoc enim, pactum ratum esse minimè posse. Cui & ipse Generalis tandem astipulatus est, ea proposita conditione, vt pro Liburnicarum restitutione Lusitani aliquot obsides mitterent.

Hoc modo rebus compositis, *Lusitani* è nauibus in terram rursus egressi sunt. Mandato verò *Generalis*, milites deserto castello ad naues redierunt, & dum *Lusitanos* prætergrederentur, vexillis quatuor volantibus tam concinno ordine & habitu incesserunt, vt *Lusitani* non ipsorum saltem agilitatem, sed & prudentiam singularem admirarentur, nec cuiates essent, satis ratum haberent, cum varias inter ipsos linguas sonare audirent.

A meridie 6. Septembr. anchoræ emotæ sunt, hoc fine, vt eodem die in S. Iacobi portum incurrerent. Sed certo Hollandorum commodo is obtineri non poterat. Constituerant enim *Lusitani*, quas naues amice allectassent, insidiosè & hostiliter excipere: quem in finem etiam iam omnia sua tormenta in littus extulerant. Bona tamen, vt diximus, *Hollandorum* fortuna ventus à portu naues abstinuerat: qui tanta aduersitate spirabat, vt ipsum non saltem non tenere, sed ne iunctim quidem procurrere possent. Capitaneus siquidem *Beuninghen* & de *Weert*, qui iuncti manebant, sub auroram se solos videntes, in proximo duas naues prospectarũt, iuxta Maijo stantes. Ad quas cum speculatores emitterent, cognouerunt ipsas illas esse, quas prius ad Prayam occupassent. Vnam enim cum classe stationem tenere non poterant, quod nec remos nec gubernacula idonea & solida haberent. Cæteri, nimirum *Generalis*, *Vice-Admiralis*, & Capitaneus *Bockhold*, omnibus velis id annitebantur sedulo, vt ea adhuc vespera portum ingrederentur. Quẽ tamen cum obtineri minimè posse viderent, scapham cum duodecim viris & puero literas ferente ad Gubernatorem mittentes, significarunt ei, quod nullo vspiam nisi portu potiri possent, sed quod summa necessitate compulsi in Prayam redire cogerentur. Faceret ergò primo quouis tempore, vt contractus ibi conditiones præstarentur. Emissitii dicti cum in littus exiissent, id vniuersum tum armatis viris, tum positis tormentis occupatum viderunt. Puero autem solo ad Gubernatorem deducto, cæteri in domum quandam recepti sunt. Cognita re, suspicabatur Gubernator, quod ex compacto Hollandi duas naues in rapidum & tumultuosum mare eduxissent. Manè ergò emissitios iterum dimittens, interminabatur serio ne post vnquam hac redirẽt. Nam pro ipsis se præter puluerem & glandes nihil paratum habere. Generalis itaque hoc nuncio accepto, recto cursu cum tribus comitibus nauibus illicò in portum *Prayæ* reflexit, & ibi quatuor reliquas altius in mari peruagantes, moratus est.

Intempestas oborta, Hollandis commodat. Ventus aduersus simul & secundus.

Lusitanorũ responsio hostilitatis plena.

Intereà, ne tempus frustrà periret, *Simon de Coordes*, cum viris aliquot ac doliis trium sociarum nauium, aquam haustum in terram egreditur. Et cum ad castellum paulatim ascenderet, Lusitani, qui iam redierant, ex eo rursus profugiunt. Itaque custodiis vbique dispositis, Tesserarium *Hooghstoel* castelli tutorem & inspectorem relinquens, descendit iterum, vt aquam, cuius summa necessitas esset, inuasari curaret.

Hollandi aquâ se instruunt.

His agitatis, duo tresve *Lusitani* equites pecora aliquot propius adducentes, *Hollandos* hoc pacto ex castello prolicere conantur, vt eosdem posteà ex insidiis obtruncarent. Sed *Vice-Admirans* dolo percognito, suos in ordine cogebat, ita vt in inuasanda aqua strenuè pergeretur. Cæterum hostis, dolum proditum videns, cum 200. equitibus, quorum singuli sclopetis instructi erant, prorumpens, rectà versus castellum, qua id accessum ferebat, per montana contendit. Et cum iam in apertam castelli planitiem se intulisset, tesserarius ei haud intrepidus ex castello fortiter obluctatus est. Quod intelligens Vice-Admirans, nonnullis apud scaphas & dolia relictis, ipsemet festinè in castellum se ingerens, hostem animosè adortus est, ac eundem breui in fugam vertit. Sic ergò porrò nullo obstante dolia sua complere aqua *Hollandi* poterant. Conflictus autem impetum videns *Generalis*, expeditè cum vexillo suo in terram aliquammultos milites exponi iussit. Et tamen iuxta, cum vereretur, vt cæteras naues in mari passim peruagantes, nec portu potiri valentes, ex conspectu amitteret: & diutius ibi morari nollet, cum propter aëris insalubritatem ægri indies infirmiores fierent, & ipsemet quoque febri correptus esset: ideò his causis omnibus motus Vice-Admiranti mandauit, vt cum vniuerso populo ad naues rediret.

Hollandorum & Lusitanorum conflictus.

Quod is haud cunctanter expeditum dabat, prius tamen subiectis flammis castello ac plerisque ædibus succensis & exustis. Hinc ergò, cæteras vagantes naues consecuturi 9. Septembr. soluentes, circa vesperam Generalis scapham in sinum vicinum, vbi armenta aliquot conspiciebantur, amandarunt: vnde taurum vnum saltem, cum longius in terram penetrare inconsultum videretur, abstulerunt. Intereà Capitaneus *Beuninghen*, harum rerum omnium nescius scapham suam in littus emittens, illud tum viris tum dispositis tormentis vndiquaque esse occupatum cognouit.

Castellum igni exuritur.

gnouit. Qua causa inde se properè rursus amouit. Die 10. Septembr. Generalis parcendi temporis gratia statuit, *S. Iacobi* Insula deserta, vela in *Insulam Brauam*, id est, vastam ac desertam conuertere, vt quantum aquæ deesset, ibi inuasaretur.

Hollandi S. Iacobum deserunt.

A meridie diei 11. Insulæ dictæ propius appulerunt. Cæterum quod ad figendas anchoras commodus fundus non esset, siquidem scopulis saxisque omnia inuia erant: obliquis velis secundum Insulæ longitudinem pronauigantes, sub noctem aquam puteanam inuenerunt. Quæ etsi quidem non nisi magno & ærumnoso labore auferri posset: nihilominus tamen Capitanei *Beuninghen* & *Bockholdt* cum doliis in terram emissi sunt. Qui posteà sub noctem, magno labore ad naues redierunt.

Hoc die Ianus Eldrix Chirurgus in prætoria naui obiit, & in dicta Insula sepultus est. Intereà Capitaneus de *Weert* cum prætoria scapha sinum quendam incurrens, postquam ingressus terram omnia attentè dispexisset, *Æthiopes* tandem & *Lusitanos* aliquot offendit. Quos de longinquo compellans, rogabat, vt commodum sibi locum aliquem ostenderent, in quo aquam haurire posset: & si quid vel fructuum vel carnis haberent, æquo pretio sibi diuenderent. Cui illi responderunt: *Anglos* quidem & *Gallos* ibi aqua se plerunque instruere, sed naues tamen semper in mari relinquere. Cæterùm, quod fructus & carnes attineret, illorum se quidem nullam copiam habere, nec quicquam etiam inconsulto suo Capitoso, qui in edito monte habitet, diuendere posse. In Insula tamen *Del Fuogo* copiam eorum paratissimam adipisci licere. His digressis, Capitaneus omnes terræ angulos perquirens, tandem quatuor vel quinque ruinosas casas inuenit, quarum vnius aditus congestis grandibus lapidibus obseptus & obstructus erat.

Hollandi casam frumento Indico plenā inueniunt.

Hunc reserari iubens Capitaneus, casam frumento Indico confertam inuenit. Ibi ergò cum tribus sociis manere constituens, scapham ad *Generalem* remisit, & ei, quid inuentum esset, impertiuit. Vespera autem appellente, cum metueret, ne *Lusitani* frumenti auferendi causa fors redirent: commodum accidit, vt eodem momento vna ex nauibus Episcopi in sinum incurreret, in quam

quam ob id Capitaneus frumentum inferri iubebat. Hoc labore vniuersa nox insumebatur, cum saccos, quibus frumentum portarent, nullos in promptu haberent, sed caligis follicantibus ad hoc vti cogerentur.

Eodem in loco testudines grandes quoque duas inuenerunt, quarum quælibet vltra 600. oua fouebat. His ad naues allatis, gaudio omnes perfusi sunt. *Lusitani* ac *Æthiopes*, cum sub noctem frumentum ex casa efferri viderent, ingenti clamore per decliue montis proruerunt. Quos tamen Capitaneus, qui duos saltem sclopos secum habebat forti à se animo propulsabat. Et cũ frumentum iam vniuersum ferè naui intulisset, cum ea ad alteram scapham, quæ à terra non procul aberat, perrexit, vt ibi diei ortum expectaret, & contra quoscunque impetus se fortius instrueret ac muniret. Exorto ergò die *Lusitani* cum *Capitaneo*, propius ad terram progresso, sermocinatum descendunt, grauissimè querentes, quod ne verbo vno admonitis sibi frumentum ademisset: quo orbati, cum victualia reliqua nulla habeant, iam fame mori cogantur. His Capitaneus respondit, longè sibi certius, quam prætenderent, constare: nec nescium esse, quod idem frumentum ibidem enatum sit: quod hoc fine in illam casam congesserint, vt in *S. Iacobi* oppidum inferrent. Nec enim credibile esse, cum in montibus degant, facturos, vt vniuersum suum commeatum in littore recondant. Sciant tamen nihilominus, per vim se non statuisse ipsos frumento suo spoliare, sed pretio multo æquiore, quam Insulani facturi sint, id æstimantibus soluturum esse, modo aquæ hauriendæ commodum locum monstrare non detrectent. Id enim æquum esse: & apud Gubernatorem excusari commodè posse, si vi sibi surreptum frumentum, seque ad aquæ locum monstrandum compulsos esse prætenderent. *Lusitani* conditione probata, aquarum locum commodum monstrare promiserunt, si naues in alteram partem Insulæ agerent, ad illum locum, vbi succenso igne signum accepturi essent. His transactis discessum est.

Grãdes testudines.

Posthæc Capitaneus ad prætoriam nauem reuersus, Generalis languorem valdè auctum cognoscit. Is enim iam omnes Capitaneos ad se acciuerat, vt cum ipsis de necessariis conferret, dicens, diutius ibi obhærescere sibi neutiquam commodum esse, & simul Vice-Admiranti omne suum munus demandans, rogansque, ne porrò rebus alienis molestaretur, sed Vice-Admirans tũ vexillis tum ignibus noctu præfectus esset.

Generalis potestatem & officium suum Vice-Admiranti imponit.

Itaque Vice-Admirans, cum, quantum aquæ cuilibet naui adhuc deficeret, à cæteris Capitaneis edoctus esset, constituit, vt qui apparatum maiorem haberent, cæteris indigentioribus aliquid impertirent, diurnamque portionem minuerent, & quam primum pluuiæ fierent, aquam colligerent, & quam parcissimè possent, viuerent, vt in continuando itinere minus impedirentur. Tribus enim vel quatuor mensibus citius impetrandæ vllibi aquæ spem nullam effulgere. Porrò autem si opus futurum sit, Capitaneorum quiuis tres quatuorve ægros ex prætoria ad suas naues transferret, & pro his totidem sanos remitteret. Post hæc etiam vini parcior dispensatio fieret, adeo, vt tertia parte minus quilibet acciperet. Hoc ordine omnibus rebus constitutis, cursum redintegrantes vento Cauro intra Aquiloeurum die 15. Septembr. perrexerunt.

Nouus Vice-Admirãtis ordo.

Die 22. in naui prætoria tormento exploso, & ex puppi vexillo suffixo, Capitaneis accedendi signum datum est. Venientes illi *Generalem* vsque adeò infirmum inuenerunt, vt vitæ longioris nulla spes superesset. Idem status curatoris quoque eiusdem nauis *Danielis Resteau* erat: qui & ipse cum *Generali* ardentissima febri vrebatur. Sub mediam noctem intra 23. & 24. Septemb. Generalis præsentibus Vice-Admirante & Capitaneo *Beuninghen* expirauit: quem paulo post circa horam tertiam *Daniel Resteau* quoque eodem exitu secutus est. Quorum duorum intempestiuus obitus certè vniuersos haud modicè afflixit. Nam Generalem propter insignem prudentiam, & multivariam peritiam, summamq; humanitatem, qua promiscuè omnes prosequebatur, vniuersi certatim impendio amauerant & venerati erant.

Iacob. Mahu Generalis obit.

Sub diei 25. Septembr. exortum, cum vexillum luctui destinatum in prætoria erectum esset, naues ad eam vniuersæ congregatæ sunt, vt defuncto Generali nouissimum honorem præstarẽt. Cadauer itaq; feretro lapidibus, vt citius mergeretur, oppleto, impositum, & linteo inuolutum, àque Capitaneis ex puppi ad proram vsque portatum, tandem à nautis in rubrum sabulum demittitur: quo tempore etiam obtectorum tympanorum & tubarum lugubris strepitus, bombardarumque fragosus fremitus passim personabat. Simili processu Daniel Resteau quoque in mare demissus est.

Generalis sepelitur in profundo Oceano.

His curatis, cum inconsultum videretur, classem, quæ Generali iam in omnibus parere didicerat, comprimis verò prætoriam, quę frequentibus ægris plena erat, diutius capite & moderatore suo destitui: senatu bellico coacto, decretum est, vt literæ, quæ à Dominis nauium obsignatæ datæ essent, proferrentur, & resignatæ, publicè audientibus omnibus recitarentur. Ex his intelligebatur, eos ita constituisse, vt si fors præfectus generalis Dominus Iacobus Mahu in itinere obiret, ipsius loco Vice-Admirans Simon de Coordes substitueretur ac præficeretur. Quibus

Noui Generalis electio.

cum gaudio ab omnibus perceptis, Coordes citra moram Dux classis ac summus præfectus salutatus est.

Hic ergò cum iuramentum obedientiæ & fidelitatis à Capitaneis, nautis ac militibus pro more sumpsisset, literæ modo dictæ de noui Generalis electione vniuersis denuò recitatæ sunt: quibus auditis mœror vniuersalis quadamtenus leniebatur, hoc insuper accedente, quod eodem fine Capitaneus *Beuninghen* grauem & elegantem orationem ad populum ederet. Porrò, vt temporis ratio aliqua haberetur, Generalis nauem suam, quam iam deserendam videbat, nouo capite instructurus, senatum bellicum conuocauit, & communi habito consilio curauit, vt pro Vice-Admirante Gerardus de Beuninghen: pro hoc rursus Capitaneus de Weert: & item pro isto Dietericus Gerrits Enckhusanus sufficeretur & constitueretur. Singuli autem hoc vespere ad suas naues redeuntes, manè reconuenerunt: vt de cursus ac itineris modo exactius decerneretur. Iam enim vix 26. Orgyarum profunditatem habebant. De his ergo sequente die constituebatur, & in inuentarium, quæ & quanta bona Generalis defunctus reliquisset, referebatur, nauibus nihilominus cursum suum seruantibus. Ab eo tempore scorbutus inter populum, præcipuè autem in prætoria naue, ita inualuit, vt omnes naues ægris refertæ essent. Die 27. Petrus Ianssius, prætoriæ nauis gubernator diem obiit.

Capitaneorum noua constitutio.

Morbi inter nautas acerbatur.

Die 28. *Generalis*, qui tum temporis in priore sua naui adhuc agebat, signo dato Capitaneos ad se accersiuit. A quo ad omnes naues pergens, generale iuramentum sibi præstari iussit. Sed & Capitanei omnes à suis sibi recens addictis nautis ac subditis peculiare iuramentum poscebant. Generalis autem 29. Septembr. nauem veterem deserens, à prætoriæ nautis cum gratulatione exceptus est.

His dicto modo curatis, continuandi itineris gratia cursum suum prorsum direxerunt, vsq; dum à 4. Octobr. ad 6. paulò exquisitius intra austrum & occasum, & post iterum intra ortum & meridiem pertenderent. Circa hoc tempus ex naue Fidelitate vocata signo dato, Capitanei conuocantur, quod *Bockholt* admodum infirmus esset. Quod verò ventus admodum importunus flaret, solus Vice-Admirans ad eum visitandum perrexit.

Die 27. Octobr. Generalis ad Capitaneos vniuersos enunciauit, vt in omnibus promiscuè nauibus tum preces tum ieiunia fierent, & Deus oraretur, vt in tot angustiis, non solum ab aquæ inopia, sed & ægrorum multitudine positis, ipsis fidelem opem & auxilium cœlitus afferret. Hoc tempore austri altitudinem 1½. graduum tenebant.

Die 2. Nouembr. cum scorbuti vis tam latè serpsisset, ac inualuisset, vt in prætoria naui vix iam tot sani superessent, quibus regi nauis posset: Capitaneus etiam de *Weert* 70. ægros secũ haberet, iis non numeratis, qui contagione quidem inuasi, sed nondum tamẽ penitus deiecti essent: sicut & in cæteris nauibus vltra 30. aut 40. morbosi numerarentur: Generalis ob hæc compulsus, Capitaneis nautisque ac gubernatoribus vniuersis ad se concitis difficultates illas exposuit, dicens, sibi impossibile videri, vt diutius in mari citra maximæ populi partis dispendium & internecionem versarentur. Collatis ergo sententiis vniuersi decreuerunt, vt alicubi terram quærerent, in qua ægri curari ac refici possent: quem in vsum Insulam Anno Bueno, vt quæ largissimam copiam carnium, auranciorum ac cæterorum fructuum haberet, omnium commodissimam putabant. Intra Aquilo-eurum ergo cursum suum ad nominatam insulam recta continuarunt.

Scorbutus inualescit.

Multitudo ægrorum sub Zona torrida.

Annobona Insula.

Circa noctis medium ferè, Admirans, qui prior cæteris nauigabat, disploso tormento signũ dedit. Nam præter omnem opinionem & supputationem gubernatorum, propinquam terram videbat, quam nonnulli adhuc centenis, alii ducentenis, quidam centenis vicenis milliaribus abesse crediderant. Cæteri ergo in nauibus qui erant, signo accepto, cum & ipsi terram propinquã conspicarentur, in littore *Manicongo* anchoras miserunt, sub altitudine lineæ australis graduum ferè trium: & binorum milliarium interuallo à terra stationem agentes, 8. passuum profunditatem habuerunt.

Terra nec opinantibus oblata.

Hoc loco nauem Episcopi cum 11. personis desiderarunt, quam ab eo tempore non viderunt iterum. Et licet nonnulli affirment, quod eam ferente vento declinantem conspexerint, ac ob id eam voluntariam discessionem fecisse suspicentur: posteris tamen temporibus diuersum omnino compertum est, eam nimirum post diuturnas iactationes ad *Capo de Lopo Gonsales* appulisse, vnde paulò antè *Hollandi* soluissent. Hîc ergo illos naue relicta, cum Domino *Mucherone* in *Indiam Occidentalem* pronauigasse.

Nauis Episcopalis desideratur.

Manè diei 4. Nouemb. cum Capitanei in prætoria naui conuenissent: *Generalis Vice Admirantem* cum scapha vna, & Liburnica, in terram emisit, vt quæ loci ratio esset, & vtrum portus aliquis, in quo naues commodè versari possent, conspicaretur. Qui tamen propius ad terram impellens, tantam fundi eminentiam attigit, vt magno perrumpere labore vix posset. Nec tamen in terra quicquam præter arbores quasdam offendit, licet secundum littus porrectum tam diu procurreret, vt etiam propter noctis interlapsas tenebras ibidem morari cogeretur.

Postero

Postero die hoc ad naues reuerso, deliberatione habita Generalis mandauit, vt vela ad *Capo de Lopo Gonsales verterentur*. Nam, quo morabantur loco, fundus admodum incommodus erat, adeò, vt anchoræ sustinendis nauibus haudquaquam sufficerent, cum simul & venti impetuosi, ac maris vndæ æstuosæ furerent. Præter hoc & anchorarum funes admodum obtriti erant: & nauis insuper Fidei anchora vncum vnum perdiderat.

A sexto die vsque ad nonum in littus *Guineæ* peruenerunt, vbi *Æthiopes* aliquammultos ad colloquium, datis mercibus vilioribus illexerunt. Qui cum populi tantum numerum viderent, pauidi, ne spoliarentur, in pedes se coniecerunt. Nihilominus tamen *Generalis*, cum locum commodum dispexisset, mandauit, vt ægri in terram efferrentur, & custodia Capitaneo *Bockholt* cum tot militibus, quot opus esse videbatur, incumberet. Cæteri Capitanei noctu in nauibus delituerunt.

Hollandi Æthiopes alloquuntur.

Ægri in terram exportantur.

Postero 10. die, cum videret *Generalis*, illic se nihil quicquam nec fructuum nec carnis adipisci posse: consultum putauit, vt ad loci Regulum aliqui mitterentur, qui tentarent, an ab illo quid commeatus pretio dato impetrare possent. Huic ergo prouinciæ obeundæ Capitaneum *Beuninghen* designauit, qui cum sua scapha & itidem cum scapha *Capitanei de Weert*, quam eius curator *Ianus Kloeck* teneret, mercibus aliquot impositis egrederetur. Hi tamen 12. die dicti mensis reuersi, præter gallinam vnam, & paucos Plantanos siue Bonannos, nihil attulerunt: adeò, vt cogerentur cibum ex obuiis herbis, in campo enatis, vt sunt Petroselinum Marinum, nasturtium, & aurantia syluestria insipida simul ac inodora, parare. Hæ enim illic, licet copia minore, parabiles erant. Piscium tamen tantam multitudinem ceperunt, vt vniuersos absumere non possent.

Hollandi cibum captatum emittuntur.

Die 20. *Vice-Admirans* febri ardenti correptus, tam grauiter decubuit, vt de vita eius omnes desperarent. Paulò post tamen reualescens sese refecit. Die 23. in portum celox quædam de *Barent Ericks* appulit, in qua *Gallicus* pilota siue nauta aduectus est, qui inter *Æthiopes* diutius versatus, regi familiariter notus erat. Is habito cum nostris colloquio, apud regem se curaturum spo-

Vice-Admirãs morbo corripitur.

pondit,vt quicquid vellent,impetrarent. *Generalis* ergo vna cum hoc Capitaneum de Weert & binas ſcaphas amandauit. Cum ad littus veniſſent, *Gallus* Regi *Hollandorum* aduentum nunciatum abiit,vt is more ſuo ſe ornatum & ſplendidum ipſis exhiberet. Vocatus itaque cum ſuis ad regem Capitaneus,regem in humili,& vix pedem alta ſella reperit. Pedes is ſubiectæ pelli agninæ impoſuerat,& veſtem ex panno violaceo paratam,ac tæniis ex auro ſpurio ſuperinſtratam induerat:quam,qui conſpexerant,pro remige quodam paratam eam putaſſent. Cæterum nec induſio,nec tibialibus,nec calceis cinctus,ſupra caput pileolum ex flauo, rubeo & cyaneo panno intertextum geſtabat. Idem faciem dealbârat cinere,ita tamen,vt nigrior cutis obiter transluceret. Collum corollis precariis,margaritis ex vitro factis innexis cinctum erat. Poſt regem rotundo orbe omnes eius nobiles conſederant,qui capita ſua pennis gallinaceis ornârant,& atram cutem pigmentis rubris tinxerant. Iuxta regem ſcabellum poſitum erat, ſtorea ex iuncis texta inſtratum,in quo Capitaneus (qui hac pompa & maieſtate ſpectanda occupatus,vix à riſu ſe cõtinere poterat) conſideret. Hic ergo cum Regem iſtum more *Æthiopico* ſalutaſſet,iuxta eum conſedit,eique ſui aduentus cauſam expoſuit:querens,quod loci habitatores nulla data cauſa profugiſſent,ad quos tamen amicè tractatum veniſſent. Cæterum cum eorum naues omnes ægrotantibus oppletæ ſint,impendiò ſe rogare,& pro mercibus,quas ſecum attuliſſent, fructus, gallinas, oues & hœdos à Rege impetrent.Rex *Hollandi* petitione audita,eos humaniter primò ſaluere iuſſit. Poſt,quibus opus haberent,æqua ratione omnia detulit. Capitaneum ipſum quoque ſecum in domum regiam (quam deſcribere hoc loco ſtultitia ſit: cum apud nos ſtabula boum commodius & elegantius condita ſint)abduxit. Quo cum peruentum eſt, Rex permutatione facta, pro lini lacinia, & ferri portione Capitaneum Cabrito ſiue hœdulo, & paucis plantanis remunerauit.

Capitaneus de Weert ad Æthiopum regem mittitur.

Ornatus regis Æthiopum.

Capitaneus cum Æthiopum rege ſermocinatur.

Magnificẽtia domus Regiæ.

Intereà dum epulæ adornarentur,tubicines ſuos & muſicos alios Capitaneus cantare iuſſit.Ex quo concentu voluptatis longè plus Rex hauſit,quam Capitaneus,cui animus iam dudum in patinis erat.Poſt longam tandem moram à quadam fœmina regia in patina lignea Plantani aliquot toſti,cum fumo duratis aliquot piſcibus promebantur. De quibus ferculis etſi Rex parcè guſtaret quidem,Capitaneo tamen longè auidius & vberius ingerebat. Poſtea vinum etiam de palma propinatum eſt,potus certè non aſſuetis admodum ingratus. Cum aliquandiu ſeſſum eſſet,remotis primis patinis,ſecundarium nihil appoſitum eſt.Quam parſimoniam Capitaneus oppidò admiratus,optabat,vt omnes veteres ſcriptores ſecum haberet, qui temperantiam *Lycurgi*, *Socratis*,*Cyri*,*Pori*,*Phraortis*,*Pompeii magni*, *C.Fabritii*, *Maſiniſſæ*, & aliorum plurimorum literarum monumentis inſeruiſſent. Certus enim erat, eos hunc regem vniuerſis illis prælaturos eſſe, qui tamen,etſi obeſo eſſet corpore,& valetudine vegeta,cum temperantia iſta longè melius agebat, quàm qui vario apparatu,lautiſque epulis continenter diffluerent.

Capitaneus cum Rege prandet.

Epulæ regiæ nimis frugales.

Exacto prandio,cum eſurie Capitaneo lactes adhuc rugirent,vt qui integro die priore parum comediſſet:per interpretem ſignificauit regi,ſi ægrè non ferret, appoſiturum ſe quoque cibos illos, quibus in nauibus vterentur, vt diætæ nauticæ rex quoddam documentum haberet. Quod hoc ſaltem fine agebat,vt dilatam famem familiarioribus cibis compeſcere poſſet. Mappa ergò inſtrata, *Capitaneus* panem, cum infumata carne & caſeo Hollandico & laguncula vino Hiſpanico plena appoſuit. De quo vino Rex tantum guſtabat,vt temulentior in conclaue quietum abducendus eſſet.

Æthiops Rex vino Hiſpanico inebriatur.

Intereà temporis Capitaneus animi gratia locum illum, in quo 200. circiter domus erant, perambulabat. Cæterum veſpera appellente, cum Rex nedum euigilaſſet,Capitaneus cum ſociis ad ſcapham redire inſtituebat,vt illic pernoctarent. Dum verò ſocii conuocarentur,Æthiopes magno numero probè armati confluentes,tranſitum ituris ipſis obſtruebant. Quod videns Capitaneus, cum primò in pauorem datus eſſet: poſteà tamen,quid vellent tot armati,quæſiuit. Qui reſponderunt ei,quendam è Capitanei comitibus, ædibus alienis vim feciſſe. Inſtitit ergo Capitaneus,vt violatorem illum digito intenderent aut monſtrarent:promittens,quod ſub aſpectum ipſorum illum ſeuerè puniturus ſit. Sed finxerant iſta Æthiopes in concitati concurſus excuſationem. Hoc enim potius verebantur,vt Hollandi,ſi dimitterentur,ſub noctem regreſſi, Regem cum aliquot miniſtris prehenſum abducerent. Iam ergo Capitaneus intelligens, quod niſi per vim nullus ſibi ad naues reditus pateret, ad regis domum reuerſus, & vbi rex eſſet,ſciſcitatus,domo egreſſum eſſe,reſponſum accepit. Quo trutinato nihil ſecundi iam ominabatur: verum inſidias neſcio quas ſuſpicabatur. Vi ergo dum ſibi tranſitum parare meditaretur, tumultu rex ſuſcitatus,vt erat nudus erupit,ac ſuos acriter reprehendit. Tumultus autem cauſa à Capitaneo narrata, Rex eum,vt ſecum pernoctaret,obſecrabat. Cuius petitioni Capitaneus facilè parebat, vnà tamen rogitans, vt ſociorum parti potiſſimæ ad naues redire liceret. Ita cum octo aut decem è ſuis Capitaneus manebat. *Æthiopes* verò,nondum omnino pacati, paſſi non ſunt,vt in ædibus

Periculum ab Æthiopibus.

Capitaneus apud Æthiopes pernoctat.

ædibus regis pernoctaret, sed in domum aliam eundem abduxerunt: quam dispositis armatis tota nocte exquisitè custodierunt.

Manè cum in foribus staret Capitaneus, ad regem peregre se accingens, aspectus fœdi ac horridi fœmina, tota nuda ad eum propius aggressa, capsulam, cuius operculum loris coriaceis connexum erat, ita vt follis instar intendi ac remitti posset, manibus gerebat. Hæc ter Capitaneum ambiens labris nescio quid murmuris edebat, subinde capsulam, cineribus plenam ita pulsans & deprimens, vt prouolitantibus illis vestes Capitanei vndiquaque obsiderentur. Quæ quidem, quid his voluerit, incertum est. Posteà tamen Capitaneus ridens ad regem reuersus rogauit, vt, quæ promisisset, haud cunctanter præstaret. Rex ergò mandatum subditis faciebat, vt, quod cuivis venale esset, conferretur. Sed præter Plantanos, & duas capras, quatuorque gallinas nihil allatum est. Quæ cum Capitaneus emisset, nec vberiora allatum iri speraret, valere iusso rege ad naues se recepit.

Vetulæ præstigiæ.

Capitaneus à Rege discedit.

Die 26. Nouembr. nauis *Barent Ericks* portum ingressa est, quæ in littore negotiationibus aliquandiu vacauerat.

Calend. Decembr. Generalis iterum duas scaphas cum eodem Gallo in terram emisit, qui tamen prioribus multò pauciora aduexerunt. Intereà quidam è militibus Capitanei de Weert in sylua vicina aprum & duos bubalos ferierunt, nonnullasque aues cœperunt, quæ vniuersa inter ægros viritim distribuebantur. Generalis quin etiam indies tam manè quàm vesperi circuibat, vt quî tractarentur ægri, attenderet, eosdem solaretur, & quæcunque necessaria ipsis futura promitteret.

Generalis solatur ægros.

Die 4. Decembr. ex insula *Del Principe* nauis *Don Morien* in portum venit. Postero die Laurentius Christianus cum celoce eodem appulit.

Diligenti ergo habita cura ægris magna ex parte reualescentibus & scorbuti lue liberatis, cæteris verò hactenus sanis propter aëris æstum & insalubritatem loci febribus contrà frequentibus correptis: Generali tempestivum videbatur, vt inde discessio fieret. Itaque vniuersis in naues

Capitaneus de Weert febricitat. ues recollectis circa 8. diei, horam 3. vel 4. decretum est, vt postero die vela eo loco rursus proferrentur. Quo, quamdiu morati sunt, 16. personas sepeliuerunt. Ipse quoque Capitaneus hîc acutissima febre deiectus, priusquam malum euinceret, & sibi restitueretur, binos integros menses impendit.

Annusbonus Insula. Die 9. circa vesperam soluentes, cursum suum in Insulam Anno Bueno direxerunt, tentatū, num recentes carnes ac fructus tam pro veteribus quam nouis infirmis adipisci possent. Nam & ex classe Mucheronis 13. viros acceperant, ad cursum institutum conficiendum promptissimos. Illi tamen, qui scorbuto prius liberati censebantur, biduo post recidiuam passi sunt, ita vt maculæ ipsis per cutem erumperent. Ex quo intelligi poterat, ipsos nondum ad sanitatem perfectam rediisse. Qua causa vnica ferè motus Generalis, senatu bellico consulto statuit, vt in Annobonam insulam diuerteretur, quò ægri in terram rursus exponi possent.

Hollandi Insulã Nobon attingunt. Die 16. Insulæ dictæ successerunt. Cum verò *Generalis* Capitaneum *Dietericum Gerrits* cum binis scaphis in terram amandasset, de subitò in littus aliquot *Lusitani Æthiopesq;* proruperunt, qui, ne propius accederet, prohibebant. Cum verò è longinquo Capitaneus exponeret, quod non nisi amici venirent, qui cibos & commeatum pro ægris pretio iusto redempturi essent: admissis, quæ peterent, spoponderunt, & iusserunt, vt diei sequentis aurora redirent. Iam enim vesperam esse: & Gubernatorem, in editiore monte habitantem, de his prius monendum videri. Hoc accepto responso Capitaneus ad naues rediit.

Lusitani Hollandos à littore arcent. Postero, nempe 17. die, idem Capitaneus cum duabus scaphis in terram rediit. Sed incolæ terræ, sclopetis muniti in littus se effuderant, & alta voce, ne quò se propius admouerent, interminabantur. Nihil enim in his terris pro hostibus superesse. Capitaneus rectà ad *Generalem* reuersus, rem gestam ei narrat. Qui ob id continuò scaphas omnes impositis militibus munit, & easdem Capitaneo *Bockholt* & Tesserario *Hooghstoel* ducibus, cum erectis vexillis in terram emittit, quorum alter ad læuam, binis scaphis, alter ad dextram, cum cohortibus præcipuis in terram egrediebatur.

Quod

Quod videntes *Lusitani* ac *Æthiopes*, casas suas, quas prægressa nocte euacuarant, igne succẽderunt, & deserto propugnaculo suo in montana se fuga proripuerunt, postquam in aduenas aliquoties prius defulminassent, & Capitanei *Bockholdt* tubicinem oblæsissent. Generalis autẽ postero die, cum occupata loca probè muniuisset, ægros in terram exportari curauit, & partem horum in Templum, alios in reliquas ab incendio seruatas casas dispofuit, ita tamen, vt cuiuslibet nauis ægri seorsim cubarent. Interim cum recentium fructuum, copiosè ibi crescentium, admodum auidi omnes essent, nullo ordine habito ad eos decerpendos quoquo versum euagati sunt. Quod tamen nonnullis malè cessit. *Lusitani* enim, qui passim in insidiis latebant, occasione captata, nunc hunc, nunc illum prosilientes feriebant, & successu temporis haud raros læserunt. Inter cæteros autem erat Wouter Wouterß, qui 19. huius mensis die trucidatus, in opprobrium & ignominiam Hollandorum maiorem publicæ viæ expositus inuentus est. Vitandi ergo maioris incommodi gratia *Generalis* singulis officiariis simul & populo vniuerso seriò mandauit, ne quisquam sine consensu Capitanei *Bockholt* metas sibi positas transgredi attentaret. Nihilóminus tamen confidentioribus nonnullis, contempto mandato, egressis, & domum cum vulneribus reuersis, coactus est Generalis, in transgressorum pœnam patibulum surrigere. Postero die populi quædam pars armata emissa est, quæ tentaret, an quosdam incolarum captiuos adducere possent. Nullis verò inuentis, cum 27. capris abactis in casta redierunt.

Lusitani fugiunt.

Ægri in terram exponuntur.

Generalis mandatum de fructibus non auferendis.

Die 24. Generalis 150. circiter instructissimos viros ad montem quendam altiorem, in quo Lusitani se obuallârant, & ex quo eruptiones subinde cum magno nostrorum detrimento faciebant, emisit. Qui cum propiores monti fierent, geminas in eundem ducentes vias inuenerunt. Vnde in duas se quoque cohortes dirimere coacti sunt. Magno itaque labore vtrinque versus montis fastigium ascendendum erat. Iam ergo *Lusitani* ex editis locis in subiectos tum glandibus tum lapidibus tam violenter iaculabantur, vt primo statim insultu *Ian Ianß Kloeck* Capitanei de *Weert* signifer & rationum præfectus, iuuenis quidem, sed reuera prudentiæ studiosus, cum non-

Hollandi in monte vallatos Lusitanos oppugnant.

nullis

nullis aliis læsis ictus caderet. Itaque fremebundi etiam *Hollandi* suas partes agunt, crebrisq; fulminibus vi sese proferunt, adeò, vt vtræque cohortes vnà ad fastigium occupandum conueniret. Statione itaque sua eiecti *Lusitani*, munitionem factam fœdè deserunt.

Lusitani munitionē deserunt.

Occupato iam monte, cum, quos perdidissent, numerarent, signiferi obitus certè à plerisq; ægro animo auditus est. Nam impensius ab omnibus amabatur. Eundem tamen cum instructo comitatu ad *Generalem* miserunt; cui vnà, quo loco res essent, significari mandarunt, eius mandatum expectantes. Dum ergo sedulas ibi excubias agerent, gramine obtecta duo vasa, panibus referta, & duos caseos Hollandicos, & vrceos aliquot vino Hispanico plenos inuenerunt: quæ omnia in castra prouecta æqualiter ægris distributa sunt. Tandem & ipsi iussu Generalis deserta munitione ad suos reuersi sunt, postquam prius duas casas, gossypio plenas, in transitu exussissent.

Ann. 1599. Ianuar.

Signifer *Kloeck* in insula pompose tumulatus est. Etsi verò ibidem vsque ad Calend. Ianuar. Anno 1599. morarentur, ægrorum tamen numerus nihilo minuebatur. Ea enim ferè sors erat, vt si aliquot scorbuto liberarentur, totidem illicò ardentibus febribus corriperentur. Eodem loco plures 30. viris fatis ablati sunt: inter quos etiam erat Anglicus in prætoria gubernator, *Thomas Spring*, iuuenis fortissimus & prudentissimus. Interea tamen paulatim tum aqua, tum ligna, vt & coquos & aurantia, magno numero nauibus illata sunt.

Ægri in naues referuntur.

Postquam ergo Generalis, qui ipse in terram egressus, ægros subinde visitabat & solabatur, eosdem non saltem non minui, sed indies propter aëris immoderationem augescere & multiplicari videret: vt in naues referrentur, & ex loco illo discessio fieret, consultum putauit. Mortuis itaque sepultis, & tentoriis cum templo exustis, 2. Ianuar. vniuersi in naues regressi sunt, viris 50. exceptis, qui tribus cohortibus dirempti, sese occultarunt, vt aliquos è *Lusitanis* præhenderent. Sed cum nec hoc consilium feliciter cederet, in naues se contulerunt. Postero die vniuersi ex Annobono soluentes rectà in fretum *Magellanicum* cursum direxerunt, ratum habentes, in nullo alio quam hoc loco appellere. Cum ergo aliquandiu vento satis commodo proferrentur, 9 Ian. Fidei nauis malus maior, infernè totus putredinosus & cariosus, corruit. Quæ tamen aduersitas cursum nauium nihil impediebat, etsi in ista naui vix 7. aut 8. sani superessent, cæteris plerisque ardentibus febribus excarnificatis: inter quos paulo post etiam *Nicolaus Ianssius* eo morbo expirauit. Morbi huius lues per hoc præcipuè disseminabatur, quod *Generalis* omnes nautas ac Gubernatores in Fidem nauem amandasset, qui in resarciendo malo vniuersi laborarent. Iste tandem 14. die erectus, etsi ex partibus octo constaret, commodus tamen satis erat, nisi quod æquo breuior videretur. Intereà temporis ipsa hæc nauis rudentibus ex prætoria religata proferebatur.

Hollandi ad fretum Magellanicum nauigant. Fidei malus labascit.

Die 22. altitudinem austri 8½. graduum attingentes, circa meridiem Insulam *Ascensionem* dictam conspicati sunt. Die huius mensis vltimo solem recta in vertice positum habuerunt, ita, vt nullam vmbram funderet, gradus 20. & minuta totidem tenentes. Circa meridiem breuia *Abrollos* transmiserunt, & Iapyge impellente, ad 9. vsque Martii diem versus Libonotum procurrerūt: quo die altitudinem grad. 41. & min. 30. censebant. Hoc eodem die ex Vice-Admirantis naue miles quidam sententiis iudicum damnatus est, qui noctu coci reconditorium diuersis vicibus effregerat, & ex eo panes abstulerat. Is ergò die 10. ex malo suspensus, circa vesperam laqueo iterum exutus, & in mare deturbatus est.

Militum quidam suspenditur.

Cæterum cum ægris ciborum appetitus paulatim restitueretur, sed obsonia non satis probè concoquerent: Capitanei cogebantur bis indies astare & edentes moderari, quoties obsonia ipsis proponerentur. Tanta enim auiditate illa ingerebant, vt & labra exurerent, ac ora, quorum partes exulceratæ frustillatim post excidebant. Generali quoque aduertente, vini quantitatem admodum defecisse: longinqui restantis itineris ratione habita, hunc in eo dispensando ordinem præstituit, vt singulis dietim duo cyathi pleni ministrarentur.

Vini noua dispensatio.

Die 10. altitudo 42. graduum erat, non procul à *Rio de Plata*. Eo loco mare vsque adeò rubrum comparebat, vt mero sanguine commixtum putaretur. Cum verò vndam hausissent, eam totam vermiculis rubris scatentem repererunt: qui in manus repositi, pulicum more exiliebant. Hos nonnulli putant statis temporibus à Balænis eiici. Post octiduum in naui Fidelitate, Anglus quidam miro quodam morbo periit. Cum enim ad mensam sedens ederet, retrò repente lapsus vultum toruum exhibebat, & spumas copiosas ore reddebat, voce ne minima edita. Hoc habitu iacuit vsque ad sequentis diei medium, quo vitæ finem fecit. Biduo post, eodem ferè morbo iuuenis quidam Vltraiectensis contactus est. Qui noctu ab excubiis reuersus, intenta voce derepente clamare cœpit. Ad hunc cum milites aliquot accurrissent, ipse illos toruo vultu inspexit, & tum mordendo, tum vnguibus lacerando, tum pugnis tundendo eosdem grauiter infestauit. Quem tamen correptum cum in loca frigidiora intulissent, diebus quatuor integris nullo nec cibo nec potu vsus, ore tandem aliquid obmurmurare obscuri cœpit. Cui cum panis porrigeretur, truculentis

Nouus & truculentus morbus.

Diuturna Epileptici inedia.

lentis & sæuis gestibus illum auidissimè arripuit, & crassissimè deuorauit. Ab eo tempore mente motus diutissimè manens, tandem in freto miserabiliter expirauit. Cum enim ad naturæ opera reddenda idoneum se præstare non posset, in perpetuo vdore cubanti tandem pedes perfrigerati ad tantam gangrænam deuenerunt, vt iis præsectis omnino opus fuerit.

Die 23. nebulæ tam crassæ inciderunt, vt naues sese mutuo spectare non possent. Circa vesperam tamen vna iterum conueniebant. Post triduum similis nebula incidit. Cæterum vsque ad 28. diem cursu continuo procurrentes, gradus 50. tenentes, bolide missa, 60. passuum profunditatem emensi sunt. Circa noctem vento vsque adeo valido concussi sunt, vt prætoria nauis rimas ageret, per quas confertim aqua irrumpens, antliis vix sufficienter exigi poterat. Postero die iterum sub altitudine 50. graduum plumbum mittentes fundum 80. passuum habuerunt, arena cærulea permixtum.

Pratoria nauis rimas agit.

Cal. Aprilibus vento Libonoto vsque ad posterum diem vsi, eodem cursum suum continuarunt. Circa meridiem versus Aquilonem terram altam conspicati, fundũ argillosum 36. passuum deprehenderunt. Circa vesperam, cum à terra non longius 5. milliaribus abessent, ab ea versus ortum tendentes, postero die pellacia vsque ad vesperam vsi sunt, qua flante Aquilone intra austrum & occasum impulerunt, & hanc viam vsque ad diem 4. tenuerunt, quo 50. grad. & 46. minut. altitudinem habentes, 30. passuum profunditate nauigabant.

Die 5. grad. 52. altitudine, duobus ferè milliaribus secundum littorum longitudinem, quæ *Doverensi* parem propè altitudinem habebant, procurrerunt, passuum 40. profunditatem habentes. Circa eiusdem tamen diei vesperam vento ex aquilone spirante, ne in terram propius impingerent versus ortum obliquarunt. Ita ergo postero 6. die in fauces freti Magellanici incurrerunt, 12. 13. & alicubi 14. passuum profunditatem nacti. Circa vesperam in latere australi anchoras iactarunt 18. passuum, & propter malaciam maris ibidem per noctem subsederunt.

Hollandi via Magell. fauces ingrediũtur.

Die 7. leuatis iterum anchoris, Euronoto ferente secundum terræ porrectum altitudine 52. & dimid. grad. pronauigarunt, circa vesperam naues anchoris sistentes passibus ferè 19. Eo loco Capitaneus de *Weert*, cum funis tempestatum violentia diruptus esset, anchoram vnam perdidit, ita, vt puppis ab æstuantibus vndis nonnihil attolleretur. Quam tamen noua illico eiecta anchora breui iterum fixit & firmauit, vt æquo cum prora situ esset.

Capitaneus de Weert anchoram amittit.

Postero die de recuperanda anchora serio laboratum est. Verum, quod funis cum anchora cohærens non emineret, sed pessum iuisset, operam frustraneam fecerunt. Hinc ergo Cauro impellente se emouentes, nubiloso cælo existẽte porrò tetenderunt. Vesperi idem Capitaneus paruam insulam 14. milliaribus intra fretum super breuiis sitam & 3. passuum profunditatem habentem aggressus terram tenere se arbitratus est. Paulo tamẽ vlterius se proferens 8. passuum aquam profundam recuperauit. Nam intra dictam Insulam & breuia illa transmittendum fuerat. Eodẽ loco cum anchoras misissent, fracto fune earum vnam perdiderunt: quam tamen postero die magno labore rursus extraxerunt.

Prædicta Insula *Pinguininarum* geminarum minor erat, ad quam Vice-Admirans cum Capitaneo de *Weert* postero die 10. die April. appulerunt, vt officiariorum quendam *Ianum Dirickß* Dordracensem, qui primus in freto obierat, ibidem tumularent. Appellentes ibi, ingentem volucrum copiam inuenerunt, quas *mergos* nominabant, quoniam sese submergẽtes è fundo cibum quærebant. Harum auium 1300. aut 1400. fustibus & contis cæsas, secum ad naues attulerunt.

Pinguinæ Insulæ.

Mergi 1400. fustibus occisi.

Hisce auibus vniuersam classem ex hoc loco instruere potuissent: Sed quod serena tempestas fulgeret, & ventus commodus spiraret, temporisque aliqua ratio habenda esset, vtpote quod iam hyems præ foribus staret: *Generali* diutius ibi morari inconsultum visum est, sperãti, in australi Oceano victualium necessariorum se quantum opus esset, facile impetraturum esse. Inde ergo 19. Aprilis rursus soluerunt. Circa vesperam sub editiore terra quadam in parte Septentrionali 24. passibus anchoras miserunt, & postero die integro, qui Paschatis erat quod aura quieta esset, iisdem ibi morati sunt. Ex loco isto Generalis Vice-Admirantem & Capitaneum de *weert* cum 50. viris in terram emisit, vt aut homines, aut pecora quærerent, & an nauibus ibi aliquis suetus transitus sit, peruestigarent. Sed re infecta ad naues redierunt. Sequente die leuatis anchoris Aquilone & Iapyge ferente versus meridiem directi, tota nocte tempestate quieta vsi protenderunt.

Die 13. vento satis commodo se ingerente, in latere Aquilonari portum quendam amœnum incurrerunt, quem Angli propter ingentem numerum concharum, ibi parabilium *Conchiferum* appellant. Portus hic intra fretum 21. milliaribus situs est: in quo iactatis anchoris 20. passus fundi argillosi repererunt: ex quo in terram egressi, limpidum & clarum riuum seu flumen inuenerunt, in cuius ripa concharum lignorumque ingens multitudo erat. Eodem loco ad diem quartum commorati, quantum poterant, lignis ac aqua se instruebant, & 17. die Euro flante intra edi-

Montes prealti niue tecti.

tam dictam terram penetrabant, vbi tamen propter altissimos montes ibi incumbentes, & niue perpetuò tectos transitum nullum datum iri in principio videbatur.

Eodem die circa vesperam in parte aquilonari anchoras iacientes, 11. 12. 15. 18. & 20. passuum fundum arenosum habuerunt. Postero die iterum subtractis anchoris Euro impellente aliquousque procurrerunt. Sed hoc vento breui mutato, coacti denuo in sinu quodam aquilonem spectante anchoris subsederunt, passibus 14. in fundo argilloso.

Sinus viridis in freto.

Sinus iste sub grad. 54. situs, viridis dictus, curua quadam eminentia in Septentrionem excurrit, in cuius medio tres paruæ Insulæ visuntur, quarum minima Orientem spectans, nauibus fabricandis, si opus sit, valdè commoda videtur. Ea enim admodum arenosa ac elata est, virentibus arboribus, Lauris similibus, licet procerioribus, ornatissima: quarum cortex piperis modo saporem acrem & mordentem præbet. Ibidem aquæ potabilis limpidissimus quoque fluuius est, conchis vndiquaque constratus, quarum nonnullæ dodrantis longitudinem habent. Sed & anatum ac anserum hic insignis copia: ita, vt sinus hic commodissimus sit eorum omnium, qui in freto isto reperiuntur: in quo perpetuo 12. 15. 20. 30. & 45. passuum profunditas esse solet.

Conchæ magnæ, & anserum copia.

Hoc in loco vsque ad 23. Augusti commorandum ipsis fuit, quod ventum nullum idoneum consequi possent. Et cum nec venti se commodi offerrent, ac simul hyems insultaret, ibidem ærumnis maximis obtriti, vltra centum viros perdiderunt. Continuis enim procellis concussi, totos dies nunc vela stringendo, nunc pandendo, nunc anchoras mittendo, nunc retrahendo, & innumera alia agitando, inexhaustis laboribus terebant. Iam & naues inuicem collidebantur: & fluctuum insultu in littora dispellebantur: vt ad eas redigendas & firmandas Herculei labores requirerentur. Tum & subinde pluuiis, ventis, grandine, & niue verberati, in terram egredi cogebantur, iam ligna, iam aquam, iam conchas, iam aliud quod ex vsu erat, allatum & aduectum. Quibus certè omnibus iniuriis & incommodis populi pars maxima omninò eneruabatur. Postea & fames horrida ingruebat, quod in frigidiore loco versarentur. Quam causam ex naturæ modo eleganter declarat, celebris Barrasius in suæ nauigationis die secunda, his verbis: *Qui in locis frigidioribus habitant, propter auctum internum calorem plus cibi poscunt digeruntque, quam qui in calidis locis macri gracilesque sunt, qui ab externo solis ardore nigriores euadunt. Eadem ratio eorum quoque est, qui in temperato aëre habitant: quorum ventriculi hyeme calidiores sunt, quam in æstate.* Hæc Bartas.

Hyems in freto.

Magna inopia & labores in freto, cum iactura multorum sociorum.

Famis causa frigus.

Accidit ergò, vt ventriculi externo frigore calidiores redditi, nullo cibo satiari possent, eorum comprimis, qui in Fide naue versabantur. Ii enim opsoniis omnium maximè destituebantur. Itaque, quicquid vspiam obuium arripiebant, in corpus ingerebant, vt crudas conchas, radices, herbas: quæ dum ad ignē coquerentur, expectare illis difficile erat, etsi in nauibus perpetui ignes fouerentur, ad quos tum calefierent, tum cibos elixarent. Et, licet *Generalis* quidem istius nauis Capitaneo, tonnas sex pisorum fabarumque ex sua naue tradidisset, ista tamen omnia nihil proficiebant, adeò vt fames eorum deinceps nullo cibo castigari posse videretur. Sed & vestibus non vsque adeo probè muniti erant. Vnde motus generalis, cistas nonnullas panno refertas reserari iussit, quibus distributis nudiores vestirentur. Nihilominus tamen ex frequenti concharū & crudissimorum aliorum ciborū ingestione, ac aëris perpetua rigiditate, permulti ex iis hydrope tam violento inuadebantur, vt plurimi ex eo fatis fungerentur.

Fames in Fide naui.

Hydropici nautæ.

Die 22. Aprilis suspendio nautæ duo adiudicati sunt: ideo quod effracto penore oleum furtim abstulissent. Quorum vnus, cum iam laqueo suffocatus esset, alter intercessione multorum liberatus cum alio quodam, qui furti conscius, illud Capitaneo non prodidisset, virgis cæsus est.

Supplicium de nautis sumptum.

Die 28. Aprilis *Capitaneus Bockholt*, qui phthisi longo tempore absumptus erat, in freto obiit. Huic tumulus in terra factus est. Cumque more solenni sepeliretur, ex singulis nauibus ter tormenta displosa sunt. Huic omnium voto electus Balthasar de Cordes successit: qui 3. Maij nauis Fidelitatis dictæ administrationem suscepit. Biduo post, pannis largius dispensari cœpit, ita, vt singuli dietim libram dimidiam eius sortirentur. Hoc ipso in portu *Ioannes Corput*, prætoriæ nauis signifer, quoque sepultus est.

Capitaneus Bockholdt obiit. Balthasar Cordes Capitaneus nauis Fidelitatis.

Die 7. Maij Vice-Admirans cum sua & *Generalis* scapha versus austrum in Insulam quandā, sinui Viridi rectà oppositam, Gobiones captatum egressus est. Eo delati septem Canoas feris hominibus obsessas repererunt, quorum, vt coniectura dabat, longitudo 10. aut 11. pedum erat, corpore rubeo capillis promissis ex capite obducto. Hi scaphis animaduersis festinanter in terram impellentes coniectis & extortis confertim lapidibus in Hollandos adeò fulminarunt, vt Vice-Admirans Insulæ appropinquare non auderet. Videtes autem Barbari, quod *Vice-Admirans* porro progredi dubitaret, repente vniuersi in Canoas suas insiliunt, & magno clamore ad scaphas inuadendas sese accingunt.

Gigantes in freto Magellanico miræ feritatis.

Cum

Cum ergo iam propius appulissent, iussit Capitaneus, vt in ipsos Musquetas suas milites exonerarent. Quo facto, vno momento illico 4. vel 5. ceciderunt. Eo spectaculo terrefacti, versus terram denuo festinantes, aliquousque profugerunt. Et euulsis crassis arboribus, moles & vallum congesserunt, vnde in aduenas lapides eiaculari, eorumque impetum sustinere possent. Sed immanes ac truculentos hos deserens Capitaneus, re infecta circa vesperam ad naues rediit. Propter ventorum autem incommoditatem ibidem aliquot diebus commorantes, in terram indies scaphis egressi sunt, vt conchas, herbasque ac radices, & alia obuia legerent. Cum verò quærendo longius à se inuicem discessissent: ex arbustis feri in proximos Batauos irruentes, tres eorum miserè trucidarunt: ex quibus erant *Adrianus Cornelius Enckhusanus, Sebastianus Arentß à Mosæ tractu, & Marcus Marci Amstelredamus.* Sed & *Alb. Thunissen de Calenburch, & Ianus Ianß Amstelredamus,* grauiter vulnerati sunt. Cæsos immaniter tractabant: & hos geminos quoque morti dedissent, nisi Capitaneus de Coordes interueniens eos eripuisset. Feri hi homines toti nudi erant, vno excepto, qui nescio quid collo circumligarat. Arma eorum erant, tela ex ligno durissimo, quæ expedite vibrare norant. Hæc crenis seu hamulis ita exasperata erant, vt si in corpus penetrarent, extrahi non possent, sed nouaculis excindi eas opus esset.

Barbari aliquot gladibus traiecti occumbunt.

Barbarorũ in freto descriptio.

Intereà, cum Hispanica nauis illa, quam ante *S. Iacobi* occuparant, tempestatum violentia admodum quassata in terram eiecta esset, nec resarciri commodè posse videretur: *Generalis* consentiente senatu bellico decreuit, vt ex ea confracta, prætoria scapha maior extrueretur ita, vt Pinassæ vsum præstaret. Itaque die 16. asseres auulsi in terram prolati sunt. Ex quibus iunctis magna festinatione tignarii octidui spatio scapham ita condiderunt, vt illicò in aquam promitteretur. Huic Gubernator præfectus est Gillis Iansonius. Postero 28. die, vetus illa liburnica igne concremata est.

Hispanica Liburnica exuritur.

Die 17. Capitaneus *de Weert* (quod iam omnibus opsoniis consumptis, solis iusculis victitare cogerentur) pisces captatum in littus excurrit. Interim violentissimo Cæcia surgente mare

tantoperè æstuare cœpit, vt nolentes volentes biduo integro in terra illa se continere cogerentur. Qui tamen postea vacui ad naues reuersi sunt.

Die 18. vento adhuc nonnihil fremente, Vice-Admirantis nauta quidam *Dietericus de Groot*, qui in pergula nauis nescio quid operabatur, in mare delapsus est. Cui cum propter magnam ventorum violentiam suppetiæ nullæ ferri possent, in conspectu sociorum suffocatus est.

Concio habita in niue. Die 2. Augusti, *Generalis*, populo omni in terram egresso, etsi niue omnia canderent, concionem publicam fieri mandauit, qua Deo gratiæ dicerentur, quod integro iam anno in tam periculoso itinere seruati essent: & idem deuotis precibus rogaretur, vt porro quoque gratiam suam & misericordiam ipsis clementer conferat, vt cœptum iter feliciter confectum dare valeant.

Sinus de Cordes. In viridi hoc sinu, cui (quod classis ibi hybernasset, & ex fame ac cæteris laboribus ærumnisque vltra 120. homines extincti essent) nomen de *Cordes* dederunt, porro quoque cum imbribus, grandine, ventisque perpetuis, cum fame & inæstimabili miseria, vsque ad 25. Augusti commorati sunt.

Hollandi ex sinu viridi soluũt. Die 23. Augusti, hinc soluentes tandem, vento Iapyge intra Aquilo-zephyrum impulerunt. Sed quod vis huius venti admodum exigua esset, posteri diei aurora anchoras denuo mittere coacti sunt: quas vesperi attollentes, circa noctis horam decimam in grandem sinum partis australis cum reflua vnda ingressi sunt, post quem Insula quædam parua 16. 24. 30. & 40. passuum profunditatem habens sita conspiciebatur. *Commodus in freto sinus.* Locus hic anchoris mittendis omnium aptissimus erat. Ex eo enim, quoties lubebat, ventis optatis excurri poterat. *Generalis* ergò vt ad se vniuersi Capitanei & nautæ congregarentur, signo dato iussit. Virtute enim & constantia officiariorum motus, in freto isto monumentum quoddam suffixurus erat, quod testaretur, *Hollandicam* classem nullis aut periculis aut ærumnis absterritam hac transiisse, & primos eos è nationibus vniuersis cum tot nauibus transitum istum patefecisse. *Generalis transitus monimentum statuit.* Ad fraternitatem ergò seu societatem istam stabiliendam, sex è tota classe primarios secreuit, qui iurisiurandi religione sese mutuo obstringeret, quod nullo vsquam tempore, aut summis periculis ærumnisque, aut ipsa quoque morte pauefacti, quicquam admissuri aut designaturi essent, quod vel infamiam propriam, vel patriæ opprobrium ac dedecus, vel semel huius suscepti itineris remoram vel in minimo causari posset: sed quod contra potius vitam & sanguinem ipsum impendere velint, saltem, vt infesti sui hostis vim quadamtenus proterere ac eleuare, cursumque institutum feliciter exigere valeant. *Fraternitas stabilitur, & quibus conditionibus.* Itaque *Hollandicum* insigne eo ipso in loco surrexerunt, ex quo *Rex Hispanorum* thesauros suos, quibus fretus hactenus vniuerso *Belgio* tam hostilia arma intendit, magna ex parte colligit ac conquirit.

Hæc fraternitas in freti illius parte australi, illiusmodi ceremoniis ac solennitatibus, quales loci ratio tulit, constituta est: quod fœdus pactum, *Fraternitatem liberati Leonis* indigetauerunt. In eius rei memoriam tabulæ cuidam sua nomina insculpserunt: quam, vt à præternauigantibus omnibus clarè perspici posset, columnis altis suffixerunt. Et cum in fœdere hoc sanciendo omnifarias ceremonias equestres adhibuissent: ob id sinum hunc Equitum sinum nuncupauerunt, *Sinus equestris.* ex quo tandem 28. dicti mensis die ferente vulturno soluentes, dimidii milliaris ferè spatio secundũ littus aquilonare pronauigauerunt, vbi in breuia quædam inciderunt, comminuendis nauibus admodum procliuia. Inde verò industriè se rursus extricantes in sinum quendam australem secedentes, anchoras 20. passuũ profunditate iactarunt. Ibidẽ aquę potabilis pronissima copia erat.

Pro mandato ergò *Generalis*, Capitaneus *de Weert* scapham suam viris quot opus erat munitam, in sinum Equestrem rursus egit, vt fraternitatis tabulam ibi erectam, referret inde, & in loca commodiora statueret. Eius verò sinus angulum nauibus ambiens, 80. circiter Barbaros, in terra considentes, ac in vicinia 8. vel 10. Iollas siue canoas tenentes, conspicatus est. Hi quamprimum scapham appropinquantem vidissent, ingenti clamore suscitato, vt propius ad se accederent, manibus iactatis innuebant. At Capitaneus quod se nimis ad hos edomandos infirmum videret, illicò retrò ad naues commeauit, vt rem hanc Generali ocyus impertiret. Sed cum discederet, Barbari eum per littoris longitudinem concitatius insectantes, subinde alta voce clamitabant, & vt ad se rediret amarulenti quasi inuitabant.

Generalis ergò re comperta, tres scaphas milite plenas subitò in dictum sinum amandauit. Qui tamen in littus egressi neminem eorum loco priore inuenerunt. Immanitatis tamen ab ipsis exercitæ certa vestigia repererunt. Nam quæ defunctorum sociorum cadauera ibidem nuper tumulauerant, ea Barbari non solum sepulchris eruerant, verum etiam immani laniena fœdissimè *Immanitas Barbarorũ.* discerpserant. Inter cæteros Iani Ianss *Generalis* Chirurgus inhumanissimè consauciatus, miserandum spectaculum exhibebat: cui & buccas absciderant, & fustibus caput contuderant, & telo cor perfoderant, & pudendum amputarant, & tandem ita mutilatum in vndam abiecerant. Tali enim habitu inuentus, & à sociis denuo sepultus est. Sed & archimagiri sepulchrum patens inuentum est, cadauere nullibi conspicuo: ita, vt suspicio esset, id à feris iis hominibus ablatũ fuisse.

Truci

Truci hoc ſpectaculo militum animi vſque adeò in furorem dati ſunt,vt & loca paſſim vniuerſa perquirere,& Barbaros iſtos dira vltione vindicare ſatagerent. Sed quod loca iſta pleraque vaſta viderentur,& adpellens veſpera reditum ad naues ſuaderet,fragmenta ſaltem quædã iſtius tabulæ,quam Barbari fruſtillatim comminuerant,ſecum ad naues attulêre.

Monumentum Hollãdorum vaſtatum.

Poſtridie 2. Septemb. eo loco rurſum excedentes,ferenti Cauro ſeſe crediderunt,& circa 3. diei horam fines freti attingentes, commoda tempeſtate Oceanum auſtralem ingreſſi ſunt.

Hollandi ex freto in Oceanũ auſtralem veniunt.

Die 5. & 6. ſolito Cauro adhuc pertendentes,metæ priori feliciter inſiſtebant. Hoc tempore ſex naues,quibus etiam ſcapha pridem excremata Liburnica facta connumerabatur,vniuerſæ adhuc coniunctæ pergebant. Circa diei ſeptimæ verò initium ventis impetuoſioribus mare ita exæſtuauit,vt proprætoria nauis,quam ſcapha iuncta ſequebatur, anchoras iactare cogeretur. Eadem & *Fidelitati* naui,quæ ſcapham ſuam non extulerat, neceſſitas incumbebat. Capitaneus verò de Weert,qui ſuam ſcapham,quàm primo fretum egreſſus eſſet,intro receperat,Admirantem prænauigantem inſequebatur.

Procellæ in Oceano auſtrali.

Interim maiori celoci,quæ ad *Fidei* læuam concurrebat,aduerſitas quædam oblata eſt, quæ principium & cauſa vniuerſæ claſſis diſſeparationis erat. Cùm enim crebris ſuccuſſationibus,à fluctuum ventorumque vi factis,pars quædam de naui excidiſſet, & antennam priorem non ſine grandi mali periculo ſecum abripuiſſet: contractis illicò velis eliſo tormento cæteris anterioribus huius rei ſignum datum eſt. Quod vbi Capitaneus de *Weert* audiuiſſet,anchoram & ipſe emiſit,ac ſua vela feſtino collegit, vt hoc pacto ſibi opem inuicem præſtare poſſent. *Fidelitatis* verò ſcapha cum eodem fine ad periclitantem celocem emitteretur,fluctuum concitatione fremente euerſa,funditus periit.

Claſsis diſtractæ principiũ.

Scapha vi fluctuum obruta mergitur.

Interim tamen Prætoria naue,propter non auditum ſignum ſtrenuè ventos ſequente,factũ eſt, vt eadem à cæteris interuallo quàm longiſſimo euagaretur. Attamen *Vice-Admirans*, cum caſum videret,cœpit & ipſe pro ferendo auxilio vela ſua legere. Paulò poſt, nebula tam denſa & craſſa illapſa eſt, vt ab vna naui ad alteram proſpectus minimè pertingeret. Commorantes tamen vniuerſi, celoci reſarciendæ, & quæ exciderant, reponendis,maloque firmando certatim laborioſè incumbebant. Die verò 8. Septembr. ſub auroram, commorantium trium nauium duæ ſcaphæ deſiderabantur, quas tamen, cum & cæteri vela ventis rurſus dediſſent, trium horarum ſpatio iterum conſecuti ſunt, ſperantes fore, vt breui tempore nauem quoq; prætoriam cum gaudio aſſequerentur.

Vbi conuentum eſt, Capitaneus *Dietericus Geeritſz* celeriter ad Vice-Admirantem amandat, rogans, vt is *Capitaneus de Weerde* & *Cordes* mandet, quo ſuos tignarios illicò ad celocem mittant, qui fractas nauis partes redintegrent. Quod cum impetrari facile poſſet, duo illi (nam in vtraque naui vnus ſaltem tignarius erat) vnà, cum magno *Fidei & Fidelitatis* damno, ad celocem miſſi ſunt. Hæ ſiquidem duæ naues ab eo tempore poſteà nunquam iterum ſpectatæ cæteris fuerunt. Nam cum 10. Septembr. cæcias tam violentus irrueret, vt eæ curſum ſuum omnino inuertere, & intra medium auſtrum ac occaſum procurrere cogerentur; celox circa veſperam ſua vela, vt & Prætoria, quæ duæ præcurrerant, legit. Quod cum *Fides & Fidelitas* vidiſſent, ſenſim ferẽtem ventum ſecutæ ſunt, quod arbitrarentur, celocis malum iam iterum aliquid damni accepiſſe. Intereà tamen, cum nox obſcurior incubuiſſet, celocis ac Prætoriæ vela rurſus ventis data ſunt (ſicut id poſteà Dionyſius Thueniſſen teſtatus eſt) & ſigno ne minimo quidem, quod facere debebant, dato, perrexerũt. Cùm vero duæ reſtites naues horum omnium neſciæ eſſent, vnà iunctæ manſerunt, ſperantes fore, vt *Charitas*, ſuum aduentum omnino præſtolaretur. Die erumpente, iam binæ hæ naues ſe penitus deſertas eſſe, cum magno dolore deprehenderunt. Capitaneo cumprimis de Weert hæc deſertio magnæ ægritudini erat, quod duos ſaltem Gubernatores peritos ſecum haberet, & nauarchus in lecto æger cubaret, & cæteri nautæ plerique viribus ſuis exhauſti eſſent. Itaque ad Capitaneum de *Cordes* exiguo velo procurrens, impendio illum obſecrabat, vt cum nauem inſtructiorem haberet, ſui aliquam curam gereret. Hi ergo citra inſignem cauſam vela ſua nec augere nec minuere ſe velle compromittentes, recuperandæ ſocietatis magno deſiderio ita paulatim iam procedebant.

Fidei & Fidelitatis fabri ad celocem mittũtur.

Die 16. dicti menſis flante auſtro procurrentes, poſtera luce Libonoto impellente ad gradum 54. lineæ æquinoctialis aſcenderunt. Eodem die *Nicolaus Yſebrands*, Capitanei *de Weert* nauclerus magna iſtius nauis iactura obiit. Iam enim, qui naui imperitaret, nemo illic ſupererat.

Nicolaus Yſebrands moritur.

Die 19. cum cæcias primo perflaſſet, poſteà Argeſtes tam violẽtus inſonuit, vt metu euerſionis nauium, contractis velis omnino pergere cogerentur. Nam & vndæ æſtus tam horridus fremebat, vt exterior *Fidei* pergula tranſuerſi pollicis latitudine emoueretur, & *Fidelitas*, irruentibus deſuper vndis ita oppleretur, vt in tabulatis nautæ vſque ad genua in aquis peditarent. Vnde factum, vt panes plurimi madefierent, & humore corrumperentur. Quin & nauis Capitanei

Deſertarũ nauium pericula.

de *Weert* carina, per rimam cæcam factam, tantum iam aquæ imbiberat, vt ea exhaurienda integras noctes diesque occuparentur, priusquam inuentam rimam materia idonea iterum obstruxissent. In tot tantisque periculis ac ærumnis binæ hæ naues 24. diebus versatæ, nonnunquam cum, aliquando sine velis agitabantur, adeò vt à se inuicem quoque multoties disiicerentur ac dispellerentur. Præter hæc dira quoque fames milites misere lancinabat: vt qui consuetis dudum conchis iam in solidum orbarentur, & solo pane ac siccatis piscibus viuere cogerentur.

Fames duarũ nauium magna.

Itaque dum hinc fame & inedia, illinc procellis & tempestatibus crebris colliderentur, adeoque medullitus eneruarentur: die insuper 25. Septembr. nouis procellis concussi, noctu in freti terram aquilonarem, quam propter densas tenebras videre non poterant, sed ab eadem se adhuc 20. milliaribus distare arbitrabantur, impegerunt: ex qua tamen mira agilitate se iterum expediuerunt illicò ac extricauerunt. Quod dum anniterentur, *Fides*, quæ propter dictas crassas tenebras, longius prospicere nõ poterat, in medio extricationis molimine rectà in opposito duos præsignes scopulos erigi animaduertit, quorum vnus viri stantis altitudine ex vndis extabat, alter procerior in altero latere eminebat, quos maris æstus fremitu horrido conuerberabat. Hîc quãtis in periculis versati fuerint, cuilibet facile iudicatu est. Nam effugii nullum humanum mediũ supererat: siquidem omnino perrumpendum videretur, & regressus propter posticorum scopulorum metum nullus etiam daretur. Taceo, quod vrgentes tenebræ etiam boni consilii omnem copiam differrent. Interim verò Capitaneus *de Weert*, qui de hac non minus quam sua naue seruanda seriò laborabat, succenso multoties puluere pyrio tot splendores faciebat, vt loci ratio aliquantò melius peruideri posset.

Præsentissimum periculum.

In mediis his angustiis ad Deum preces effundentes, vela, quantum poterant, conuertebant. Quorum misertus DEVS manifestam quoque opem in momento illis præstitit: adeò, vt facilè se inde & sine vllo damno non solum extricarent, verum & in loca securiora breui efferretur. Dum ergo loci conditionem de die inspiciunt, vix tribus à freto milliaribus se abesse animaduertunt. Vnde in fretum recurrendi, & portum quendam expectandis ventis idoneum quærendi consilium capiunt. Circa vesperam itaque ad freti angulum australem, duabus eminentibus insulis conspicuum, ac à terra firma stadii meta distantem, peruenientes, ab hac in ipsum fretum sesquimilliaris fermè spatio incurrunt. Vbi cum portum commodum consecuti essent: loco tamen propter noctis tenebras, & frequentium insularum viciniam parum fidentes, versus terram se recipere constituunt, ideò cumprimis quod fluctuum vi à freto iam se sex milliarium spatio abactos esse peruiderent.

Duæ relictæ naues ad fretum recurrunt.

Dum ergo *Fidelitas* præcurreret, paulò post, commodi inuenti fundi signum dedit: qua causa & *Fides* se sinui isti propius intulit. Ibi autem vix tantillum morati, fundum seu sinum eum non pro opinione prima optatum esse animaduertebãt. Capitaneus enim de *Weert* rectà post nauem suam cautem cæcam seu latentem depræhenderat. Itaque pro commodiore statione quærenda gubernatorem amandare coactus est. Is verò sinum vndiquaque pererrans, præter saxosum fundum nihil reperire potuit.

Continuò sinus incommodus.

Calend. Octobr. procellis horrendis ex Aquilone & Oriente medio ingruentibus, tribus anchoris naues sistere coacti sunt. Breui tamen remittente tempestate, securè vsque ad 10. diem Octobr. habuerunt, quo funis anchorarius Fidei discrepuit. Itaque noua anchora missa, propter scopulos dictos tota nocte manifestis periculis expositi erant, dum tandem die oriente, anchoris sublatis, commodiore alio loco cõsiderent, vna hac spe suos animos lactantes, fore forsan, vt propter æstatem iam appellentem breui tempestas optatior inundet. Sed spes hæc eos admodum turpiter fefellit. Nam ab eo tempore duobus integris mensibus nulla dies adeò serena illis effulgebat, qua madida saltem vela resiccare possent.

Dicti mensis die 14. tam vrgens iterum cæcias surrexit, vt eius violentia plerisque anchorarum funibus obtritis, & nauibus concussis Capitaneus de Weert, deserto isto sinu portum tutiorem sectari, seriò suaderet. Itaque in anchora quotidiana recuperanda laboratum est haud teñuiter. Quam tamen, quod in foueam 40. passibus profundam incidisset, redipisci iam impossibile erat. Cæterum anchoram alteram iactatoriam recuperarunt quidem, sed fractam. Ita, vt hac nocte duæ anchoræ perierint. Nihilominus tamen, cum cogitarent, diurnam anchoram piscationis ritu in littus aliquando extrahere, in dicto sinu adhuc diutius commorari placuit, naue tamen paulò altius in loca securiora ab his scopulis deducta. Diuersis ergo vicibus ab eo tentatum est, an dictam anchoram quacunque industria extrahere liceret. Sed frustra omnia. Tum & *Fidelitas* nauis, quæ ipsa hactenus firma & quieta stabat, procellis crebris emota die 17. sub noctẽ versus terram dispelli cœpit: quæ tamen duabus illicò aliis anchoris missis periculum illud quadantenus effugit ac declinauit. Exorto die postero, cum ad priorem locum redeundi omnem operam impenderent, funes suos tam profundè obtritos deprehenderũt, vt omnem frustrà in hac re impen-

Fides duas anchoras perdit.

re impendi operam liquidò viderent. Itaque cum omnem longiorem in hoc sinu moram cum certo fore periculo putarent: die 18. inde soluentes, aliò concesserunt, Capitaneo de *Weert* inuito quidem anchoram suam post se relinquente. Sinum seu portum hunc *Periculosum* nominauerunt, quod 20. integris diebus cum certo vitæ periculo in eo versati fuissent.

Sinus periculosus.

Cæterum postquam portus commodioris quærendi causa inde discessissent, Thrascia flante versus ortum milliari vno penitius in fretum incurrentes, portum vsque adeo commodum & tutum attigerunt, vt is nullis ventorum iniuriis expositus esset. Hunc ingressi naues propè terrã 60. passuum profunditate fixerunt. Capitaneus autem de *Weert*, qui prius anchoram in mari perdiderat, duobus crassis funibus ex arbore religatis nauem suam reuinciebat, quod speraret, se minore cum periculo ibi ventorum opportunitatem præstolari posse.

Nauis de arbore religatur.

Itaque cum isto modo satis firmiter religatam nauem arbitraretur: cœpit 22. die Octobr. nauem, in cuius fundo duas reliquas anchoras condiderat bonis exportatis omnibus euacuare aut exinanire. Circa meridiem, cum iam tabulata nauis omnia doliis & ferri molibus superius constrata essent, dicto ocyus tempestas inualuit tam horrida ac procellosa, vt nauis, quę parte inferiore iam alleuiata nonnihil erat, in latus tota declinaret, & funis, quo religata erat, rumperetur. Hoc viso, celeritate incredibili anchoram iactantes, quod poterant, corrigebant. Cum verò is locus admodum profundus & saxosus esset, accidit, vt priusquam anchora firmaretur, nauis ista in *Fidelitatem* ventorum vi incuteretur, adeò, vt iam periculo euidenti omnia dubia essent. Nam ex collisione naues manifestè crepantes auditæ sunt. Et nisi funes, quibus nauis terræ innexa erat, tam validi extitissent, certè à se disseparari tam facile illæ non potuissent.

Capitaneus de Weert vltimas anchoras profert.

Subitanea tempestas.

Cæterum cum ventus subinde inualesceret, & violentior de montibus continenter increbresceret; funibus dictæ nauis nonnullis solutis, nonnullis ruptis, adeoque anchora ipsa laxata eadem versus terram violenter compelli cœpit: ita, vt, priusquam firmari iterum posset, iam terram ipsa cum sua scapha feriret.

Fides in terram expellitur.

Etsi verò Capitaneus milites nonnullos ad naues figendas & sistendas cum funibus emitteret: ac ex altera naui Dionysius Thunifs cum 10. aut 12. viris ei auxiliatum properaret: tentatu tamen omnia difficillima videbantur. Hisce in extremis angustiis cum & noctis & consiliorũ summa cæcitas esset, hoc omissis cæteris, vna opera omnes agere cœperunt, vt ad minimum panes suos maturè eriperent ac efferrent, ne pereuntibus cæteris, tandem ipsimet miserabili quoque esurie ibi mori cogerentur. Sed misericors Deus, qui promptam opem ipsis iam aliquoties attulerat, ita hærentes manifesto auxilio iterum iuuit, ac eripuit, ventos aquilonares violentos confertim immittens, quorum impetu naues à littore dispellerentur. Ita ergo periculo exempti, cum post dies illuxisset, funibus validis nauem è terra iterum firmarunt, & anchoram fractam attraxerunt. Posteà ad opus inceptum redeuntes, binas anchoras è nauis fundo emoliti sunt, & vacua dolia aqua replentes, ventum idoneum expectarunt.

Diuinum auxilium præsens in grauibus periculis.

Intereà dum ibi morarentur, totos dies ac noctes quærendo in terra cibo, & naues firmando, & vela curando transegerunt, nihil perpetuis pluuiis, ac niuibus ventisque obstantibus: ita, vt nouem illis mensibus, quibus in freto obhæserant, velum antennis nullum soluerent ad reficcandum, quod iugiter ventos commodos, quibus festinò soluerent, præstolarentur.

Perseuerantibus ergo tot laboribus, & frigore intenso, & vdore molesto, & fame sæua continuò durante, Capitanei *de Weert* milites tandem vsque adeò indignati sunt, vt vniuersi ægros simularent. Cumque Capitaneus ipse quotidie vnà cum militibus, aut conchas lectum aut aues captatum in terram egrederetur: nautæ cæteri, qui in nauibus manserant, ex compacto rem agẽtes consilium cæperunt contra Capitaneum insurgendi, eumque, vt domum tandem rediret, compellendi: dicentes, hactenus se iuramento suo satis superque defunctos esse, vt qui ventum expectando idoneum suorum partem maximam impendissent, partem alteram morbis & laboribus ita enectos haberent, vt muniendis ac regundis nauibus iam non sufficerent. Porrò autem & commeatus tantam esse penuriam, vt diutius morantibus is facilè periturus sit. Sed & vniuersos anchorarum funes obtritos, & anchoras ipsas amissas reditum in patriam ita obstinatè suadere, vt non probitas, sed mera temeritas & stultitia futura sit, si porrò extrema tentandò susceptum iter continuetur.

Militum contra Capitaneum rebellio.

His ac similibus militum causationibus, Capitaneus, quod ex tempore poterat, respõdebat, impendio rogitans simul & obtestans, vt Dei misericordiæ fidentes, eius auxilium patienter expectarent, & dati semel iuramenti probè memores essent. Sibi enim tamdiu non statutum esse domum reuerti, donec vel ad minimam scapham muniendam viri suppeterent. His tamen non admodũ moti milites, frigidè omnia tractabãt: adeo, vt Capitaneus, quoties anchoras suas attollere vellet, vocato subinde alterius nauis nauclero opus haberet. Pręsente Capitaneo, omnes infirmi erãt. Eo absente, diris omnia execrabãtur, & porro ne vlli quidẽ operi manũ admouere prõ-

Sed nihil inuitus fas quenquam fidere diuis.

ptam

ptam deierabant. Quod etsi certo indicio id omne Capitaneus quidem rescisceret, nullius se tamen eius conscium fingebat, sed solando populum & ipsum animando iugiter instabat, & operas omnium primus aggrediebatur, adeo, vt suo exemplo nonnullos in pudorem daret.

Tandem tamen, cum à Capitaneo *de Cordes* admoneretur, præcipuos quosdam in naui officiarios, milites suos pusillanimes ac pauidos reddere: eorum quemlibet seorsim compellans, seriò interdicebat, ne porrò quicquam vel dicerent vel molirentur, quo militum animi eneruari ac ignauiores fieri possent, sed potius omnia ad suscitandos eos idonea meditarentur. Recitatis etiam confœderationis articulis, eosdem sui iuramenti præstiti memores esse iubebat. Officiarii autem pro excusatione sui Capitaneo respondebant, quod assiduis militum querelis fatigati, eorum solandorum porrò nullam copiam haberent. Nam & fame longinqua exhaustos illos, nullis laboribus porrò ferendis aptos esse. Tum & sustinendis diutius imbribus impares, obstinatè sibi proposuisse, quamprimum in Oceanum australem peruenirent, desertione facta scaphis aufugere. Nauem enim iam vsque adeò desertam esse, vt nullo dubio breui pessum itura sit. Hoc responso audito Capitaneus quidem tum temporis acquiescere se fingebat: sed cum tempore faciendarum precum postea congregati omnes essent, hac oratione eos compellare cœpit.

Capitaneus militibus articulos iuramenti recitat.

Quantis, ô socii, tum laboribus, tum periculis ac impensis constiterit, quod nos quidem per fretum hoc in Oceanum australem traiiciente huc denuò reuoluti simus, vestrum nemo est, qui ignoret: adeò, vt, quod nonnullorum indiciis de vobis mihi nunciatum est, verum esse credere haud facilè queam. Mei tamen debiti ac ipsius rei grauitate motus facere non possum, quin significem vobis, susurris ad me haud obscuris relatum esse, quod inter vos milites quidam refractarii & rebelles sint, qui cæteros ad labores & obuia pericula sustinenda promptos ac alacres, seducant, &, vt fuga elapsi domum redeant, proterue suadeant. Quod si quidem verum est, Deus, qui tot iam periculis pressis manifestam & subitaneam nobis opem multoties attulit, causam hanc videat & iudicet. Mihi tamen hactenus persuaderi minimè potuit, è vobis quemquam esse, qui tot tantisq; iamdum exantlatis laboribus ac miseriis, nunc demum fracto animo succumbat, nulla cura habita illius doloris ac diuidiæ, quam Generalis, qui summo nobis vniuersis studio semper fauit, ex absentia nostra percepturus sit, dum per nos vniuersa instituta nauigatio hoc pacto annihilaretur, & is incassum nostrum aduentum sibi polliceretur. Qua stultis industria, quo prætextu nostrum in patriam reditum velabimus, si iusiurandum sanctè præstitum, temerario periurio sceleratissimè violauerimus? Quo tandem loco vel Angli vel Hispani, vel quicunque alii exteri Hollandos, sulcando Oceano veluti natos habituri sunt, si nos integræ hyemis iniurias constanti animo tolerasse, & nunc æstate appellente demum in patriam reditum molitos audiant? Non ea tempestatum & procellarum perpetua duratio erit: sed cum Sol iam ad summum conscenderit, diesq; longissimi sint, spes est fore, vt serenitas aëris & tempestatis commoditas breui tandem nobis iterum effulgeat. Patienter ergo tantillum moræ feramus, Deumque Optimum Maximum rogemus, vt felici suo nutu cursum nostrum expeditissimè dirigat. Me quidem quod attinet, dum hos artus spiritus moderatur, domum reuerti prius non statui, quàm iter semel inceptum feliciter, aut certè quomodocunque confecero. Quin & mori mihi procliuius erit, quàm cum dedecore cursum reflectere. Id quod de me vobis penitus persuasum sit.

Capitanei ad milites oratio.

Sed hoc tamen scitote, me primum quemque, porrò reditus mentionem vllam facturum, crudeli mortis genere obtruncaturum esse. Quanquam non dubitem datæ vestræ fidei vniuersos vos & memores & tenaces postmodum futuros. Exemplo vobis ea societas sit, quæ Fidelitatem *nauem tanto affectu tuetur. Huic enim vel mori prius obstinatum est, quam cursum cæptum non animosè prosequi. Quod si pauciores isti continuandæ nauigationis tam tenaces sunt: quid vos amabo non deceat, quorum & numerus & apparatus maior est? Reuersionis ergo vel cogitationem longè ex animis ac pectoribus vestris exigite. Sed & hoc sedulò cauete, ne pronas ac hiantes aures iis præbeatis, qui ignauiores reditum vobis quandocunque suasuri sunt, ne vno eodemque cum ipsis supplicio abripiamini. Periurorum enim loco isti mihi vniuersi erunt, & pœna æqualis vtrosque nulla exceptione manebit.*

Precibusq; minas regaliter addit.

Hæc vobis, boni commilitones, ita in genere proponenda duximus. Quanquam & id malim credere, indicium hoc de vobis ad me fictum relatum potius, quam in rei veritate huiusmodi querelas à vobis agitatas esse. Hoc tamen fine à vobis meam hanc orationem accipi volo, vt nihil quicquam dubitetis, quin morigeros & industrios certis præmiis cohonestaturus, rebelles verò ac contumaces merita pœna vindicaturus sim.

Hac Capitanei oratione coorta seditio quodammodo sedata, militibusque abiectioribus quasi nouus animus additus est: sed is status non admodum diuturnus erat. Nam tædium & rebellio militum paulò post recruduit: ita, vt Capitaneo prouincia hæc durissima incumberet, cum tam paucis procliuibus tot onera, tot negotia confecta dare. Et nisi *Fidelitatis* nauclerus huic naui tam tempestiuum subinde auxilium attulisset, haud dubio eadem multoties in saxa ac littora illisa fuisset. Sed iniurias ac proteruiam hanc dissimulare, locus & tempus instans, vt maximè cogebat.

Militum seditio quodammodo sedata.

Tempestas interim fera, ac crebri imbres, procellæque frequentes, è montanis violenter irruentes nihilo minus continuabant, adeò vt naues totas euersum iri, singulis propè momentis viderentur.

derentur. Quod si eo loco fluctuum vis liberè vagari potuisset, nullis certè vspiam aut anchoris aut aliis quibuscunque machinationibus naues seruare licuisset. Itaque quia fluctus quietiores essent, ventorum infrementium vis non tantam formidinem ciere poterat; qui tamen 3. Nouemb. tanto impetu & concitatione irruerunt, vt *Fidei* tres funes, quibus è terra religata erat, rumperētur. Et licet anchora quidem pro sistenda & firmanda naue expeditius mitteretur: seruari tamen ab illa non potuit, sed violenter in breuia compulsa est.

Fidei funes rumpuntur.

Cum autem circa vesperam procellarum fremitus nonnihil remisisset, Capitaneus *de Cordes* periclitanti *de Weert* nauclerum suum cum aliquot nautis auxiliatum misit, quorum industria nauis facilè rursus extricata & seruata est. Hanc ergo funibus longe valentioribus de terra religatam iterum obfirmarunt. Hæc dum isthîc fierent, *Fidelitatis* etiam interea rudentes, quibus de terra fixa erat, procellarum violentia rumpebantur: quæ ob id periculo tentabatur haud leui. Sed quod illicò tres anchoras promptas iactassent, declinato nonnihil infortunio ibi vsque ad posterum diem nauem continuerunt, donec funibus resartis eandem iterum de terra firmarent & sisterent.

Commune vtriusque nauis periculum.

Hac in statione quamdiu morabantur, commeatus nihil propè desiderabāt. Conchis enim & ostreis sinus omnis refertus erat. Quas licet propter crebras pruinas milites ægrè quidem legerent, præsente tamen Capitaneo tergiuersari nihil audebant, quod ipsemet cum illis subinde egrederetur, & necessaria quæ essent, accuraret ac conueheret.

Porrò cum nonnulli rationibus coactis (licet penarium condum ipsum non conspexissent, cui Capitaneus cum archimagiro scribam suum Arnoldum Houden inspectorem constituerat) affirmarent, fieri minime posse, vt cum tantillo penu diutius ac longius procederetur: Capitaneus, vt hunc quoq; scrupulum suis commilitonibus eximeret, in cameram seu cellam ingressus, apparatum præsentem cum futuro tempore supputauit. Et licet à verò haud multum abesse milites videret: nihilominus tamen egressus, ad socios præsenti animo, pro quatuor integris mensibus panem sufficientem adhuc superesse, edixit. Bono ergo omnes animo esse iubebat. Quicquid tamen sit, præcise sibi constitutum esse asserebat, aut ventum commodum expectare, aut hoc non impetrato, *in Indiam Orientalem* ad classi redeunti occurrendum pertendere. Quæ verba ideo præcipue repetebat, vt reditus omnem spem ex animis sociorum eliderent.

Miseram spem fronte serenat.

Die 2. Septembr. *Caurum* adepti flantem sunt. Qui etsi in ipso quidem sinu non admodum validus esset: cursui tamen continuando non inidoneus videbatur. Magna ergo velocitate attractis anchoris, & funibus resolutis, vela adornarunt, vt cum dicto vento in Oceanum australem pergerent. Dum ergo hæc sedulò agitarent, propter implicitos permixtosque varios ventos intra scopulos frementes, ac ipsius sinus angustiam, loco isto ne tantillum se emouere quidem valebāt. Quin & in medio isto conatu Capitanei de *Weert* nauis versus terram tam prope proiecta est, vt Capitaneus altero pede in exteriori nauis pergula stans, altero ipsas littoris crepidines attingere posset, periculo certè vniuersorum non leui, si venti violentia maior & concitatior fuisset. Nec se inde quidem vllo extricare iterum nisu potuisset, nisi Capitaneus de *Cordes* tempestiue appulisset, qui duabus integris horis è sinu exitum molitus, tandem tamen infecta re intrò redire coactus est. Communi ergò opera nauem à terra iterum dispulerunt, & in tutiora loca statuerunt.

Spes languida & euanida.

Cum verò Capitaneus *de Weert* apud *Fidelitatem* se iam contineret propius, citra anchorarum opem solo fune, de terra firmato, nauem figebat, quod nec vllus ventus spiraret, & nec anchoras iacere illic ipsi volupe esset. Nam diutius in eo sinu morari omninò nolebat. Posteà circa meridiem vtræque iunctim naues è sinu isto (quem *clausum* aut *obseptum* nominarant) egressæ sunt, euidenti sane *Fidelitatis* periculo, quæ in cautem valide impegerat. A qua tamen illisione nihil damni accepit.

Sinus clausus.

Circa vesperam etsi cæcias spiraret minime placidus, nocte tamen ista anchoras haudquaquam mittere volebant. Itaque paulò post, horis aliquot elapsis, ventus in ortum perflabat: quo animaduerso lætati sunt haud tenuiter, gaudio certe non admodum diuturno. Nam vbi diescerer, Zephyri cum cæciis tam validi & impetuosi perflare incipiebant, vt contractis velis, solis ventorum insultibus ducti in latus australe secedere cogerentur, vt ibi sinum aliquem tutum & idoneum reperirent.

Interea autem, priusquam sentiret, *Fidelitas* terræ vicina erat: adeò, vt de damno secuturo haud parum timeret. Dum tamen de terra iterum erueretur, scapha inter proram nauis & terram acta vehementissime concussa ab eo incussu quoque pessum itura fuisset nisi restio quidam *Sander Sanderß* nomine continuò in eam insiliisset, & eam tamdiu nautea exonerasset, dum in nauem altius attolleretur. Quod dum fieret, sors aduersa eum ipsum corripuit, qui declinandæ eius causa tantopere laborauerat. Cum enim miser in exigenda vnda admodum strenuus esset, fluctuum

Restio in mare excutitur, perit.

ptam deierabant. Quod etsi certo indicio id omne Capitaneus quidem rescisceret, nullius se tamen eius conscium fingebat, sed solando populum & ipsum animando iugiter instabat, & operas omnium primus aggrediebatur, adeo, vt suo exemplo nonnullos in pudorem daret.

Tandem tamen, cum à Capitaneo *de Cordes* admoneretur, præcipuos quosdam in naui officiarios, milites suos pusillanimes ac pauidos reddere: eorum quemlibet seorsim compellans, seriò interdicebat, ne porrò quicquam vel dicerent vel molirentur, quo militum animi eneruari ac ignauiores fieri possent, sed potius omnia ad suscitandos eos idonea meditarentur. Recitatis etiam confœderationis articulis, eosdem sui iuramenti præstiti memores esse iubebat. Officiarii autem pro excusatione sui Capitaneo respondebant, quod assiduis militum querelis fatigati, eorum solandorum porrò nullam copiam haberent. Nam & fame longinqua exhaustos illos, nullis laboribus porrò ferendis aptos esse. Tum & sustinendis diutius imbribus impares, obstinatè sibi proposuisse, quamprimum in Oceanum australem peruenirent, desertione facta scaphis aufugere. Nauem enim iam vsque adeò desertam esse, vt nullo dubio breui pessum itura sit. Hoc responso audito Capitaneus quidem tum temporis acquiescere se fingebat: sed cum tempore faciendarum precum posteà congregati omnes essent, hac oratione eos compellare cœpit.

Capitaneus militibus articulos iuramenti recitat.

Quantis, ô socii, tum laboribus, tum periculis ac impensis constiterit, quod nos quidem per fretum hoc in Oceanum australem traiiciente huc denuò reuoluti simus, vestrum nemo est, qui ignoret: adeò, vt, quod nonnullorum indiciis de vobis mihi nunciatum est, verum esse credere haud facilè queam. Mei tamen debiti ac ipsius rei grauitate motus facere non possum, quin significem vobis, susurris ad me haud obscuris relatum esse, quod inter vos milites quidam refractarii & rebelles sint, qui cæteros ad labores & obuia pericula sustinenda promptos ac alacres, seducant, &, vt fuga elapsi domum redeant, protervè suadeant. Quod si quidem verum est, Deus, qui tot iam periculis pressis manifestam & subitaneam nobis opem multoties attulit, causam hanc videat & iudicet. Mihi tamen hactenus persuaderi minimè potuit, è vobis quemquam esse, qui tot tantisq́ iamdum exantlatis laboribus ac miseriis, nunc demum fracto animo succumbat, nulla cura habita illius doloris ac diuidiæ, quam Generalis, qui summo nobis vniuersis studio semper fauit, ex absentia nostra percepturus sit, dum per nos vniuersa instituta nauigatio hoc pacto annihilaretur, & is incassum nostrum aduentum sibi polliceretur. Qua sultis industria, quo prætextu nostrum in patriam reditum velabimus, si iusiurandum sanctè præstitum, temerario periurio sceleratissimè violauerimus? Quo tandem loco vel Angli vel Hispani, vel quicunque alii exteri Hollandos, sulcando Oceano veluti natos habituri sunt, si nos integræ hyemis iniurias constanti animo tolerasse, & nunc æstate appellente demum in patriam reditum molitos audiant? Non ea tempestatum & procellarum perpetua duratio erit: sed cum Sol iam ad summum conscenderit, diesq́ longissimi sint, spes est fore, vt serenitas aëris & tempestatis commoditas breui tandem nobis iterum effulgeat. Patienter ergo tantillum moræ feramus, Deumque Optimum Maximum rogemus, vt felici suo nutu cursum nostrum expeditissimè dirigat. Me quidem quod attinet, dum hos artus spiritus moderatur, domum reuerti prius non statui, quàm iter semel inceptum feliciter, aut certè quomodocunque confecero. Quin & mori mihi procliuius erit, quàm cum dedecore cursum reflectere. Id quod de me vobis penitus persuasum sit.

Capitanei ad milites oratio.

Sed hoc tamen scitote, me primum quemque, porrò reditus mentionem vllam facturum, crudeli mortis genere obtruncaturum esse. Quanquam non dubitem datæ vestræ fidei vniuersos vos & memores & tenaces postmodum futuros. Exemplo vobis ea societas sit, quæ Fidelitatem *nauem tanto affectu tuetur. Huic enim vel mori prius obstinatum est, quam cursum cæptum non animosè prosequi. Quod si pauciores isti continuandæ nauigationis tam tenaces sunt: quid vos amabo non deceat, quorum & numerus & apparatus maior est? Reuersionis ergo vel cogitationem longè ex animis ac pectoribus vestris exigite. Sed & hoc sedulò cauete, ne pronas ac hiantes aures iis præbeatis, qui ignauiores reditum vobis quandocunque suasuri sunt, ne vno eodemque cum ipsis supplicio abripiamini. Periurorum enim loco isti mihi vniuersi erunt, & pœna æqualis vtrosque nulla exceptione manebit.*

Precibusq́ minas regaliter addit.

Hæc vobis, boni commilitones, ita in genere proponenda duximus. Quanquam & id malim credere, indicium hoc de vobis ad me fictum relatum potius, quam in rei veritate huiusmodi querelas à vobis agitatas esse. Hoc tamen fine à vobis meam hanc orationem accipi volo, vt nihil quicquam dubitetis, quin morigeros & industrios certis præmiis cohonestaturus, rebelles verò ac contumaces merita pœna vindicaturus sim.

Hac Capitanei oratione coorta seditio quodammodo sedata, militibusque abiectioribus quasi nouus animus additus est: sed is status non admodum diuturnus erat. Nam tædium & rebellio militum paulò post recruduit: ita, vt Capitaneo prouincia hæc durissima incumberet, cum tam paucis procliuibus tot onera, tot negotia confecta dare. Et nisi *Fidelitatis* nauclerus huic naui tam tempestiuum subinde auxilium attulisset, haud dubio eadem multoties in saxa ac littora illisa fuisset. Sed iniurias ac proteruiam hanc dissimulare, locus & tempus instans, vt maximè cogebat.

Militum seditio quodammodo sedata.

Tempestas interim fera, ac crebri imbres, procellæque frequentes, è montanis violenter irruentes nihilo minus continuabant, adeò vt naues totas euersum iri, singulis propè momentis viderentur.

derentur. Quod si eo loco fluctuum vis liberè vagari potuisset, nullis certè vspiam aut anchoris aut aliis quibuscunque machinationibus naues seruare licuisset. Itaque quia fluctus quietiores essent, ventorum infrementium vis non tantam formidinem ciere poterat; qui tamen 3. Nouemb. tanto impetu & concitatione irruerunt, vt *Fidei* tres funes, quibus è terra religata erat, rumperētur. Et licet anchora quidem pro sistenda & firmanda naue expeditius mitteretur: seruari tamen ab illa non potuit, sed violenter in breuia compulsa est.

Fidei funes rumpuntur.

Cum autem circa vesperam procellarum fremitus nonnihil remisisset, Capitaneus *de Cordes* periclitanti *de Weert* nauclerum suum cum aliquot nautis auxiliatum misit, quorum industria nauis facilè rursus extricata & seruata est. Hanc ergo funibus longe valentioribus de terra religatam iterum obfirmarunt. Hæc dum isthîc fierent, *Fidelitatis* etiam interea rudentes, quibus de terra fixa erat, procellarum violentia rumpebantur: quæ ob id periculo tentabatur haud leui. Sed quod illicò tres anchoras promptas iactassent, declinato nonnihil infortunio ibi vsque ad posterum diem nauem continuerunt, donec funibus resartis eandem iterum de terra firmarent & sisterent.

Commune vtriusque nauis periculum.

Hac in statione quamdiu morabantur, commeatus nihil propè desiderabāt. Conchis enim & ostreis sinus omnis refertus erat. Quas licet propter crebras pruinas milites ægrè quidem legerent, præsente tamen Capitaneo tergiuersari nihil audebant, quod ipsemet cum illis subinde egrederetur, & necessaria quæ essent, accuraret ac conueheret.

Porrò cum nonnulli rationibus coactis (licet penarium condum ipsum non conspexissent, cui Capitaneus cum archimagiro scribam suum Arnoldum Houden inspectorem constituerat) affirmarent, fieri minime posse, vt cum tantillo penu diutius ac longius procederetur: Capitaneus, vt hunc quoq; scrupulum suis commilitonibus eximeret, in cameram seu cellam ingressus, apparatum præsentem cum futuro tempore supputauit. Et licet à verò haud multum abesse milites videret: nihilominus tamen egressus, ad socios præsenti animo, pro quatuor integris mensibus panem sufficientem adhuc superesse, edixit. Bono ergo omnes animo esse iubebat. Quicquid tamen sit, præcise sibi constitutum esse afferebat, aut ventum commodum expectare, aut hoc non impetrato, *in Indiam Orientalem* ad classi redeunti occurrendum pertendere. Quæ verba ideo præcipue repetebat, vt reditus omnem spem ex animis sociorum elideret.

Miseram spem fronte serenat.

Die 2. Septembr. *Caurum* adepti flantem sunt. Qui etsi in ipso quidem sinu non admodum validus esset: cursui tamen continuando non inidoneus videbatur. Magnā ergo velocitate attractis anchoris, & funibus resolutis, vela adornarunt, vt cum dicto vento in Oceanum australem pergerent. Dum ergo hæc sedulò agitarent, propter implicitos permixtosque varios ventos intra scopulos frementes, ac ipsius sinus angustiam, loco isto ne tantillum se emouere quidem valebāt. Quin & in medio isto conatu Capitanei de *Weert* nauis versus terram tam prope proiecta est, vt Capitaneus altero pede in exteriori nauis pergula stans, altero ipsas littoris crepidines attingere posset, periculo certè vniuersorum non leui, si venti violentia maior & concitatior fuisset. Nec se inde quidem vllo extricare iterum nisu potuisset, nisi Capitaneus de *Cordes* tempestiue appulisset, qui duabus integris horis è sinu exitum molitus, tandem tamen infecta re intrò redire coactus est. Communi ergò opera nauem à terra iterum dispulerunt, & in tutiora loca statuerunt.

Spes languida & euanida.

Cum verò Capitaneus *de Weert* apud *Fidelitatem* se iam contineret propius, citra anchorarum opem solo fune, de terra firmato, nauem figebat, quod nec vllus ventus spiraret, & nec anchoras iacere illic ipsi volupe esset. Nam diutius in eo sinu morari omninò nolebat. Posteà circa meridiem vtræque iunctim naues è sinu isto (quem *clausum* aut *obseptum* nominarant) egressæ sunt, euidenti sane *Fidelitatis* periculo, quæ in cautem valide impegerat. A qua tamen illisione nihil damni accepit.

Sinus clausus.

Circa vesperam etsi cæcias spiraret minime placidus, nocte tamen ista anchoras haudquaquam mittere volebant. Itaque paulò post, horis aliquot elapsis, ventus in ortum perflabat: quo animaduerso lætati sunt haud tenuiter, gaudio certe non admodum diuturno. Nam vbi diesceret, Zephyri cum cæciis tam validi & impetuosi perflare incipiebant, vt contractis velis, solis ventorum insultibus ducti in latus australe secedere cogerentur, vt ibi sinum aliquem tutum & idoneum reperirent.

Interea autem, priusquam sentiret, *Fidelitas* terræ vicina erat: adeò, vt de damno secuturo haud parum timeret. Dum tamen de terra iterum erueretur, scapha inter proram nauis & terram acta vehementissime concussa ab eo incussu quoque pessum itura fuisset nisi restio quidam *Sander Sanderß* nomine continuò in eam insiliisset, & eam tamdiu nautea exonerasset, dum in nauem altius attolleretur. Quod dum fieret, sors aduersa eum ipsum corripuit, qui declinandæ eius causa tantopere laborauerat. Cum enim miser in exigenda vnda admodum strenuus esset, fluctuum

Restio in mare excutitur, peritq;.

fluctuum impulsu è scapha repente exturbatus est, vt auxilio ferendo nullus locus esset.

Porro ergò trium milliarium spatio à loco priore secedentibus nauibus, Capitaneus *de Weert* 25. passibus anchoras figebat. Sed Capitaneus de *Cordes* vnius milliaris interstitio in eodem sinu post humilem quendam angulum 26. passibus nauem suam tendebat. Postero die, nempe 4. Decembr. Capitaneus *de Weert*, cui, quod tantis à se interuallis distarent, non placeret, scapha sua *ad Cordes* descendit, de loci ratione, an suæ quoque naui commodus esset, dispecturus. Sed inidoneo eo inuento, *Cordes* Capitaneum de *Weert* rogat, vt suam scapham, pro quærendo in littore cibo, sibi aliquantisper vsurariam faciat. Quod etiam facile impetrat.

Anchora Fidei frangitur.

Die 6. procellis iterum concussi tam rapidis sunt, vt *Fidei* funis anchorarius rumperetur, ipsaque anchora in fundo relinqueretur. Alia ergo missa & iacta, cum postero die de illa eruenda studiose ab omnibus laboraretur, cæpit repente de nouo tempestas tam valida ingruere, vt similem prius non experti sint. Ventorum enim fremitu maris vnda tam altè attollebatur, vt antennas etiam multoties feriret. Quæ procellæ, cum biduo integro durarent, *Fidei* funis anchorarins continua succussatione maximoperè attritus est, magno Capitanei mœrore, vt cui is solidus funis solus iam superesset. Nihilominus tamen vsque ad 10. diem ista aduersitas ita toleranda erat.

Fidelitas desideratur.

A Meridie, cum tempestas tranquillior esset, Capitaneus *de Weert* ad Capitaneum *de Cordes* abiit, vt de statu eius sciscitaretur, & scapham suam simul secum adduceret. Sed cum prædictum angulum obiens, illum nullibi prospectaret, magno mœrore concussus, & varia animo suo suspicatus, ad nauem suam redit, postero die vniuersos sinus angulos eius quærendi causa peruagaturus.

Fidelitas reperitur.

Nocte ergo illa variis cogitatibus ac consiliis exacta manè, etsi tum venti tum pluuiæ incumberent, cum populi sui maxima parte egressus, post longam tandem nauigationem in decliuem quendam angulum incidit, ex quo, magno omnium gaudio, summitas nauis desideratæ eminebat, quæ post Insulam quandam secesserat, & ex ea funibus firmabatur. Cum ergo Capitaneus propius ad ipsam contendere anniteretur, ausum hunc Gubernatores inconsultū arbitrati sunt, quod ventis idoneis inde redire non liceret. Nihilominus tamen hortatu Capitanei processum est. Ibi ergo cognouit, qua causa pulsi, deserta statione huc se potissimum recepissent. Recensebat enim nauclerus, quomodo 5. Decemb. elapso anchoram suam perdidissent, & ob id ne in breuia illiderentur, statione antiqua excedere coacti, post Insulam hanc excubuissent. Eo nuncio accepto iam Capitaneus lætior, 11. Decembr. ad nauem suam redit, apud *Cordes* scapha relicta, qua in perditæ anchoræ recuperatione vteretur. Sed tum temporis, se sociam *Fidelitatem* iam nouissimū videre, nihil quicquam ominabatur.

Capitaneus conuiuio socios excipit.

Cæterum, cum propter crebras ac diuturnas procellas, & anchorarum perditarum iacturā, rudentumq; ac funium inopiam, ac tum famis, tum frigoris, laborisq; cōtinuam exacerbationem nautæ animum iterum desponderent, ac mortem ipsam sibi imprecarētur, ideò cumprimis, quod ob panis penuriam tandem omnibus moriendum esse augurarentur: Capitaneus repertæ sociæ nauis gaudium prætendens, postero die conuiuium indicere statuit, ad quod vniuersos sanos inuitaret. Nam in binis nuper excursibus factis, anseres ac anates & aues aliquot alias cæperat. Hāc verò occasionem sibi parabat, vt populum eo commodius ad patientiam adhortari, ac de nouo animare posset. Dum ergo genialiter omnes epularentur, cæpit de fideli præstita opera ipsis ex ordine gratias agere, & beneuolentiam omnem suam vicissim deferre, & obsecrare, vt in proposito laudabili isto porro quoque obdurarent, Deumq; de successu commodiore & optatiore precarentur, vt cuius auxilium opemque paternam hactenus in summis periculis semper promptam impetrassent.

Ferinorum hominum tres Canoæ.

Conuiuio exacto dimissis mandauit, vt sese ad ciborum venationem pro more iterum accingerent. Intereà & ipsemet se ad excurrendum instruebat. Cum verò in angulum quendam Occidentalem incurrerent, tres Canoas hominibus feris plenas conspiciunt. Qui cum scapham appellentem vidissent, in terram ilicet exilientes, in montium præcipitia cercopithecorum more agilimè euaserunt.

Hollandi fœminam barbaram cum duobus liberis capiunt. Præsentis animi mulier.

Hos cum Capitaneus aliquantisper frustrà insectatus esset, ad canoas posteà eorum perrexit, vt, quid iis veherent, videret. Præter vero mergos seu vrinatrices, & hamos ligneos, & ferarū pelles, nihil inuenit. Quibus in canois relictis, iunctim in terram exilierunt, quæsitum, an ex feris aliqui se fors alicubi occultassent. Dum ergo quoquouersum procederent, ad pedem montis fœminam cum duobus liberis admodum festinantem offenderunt, quam ob id in canoarum vnam comitibus liberis abduxerunt, nullum vspiam commotionis signum præbentem. Hanc in nauem allatam quid ageret, valdè curiose obseruarunt. Sed mœroris aut consternationis ne minimum quidem indicium exhibuit. Hæc membrorum constitutione mediocri erat, ventrem prominulum ac propendentem gerens, corpore rubeo, gestibus agrestibus & iactabundis, capillis

capillis atris, quos conchis ob defectum cultellorum, ponè resecare solent. Nam in capite anteriore eosdem vsque ad aures enasci sinunt. In quibus hoc singulariter notandum videtur, quod crines viri non radunt, sed eosdem promissos gestant, fœminis contrarium in more habentibus.

Barbarorũ viri non raduntur, sed fœminæ.

Mundi ac ornatus loco conchulas ex collo suspensas gerebat, dorsum hirsuto vellere, fidibus ex intestinis factis in collo anteriore colligato vestita. Cętero corpore omni nuda erat. Mammæ eius instar vberum vaccinorum pendulæ eminebant. Ore distorto ac vago, cruribus valgis, ac

Barbaræ fœminæ descriptio.

calcibus longe exertis erat. Coctos cibos nullos edebat, etsi Capitaneus ipsi apponeret. Cum verò ex canoa auis afferretur, eam pennis maioribus deplumans, & testa à dextra ala per medium pectus vsque ad anum diuidens, viscera extrahebat, bilis folliculum, ac intestina & cor abiiciens. Hepar verò obiter saltem super flammis torrens, id auidè vorabat, adeò, vt cruor è labris exundaret. Porrò ventriculum arripiens, & ciborum reliquias exprimens, extremitatem alterã dentibus, alteram læua præhendit, ac lignorum ramentis (qualia canois suis semper secum vehunt) ventriculum bis terve perfricuit. Quem posteà super flamma modicè calefactum, vt anteà hepar, confertim ingurgitauit. Reliquum auis corpus dentibus mordicus carptum, tanta abominatione dilacerauit, vt emanans cruor per decliue pectus fluitaret. Eodem gestu infantes quoque de aue gustabant. Ex his natu grandior, quatuor annos cum semisse habebat. Alter minor semestris, non solum dentium ordinem integrum ostentabat, verum etiam quocunque lubitum esset, expeditè ambulabat.

Semestris puer ambulat.

Hoc ferè ritu epulabantur, vultum assiduè tam seuerum promentes, vt nec effusissimo militum cachinno in risum vel semel agerentur. Cibo sumpto, in calce considebat fœmina. Dormiens tota incuruata iacebat, ita, vt genua ori vicina essent, & infans vberibus admotus ex pectore dependeret.

Fœminam hanc, cum propter aduersam tempestatem integro biduo secum retinuissent: Capitaneus mandauit, vt die 14. dicti mensis rursus in terram efferretur, vna cum ipsa iis quoque

 euectis,

eueẞis,quæ à Capitaneo donaria acceperat. Hæc verò erant,amiculum, cum manicis detruncatis,ad genua vſque demiſſum,ac induſium,ac vitta, cum corollis aliquot, ac vno ſpeculo, cultroque & rebus vilibus aliis. Quæ omnia admodum geſtiens accipiebat. Minor etiam infans tunica ex panno viridi ſarta, vt & corollis aliquot precariis induebatur.

Cum verò ſignis & nutibus datis intelligeret, infantem maiorem, filiam ibi relinquendam eſſe:id ſibi non admodum quidem placere innuit,ſed tamen nihil ſtomachata in ſcapham deſcēdit,& cum militibus verſus terram tetendit. Cum qua poſtquam in terram egreſſi eſſent, præter veſtigia quædam à Barbaris relicta,nihil repererunt. Ideoque citra moram ad nauem redierunt. Quam,cum vix ingreſſi eſſent,cæcias infremere repentè tam violentus ac furibundus cœpit,vt omnia elementa in nauis euerſionem & oppreſſionem coniuraſſe videri potuiſſent. Nam & vndæ ſupra nauem tanto incurſu collidebantur,fluctuumque æſtus tanto impetu eam converberabant,vt,quin ſuprema ima fierent, parum deeſſet.

Mira tempeſtas in ſinu.

Hoc diſcordi ventorum prælio, fune anchorario iterum rupto, iam in breuia violenter nauis compellebatur,adeò,vt etſi quidem anchoram nouam iacerent, ipſa tamen neutiquam firmari poſſet. Vnde in periculo extremo conſtituti, cum præter anchoram vnam,ſine fune in naui iacentem,nihil reliquum haberent,velum quoddam paruum patefecerunt, quo angulum illum ambire conarentur,vnam ſortem eſſe rati,aut in obuios ſcopulos illidi,aut diutius in iſtis vndarū furoribus agitari. Tandem tamen miſericordis DEI gratia, maximo labore ex ſinu iſto (quem ob id *infelicem* nominabant) emerſerunt. Pro quo immenſo beneficio, DEO gratias debitas promebant. Vix è ſinu extricati, die 14. Decembr. illicò iterum quatiebantur fluctibus, adeò vt conſilii iam copiam nullam haberent. Nam & iam veſpera ingruebat,& anchora ſuo fune orba erat. Sed & portum aliquem quærere,ideò fruſtraneum videbatur,quod anchoram vnam ſaltem,eamque nudam haberent,cum tamen alias quatuor anchoris firmatæ naues ſatis tutæ non fuiſſent. Porro,vt per nocturnas tenebras ventorum violentia quoquoverſum ſe agitari pateretur, multo minus conſultum erat. Tandem ergo in tot tantisq; ærumnis id vnum factu commodiſſimum cenſebant,vt vento idoneo eum ſinum incurrerent,quem Capitaneus de *Cordes* nuper occupaſſet,in freti medio 14. aut 15. paſſus profundum. Eius enim conditionem iam ante perſpectatiſſimam habebant,ac intereà ſe anchoram ſuam inſtruere commodius poſſe cenſebant. Hunc ergo ſinum in latere auſtrali ingreſſi ſunt,vt à naue *Fidelitate* promptius conſpici poſſent. Ad cuius fauces ſeu introitum cum diſploſo tormento ſignum dediſſent,à Capitaneo de *Cordes* ſimili ſigno reſponderi ſibi,clare obaudiuerunt,ac ob id multò confidentius pergere cœperunt. Etſi verò vnicum ſaltē, idemque paruum velum tetendiſſent,nauis tamen propter violentum ventorum impetum tanta concitatione proferebatur,vt ſcapha,quam duobus funibus nauis quadantenus retardandæ gratia ponè religaſſent,iis ruptis auelleretur,& vnà cum anchora iactatoria à naue longiſſimo interuallo diſpelleretur. Quam ab eo tempore nemo quiſquam deinde vnquam conſpicatus eſt.

Sinus infelix.

Spes in anguſto.

Fides Fidelitatem quærit.

Fides ſcapham cum anchora perdit.

Hoc ergo recenti infortunio iam omnis ſolatii copia ipſis præcidebatur. Nam nec in terram commodè appellere,nec in alto vllas anchorsa iacere poterant. Has ærumnas ex ſe grandes nox quoque ingruens inſuper cumulabat. Nam cum intra duas terras medii verſarentur,metus erat, vt aut à tramite recto deuiarent,aut in ſcopulos ac cautes alicubi impingerent. Deus verò ſummè miſericors in his periculis ſua ope illis iterum aderat, ita,vt exoriente die ante ſinum optatū verſarentur: quem ob id expeditè incurrebant, vt *Fidelitati* deſideratæ propius iungi poſſent. Hoc die è fundo nauis anchoram ſuam poſtremam efferebant, vt duas, easque ſolas,iam ſuperſtites vſurparent.

In ſinu commorantes,cum in terram exeundi,& cibaria neceſſaria quærendi occaſionem nullam ſcirent:poſtero die 16. Decemb. ex parte Orientali ſcapham quandam ad ſe properantem conſpicati ſunt,quam à Capitaneo *de Cordes* ſocios quæſitum emiſſam nonnulli cenſebant. Alii è claſſe iam redeunte præcurſoriam miſſam putabant; quidam illam Anglicam arbitrabantur: cæteri(quorum ſententia vera erat)Generalis *Oliuerii* ſcapham eam eſſe exiſtimabant,qui nauclerū ſuum (vt poſteà compererunt) cum Vice-Admirante *Iacobo Nicolai* emiſiſſet,ſpectatum, vbi *Fides* quam trium milliarium ſpacio angulum ſinus prætercurrere vidiſſet,cunctaretur.

Capitaneus ſcapham videt.

Hoc ergo inſperato acceſſu non parum exultabant,iam certam ſibi à *Generali* opem pollicētes. Itaque Capitaneus poſtquam eos cum ſingulari gaudio accepiſſet, quod tam obeſo ac bene habito corpore eſſent,haud leuiter admirabatur,cum ſui tamen milites admodum ſtrigoſi ac deformes exiſterent. Sed mirari tamen facile omittebat, quam primum ſecum animo euolueret, quod integro anno nihil ciborum refocillantium accepiſſent,& vniuerſo iſto tempore perpetuis laboribus,frigore,madore,ærumnisque aliis miſerè exerciti tabuiſſent: cum tamen intelligeret, alteros non ſolum nullius rei inopia vnquam laboraſſe, verum ciborum neceſſariorum copiam ſemper promptam ac paratiſſimam habuiſſe.

Generalis Oliuerii ſcapha ad Capitaneū venit.

Iidem

Iidem etenim primo recensebant, se in mari Hispanico duas Cantabricas naues, piscibus oneratas offendisse, ex quibus quæcunque sibi vsui fuissent, exemissent. Tum & in *Portu Desir*, vbi hyberna egissent, iuxta Insulam quandam à continenti ternorum milliarium interuallo distantē ingentem piscium marinorū, ac *pinguinarum*, ouorumq; copiam se nactos esse: de quibus sale conditis vel dum hodie adhuc viuerent. Ibidem se quoq; vberrimam aquam hausisse, & naues necessariis aliis omnibus opimè instruxisse. Porrò se cursum suum in fretum deflexisse: in quod cum 25. Nouemb. incurrissent, paulò post tamen vnda augescente inde se emotos iterum fuisse, & biduo exacto in *Pinguininis* Insulis, 15. milliaribus intra fretum sitis, anchoras fecisse, ac ibidem cum Barbaris prælio conflixisse, eorumque 25. vindicandorum trium militum, pridem ab ipsis cæsorū causa, obtruncasse. Commemorabant etiam, quanto robore ac animo Barbari sese tutati essent. Inter quos fœminam quandam, excussa glande in pede consauciatam, in genua incumbentem telis mittendis tam diu institisse, dum altera missa glande penitus occumberet. Ibi ergò præter sex pueros, quos *Generalis* nouitatis gratia in naues recepisset, neminem viuum relictum fuisse. His pro corollario tandem addebant, se in illarum Insularum maxima vltra 2000. *pinguinas* cæpisse. Quo sermone esurientes militum ventres vsque adeo inflammabantur illico, vt nemo esset, quin se in illa Insula versari optaret: plerique, etiam Capitaneum, vt tantilla via ad Insulam illam pergeret illico, aperte hortarentur. Sed obstinate Capitaneo constitutum erat, à *Generali* ne latum quidem pedem recedere, aut cibi quærendi causa aliò deflectere.

Quid Oleuier fortunæ habuerit.

Barbarorū in prælio ferocia.

Sequente die *Generalis Oliuerius* ipsemet ad Capitaneum perrexit, ac eidem necessaria vniuersa ac paratissimam opem pollicitus est, curaturum se addens, vt tignarii pro Capitaneo scaphā primo quovis die extruerent, & deinde classis vniuersa dispecta prima opportunitate Capitaneo iungeretur. Die ergo 18. Decemb. vbi cum ingenti gaudio omnes conuenissent, *Generalis* Capitaneum amplo & votiuo conuiuio acceptum lautè tractauit. Porro verò inde 20. Decemb. vento vulturno ferente vna soluerunt.

Classis iterum conuenit.

Vno ergò comitatu cum iam tribus vel quatuor horis vela fecissent, Capitaneus Generalē rogabat, vt sibi scapham suam cum quinque militibus commodare velit, qua suæ naui addita naues cæteras aliquanto anteuertens, Capitaneum de *Cordes* quæreret, eumque de cæterorum aduentu præmoneret, vt paratis omnibus cum classe transitura citra moram pergeret. Cui cum *Generalis* facile astipulatus esset, ac ille abiisset: vento desubito mutato, ac ex medio Septentrione occasuque perflante, cum in aluei medio versaretur, anchoras mittere coactus est, Vice-Admirante dimidii milliaris interuallo à cæteris nauibus remoto. Postero ergo die, cum attractis anchoris ipsum insecuti essent, nocte illa octo passuum profunditate in fundo sabuloso vnà consederunt.

Capitaneus de Weert Cordes quærit.

Is locus cum non admodum tutus videretur, 22. Decembris ex eodem iterum soluerunt, ac in sinum quendam paruum, ab Equestri milliaris vnius spacio abiacentem, incurrere annisi sunt. Interim oberrans Capitaneus, in humili quadam Insula, quam iam ante quoque prætervectus, nullis Barbaris cultam sciebat, duos ignes diuersos fulgere animaduertit. Quæ signa cum à Capitaneo *de Cordes* ibi edi arbitraretur, ob id ad locum illum festino pertendit. Sed egressus præter signa tamen nihil inuenit, adeò vt infecta re inde rursus abscedere cogeretur. Quod verò scapha illa, quam à *Generali Oliuerio* acceperat, admodum putris & cariosa esset, vt quæ biennio integro ne semel quidem emundata fuisset: cum cæteris classis nauibus æquali cursu certare non valebat. Istis ergo sinum Equitum attingentibus, Capitaneus cum reflua vnda ad priorem stationē, vnde egressus erat, omninò recurrere opus habebat.

Capitan. à Generali iterum dissociatur.

Postero diluculo ad *Generalem* pertendere, sedulo annisus est. Sed cum cæcias valdè importunus flare inciperet, denuo retrocedere coactus, circa meridiem fortunam iterum tentauit, ac ad classem tam prope actus venit, vt tormentis sese inuicem contingere possent: propter transitus tamen angustiam, & ventorum ex ortu & occasu violētam colluctationem, qua vortices tam turbinei ciebantur, vt quoties perrupturus esset, toties violēter retropelleretur, coniungi omnino classi non poterat. Die 24. Decemb. cum tempestas iam pacatior esset, ipsiq; ex alueo eluctari iterum tentarent, operam omnē frustra impenderunt. Nam breui iterum increscentibus fluctibus inde in stationem veterem retroacti sunt. Cum ergo iam animaduerteret Capitaneus, contra fluctus dimicare, adeoque ad classem penetrare sibi rem difficillimam præstitu esse: mutato primo consilio ibi ventum commodum ac vehentem expectare statuit, ne frustraneis laboribus suos nautas penitus conficeret. Interim verò *Generalis* die 25. Decembris ad portum optatiorem quærendum soluens, è Capitanei conspectu se extulerat. Is ergo iam omni ad classem redeundi spe orbus: cum sine scapha nauigare inidoneum ac inconsultum putaret, consilium cæpit, scapham suam, quæ in alueo nauis erat, grandiorem facere, & contra quoscunque insultus munire. Qua fabricata, cum intereà Aparctias commodus spirare inciperet, attractis anchoris, vela ventus iterum credit, fiducia haud parua, ad minimum prædictum sinum paruum obtinendi, in quo

Capitan. irrito nisu ad classem tendit.

Generalis ex conspectu Capitanei fertur.

Capitaneus scaphā nouam extruit.

quo commodiora omnia præstolari posset. Hoc itaque vento vsque in sinum equestrem procurrit: in quo cum propter minantes procellas considere minime tutum videretur, spe alterius sinus occupandi, porro tetendit. Ventis interim subinde augescentibus ac concitatius insultantibus malus anterior adeò concussus est, vt quin deiiceretur penitus, parum deesset. Maioris ergo periculi vitandi causa ad sinum de *Cordes* recurrere coactus, eundem circa vesperam attigit. Hoc ipso in sinu die 26. & 27. Decembr. ex septentrione ac occasu tantæ procellæ infremuerunt, vt scapha in littus minimè educi posset. Quare indignabundi socii, iam iterum obmurmurare incipiebant, nec quidem citra euidentem causam. Nam quatuordecim integris diebus solo pane arido, conchis priuati, cum modico oleo se sustentarant. Metuens itaq; Capitaneus, ne tumultum ex compacto rem agentes cierent, in conclaue suum vniuersos vocatos his ferè verbis allocutus est:

Capitaneus sinum de Cordes ingreditur.

Capitaneus cum sociis deliberat.

Causa, commilitones ac amici charissimi, propter quam huc vos congregari voluerim, hæc vna & palmaria est, quod haud obscure intellexerim, inter vos nonnullos esse, qui angustiis & ærumnis nostris commodum consilium inuenerint, quod mihi communicare lubenter vellent. Cum verò sano ac expedito consilio omninò equidem indigeam: id à vobis præstitutum non grato saltem animo accepturus, sed ea omninò fidelitate executurus sum, vt me boni publici curatorem haud somnolentum habituri sitis, etsi vel ab ignauissimo quovis vestrum id proficiscatur, modo ad itineris commoditatem & salutem facere videatur.

Oratio suasoria Capitanei ad socios.

Verumtamen, cum intelligam, vestris consiliis vniuersis nihil aliud quam reditum in patriam decerni: de eo quid sentiam equidem, & quam præstitu id difficile esse putem, vobis vniuersis à me prius explicandum videtur. Scire vos autem in principio velim, mihi, cui nunc ætas ac anni florent, vitam meam quam vobis nihilominus curæ cordiq; esse; adeoque pro eius salute curanda me hactenus summa & saluberrima quævis operosè molitum esse. Ex omnibus autem iis, quæ varia meditatus sum, medium nocentius nullum reperio, quam si viæ ac laborum pertæsi pedem referamus, ac in patriam reditum suscipiamus. Id enim si semel ordiamur ac conemur, nullo dubio vniuersos nos præsenti morti mancipaturi simus. Recuperandi siquidem commeatus tantisper nulla spes est, dum aut in Anglia aut Gallia redierimus. Cui itineri conficiendo commeatus non sufficerit quidem, etsi singuli quatuor vnciis panis indies contenti futuri sint, qua tenuitate, victitare nulli possibile est, tum comprimis, si captura concharum ac volucrum finem habebit. Porrò etsi quidem alimentis sufficientibus satis instructi essemus: nihilominus tamen, cum refectoria desint, ex scorbuto vniuersis pereundum erit, quam primum loca calidiora tenuerimus; cum corporum omnes humores ex crebro ac iugi concharum esu admodum contaminati ac corrupti sint, sicut id à præsenti chirurgo vestro commodius doceri poteritis.

Contrà verò, si Oceanum semel ingrediamur, quod octiduo vno ventis idoneis impetrari poterit, tunc rerum vniuersarum commoditatibus frui facilimè poterimus, cum & carnium, & variorum fructuum ibi vbertas summa sit. Et quamuis propter moram hanc, quam hîc facimus, Generali *iterum coniungi minimè poterimus: ita vt vno cum ipso comitatu* Peruana *littora occupemus: ad* Philippinas *tamen aditus nobis latè patet, in quibus nos commodè instruere, & obtritas vires recolligere valeamus, dum classis onerata ad nos redeat. Adeò vt extrema omnia in hoc freto tentare consultissimum sit, cum & concharum, ac volucrum, rerumq; esculentarum aliarum (quibus in reditu facto certè carendum erit) nulla penuria aut inopia sit. Quod si quidem in* Pinguininas *diuertentes insulas, certam istarum auium copiam adipisci possimus: earum tamen non vsque adeo insignis vsus erit, cum in aëre calidiore non diutius obdurent, sed situ facilè corrumpantur. Sub istum itaque rerum statum, quò tandem perrecturi eritis? An acutæ famis gladio vos ipsos tunc crudeles iugulabitis?*

Iterum ergò ac denuò, cum omnia exactissimè euoluerim, vobis assero attestorq;, tum ad itineris continuationem, tum vitæ nostræ conseruationem id vnicum iam superesse, vt hac in statione ventos commodos tantisper expectemus, dum præcurrentem classem ocyus consectari valeamus. Quod si ea quidem mora parcius, ac solo pane cum auibus & conchis esitato, viuendum sit: æqui boniq; tamen ea tenuitas à vobis consuletur, si recordemini, qua obedientia & promptitudine Hispani, *Ductori suo* Petro Mendozæ *in* Rio della Plata, *vsque ad extremum spiritum paruerint & obsecuti fuerint: qui cum in principio tres panis vncias tantum dietim accepissent, postea, dum in ciuitate Buones Aëres extruenda occuparentur, portionem adhuc minorem æqui consuluerunt, ac sedandæ famis gratia (cum tamen ad naues redire facilè potuissent) glires, mures, serpentes ac bestias alias abominandas esitauerunt. Quo tempore id etiam accidisse meministis, quod, cum propter delicta sua aliquando tres fures suspenderentur, noctu tres alii irruerint, & pro fame sopienda, pendentium bracchia ac crura detruncarint. Sed inter cætera* Hispanus *quidam* Germanum fratrem *suum, in prædicta ciuitate mortuũ, famis atrocitate compulsus vorauit. A quibus tamen extremis, nos diuina gratia, longè adhuc absumus, nec dubitamus, quin, si vel leui quodam vento idoneo iuuemur, classem ipsam breui assecuturi simus. Et hæc mihi ad vos ita declamanda esse ratus sum. Quod si è vobis sit, qui contra ista, quod inferat, habeat, is apertè rem agat, & causam suam proponat. Mihi enim vniuersos melius sentientes, tam minores quam maiores audiendi certum propositum est.*

Misera Hispanorum fames in Rio della Plata.

Inauditorũ facinorum causa famis.

Ad hæc ergo diuersis diuersa respondentibus, nonnulla autores fuerunt, vt in *Rio della Plata* rectà vela fierent, ac ibi deserta naui, ad Lusitanos profugeretur, prætẽdereturque, quod ab Anglis fugati, nauem deserere coacti fuissent. Contrà alii suadebant, vt commeatus reparandi causa in

Scinditur incertum studia in contraria vulgus.

ſa in *Inſulam S.Helenæ* pergeretur. Tandem tamen ſummus Gubernator *Ian Outerſʒ* in hæc verba prorupit:

Ian Outerſʒ conſilium.

Quantum mea equidem ſimplicitas fert, Nobilis Capitanee, fides ea, quam nauis patronis ſtipulatus es, inſolita quadam ac inuſitata cæcitate cor tuum præſtringere adeò videtur, vt, etſi quidem vita tua nondum, vt ais, ſatietas te cæperit, nullo tamen vſpiam periculo abſterritus, volens ſciensq́, præſentaneæ te neci temerarius obiicias. Quæcunque enim longa oratione à te hactenus allata ſunt: eorum contraria certè longè probabiliora ac certiora omnium iudiciis cenſentur. Nam vniuerſis nobis haud dubiò miſerè pereundum eſt, quam primum Oceanum auſtralem ingreßi fuerimus: cum ad conquirenda in hoſtium territorio neceſſaria non ſolum à militibus ſatis inſtructi non ſimus, ſed nec in maris æſtibus gubernandæ naui ſufficientes ſuperſimus. Quas enim Rex in excubiis illic diſpoſitas naues plurimas habet, hæ nos aduenas leui opera oppreſſuræ ac perdituræ ſunt. Itaque mirum eſt, quantoperè te veteris adagii memorem eſſe optem, Quod nimis cupidum, nulla re dignum eſſe innuit. *Quod ſi nauium patronis cenſum ac quæſtum augere omnino animus eſt: age, vt id præſtemus, iam occaſio gliſcit. Nauem enim, quam nobis crediderunt, à reducibus ſaluam ac integram recipient. Quod ſi reditum longius diſtulerimus, & hanc & ipſam vitam noſtram nullo dubio vniuerſi perdemus. Quod de commeatus in reditu parandi difficultate mouiſti, id cur teneamur, dignum non eſt. Nam in* Guinea, *quam iam vice quinta nauigationibus adeo, iſtarum rerum omnium prompta copia dabitur.*

His ſtudioſe auditis, Capitaneus, cui nondum omnia probata erant, reſpondit, ſe, non prius conſulto Capitaneo de *Cordes*, de his decernere nec poſſe, nec velle. Scapham ergo ſuam è veſtigio expediri iuſſit, qua ipſemet Capitaneum quæſitum excurſurus eſſet. Die 29. Decembr. autem cum nonnullis ſociis egreſſus, cum ſcapham non admodum ſolidam ac firmam eſſe videret, vltimo die ad nauem reuerſus, Calend. Ianuar. Ann. 1600. inde in terram, ad hanc arctius cogendam & firmandam ſe iterum recepit.

Ann. 1600 Ianuarius.

Circa meridiem per angulum Occidentalem ſinus eius, ſcaphas duas curſim ad ſe properãtes conſpicatus, eas à Capitaneo *de Cordes*, fors alicubi periclitante miſſas credidit. Iſtis tamen propius admotis, cum *Generalis Oleuier* aduehi videretur, Capitaneus ipſi ſignum dedit, quod in terra eſſet. Ad quem, cum Generalis appuliſſet, ſui aduentus cauſam expediuit, nempe, quod inuſitatis procellarum inſultibus reuerti, & in ſinum Equeſtrem recurrere coactus fuerit. In quo ipſomet, cum ventus etiam nihilo lenior perflaſſet, tunc ſe binis ſcaphis inde exiiſſe, & ſtationem meliorem captaſſe, ſed in ſinum *de Cordes* diſpulſum eſſe: ex quo porrò iam excurrerit, viſum, quid & vbi Capitaneus *de Cordes* ageret. Is ſecum, maſſam glaciei tres aut quatuor pedes craſſam vnà afferebat, quam eo loco auulſam, vbi aliquot paſſuum latitudine glaciem media æſtate rigere, & tamen Barbaros ibi nudos incedere dicebat.

Generalis Oleuier ad Capitaneũ redit.

Glacies craſſa media æſtate.

His mutuo ſermone actis, Capitaneus *Generalem* rogauit, vt, cum veſpera iam appelleret, ſecum in naui pernoctare vellet. Cui petitioni cum *Generalis* annuiſſet, Capitaneus ei in cellam penariam introducto, quantum penoris ac commeatus ſupereſſet, commonſtrauit, vt eo inſpecto, aliquando, ſi opus ac vſus poſcat, tenuitatis eius teſtis eſſe poſſet. Poſtera aurora, *Generalis* à Capitaneo recedens, omnia ei officia ac opem auxiliarem pollicitus eſt.

Poſt hæc, ſcapha Capitanei integrè ac ſolidè ſarta concinnataque, ac velis, quibus opus erat, inſtructa, eâ Rationum præfectum ac ſigniferum ſuum cum ſocio alio, nauem *Fidelitatem* quæſitum Capitaneus amandauit, & ſimul ad *Generalem* literas perferendas dedit, quibus eum orabat, vt pro duobus menſibus panes, ſuis ſociis impertiretur, ac 10. vel 12. remiges ſuo ſignifero daret, qui iuſta mercedis ſpe emiſſitios iu uarent.

Sed eadem hæc ſcapha, 19. Ianuar. die ad nauem rediit, quod per tot tamque aduerſos ventos perrumpere, nulla vel extrema induſtria liceret. Nam quinque milliaribus conficiendis iam integrum quatriduum obtriuerant. Hi reſponſorias *Generalis* vnà ſecum reuehebant, quibus Capitaneus ſolatii haud multum accipiebat. Scripſerat enim *Generalis*, commeatus ſibi nihil ſupereſſe, cum, quamdiu iter hoc duraturum ſit, exploratum non haberet. Tum & à Barbaris ſociorum duos nouiter obtruncatos eſſe: adeò, vt nec de his aliquos deſiderare commodè queat.

Reſponſo hoc *Generalis* probè examinato, cum Capitaneus intelligeret, omnia ſua in extremis verſari, & tandem vniuerſis dira fame (vix enim pro tribus menſibus iam panes ſupererant) pereundum eſſe, niſi certius conſilium caperetur: ad *Pinguinas* Inſulas diuertere decreuit, vt ad minimum 5000. aut 6000. Pinguinis captatis nauem inſtruere, adeoque hoc pacto diſtribuendi panis compendium facere poſſet, propoſitum tamen ſuum de inſequendis nauibus cæteris perpetuò ratum habens.

Capitaneus de Cordes ad Pinguinas nauigat.

Antequam verò inde diſcederet, literas exarauit, quibus Capitaneo *de Cordes* ſuum conſiliũ exponebat. Has ad arboris radices depoſuit, ex qua ſimul tabulã, in qua hæc verba ſcripta erãt: *Quære infra arborem:* ſuſpẽdit: vt ea lecta, Capitaneus *de Cordes* aut ad inſulas ipſũ ſequeretur, aut eo

loco reditum eius expectaret. His peractis 11. die ferente Cæcia in *Capo Virgine*, ex hoc sinum *Conchiferum*, & tandem hinc in *Pinguinas Insulas* pertenderunt. Die 12. in harum Insularum minimam, vtpote iam ante cognitam, consederunt. Itaque Capitaneus cum 30. viris in terram egressus est. Quam cum vix primore pede attigissent, tantam illicò auium copiam viderunt, vt captandarum ingenti auiditate moti ex scapha confertim exilirent. Tribus ergo victoribus, pro tutela scaphæ relictis, armis instructi palantes per Insulam discurrerunt, quod ab *Oliuerio* ibi aliquot cæsos Barbaros intellexissent. Cum verò præter canem nihil offendissent: ad cædendas aues conuersi, earum ingentem copiam breui tempore legerunt. Qua captura dum exercerentur passim vniuersi, præter omnem spem calamitas noua, cæteris vniuersis grauior, exorta est. Procellarum enim vis tanto fremitu irruit desubitò, vt anchora scaphæ rupta, & hac in breuia impulsa, priusquam malo occurri posset, vndæ confertim scapham miserè quassatam implerent, & quadantenus mergerent.

Insulæ auibus propè coopertæ.

Aduersitas in Pinguinis.

Hic ergo præter certam & indubitatam mortem nemo quicquam aliud sperabat. Nam citra scaphæ opem ad nauem redire impossibile erat. Sed nec tignarios, nec instrumenta, nec ligna (quorum ibi mera sterilitas) quibus aut fractam scapham resarcirent, aut nouam conderent, secũ habebant. Tum & cibis destituti ac orbi erant: & frigoribus adeo rigebant, vt membrorum suorum minimè compotes essent. Nam plerique ad emotionem scaphę in vndas tam profundè se demittebant, vt toto corpore ad collum vsque madescerent. Cæterum cum deflua vnda maximo molimine scapha tandem in siccum euoluta esset: in ea securim, ac instrumenta ferrea alia cum clauis aliquot repererunt, quibus scapham fractam vtcunque sarcire de nouo possent.

Periculum aliud ex alio.

Intereà nauis cum duobus Gubernatoribus, ac tribus aliis sanis, sola quasi in mari versabatur. Quæ retineri non potuisset, si vel leuis tempestas eo tempore ipsam incussisset. Cæterũ, quod, vt diximus, omnes in insula miserè rigerent, in scapha corrigenda perrectum ignauius est. Tandẽ verò, cum in omni insula nulla ligna essent, comportatis asseribus ignem fecerunt, & in eius ambitu stantes, aut considentes sub dio, sese quantum poterant, fouerunt, captatas aues semiassas sine pane esitantes, & vix tantum aquæ, quanta siti restinguendæ suppeteret, habentes.

Insula lignis orba.

His calamitatibus ac ærumnis noctem eam transigebant, vnius Dei opem cœlitus expectantes. Nam ad nauem redeundi iam nulla cuiquam spes supererat: sed hoc vnicum expectabant, vt primo nauem in littus ac breuia incussam postea funditus pereuntem suis oculis viderent: deinde vnum post alterum crudeli fame in insula miserè cadentem & expirantem contuerentur. Etsi enim auium ibidem nulla penuria esset, tamen his solis esitatis diu sanitatem protrahi posse minime videbatur. Capitaneus ergo frequenter id vnum optabat, vt socii vniuersi in naue essent, ipse verò solus vitæ impendio infortunia ista crebra expiaret.

His curis ac querelis iteratis noctem eam, licet breuem, Capitaneus admodum lõgam exigebat, miseriam suam imo pectore singultiens, & exantlata cum tot ærumnis pericula ingeniosè secum reuoluens, dolendamq; hominum ac funestam sortem detestans, qui eo maxime tempore, quo florere ac in altum surgere incipiunt, demum ruant ac pessum eant. Tandem verò à querelis ad preces relapsus, sortem vt suam, sic sociorum omnium in Dei manus deponebat, ipsum ex imo pectore rogans obtestansque, vt vel hac extrema in necessitate ipsis auxilium ac opem afferret, cum de humano omni robore actum ac desperatum sit.

Capitaneus suam miseriam luget.

Porrò autem exorta luce, Capitaneus socios suos ad opus tentãdum adhortatus est: qui tandem ingenti machinatione scapham in aridum extraxerunt, vsq; adeo laceram, disruptam ac dissolutam, vt ad nauem reuehendis ægrè idonea futura videretur. Eodem tamen die, latus scaphæ, quod omnium maximè attritum erat, admodum operosè ac industrie compegerunt ac coagmentarunt, asseres sarturæ necessarios vndecunque diuellentes, & clauos diligẽter colligentes: quorum defectui paxillos ligneos substituebant. Pro cannabe ellychnia ac funes vulsos obturandis rimis adhibebant. Hac sociorum industria & sedulitate spectata, Capitaneus iam tranquillior, noctem sequentem pacatiorem transigebat.

Scapha in terram extrahitur, & resarcitur.

Sequente die latus quoque alterum sarciri cœpit: quo reparato, scapha iterum in vndas deducta est, nauteam quatuor ministris subinde exhaurientibus. Circa diei 14. Ianuar. vesperam, cũ 450. cæsis *Pinguinis*, magno vniuersorum gaudio & gratulatione ad nauem reuersi sunt, Deo summo benefactori de ope ac auxilio præstito ingentes gratias fundentes.

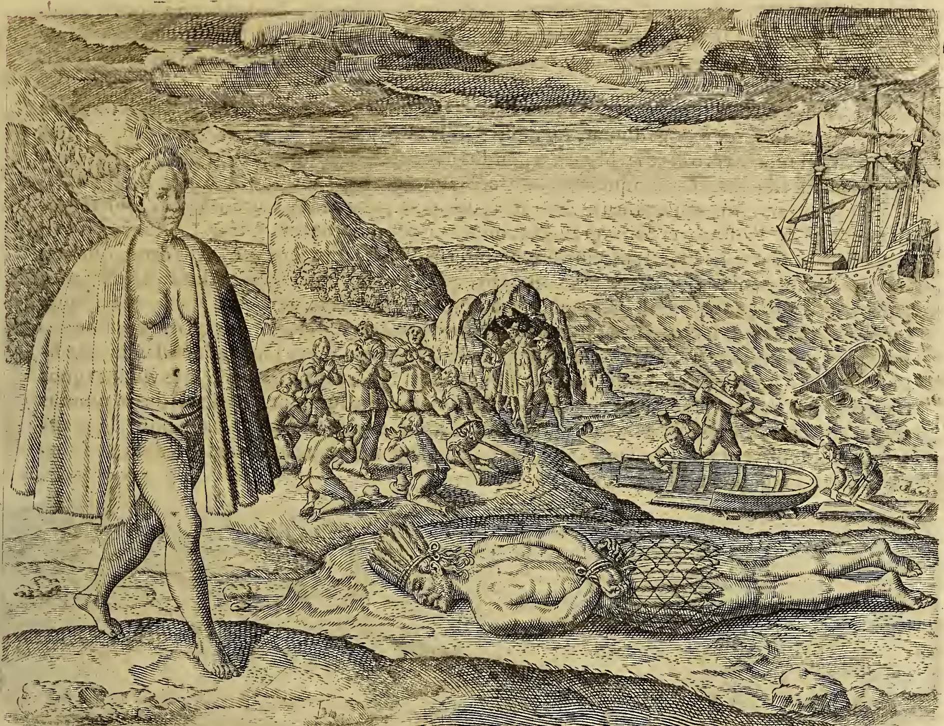
Hollandi scapha ad nauem redeunt, auibus pinguinis onusta.

Milites autem, priusquam scapham ingrederẽtur, barbaram fœminam, quæ in *Pinguinarum* cauerna toto eo tempore, quo in Insula morati sunt, delituerat, captam adduxerunt. Et hæc quidem sola ex illis remanserat, quos Generalis Oliuerius van der Noort, in Insula oppugnatos obtruncauerat: quę & ipsa isto cõflictu vulnus (quod ostẽdebat) grande acceperat. Ea faciẽ pigmentis tinxerat, & corpus pallio ex pellibus tum *Pinguinarum* tum ferarum, fidiculis ex animalium intestinis factis industriè sartarum colligatarumq; contexto induerat, ad genua vsq; propendente.

Fœmina fera capitur.

Puden-

Pudendum suum peculiari quodam vellere velauerat. Corpore admodum procero ac lacertoso erat. Eadem crines rasos gestabat: cum viri tamen ipsis promissis & longis conspiciantur, sicut ex *Fera descriptio.*

eo colligi potuit, qui occisus in insula repertus est: cuius caput ac cæterum corpus varii generis pennis pulchrè ornatum, ac tenui reticulo inductum erat. Ex eo singularis ornamenti loco resiccata quædam ossicula ac lapilli propendebant. Pro armis arcus ac tela habent, quorum extrema silicibus acutis præpilata sunt, qui in factis vulneribus relinquuntur. *Ornatus cæsi inuenti Barbari.*

Prædicta fœmina ad Capitaneum deducta, cum cultello donaretur, illum valdè gestiens accepit, nutibus significans, in maiori insula volucrum longè maiorem copiam reperiri, rogansque, vt in continentem proueheretur. Capitaneus verò qui adeundæ nauis desiderio flagrabat, relicta fœmina, scapham proferri ac porrò agi iussit; in reditu ipsam, quo luberet, expositurus. Quam tamen ab eo deinde tempore non vidit.

Die 25. sereno cælo lucente, ac scapha à Gubernatore aptius instructa, versus maiorem insulam, milliaris interuallo distantem perrexerunt, plurium cædendarum auium instituto, relictis in naui, qui iam captatas ac exenteratas sale condirēt. Cum attigissent Insulam *Pinguinarum* tam largam copiam inuenerūt, vt iis 25. naues commodissimè cibari potuissent. Harum, cum 900. circiter, in scapham duarum horarum spatio intulissent, ventis iam violentius spirare incipientibus, ad nauem redire consultum visum est. Decreuerat enim Capitaneus postero die, ad eundem locum ipsam nauem quoque, quam proximè fieri posset, adigere, & eam captatis auibus largissimè adimplere. *Maior Insularum Pinguininarum.*

Cum verò sequente die in exenterandis ac condiendis auibus vniuersi occupati essent, procellis cæcias tam horrendis infremuit, vt citius, quam tolli posset, anchora fune solueretur, ac nauis in breuia 4. passuum disiiceretur. Quod cum videret Capitaneus, paruo velo in vicinum angulum excurri iussit, vt ibi iuxta terram anchoris missis nauis firmaretur. Quod tamen consilium, cum gubernatoribus non probaretur, intermissum est.

Posteà Capitaneus significauit, cum tam paucis *pinguinis* Oceanum de nouo tentari tutum non esse. Consultum ergo sibi videri dicebat, vt denuò ad Insulam accessus tentaretur, & nauis pluribus auibus oneraretur. Sed prius quam desæuiret tempestas, iam ab Insulis longius dispulsi erant. Capitaneus ergò cum iam de Insulis denuò adeundis desperaret, noua dispensatione instituta ordinauit, vt cuilibet in dies panis libræ quadrans porrigeretur. Posteà diei 17. aurora prodeunte, cum ventus Orientalis perflaret, leuatis anchoris circa meridiem ad maiorem *pinguinarum* Insulam iterum appulerunt, ac nouæ auium capturæ se accinxerunt, etsi scapha admodum fragilis & corrupta videretur.

Pinguinarum descriptio.

Hæ aues, quarum formam, rationem ac naturam nondum descripsi, *Pinguins* siue *Pinguinæ* nominantur, propter pinguedinem, quæ ipsis natiua est. Ex his annosiores, 13.14. aut 16. libras pendent. Iuniores verò 8. ac 12. librarum pondus habent. Eæ dorso nigro, ac aluo candida sunt, vt pennarum albarum atrarumque æqualem ferè numerum habeant. Collum plerarumque circulo candido obditur aut ambitur. Detracta cutis, pelli piscium marinorum similis, suilli tergoris crassitie est. Rostrum coruino grandius, minus tamen incuruatum visitur. Collum breue ac crassum est. Corporis moles anserino similis, inferius contractior sentitur. Alis caret, quarum loco pinnas duas, alarum specie enatas ostendit, quibus nare velocissimè possunt. Magna anni parte in vndis degunt, nec nisi ouis incubituræ, terram adeunt. Harum ternæ plerunque ac quaternæ vno nido reperiuntur. Pedes nigros, anserum figura expansos, sed angustiores tamen habent. Incedentes, erecto corporis situ sunt, ac bracchiorum more pinnas demissas fluitare sinunt, ita, vt è longinquo pigmæis incedentibus similes appareant. Solis piscibus viuunt: quos tamen coctæ non resipiunt, sed saporem admodum gratum fundunt. Latibula sua in tumulis arenaceis, profundius subtus terram cuniculorum more, condunt. Vnde terra passim vsque adeo excauata est, vt prætergredientes nonnunquam ad genua vsque in foueas incidant, ac ab incubantibus pinguinis mordeantur.

Pinguinæ aues grati saporis.

Harum

Harum ergo auium certam adhuc copiam venandi *Hollandis*, ad insulam denuò tendentibus institutum vigebat: qui tamen die 18. dicti mensis tantis procellis iterum infestari cœperunt, vt commotione violenta anchora funditus euerteretur. Cum ergo Capitaneus nouam anchoram mittendi consilium daret, gubernatores id apprimè dissuaserunt, metuentes, vt malè cedente re, vtraque anchora (quas solas iam reliquas habebant) spoliarentur. Consultius autem duxerunt, anchora recepta, è freto prorsus egredi. Quod & ipsum tamen, cum Oceanus iam refluens augesceret, & fluctus violenti inundarent, tentare minimè audebant. Interim anchora disrupta, soluta nauis tanta succussione agitari cæpit, vt metus non leuis esset, ipsam violenta dispulsione in insulam coniectum iri. Nam ad recuperandam anchoram, aut funem recolligendum nulla occasio effulgebat. Tum & illo loco efferri impossibile videbatur, quod insulæ longissima eminentia in mare porrigeretur, quam obire minimè potuissent, nisi funem longo tractu sequentem prouidi abscidissent. Ingenti ergò mœrore & conturbatione ventorum impetum sequebantur, quod anchoram perditam relinquere cogerentur, cum præter vnam nouissimam, nullam reliquam haberent.

Fides anchoram perdit. *Sacra Anchora sola superstes.*

Iam ergò Capitaneus, in quibus extremis periculis versarentur, videns, deserendi freti ac adeundæ rursus patriæ consilium ratum ac promulgatum fecit. Circa meridiem verò vnda tanto sonitu & concitatione appellebat, vt longius duobus milliaribus infra angulum dictum dispellerentur. Qua periclitatione moti anchoram suam postremam, in qua post Deum vniuersa eorum salus ac spes posita erat, duodecim passuum profunditate excusserunt, strenua opera cauentes, ne in breuia longius exigerentur.

Capitaneus domũ redire statuit, sed serò sapiunt Phryges.

Hac sollicitudine ac anxietate dum ferè conficerentur, præter omnem spem subito caurus exortus est, qui vitandi interitus vnum medium restabat. Magno ergo gaudio anchoram attollentes, versus insulam declinabant, vt in vicino sinu considerent, tentarentque, an perditam anchoram quocunque nisu iterum eruere possent. Sed breui sors prior eosdem repetiit. Nam, cum vix insulam attigissent, Cæcia illicò tam violenter grassante correpti sunt, vt ad fauces freti nolentes volentes diuertere cogerentur. Itaque circa meridiem angulum illum obeuntes, isthmum primum transmiserunt, & alterum quoque sub noctem conspicati sunt: quem tamen, cum fluctus aduersi inundarent, & nox ingrueret, ingredi metuentes, aliquando impetum euincere malebãt. Sed insultantibus fluctibus versus terram tanta violentia proiecti sunt, vt anchoram suam denuò mittere cogerentur, magno certo eius periculo, si procellæ rapidiores infremuissent. Quanquam crebris ærumnis ac periculis iactati, ferendis omnibus euentibus iam callum obduxissent.

Hollandi ad Pinguinas redeũt.

Hollandi ferendis periculis callum induxerunt.

Postero die terræ se tam propinquos viderunt, vt ex loco illo eluctari minimè procliue esset, cum angulum faucium obire nullo molimine liceret. Iam demum ergo verè senserunt, in quas angustias contemptu periculorum coniecti essent. Ibidem tamdiu hærendum erat, dum venti vis mitigaretur, quod circa meridiem accidit; vbi magna ac expedita celeritate anchoras assumentes, ferenti vento Fauonio vela crediderunt. Antequam aduesperasceret, iam isthmum alterum quoque transmiserant, in transitu quatuor *Toninas*, quibus omnes lautè epulabantur, ferientes.

Diei 21. aurora *Fretum Magellanicum* (quod haud immeritò *periculosum* vocari possit) post se relinquentes, Libonoto auspicato vela panderunt, postquam nouem mensibus integris in freto dira fame, laboribus ac periculis infandis exhausti ac exerciti contabuissent.

Hollandi freto exeũt.

Ipsum itaque iam Oceanum ingressi, circa meridiem, scapham suam, quæ fluctuum collisione lacerata & rimosa tota erat, dimiserunt. Die 22. ventum Fauonium nacti, cursu instituto perrexerunt. Die 24. circa auroram tres insulas paruas conspicati sunt, anteà in nulla mappa notatas ac designatas: quas nouo nomine *Sebaldinas* initiarunt. Hæ versus ortus ac austri medium à continenti 60. milliaribus distabant, sub altitudine graduum 50. & 40. minut. sitæ. Ibidem miram quoque pinguinarum copiam repererunt, quas, nisi scapha caruissent, præterire ægrè potuissent.

Insulæ incognitæ Hollandis tunc primũ notatæ, ac Sebaldinæ dictæ.

Die 26. cæcia impellente insulas has prætervecti, perpetuo cursu vsque ad 30. diem procurrerunt, quo tempestate quadam percellebantur: Nihilominus tamen cursui inhęrentes, Calend. Febr. Libonoto intra aquilonem ac ortum impulerunt: quo tempore altitudinem grad. 46. habuerunt.

Hoc eodem die de capite cuiusdam Bruxellani, *Nicolai de Blieck*, qui conto ferreo noctu effracta ianua vini Bottigiam, & sacculum Oryza plenum furatus erat, suffragia collecta sunt. Is capitis damnatus, sequente die suspendio strangulandus erat. Sed capitalium rerum prætore executionem iam vrgente, milites congregati pro eo apud Capitaneum intercesserunt. Cumq; vice prima repulsam passi, post acrius & sollicitantius instarent: Capitaneus reo quidem vitam donauit, sed, ne porrò pro similibus facinorosis intercessiones fierent, edixit.

Fur suspendio adiudicatur.

Die 4. cum aduerso vento nonnihil quaterentur, postera luce Zephyro cæcia vsque ad diem 28. Februarii vsi sunt: quo die vulturno perflante obliquius pertenderunt. Pridie eius diei, facinorosus idem, qui nuper intercessione militum liberatus erat, denuo à prætore, quod iterum fores effregisset, & ex penore non necessaria saltem, verum & superflua, quæ posteà aliis diuendisset, surripuisset, accusatus est. De hoc ergò facinore denuò capitis damnatus, Calendis Martii ex malo strangulatus, ac demum in mare proiectus est: vt huius exemplo cæteri territi, rebus vetitis manus intendere rapaces dedifcerent. Hoc ipso die flante Cauro *Tropicum Capricorni* transgressi sunt.

Bis ad eundem lapidē offendens, merito cadit.

Semel liberatus fur, suspēditur.

Die 7. Martii, cum altitudinem 13. graduum tenerent, Capitaneus tormenta, quæ hactenus in nauis aluo condita latebant, proferri ac expediri curauit, quod iam in ea delati loca essent, quæ à periculo & insultu hostium non omninò secura viderentur. Itaque & milites suos tam ad defensionem, quam ad offensionem (si opus sit) armauit & instruxit.

Tormenta proferūtur.

Die 14. solem rectà vertici incumbentem acceperunt, ac die 15. ferente vulturno lineam æquinoctialem transmittentes, cursu felici prouecti sunt. Postero die 30. minutiis à *linea Æquinoctiali* versus aquilonem nauigabant, quæ dies à deserto freto 54. numerabatur. Ab eo tempore vini dispensatio omnis abrogata est: quod eius vnum saltem dolium superesset, pro solis ægris ac aliis vsibus reseruandum. Posteà aliquandiu malacia vsi, die 21. Fauonio perspirante cursum antiquum tenuerunt.

Sub auroram diei 24. terram quandam versus aquilonem ac occasum sitam, peruiderunt, quam posteà, *Capo de Monte* in littore *Guineæ* sub gradu septimo sitam esse, aduerterunt. Quam declinationem longè admirabantur impensius, quam aliud quidvis in itinere hoc notatum, vt quæ præter rationem ac computum vniuersum fieret. Capitaneus ergò indignabundus, gubernatores acribus verbis reprehendebat, quod studio ac dedita opera eo deflexissent, secum ita fore constituentes, vt cum littori adeò vicini fierent, Capitaneus omninò egressurus, & carnes, oryzam ac similia, quibus opus esset, paraturus, ac redempturus esset. De hac igitur Capitanei indignatione populus ipse quoque obmurmurare cæpit, clamans, se terram benedictam quidem suis oculis videre, & cœlum vndiquaque patens esse: & sibi tamen eorundem adeundorum nullam copiam dari. Non ergò se dubitare, quin breui multis vlulatibus eam diem ac horam deploraturi sint, qua terram eam felicem præteriissent. Capitaneo verò illic appellere ideo non tutum visum est, quod nec celocem, nec scapham vllam haberent, quibus in oram egredi liceret. Tum, & quod vna saltem anchora instructi essent, metuebat fore, vt ibidem duobus tribusve mensibus commorantes, tantum tamen vix comparaturi sint, quantum diebus singulis absumeretur. Itaq; cum rationem commeatus reliqui subduxisset: tantum eius superesse vidit, vt de pane singulis dietim libræ quadrans, & oryzæ duæ vnciæ, mensium quatuor spatio distribui possint. His ita trutinatis, rectà domum pertendere cogitans, vt à terra seu littore illo deuiarent, mandauit. Quod etsi quidem nautæ omni molimine anniterentur, vt in altius mare redirent: propter summum tamē ventorum silentium, nihil admodum promoueri potuit.

Promontorium Montis in Guinea Africæ.

Dissensus inter Centurionem & milites.

Calend. April. cum sub noctem ignem conspicati essent, rati illum è naui quadam propinqua micare; manè se delusos esse animaduerterunt. Is enim in vicina terra effulserat, ad quam fluctuū æstuatione sub breuia *S. Annæ* rectà abducti erant. Circa hoc tempus *Pinguinarum* auium (de quibus hactenus cuilibet dimidia in dies cesserat) apparatus omnis insumptus est. Porro ergò 4. vnciis panis, & duabus oryzæ, quemlibet contentum esse oportuisset, nisi misericors Deus, qui in extremis semper fidelissimus auxiliator præsto est, copiosis piscibus eos largiter cibasset. Nam *Toninarum* ac *Haiarum*, similiumque piscium tantam quotidiè copiam captabant, vt omnibus absumēdis vix sufficerēt. Cum verò iuxta hoc littus quinque septimanis ab omni vento quieti decubuissent: Capitaneus, metuens, ne diutius ibi morandum, tandemque in *Guineæ* ipsum littus concedendum foret, scapham quandam exilem curauit extrui, casibus omnibus commodaturam. Et licet ad eam fabricandam nec tignarios nec asseres necessarios haberent: eius tamen extruendæ media vndecunq; arripuerunt. Nam de trabibus interaneis tabulas auellentes, eas, vt poterant, decentibus iuncturis aptabant. Hanc nauiculam 12. dierū spacio Gubernator *Iohannes Ootgherß*, olim tignarius, construxit: quo tempore solem iterum in Zenith habuerunt.

Pinguinarum finis.

Copia piscium pro auibus.

Scapha paratur.

Etsi verò diligenti opera scapha hæc tandem absolueretur: eius tamen vsus nullus fuit. Nam 24. April. cum primum Caurus valentius spirare inciperet: Die 24. idem tanto impetu & fremitu inualuit, vt vela nauis vtraque tota decuteret. Quod in eius quidem singulare commodum cessit, cum alias à subuersione immunis futura non fuisset. Postridie nauem quandam sibi vicinam conspicati sunt. Ad quam cum se conuertissent, eam ex conspectu suo breui iterum amiserunt. Cursum ergo suum ad *Flaminias Insulas* semel cæptum, continuarunt.

Hollandi vtraq; vela amittunt.

Die

Die 2. Maij, cum ventus optatus incubuisset, Capitaneus preces ac ieiunia fieri mandauit: quæ eadem etiam 6. Octobr. Anno 1599. postquam ex Oceano australi in fretum Magellanicum iterum illapsus esset, instituerat. Hunc ergò diem feriis precationibus exegerunt, Deo rerum omnium conditori pro immensa sua misericordia æternas gratias dicentes, quod toties, ac in tam desperatis malis ipsis semper clementissimè succurrisset, & nuper quoque, famem miserrimam omnibus passim minitantibus, oblatis piscibus copiosis, penuriam illorum cumulatissimè subleuasset: vnà contritis cordibus ipsum deuotissimè inuocantes, vt cæteras quoque, à societate dispulsas naues clementi sua custodia protegat, earumque cursum ita moderetur, vt probe re confecta, cum multorum gaudio tandem domum reducantur.

Ieiunia ac preces fiũt.

His peractis, die 21. Maij commodo vento *Tropicum Capricorni* transgressi piscium adhuc indies tantam copiam captabant, vt eorum plurimos condire ac resiccare cogerentur. Ad *Flamiriarum*, vel potius Flandricarum insularum altitudinem prouecti, vanescentibus piscibus viuis, deinceps resiccatis aut salitis vesci opus habebant. Cum qua diæta mutata, noui quoque morbi illicò inuadebant. Nam quicunque de salitis piscibus illis comederant, eorum cutis tam rubris passim maculis suffundebatur, vt leprosis non dissimiles viderentur. Affectus hic cum partium internarum tanto ardore ac inflammatione coniunctus erat, vt nullo potu sitim vrgentem commodè restinguere possent. Quosdam scorbutus insuper etiam lancinabat. Hac noua plaga percussi, de sospitando itinere Deo vota largissima faciebant: cum ægrorum numerum indies valdè augeri ac multiplicari viderent.

Ardentes morbi nauigantium ex esu torridorum piscium.

Die 7. Iunij, certis indiciis cognouit Capitaneus, ex cella penaria furtim subinde panes surripi. Sigillum enim, quo fores reserabantur, ruptum ac violatum comparuit. Omnibus ergo vno numero coactis, Capitaneus singulis ex ordine claues ademit, & quæ foribus reserandis aptæ factæ essent, probauit. Quo ingenio fures perfacile deprehendit. Cum verò quatuor è fortissimis & validissimis huius criminis rei essent: cæteri verò nautæ plerique adeo enerues ac debiles viderẽtur, vt vix nauibus suam operam impendere possent: hac tamen vice pœnam differri omninò cõsultum visum est, etsi 6. vel 7. istius facinoris rei, quatuordecim mensibus integris è promptuariis clam, tum quæ ipsi ederent, tum quæ aliis diuenderent, subripuissent. Hi, vt diximus, pœna merita ex causis haud nihili tum temporis eximebãtur, etsi ipsimet iam quidem vitam despondissent, ac, vt in terram ignotam exponerentur, supplicando institissent.

Panarii fures in naue inuenti.

Necessitas & indigentia furibus manifestis supplicium differt.

Die 7. Iunii, cum propter malaciam æquoris velis obliquatis pergerent, sub diei 12. auroram naues binas ad se recta incursantes prouiderunt. Quas dum expectarent, *Anglicas* esse deprehenderunt; quarum Capitaneus, vir canus, à Capitaneo de *Weert*, valdè humaniter exceptus est. Ab hoc enim præter noua de patriæ statu communicata opem aliquam cibariam impetrari posse, spem sibi fecerat. Sed cum *Angli* æquè ac *Hollandi* indigentes essent: re infecta vtrinque discessum est.

Anglicæ naues.

Die 6. Iulii aditum *Angliæ* tenentes, posteà 9. die cum procellis concitatissimis inuaderentur, magno nauis periculo in littus *Gallicum* eiecti sunt, non euasuri, nisi ventorum vis breui desæuiisset. Nam nec angulum ante *Cales*, nec alterum huic aduersum exuperare poterant. Sed ventis tamen quiescentibus, tandem in *Angliæ* finitima redierunt. Cum verò Capitaneus minimè statuisset secundum *Mosam* pronauigare, sed potius in arenarum tumulis anchoras figere, & ibi nauis patronorum responsa, an nimirum de nouo illic instructus, ac addita celoce auctus, societati reliquæ iuxta *Capo de Bona Esperança* occurrere, aut eosdem alibi perquirere debeat, expectare decreuisset: iuxta *Doeueren* in terram egressus est, vt ibidem anchoram & funes emeret, cum vnà saltem anchora in tumulis illis versari intutum videretur. Cum autem eorum nihil ibi parabile esset: commeatu modico aduecto ad nauem reuersus est. Et quoniam diutius ibi morandi nulla opportunitas esset: circa vesperam recta ad *Mosam* procurrerunt. Triduo antè ex ipsis *Anglus* quidam obierat, qui in reditu primus, in tota verò nauigatione 68. extiterat: quorum 44. in freto sepulti, sex verò in Oceano australi mersi fuerant.

Numerus defunctorũ in hac nauigatione.

Die 14. commodo ac optato vento ad *Mosæ* ostium appulerunt: in quo fortunam priore non multo benigniorem experti sunt. Nam cum in ipso *Mosæ* vado anchoris niterentur, & refluxum vndarum expectarent: repentè tam nimbosus ac violentus ventus incubuit, vt nolentes volentes in alueum Goereticum secedere cogerentur. Vbi dum versarentur, adhuc è sociis alter, sexagesimus nimirum nonus ac vltimus diem extremũ clausit: ita, vt in naui iam 36. tantum superessent. Quibus certè satis causæ erat, vt Deo omnipotenti gratias maximas agerent, qui in tam diuturna nauigatione, in tot frementibus periculis ac ærumnis ipsos clementer seruasset, & eosdem post mensium 25. interuallum sospites ad focos patrios reduxisset.

Hollandi Mosam attingunt.

Nauigationis quod tempus.

Et hæc est vera atque accurata descriptio omnium laborum, periculorumque, ac inopiæ & miseriæ, quæ infelices hi nautæ in itinere suo conficiendo perpessi sunt. Quæ quidem vniuersa in sese

Historiæ clausula.

in ſeſe longè grauiora & maiora ſunt, quam verbis exprimi ac deſcribi poſſint. A me enim nihil illis additum, ſed plura detracta ſunt. Quam equidem recitationem ex diario *Barentii Ianſonii Chirurgi*, vt & reliquorum gubernatorum libris, excerpſi & conſignaui, in eorum præcipuè gratiam ac vtilitatem, qui & ipſi aliquando ſimilium nauigationum ſocii futuri ſunt, vt horum nautarum exemplo inſtituti, omnes ærumnas ac pericula, ibidem oborta, æquanimiter tolerare, ac in honeſto ſuo propoſito conſtanter ac firmiter perdurare diſcāt, nec ſe facile adduci patiantur, vt re tentata quidem, ſed non confecta domum illicò feſtinent, eo comprimis tempore, quo itineribus illis DEI honor, patriæ ſalus, ac commodum eorum, qui maximis impendiis naues inſtruxerunt, quæritur & accuratur: ſicuti hi certè *Argonautæ* extrema & duriſſima quævis tentare, quam cum dedecore & infamia reuerti maluerunt. Quibus hunc quoque librum iam clauſum volumus, cæterarum nauium aduentum indies expectantes: quarum curſum Deus Optimus Maximus potenti ſua dextra ita moderetur, vt ſi nobis ex vſu & ſalute ſit, cum maiori commodo ac quæſtu ad patriæ limina ſoſpites reuertantur.

Epilogus paræneticus ab honeſto.

Hiſtoriarum Noui Orbis Partis Nonæ Libri Primi FINIS.

HISTO-

HISTORIÆ ANTIPODVM,

SIVE

NOVI ORBIS PARTIS NONÆ LIBER SECVNDVS:

Quo continetur

VERA ET ACCVRATA DESCRIPTIO, LONGINQVÆ, DIVTVRNÆ AC PERICVLOSÆ NAVIGATIONIS, QVAM OLIVERIVS

VAN-DER-NOORT, classis quatuor nauium, & ducenti quadraginta octo hominum Generalis Præfectus per æstuosum fretum Magellanicum confecit: qui triennii spatio velis vniuersum terræ globum intrepidus obiuit, eoque in cursu varia, ac scitu necessaria admodum iucundaque notauit.

E GERMANICO LATINVS FACTVS, ICONIBVS ÆNEIS PVLcherrimis ornatus, editusque, opera ac sumptibus Matthæi Meriani.

FRANCOFVRTI,
Typis Wolffgangi Hoffmanni, Anno 1633.

HISTORIÆ ANTIPODVM,

SIVE

NOVI ORBIS PARTIS NONÆ LIBER SECVNDVS.

ANNO à nato Saluatore Christo 1598. die Iulii 2. nauis vna *Mauritius*, & altera *Concordia* dicta, *Roterodamo* soluit: quæ 18. mensis prænominati die oram *Goeree* ingressa est. Vbi cum Generalis de ordinario ac menstruo militum nautarumque stipendio constituisset, duæ hæ naues posteà Calend. August. ad vada Anglicana perrexerunt, vt ibidem naues cæteras socias, *Henricum Fridericum* & *Spem* dictas operirentur. Quæ cum die 13. August. illuc appulissent, die 22. vento boreali versus *Pleymuthum* recesserunt, naues reliquas *Roterodamo* propediem aduenturas ibidem expectaturæ.

Quo tempore naues soluerint.

Die 27. August. in *Portlandt* venerunt: vnde Generalis scaphã maiorem cum nonnullis militibus amandauit, qui vbinam locorum expectatæ naues tam diu morarentur, peruestigarẽt. Hi cum ad ostium Mosæ vsque pertendissent, nec naues vllas inuenirent. Die 28. visum est Generali ad littora *Goeree* reuerti, maximè quod & procellæ tum temporis obortæ naues loco illo haud leuiter quaterent.

Circa vesperam diei 31. August. littus illud rursus attigerunt. Ex quo loco cum Generalis *Roterodamum* iterum excurreret: naues reliquas in littora *Zelandiæ* tetendisse, cognouit.

Die 13. Septembr. Cauro ferente è littore *Goeree* in fretum *Zelandicum* vela facientes, naues sibi expectatas in media via occurrentes viderunt. Quæ postquam hora à Meridie quarta magno omnium gaudio iungerentur: vno comitatu cursum versus *Pleymuthum* direxerunt, quod Pilotta quidam Anglicus, Capitaneus *Melis* nominatus, qui prioribus annis cum *Thoma Candisch* idem iter confecerat, ibidem res quasdam, nauigationi faciendæ idoneas ac necessarias relictas, auferre constituisset.

Die 16. Septembris ventis aduersis agitati in Vectim Insulam dispulsi sunt, quorum vi nauis Proprætoria in breuia tanto impetu illisa est, vt manifesto periculo fundum iam attingeret. Ex quo dum rursus eluctaretur, tribus integris horis ingenti machinatione desudatum est.

Vice Admirans fundo incumbit.

Die 18. vento Euronoto perflante, ex Vecti Insula cum 80. circiter nauibus aliis, versus occidentem ituris, soluentes, die 19. Septemb. Pleymuthum attigerunt. Die 21. postquam Generalis cum Capitaneo Melis ante exortum Solis ad naues rediissent, leuatis anchoris itineri pertexendo se accinxerunt. Vento itaque Iapyge spirante cursum intra medium occidentem austrumque direxerunt. Sed cum è vado digressi nauis Proprætoriæ scapham, sex viris stipatam, longo interuallo post se relinqui viderent: hanc expectatum, anchoris naues defixerunt. Et cum paulò post à prædatoria naue Anglica appellente intelligerent, nauem restitem ad classem minimè redire velle: ilicò leuatis anchoris, inde se rursus extulerunt.

Vice Admirans cum sex viris classem deserit.

Die 23 annonæ distribuendæ ac dispensandæ Generalis modum constituit, ita, vt cuilibet indies panis libra dimidia, aquę mensura vna, & vini modicum porrigeretur. In cuius rei testimonium ratificandum, cum disploso tormento signum dedisset, preces ad DEVM de felici & prospero cursu nauium fieri mandauit.

Annona dispensatio.

Die 27. duas Cantabricas naues corripuerunt: quas cum Generalis aliquandiu perlustrasset, tandem liberas à se dimisit. Die 4. Octobr. quatuor naues ex Numidia veniẽtes attigerunt: quarũ

vna

vna *Hollandica* ex *Amstelredamo*, duæ *Gallicanæ*, & quarta *Anglica* erant. Horum relatione acceperant, quod pestifera aëris lue Mauritania miserè vastata sit, cum in vna Marocana ciuitate 25000. homines breui tempore horrenda nece abrepti fuerint. Hoc loco altitudo graduum 32. erat.

Barbaria lue infestatur pestifera.

Dié 6. Octob. intra *Canariæ* maioris Insulas & *Teneriffam*, sub gradu 28. sitas, nauigantes, cursum in Austrum flectebant. Die 8. Vice-Prætoria scapham suam, à naue ponè religatam, cum viro vno perdidit. Hanc cum fixis anchoris præstolaretur aliquandiu, eam deinceps nō vidit amplius, quod tum noctis tenebris, tum ventorum vi quam longissimè à classe dispulsa esset. Hic altitudinem 44. grad. & 40. minut. habuerunt.

Die 9. in littus Africanum eiecti, altitudinem grad. 22. habuerunt, terræ iam iam illidendi, nisi è specula excubitor malum deuitasset. Huius declinationis causa mandatum Anglici Capitanei erat. Qui cum intra austrum ac occasum cursum fieri iussisset, improuidi nautæ versus austrum nimium declinauerunt, adeò, vt à terra dimidii milliaris spatio non abessent. Versus altiorem Oceanum ergò recurrentes, cum angulum borealem iuxta *Cabo Blanco*, siue Promontorium album, attigissent, directo cursui priori iterum incubuerunt, terram tamen à conspectu nunquam dimittentes. Die 13. nauem post se quandam sub grad. 17. & 26. minut. conspicati sunt.

Vice-Admirans scapham perdit.

Die 18. sub gradu 11. nauigantes, aduersum Libonotum adepti sunt, pluuiis densissimis permixtum. Quibus collectis aquæ plurimum inuaserunt.

Die 3. Nouemb. ventus australis inundauit, postquam ab 11. Octob. perpetuo Libonoto fatigati fuissent. Circa diei exortum terram *Guineam* prospexerunt, quatuor ferè milliaribus versus ortum septentrionemq; à se distantem. Ibi grad. 3. & minut. 40. habentes, 30. circiter milliaribus à scopo se aberrasse peruiderunt, quos æstu Orientali seductos, postmodum res ipsa docuit.

Die 4. Decembr. iuxta Caput Palmæ tribus à terra milliaribus aberant, vbi 9. Canoas viris nudis plenas, attigerunt. Hinc malacia freti, iuxta littorum porrectum assiduè perrexerunt, intra ortum ac meridiem medii incurrentes. Hoc Caput Palmæ sub grad. 3½. situm est. Sed vento ibi Africo satis idoneo adiuti, lineam transmittere attentarunt. A qua etsi vix gradu dimidio abessent,

hac tamen

hac tamen aura illam penitus exsuperare minimè licuit. Die 10. sub exortum diei *Insulam Principis*, versus medium ortum ac septentrionem sitam conspicati sunt. Qua de causa largo vniuersi gaudio perfusi sunt, quod ventorum importunitate in æquore diu iactati fluctuassent. *Generalis* itaque coacto senatu bellico statuit, vt ad eam Insulam excursus fieret. Officiarius siquidem *Daniel Gerretsz*, hanc sibi Insulam notam, ac rerum necessariarum commodam promam esse prætenderat. Itaque cum & aquæ penuria irreperet, & lue multi iam in nauibus tentari inciperent, directo cursu in sinum dictæ *Principis Insulæ* nauigatum est, fundo passibus 16. naues recipiente, ad quem tentandum, prægressa nocte Generalis exploratorem amandauerat. Qui reuersus, præter loci commodi indicium hoc quoque narrauit, quod nullos vspiam homines offendere ibi potuerit. Hæc Insula in lineæ parte septentrionali sub $1\frac{1}{2}$. gradu sita est. Cæterum exploratore ad naues reuerso, senatus bellicus suasu Generalis decreuit, vt emissis scaphis loci eius vniuersi conditio dispiceretur exactius. Quo fine scaphis duabus, & nauicula vna 40. circiter viri emissi sunt, quorum caput ac præfectus *Reynier Poppes* constituebatur. Huic adiungebantur Capitaneus *Petrus Esaias, Capitaneus Melis, Daniel Gerretsz, & Cornelius* frater Generalis, ac *Ioannes Bremensis*, nauis Vice-Admirantis Gubernator. Hi cum vadum ingressi essent, vexillum pacis suffixerunt. Quo viso Insulani simili vexillo munito virum quendam ad ipsos amandarunt, qui, quid quærerent aut actum venirent, rogaret. Huic cum responderetur, solius annonæ gratia iusto pretio ab Insulanis redimendæ se aduentasse: ipsos optimè sperare, & in terram nullo metu exire idem iussit, dicens, rerum omnium copiam ibi admodum parabilem prostare. Primus ergo *Gerritsz* in solum egressus à Nigro seu Æthiope, *Lusitanicam* linguam callente, admodum humaniter exceptus est, vt qui iam olim quoque eandem insulam obtriuisset. Hic, vbi cum tribus sociis in castrum abduceretur, præfectum cum cæteris in scaphis reliquit, vt milites in statione sua cogeret. In castro verò non saltem iunctis dextris quatuor illi humanissimè admissi, sed & ferculis vinoque lautè tractati fuerunt. Emiserant enim Insulani nuncios, qui præfectum à nauibus in castrum abducerēt. Sed is excusando se, apud milites manere maluit. Videntes ergò iam Insulani, quod plures in castrum allicere non possent, quatuor dictos suos hospites proditorio ausu inuadentes, tres eorum primo illicò impetu obtruncarunt: nempe præfectum *Daniel Gerretsz*, Capitaneum *Melis* & Gubernatorem *Ioannem Bremensem*. Quartus verò Capitaneus *Petrus Esaias* è manibus ipsorum elapsus, per nici cursu ad scaphas se recepit. Quod videntes in littore palantes milites, proditionem subodorati, gregatim in scaphas irruperunt. Quos tamen *Lusitani* Insulares tanta infestatione crebris sclopetorum eiaculationibus ad littora vsque insectati sunt, vt in scaphis etiam, fratrem Generalis, ac itidem alium, *Canterum* de *Amstelredamo*, vocatum, glandibus obtruncarent: adeò, vt vix spatium daretur præfecto, cum suis ad Generalem redituro. Cognita re hac nefaria, Generalis coacto senatu bellico consultum ratus est, vt nulla mora obstante rectà in portum insulæ incurreretur. Quo facto, nauis Concordia dicta, rectà castrum subiit. Illa 120. militibus stipata, ducem *Reynier Poppes* habuit. Vniuersi hi scaphis in littora expositi, impetum rectà in castrum Lusitanorum fecerunt, eius expugnandi animo certissimo inflammati. Sed propter veprium obstantium impedimenta, & vicini lacus transmittendi profunditatem, crebrasque Lusitanorum effulminationes, quod tentabant, obtinere non poterant, sed retrò pedem referre cogebantur. Vno ergo ex ipsis cæso, & 16. vulneratis, ad scaphas redierunt.

Insula de Principe.

Duæ scaphæ ad Insulam de Principe amandantur.

Tres ab Insulanis cæduntur.

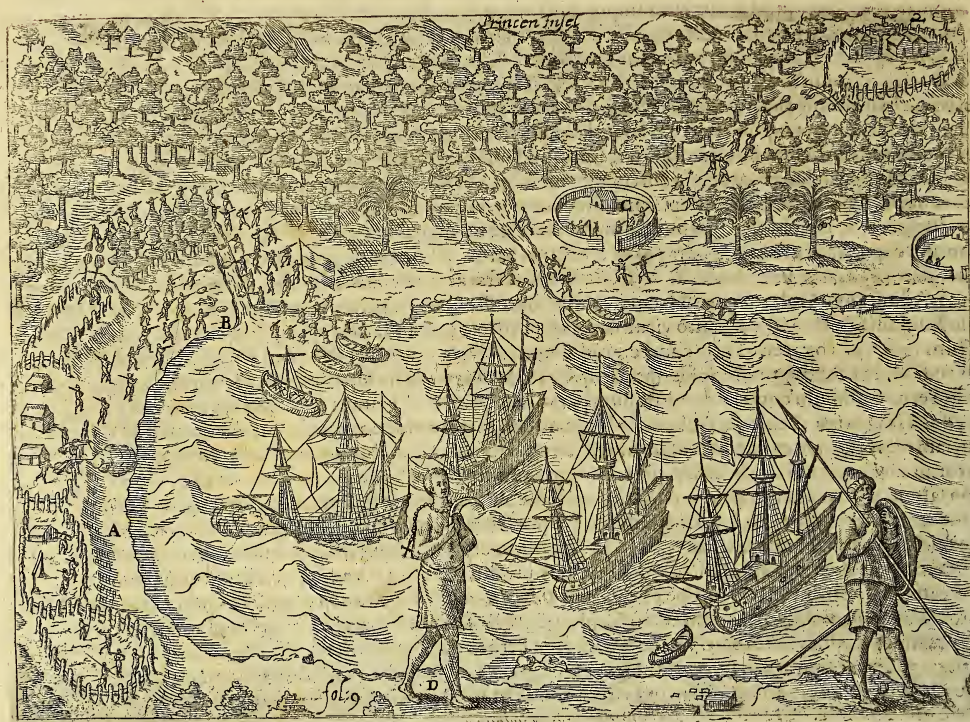
Generalis frater feritur.

Hollandi cum Lusitanis frustrà velitantur.

Die 12. circa vesperam Generalis iterum 30. milites in littus amandauit, vt locum fonti proximo vicinum obsiderent, & haurientibus vndam tutum commeatum præstarent. Eo ergo loco Castellum extruentes, rebus necessariis se commodè muniebant. Interim etiam Generalis armatis cohortibus versus molas quasdã, vbi *saccharum* parari solebat, irruens, eas subiecto igne omnes concremauit. Quo tumultu gliscente *Lusitani*, qui in dumetis latebant, vnum ex *Hollandis* glande traiecerunt, & cæteros deserto loco ad Castellum repulerunt. Ibi dum morarentur, Capitaneũ *Cleerhagen* aliquando in hac Insula egisse certis signis animaduerterunt. Nam & asciata quædam ligna, & lapides, calcemque, & locum istum, in quo ligna cæsa sunt, inuenerunt.

Ex vestigiis tamen quibusdam liquebat à Castello isto, nondum penitus extructo Capitaneum à Lusitanis abactum ac dispulsum fuisse. Cæterum Generalis ad sinum alium quoque scapham emiserat. Quem tamen, cum hominibus plurimis habitatum videret, & de annonæ illic parandæ spe actum esse intelligeret: circa vesperam diei 17. ex munitione ad naues milite reducto, postquam naues aqua recenti vberrimè instruxisset, leuatis anchoris bono & idoneo vento inde soluit, licet ægri ac vulnerati haud pauci in nauibus essent.

Die 21. denuo *Guineæ* oræ propius admoti sunt, rectà sub linea æquinoctiali agẽtes, & decem passibus naues anchoris firmantes. Ventus enim australior cursum intercipiebat. Die 25. *Cabo Lopes Consaluo* attigerunt: quibus in finibus de nocte ventus plerunque terrenus, de die verò maritimus perflare solet. Ibi in terram egressi, naues duas Germanicas inuenerunt, quarum vna Ba-

rent, Dieterici Amstelredamensis, altera *Zelandica Catus* dicta, erat. Ad has cum Generalis Capitaneum *Petrum Esiam* & *Iacobum Hudecoperum* scapha emisisset: à reducibus his comperit, in hoc ipso Promontorio naues *Petri Verhagens* nuper integri mensis spatio obhæsisse, & sociorum non pauciores 38. ibidem sepultos fuisse, magno ægrorum numero in nauibus relicto. Sed & quendã, qui è nauibus *Verhagenii* aufugerat, in nauem suam Generalis assumpserat: à quo de rerum plerarumque statu informabantur. Is recensebat, quomodo naues *Verhagenii* postquam fluuium *Congo* iam ingressæ fuissent; nihilominus tamen ad Caput reuerti compulsi sint, & inde iterũ ante dies 14. versus *Annabonam Insulam* vela fecerint. Sed & de Capitanei *Cleerhagen* statu percontatus intellexit, quod in Insula *Principis* cum sociorum magna parte cæsus occubuerit, & cæteri vix summo labore nauibus profugi vitam suam seruarint.

Naues Pieter Verhagens.

Cleerhagen in Insula de Principe cæsus.

Eodem die Generalis decreto senatus bellici quendam è gubernatoribus, *Hanß Volckers* de Terra Sancta nominatum, propter motam seditionem in terram exponi curauit. Die 26. ex dicto *Cabo Consaluo* soluerunt, versus *Brasiliæ* terram cursum facientes.

Ianuar. anni 1599.

Calend. Ianuar. Ann. 1599. *Annabonam* Insulam conspicati, à Meridie Solis altitudinem 2. grad. adepti sunt, de exuperata Insula illa admodum sibi gratulantes. Die 8. Solis altitudo 3. grad. & 40. minut. in lineæ parte australi fuit. Die 12. eadem $5\frac{1}{2}$. grad. fuit: quo tempore quidam in nauibus morbis tentari incipiebant. Die 20. cursum intra medium austrum occasumq; torquebant, cum iam *Abroles* se exsuperasse censerent. Ibi altitudo grad. 12. minut. 40. erat. Die 28. Solem recta vertici incumbentem habuerunt, sub grad. 18. & minut. 10. nauigantes. Cursum ergò ita moderabantur, vt à Meridie Solem in septentrionali latere relinquerent.

Sol in Zenith.

Die 3. Februar. cum altitudinem 20. grad. haberent, de nocte media terram quãdam humilem sibi oppositam conspicati sunt: parumq; abfuit, quin nauis *Concordia*, quæ iam trium passuum profunditatem habebat, in oram impingeret. Cursum ergo flectentes, intra Occasum ac Meridiẽ naues egerunt, & die 5. terram *Brasiliam* attigerunt. A cuius editiore sinu, in apertum Oceanum concita-

Februar. anni 1599.

Cabo de Brasil.

hac tamen aura illam penitus exsuperare minimè licuit. Die 10. sub exortum diei *Insulam Principis*, versus medium ortum ac septentrionem sitam conspicati sunt. Qua de causa largo vniuersi gaudio perfusi sunt, quod ventorum importunitate in æquore diu iactati fluctuassent. *Generalis* itaque coacto senatu bellico statuit, vt ad eam Insulam excursus fieret. Officiarius siquidem *Daniel Gerretsz*, hanc sibi Insulam notam, ac rerum necessariarum commodam promam esse prætenderat. Itaque cum & aquæ penuria irreperet, & lue multi iam in nauibus tentari inciperent, directo cursu in sinum dictæ *Principis Insulæ* nauigatum est, fundo passibus 16. naues recipiente, ad quem tentandum, prægressa nocte Generalis exploratorem amandauerat. Qui reuersus, præter loci commodi indicium hoc quoque narrauit, quod nullos vspiam homines offendere ibi potuerit. Hæc Insula in lineæ parte septentrionali sub 1½. gradu sita est. Cæterum exploratore ad naues reuerso, senatus bellicus suasu Generalis decreuit, vt emissis scaphis loci eius vniuersi conditio dispiceretur exactius. Quo fine scaphis duabus, & nauicula vna 40. circiter viri emissi sunt, quorum caput ac præfectus *Reynier Poppes* constituebatur. Huic adiungebantur Capitaneus *Petrus Esaias, Capitaneus Melis, Daniel Gerretsz*, & *Cornelius* frater Generalis, ac *Ioannes Bremensis*, nauis Vice-Admirantis Gubernator. Hi cum vadum ingressi essent, vexillum pacis suffixerunt. Quo viso Insulani simili vexillo munito virum quendam ad ipsos amandarunt, qui, quid quærerent aut actum venirent, rogaret. Huic cum responderetur, solius annonæ gratia iusto pretio ab Insulanis redimendæ se aduentasse: ipsos optimè sperare, & in terram nullo metu exire idem iussit, dicens, rerum omnium copiam ibi admodum parabilem prostare. Primus ergo *Gerritsz* in solum egressus à Nigro seu Æthiope, *Lusitanicam* linguam callente, admodum humaniter exceptus est, vt qui iam olim quoque eandem insulam obtriuisset. Hic, vbi cum tribus sociis in castrum abduceretur, præfectum cum cæteris in scaphis reliquit, vt milites in statione sua cogeret. In castro verò non saltem iunctis dextris quatuor illi humanissimè admissi, sed & ferculis vinoque lautè tractati fuerunt. Emiserant enim Insulani nuncios, qui præfectum à nauibus in castrum abduceret. Sed is excusando se, apud milites manere maluit. Videntes ergò iam Insulani, quod plures in castrum allicere non possent, quatuor dictos suos hospites proditorio ausu inuadentes, tres eorum primo illicò impetu obtruncarunt: nempe præfectum *Daniel Gerretsz*, Capitaneum *Melis* & Gubernatorem *Ioannem Bremensem*. Quartus verò Capitaneus *Petrus Esaias* è manibus ipsorum elapsus, per canici cursu ad scaphas se recepit. Quod videntes in littore palantes milites, proditionem subodorati, gregatim in scaphas irruperunt. Quos tamen *Lusitani* Insulares tanta infestatione crebris sclopetorum eiaculationibus ad littora vsque insectati sunt, vt in scaphis etiam, fratrem Generalis, ac itidem alium, *Canterum* de *Amstelredamo*, vocatum, glandibus obtruncarent: adeò, vt vix spatium daretur præfecto, cum suis ad Generalem redituro. Cognita re hac nefaria, Generalis coacto senatu bellico consultum ratus est, vt nulla mora obstante rectà in portum insulæ incurreretur. Quo facto, nauis Concordia dicta, rectà castrum subiit. Illa 120. militibus stipata, ducem *Reynier Poppes* habuit. Vniuersi hi scaphis in littora expositi, impetum rectà in castrum Lusitanorum fecerunt, eius expugnandi animo certissimo inflammati. Sed propter veprium obstantium impedimenta, & vicini lacus transmittendi profunditatem, crebrasque Lusitanorum effulminationes, quod tentabant, obtinere non poterant, sed retrò pedem referre cogebantur. Vno ergo ex ipsis cæso, & 16. vulneratis, ad scaphas redierunt.

Insula de Principe.

Duæ scaphæ ad Insulam de Principe amandantur.

Tres ab Insulanis cæduntur.

Generalis frater feritur.

Hollandi cum Lusitanis frustrà velitantur.

Die 12. circa vesperam Generalis iterum 30. milites in littus amandauit, vt locum fonti proximo vicinum obsiderent, & haurientibus vndam tutum commeatum præstarent. Eo ergo loco Castellum extruentes, rebus necessariis se commodè muniebant. Interim etiam Generalis armatis cohortibus versus molas quasdã, vbi *saccharum* parari solebat, irruens, eas subiecto igne omnes concremauit. Quo tumultu gliscente *Lusitani*, qui in dumetis latebant, vnum ex *Hollandis* glande traiecerunt, & cæteros deserto loco ad Castellum repulerunt. Ibi dum morarentur, Capitaneũ *Cleerhagen* aliquando in hac Insula egisse certis signis animaduerterunt. Nam & asciata quædam ligna, & lapides, calcemque, & locum istum, in quo ligna cæsa sunt, inuenerunt.

Ex vestigiis tamen quibusdam liquebat à Castello isto, nondum penitus extructo Capitaneum à Lusitanis abactum ac dispulsum fuisse. Cæterum Generalis ad sinum alium quoque scapham emiserat. Quem tamen, cum hominibus plurimis habitatum videret, & de annonæ illic parandæ spe actum esse intelligeret: circa vesperam diei 17. ex munitione ad naues milite reducto, postquam naues aqua recenti vberrimè instruxisset, leuatis anchoris bono & idoneo vento inde soluit, licet ægri ac vulnerati haud pauci in nauibus essent.

Die 21. denuo *Guineæ* oræ propius admoti sunt, rectà sub linea æquinoctiali agẽtes, & decem passibus naues anchoris firmantes. Ventus enim australior cursum intercipiebat. Die 25. *Cabo Lopes Consaluo* attigerunt: quibus in finibus de nocte ventus plerunque terrenus, de die verò maritimus perflare solet. Ibi in terram egressi, naues duas Germanicas inuenerunt, quarum vna Ba-

rent,Dieterici Amſtelredamenſis,altera *Zelandica Catus* dicta,erat. Ad has cum Generalis Capitaneum *Petrum Eſiam* & *Iacobum Hudecoperum* ſcapha emiſiſſet: à reducibus his comperit, in hoc ipſo Promontorio naues *Petri Verhagens* nuper integri menſis ſpatio obhæſiſſe, & ſociorum non pauciores 38. ibidem ſepultos fuiſſe, magno ægrorum numero in nauibus relicto. Sed & quendã, qui è nauibus *Verhagenii* aufugerat, in nauem ſuam Generalis aſſumpſerat: à quo de rerum plerarumque ſtatu informabantur. Is recenſebat, quomodo naues *Verhagenii* poſtquam fluuium *Congo* iam ingreſſæ fuiſſent; nihilominus tamen ad Caput reuerti compulſi ſint, & inde iterũ ante dies 14. verſus *Annabonam Inſulam* vela fecerint. Sed & de Capitanei *Cleerhagen* ſtatu percontatus intellexit, quod in Inſula *Principis* cum ſociorum magna parte cæſus occubuerit, & cæteri vix ſummo labore nauibus profugi vitam ſuam ſeruarint.

Naues Pieter Verhagens.

Cleerhagen in Inſula de Principe cæſus.

Eodem die Generalis decreto ſenatus bellici quendam è gubernatoribus, *Hanß Volckers* de Terra Sancta nominatum, propter motam ſeditionem in terram exponi curauit. Die 26. ex dicto *Cabo Conſaluo* ſoluerunt, verſus *Braſiliæ* terram curſum facientes.

Ianuar. anni 1599.

Calend. Ianuar. Ann. 1599. *Annabonam* Inſulam conſpicati, à Meridie Solis altitudinem 2. grad. adepti ſunt, de exuperata Inſula illa admodum ſibi gratulantes. Die 8. Solis altitudo 3. grad. & 40. minut. in lineæ parte auſtrali fuit. Die 12. eadem 5½. grad. fuit: quo tempore quidam in nauibus morbis tentari incipiebant. Die 20. curſum intra medium auſtrum occaſumq; torquebant, cum iam *Abroles* ſe exſuperaſſe cenſerent. Ibi altitudo grad. 12. minut. 40. erat. Die 28. Solem recta vertici incumbentem habuerunt, ſub grad. 18. & minut. 10. nauigantes. Curſum ergò ita moderabantnr, vt à Meridie Solem in ſeptentrionali latere relinquerent.

Sol in Zenith.

Die 3. Februar. cum altitudinem 20. grad. haberent, de nocte media terram quãdam humilem ſibi oppoſitam conſpicati ſunt: parumq; abfuit, quin nauis *Concordia*, quæ iam trium paſſuum profunditatem habebat, in oram impingeret. Curſum ergo flectentes, intra Occaſum ac Meridiẽ naues egerunt, & die 5. terram *Braſiliam* attigerunt. A cuius editiore ſinu, in apertum Oceanum concita-

Februar. anni 1599.

Cabo de Braſil.

concitatius declinantes, duobus tribusve milliaribus à terra bolidem 4½. passibus miserunt. Sinus iste, *Caput S. Thomæ* vocatus, ex eo loco versus terram *Brasiliæ*, in Occidentali ad *Cabo Frio* latere porrigitur. Hîc sub altitudine grad. 22. erant.

Die 6. sinum quendam grandiorem, *Baya Formosa* nuncupatum incurrentes, circa vesperam *Cabo Frio* admodum editum transmiserunt. Ab hoc cursum in Occidentem flectentes, importuno Cauro adeò obruti sunt, vt non saltem collectis velis opus haberent, verùm à se inuicem longis interuallis quoque disgregarentur, & iuxta littora anchoras mittere nolentes volentes cogerentur. Hæc venti aduersitas integro biduo durabat.

Circa diei 9. medium *Rio Iauero* attingentes, anchoras extra ipsum sinum iactarunt. Vbi cum 14. pass. profunditate intra duas Insulas boreales inniterentur, derepentè alterius anchoræ funis ruptus est. Posteà Euro recenter spirante, velis in Dobaërt contenderunt. Quo loco 9. passuum anchoras extra Castellum quoddam iuxta fauces magni lacus, in quem riui multi se exonerant, iactarunt. Generalis itaque Gubernatorem *Barent Ianß* cum duobus remigibus exili scapha emisit, qui de annonæ parandæ commoditate dispiceret. Qui cum propter importunitatem ventorum ex sinu illo ingruentium terram attingere non posset: Postero die ad naues grandis *Canoa*, septem vel octo viris munita appulit. Inter hos quidam erat *Lusitanus, Petrus Tack*, linguæ *Germanicæ* peritissimus, qui cum sinus illius Gubernatore nupero tempore 300. milites illûc induxerat. Is à Gubernatore se emissum prætendebat, vt percontaretur, quinam in nauibus istis homines venissent. Cumque intellexisset, aduenas omnes *Germanos* esse, qui commeatus ac annonæ copiam pro pecunia præsenti aut mercibus promptis peterent: à Generali humaniter lauteque habitus *Canoa* sua ad terram rediit, responsum Gubernatoris primo quouis tempore relaturus.

Rio Iauero Insula haud procul à Brasilia.

Hollandi, qui sint, rogantur.

Circa meridiem idem *Lusitanus* ad naues *Canoa* sua reuersus præter sexaginta aurantia nihil secum attulit. Sed nec definitum Gubernatoris responsum exprompsit. Vnde, cum Generalis ac senatus bellicus inanibus se verbis differri viderent: ac ab ipso Lusitano intellexissent, nisi retineretur ipsemet, parum admodum rerum necessariarum ibi paratum iri: consilio inito Lusitanum cum *Mestische*, id est *Hybrida* quodam, ac duobus mancipiis secum detinuerunt, ac *Canoam* cum cæteris (quibus *Petrus Tack* ad Gubernatorem litteras vnà dabat, quibus rogabat, vt aduenis pro pecunia & mercibus fructus daret) ad Castellum remisit. Noctem eam quatuor dicti in nauibus exegerunt.

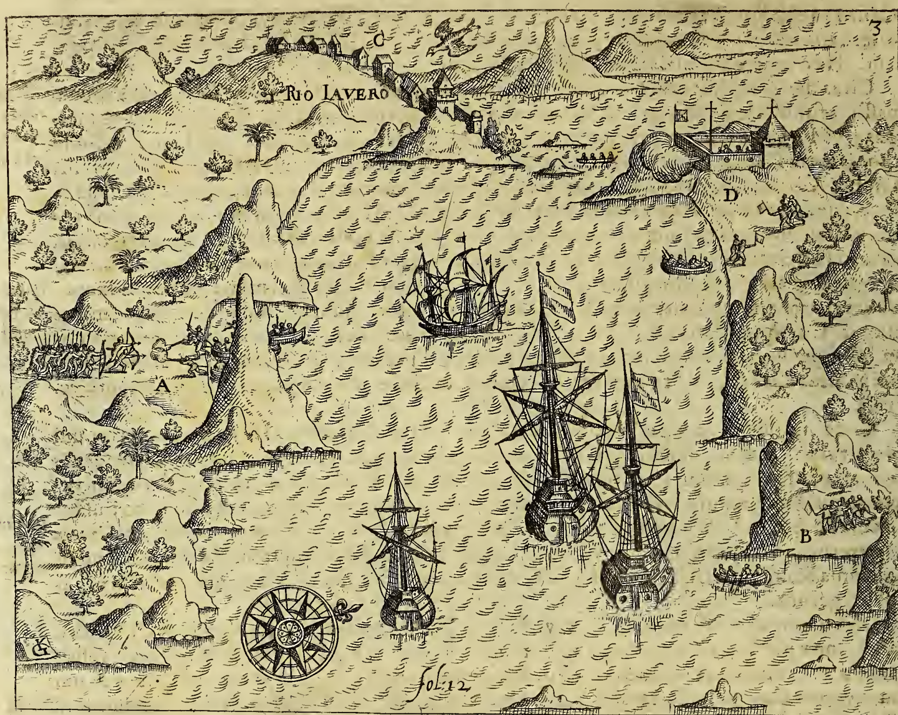
Lusitanus in naui retinetur.

Diei 11. aurora prodeunte, necdum vllum à Gubernatore responsum extortum est. Multæ tamen Canoæ per Castelli finitima ex ciuitate agi visæ sunt. Itaque consilio senatus tres scaphæ, 60. aut 70. viris munitæ ad parandos fructus & aliam annonam emissæ abierunt. Hi iuxta editum montem quendam, *Panem saccharinum* vocatum, in sinum australem rectà impetum fecerunt, quē fructibus omnifariis vberrimè abundare à Lusitano acceperāt. Quo fine etiam *Mestischen* (ex concubitu *Lusitani ac Indicæ fœminæ* prognatum) sibi adiunxerant, vt in parandis necessariis auxilio esset. Hi cum terram attigissent, dumeta latitantibus militibus omnia referta esse viderunt. Interim cum bini ad explorandum rerum statum ex ipsis *Hollandis* emitterentur: derepentè ex insidiis inuasi, ac captiui abducti sunt ab incolis Lusitanis, qui præter hoc numerosis quoque iaculis in scaphas extortis, *Hollandorum* 7. vel 8. haud leuiter vulnerarunt. Hunc tumultum cum *Concordia* nauis sensisset: scaphis auxiliatum, quam potuit proximè, ad littus procurrit. Verum propter crebra fulmina, è Castello facta, retrocedere coacta est, postquam glande emissa *Hollandorum* vni caput totum decussum fuisset. Harum violentia rudentes quoque vndiquaque haud tenuiter oblædebantur. His ita gliscentibus, scaphæ ad naues, militibus duobus desideratis, redierunt: duo verò cæteri captiui in *Rio Iauero* abducti sunt. Generalis autem literis ad Gubernatorem missis rogauit, an non suos captiuos cum *Lusitanis* retentis permutare vellet. Has literas sclauus quidā, in terram enatans, ad Gubernatorem extulit. Circa vesperam ex Castello quidam, pacis signo, ad littora egressi sunt. Ad quos cum *Hollandi* scapham emitterent, rogarunt *Lusitani*, quem ad locum duo captiui deducendi essent. Quibus responderunt *Hollandi*, iusseruntque, vt in oppositam nauium stationem ferrentur, & suos ibidem reciperent. Sed eadem ipsa nocte procellæ ex austro tam validæ incubuerunt, vt parum abesset, quin naues in scopulos ac saxa penitus illiderentur. Die verò 12. in definito *Lusitanis* loco vexillum quoddam pacis conspicati sunt. Quô cum scapha captiuos suos eduxissent, à *Lusitanis* vicissim suos socios receperunt. Posteà Lusitani quidem res necessarias omnes *Hollandis* spoponderunt: quorum tamen verbis fidere nemini iam amplius libebat. Cæterum cum Generalis *Lusitanum* captiuum in terram emitteret, mandauit militum præfecto, vt scapham in breuia illius loci ageret, quod alibi tutus ad terram aditus propter æstus frequentes Oceani non pateret. Cumque iam *Lusitanus* inde in terram enataret, quidam ex *Hollandis* *Wilhelm Potter* Delfensis, vnà cum ipso vestibus depositis nullo generalis mandato enatauit.

Duo Hollādi à Lusitanis capiuntur.

Captiui Hollandi restituuntur.

Hollandus deseritur. uit. Is cum vix littus attigisset, nudorum *Indorum* ex dumetis magna caterua prorupit, & nudum *Hollandum*, quem iam scapha quoque ad classem reuersa deseruerat, correptum abduxerunt.

Die 12. Februar. circa vesperam Generalis tormento disploso discessionis signum dedit. Itaque anchoris attractis, vehente Austro sinum eum egressi sunt. Quo cursu cum ventum admodum dubium & copiosis imbribus permixtum haberent, vela ad *S. Sebastiani Insulam* direxerunt.

Insula S. Sebastiani.

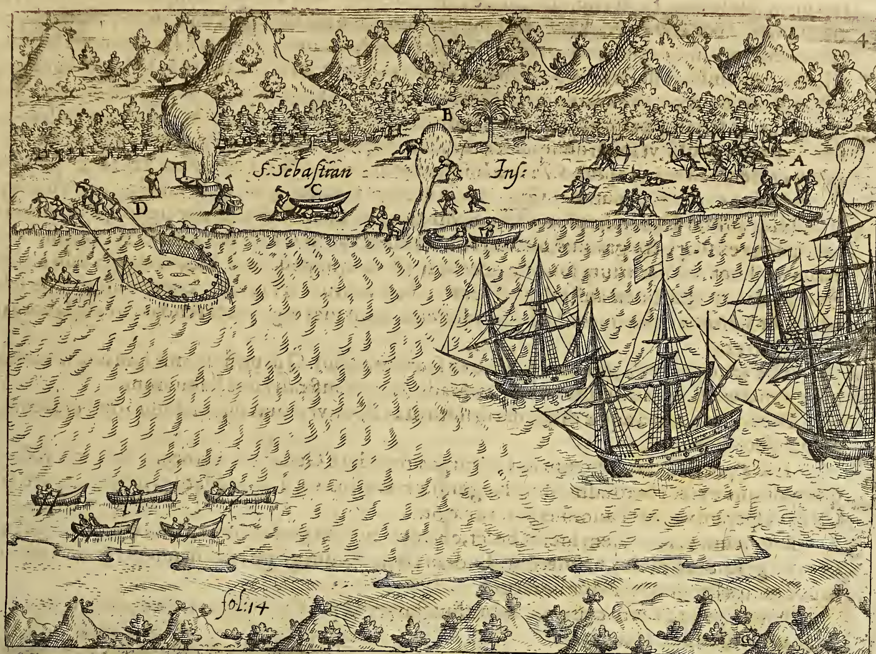
Diei 16. aurora prodeunte, intra duas Insulas anchoras miserunt, quod se *S. Sebastiani Insulæ* vicinos arbitrarentur. Nam locum certò internoscere non poterant, quod ora illa admodum læta, continenti quadamtenus similis esset. Ad rerum conditionem ergo certius explorandam *Generalis* scapham suam amandauit, cæteras interim, naues in dictarũ Insularum ambitu continens. Cum verò nulla certa signa, quibus locus cognosceretur, paterent, illarum Insularum alteram *Mossel*, à Conchis & ostreis dictam; alteram à *Palmis* Generalis indigetauit. Ibidẽ præter conchas aliquot ac palmites, vndamque recentem nihil inuentum est.

Die 20. anchoras iterum alleuantes, inde versus *Fretum Magellanicum* cursum suum destinarunt. Sed cum metæ aliquantum confecissent, die 21. ex altiore Oceano ventus desubitò importunissimus insonuit, qui naues haud leuiter quateret. Rati ergo consultum sunt, vt vela cursusq; inuerteretur, & de relictis Insulis certius documentum fieret. Reuersi autem, cum eandem ipsam *S. Sebastiani* Insulam esse prouiderent, nauibus suis intra Insulam & continentem appulerunt, ac in portu ibi admodum idoneo, ac à ventis omnibus tuto consederunt. In huius eminentibus tumulis numerosi pisces captati sunt. Fructus verò nullos inuenire licuit, quod sterilibus arboribus Insula omnis horrida esset, adeò, vt ne transitus quidem in locis plurimis pateret. Aquæ tamẽ recentis copia ad placitum dabatur. Ibidem in littore enatas aliquammultas petroselini radices quoque effoderunt.

Hollandi S. Sebastiani Insulam attingunt.

Die 27. dum in ea *S. Sebastiani* Insula agerent, Capitaneus *Huydecooper* sex viros parua scapha in terram emisit, qui de obuiis rebus indicia referrent. Hi verò ab Indis, qui in sylua illa se abscon-

derant,

derant,& ex *Rio Iauero* naues insectati fuerant,insperato inuasi sunt: quorum duo primo illicò insultu ceciderunt. De cæteris quatuor quid actum sit,ne dum comperire licuit.

Hollandi sex ab Indis inuaduntur.

Die 28. cum præter pisces & ligna Insula illa nihil promeret,circa meridiem,A qua potabili optimè instructi,anchoras iterum attraxerunt,& ex Orientali parte portum egressi sunt, quo loco insula quædam *Alcatresse* dicta,sita est. Sed intra *Mossel* & *S.Sebastiani* Insulam exeuntes,gradus 24.numerauerunt. Ab eo tẽpore Oceanus incertis ac planè ambiguis ventis ferè semper æstuabat,austro tamen plerumque primas sibi vendicante.

Die 14.Martii vulturno vsque adeò valido & fremente iactati sunt,vt colligere vela omnino cogerentur. Hisce procellis maior scapha vndarum violento illisu tantoperè laxata & obtrita est,vt iam mergi inciperet. In qua cum viri quatuor agerent,vix magno nisu ac labore eripi potuerunt. Quibus extractis,nauis demum cum rebus omnibus pessum iuit. Iisdem vndarum furoribus durantibus *Proprætoria* ac *Spes* naues è cæterarum conspectu disiectæ sunt. Hoc turbine sine velis quatriduo integro in æquore iactati grad.32.in lineæ parte australi numerauerunt.

Martivs.

Scapha maior mergitur.

Die 17.dispulsæ naues magno omnium gaudio classi se iunxerunt iterum:quæ posteà iunctę cursum suum versus ortum lento passu promouerunt. Hoc tempore,qui in naui *Concordia* erant, socias naues magnis clamoribus inuocabant,vt in exigenda profunda nautea opem sibi celerrimam præstarent.Nam à mersione eadem nauis vix magno labore seruari poterat.

Concordiæ periculum.

Die 19.Capitaneus Petrus Esaias ad Generalem contendit, querens,panes plurimos in naue sua vdore corruptos esse,nautasque suos tenendæ ac saluandæ naui,vt quæ assiduò ingenti aquæ copia perflueret,minimè sufficere. Generalis itaque coacto senatu optimum esse decreuit, vt *Concordia* nauis,cariosa admodum ac rimosa, bonis exoneraretur, ac maioris periculi vitandi causa omnino desereretur. Hac nocte velis omnibus contractis ventorum impetum sequentes, altitudinem 32.grad.& 15.minut. numerauerunt.

Die 20.vento nedum remittente, exonerato tormento Generalis signum dedit nautis ac guberna-

gubernatoribus,vniuersoque senatui bellico conuenturis. Cum enim viderent, per procellarum continuam vim bona ac annonam,resque alias è *Concordia* minimè exonerari posse: & iam hyemis principium ante fores esse, aëremque perpetuis imbribus ac sæuis tempestatibus horrere,ac continuando per *Fretum Magellanicum* itineri minimè fauere intelligerent: denique etiam ægrorum numerum indies augescere sentirent:ab ea tempestiuum,imò necessarium omnibus visum est,vt cum nauibus vniuersis in *S.Helenæ* Insulam contenderetur, & ibi tum hyberna agerentur, tum ægroti commodius curarentur & reficerentur, dum tandem aëris ac ventorum iniuriæ mitescerent, & senatui statutum esset, quando cursus denuò per *Fretum Magellanicum* inchoandus sit. De his articulis,vt suam quisque sententiam scriptam conferret,Generalis mandauit. Cumque speraret,se breui tempore *S.Helenæ* Insulam attingere posse: *Concordiam* tantisper seruare ac secum agere consultum putauit. Quæ vt regi commodius,& à periculis vindicari præsentius posset:ad eius curam Generalis plures alios ordinauit,hac etiam de causa præcipuè,quod nautarum pars magna ex scorbuto grauius infestaretur. Harum verò rerum decreto facto,ad nauem propriam quilibet rediit,cursum suum in occasum æstiuum impellentes. Hoc tempore solis altitudo grad.31. minut.25.in lineæ australi parte erat. Sed ventus ferè semper Euronotus vela feriebat, adeundæ *S.Helenæ Insulæ* non admodum idoneus. Ad naues ergo proferendas cura & labore non tenui opus erat.

Deliberatio,vbinam agenda hyberna sint.

Die 30.in *Concordia,Iohannes Grollius* ex scorbuto obiit. Qui primus omnium hac lue in nauibus extinctus est. Ibi altitudinem solis 30.grad. in lineæ australi facie habuerunt.

Ian de Groll ex scorbuto obiit.

APRILIS.

Die 2. April.noua aquæ dispensatio instituta est,ita,vt cuiuis quovis biduo duo eius canthari porrigerentur.

Aquæ distribuendæ ordo.

Die 8.per Pharmacopœum & Chirurgos mandato Generalis ægrorum lustratio facta est: qua quinque ex scorbuto admodum languidi,ex morbis verò aliis quatuor infirmi reperti sunt. Circa vesperam ventus Fauonius spirare cœpit.

Die 9.cum ventus idem incumberet,eius ope cursum pertexentes,circa meridiem altitudinem 29.grad.& 23.minut.habuerunt. Ibidem etiam Acum magneticam integri gradus mensura in occasum æstiuum deflexisse notarunt.

Die 12. priore vento cessante,vulturnus spirare cœpit:vbi circa meridiem altitudinem grad. 50.& 24. minut. occuparunt.

Die 18.ventus iterum Fauonius surrexit:quo cum in occasum æstiuum iterum peruaderent, altitudinem 31.grad.20.minut.adepti sunt.Hoc die primus in naue Vice-Prætoria mortuus est.

Die 26.Vulturnus admodum placidus continuauit. Vbi cum grad.25.& 8. minut.altitudine pergerent, intra medium boream & ortum cursum suum dirigere coacti sunt,modò Insulam S.Helenæ tenere vellent. Nam & tum temporis venti plerumque inidonei spirabant, & in nauibus morbi ita inualescebant,vt quotidiè ferè terni quaternive occumberent:ad quos visitandos, Generalis indies naues omnes adibat,&,quod poterat,infelicitatem ægrorum ex temporaneo solatio leniebat.

Hollandi scorbuto multi obeunt.

MAIVS.

Calend.Maij aquilone incumbente,altitudinem 23.grad.& 26.minut.numerauerunt. Circa meridiem,cum Eurus flaret, die 4.grad.21.& minut.25. habuerunt.

Die 5. Generalis Vice-Admirantem ac Capitaneos, nauiumq; præfectos ad se vocatos,impendiò admonuit,vt ad *Insulam S.Helenæ* attingendam operam diligentissimam nauarent. Cum verò *Legatus Generalis* cum suis Gubernatoribus nautisque,Insulam eam versus Caurum ac Aquilonem ante se sitam affirmarent,& ad ipsam adeundam Argeste vehente opus esse prętenderent: cæteris de hoc sententia alia placuit,Insulam nimirum eam in latere Euroaquilonari à se distare. Itaque cum tum temporis ventus Orientalis spiraret,decretum est,vt eius opera vela rectà ad Insulam flecterentur,& postero die,nisi ventus mutaretur, in Septentrionem cursus torqueretur, vt hoc nimirum pacto desideratissima pridem meta teneri ac occupari posset. His publico omniũ voto ita decretis,discessione facta, singuli ad suas operas & munia redierunt, fore sperantes,vt breui tempore S.Helenæ Insulam attingerent.

Disceptãdo amittitur Insula.

Die 8. Vice-Almirans cum Capitaneis cæteris exactius disquisiuit & trutinauit,an cum hoc vehente Euro Insulam adiri possibile esset. Vniuersis itaque mappis diligenter inspectis,se Insulæ vicinos iam esse,cognouerunt. Cursum ergo antiquum vrgentes,gradus 17.habuerunt.

Die 9.altitudo grad.16.& minut. 8.erat. A Meridie *Capitaneus Huydecooper* disploso tormento signum nauibus cæteris dedit,arbitratus scilicet,se à læua Insulam conspicatum esse. Et cæteri quidem vniuersi etiam eiusdem cum eo sententiæ erant, visam *Insulam S.Helenæ* esse,quod viderent,terræ angulum Insulam sua prominentia ita occulere,vt exactè internosci non posset. Hoc cum Vice-Admiranti indicaretur: is ad Generalem se conferens, rectè se pridem de Insulæ statu iudicasse attestatus est,dicens terram aliam ibi nullam finitimam esse, & *S. Helenam* longius à se versus

versus occidentem iacere. Cui etiam Generalis iam non amplius refragari poterat, vt qui præ cæteris omnibus huic vni velut rerum maritimarum peritissimo, fidei plurimum stipularetur. Decreto ergò nouo illico statutum est, vt circa vesperam naues versus occasum agerentur. Ratum enim erat, S. Helenam sub grad. 16½. sitam esse. Vt ergò ducem Vice-Admirantem naues omnes sedulo sequerentur, Generalis seriò mandauit. Circa vesperam tormentis signo dato, nauibus versus occasum procurri cæpit, vento vehente Euro ducem suum vniuersis sequentibus.

Vice Admirans rerum maritimarum peritissimus.

Die 11. Produx Classis cum Capitaneis, Gubernatoribusq; ac nautis aliis ad Generalē commearunt, vt de necessariis exactius deliberarent. Dum ergò deliberationibus seriis intentè vacarent, se longè infra *S. Helenam* iam actos esse, animaduerterunt. Ita, vt eius tenendæ spem iam nullam reliquam haberent. Quicquid enim tum ex mappis, tum Vice-Admirantis relatione anteà ratum erat, id nunc vniuersum fefellisse, liquidò apparebat, id ipsum indignantibus quoque vniuersis Gubernatoribus, qui vice iam tertia Vice-Admirantis sententiam sequi coacti sunt. De nouo ergò iam iterum votis & suffragiis collectis, proximũ visum est, vt versus Insulam *Martin Vaaz* siue Ascensionis, aut quamcunque aliam finitimam diuerteretur. Quarum, si quidem nulla obtineri posset, statuerũt, recta terram *Brasiliæ* incurrere. Nam adita terra ideò cumprimis opus erat, quod in nauibus ægri subinde magno numero augescerent. Hoc ergò instituto, recens firmato, circa vesperam bonis auspiciis ventis vela de nouo data sunt.

Classis à S. Helena aberrauit.

Die 21. paulò ante meridiem terram quandam versus medium austrum occasumque ante se sitam deprehenderunt. Ad quam velis directis contenderunt, ibidem suos ægros commodius refecturi. Nam cum ab initio regionem visam, *Insulam Martin Vaaz* esse persuasum haberent: in portu eius, non admodum idoneo anchoris naues defixerunt. Capitaneus verò *Petrus Esaias* binis cũ scaphis, & aliquammultis militibus remis versus Insulam impellens, vbi propter æstuantis Oceani vim nullibi in terram egredi commodè posset, tandem tamen post diuturnos grauesque nisus aditum quempiam nactus est. Qui tamen & ipse longius nõ ducebat, quod saxis ac rupibus densissimis obiectis viæ omnes inaccessæ & impeditæ rigerent. Frustrà ergò egressu quæsito, ad naues redeundum fuit. Quod priusquam faceret, scaphis obiter Insulam ambiuit, viditque, pro ægris illic nec commodum satis locum, nec fructus refectorios vllos reperiri licere.

Dicta hæc Insula sub grad. 20½. versus lineæ partem australem sita est. In hac tamẽ hoc commodi acceperunt, quod numerosam volucrum, ab ipsis *Malle Meuwen* dictarum copiam reperirent. Hæ enim mansuetissimæ tanto numero ibi degunt, vt fustibus volantium earum multi greges cædi possint. Classis autem iuxta Insulæ plagam australem 30. pass. anchoris consederat. Cum ergo propter saxosa præcipitia Insulam hanc omninò inaccessam esse viderent, diutius re frustranea obteri inconsultum rati sunt. Non defuerunt tamen, qui putarent, moram ibi adhuc vsq; ad diei sequentis auroram trahendã esse, an forsan noua eaque diligentiore peruestigatione ascensus aliquis in Insulam inueniri posset. Postero die Generalis ad Vice-Admirantem pergens, re deliberata statuit, vt hoc deserto portu in *Insulam Ascensionis* vela fierent. Hanc Vice-Admirans sibi apprimè notam, ac sub grad. vigesimo versus occasum vlterius sitam esse, asserebat. Stante hac sententia, manè leuatis anchoris inde naues emouerunt, intra boream ac occidentem cursum molientes. Nam ad hunc tenendum ventus Orientalis non inidoneus perspirabat.

Malle Meuwen aues, fustibus & manibus captæ.

Classis ad Ascensionẽ pergit.

Sub diei 30. auroram, cum ventus ab Euro iugiter duraret, circa meridiem altitudinem 20. grad. & minut. totidem habuerunt. Ibi rursus terra quædam ipsis in conspectum data est. Quam cum primo *Ascensionis Insulam* esse arbitrarentur: propius ei admoti continentem *Brasiliæ*, à qua 80. milliarium se interuallo adhuc abesse censebant, esse viderunt.

Calend. Iun. anchoras suas in loco quodam, *Rio Dolce* vocato, pass. 20. miserunt. Indè ergò, cum Generalis aliquot viros emisisset, qui terræ conditionem, & rerum parabilium rationem explorarent: à *Lusitanis*, qui magno numero eos aditu prohibebant, repulsi, recta iidem ad naues recurrerunt. Generalis itaque cognita re, ac in deliberationem vocata, statuit, vt à meridie illicò inde rursus solueretur. Quo facto, cursum suum versus hybernum solstitium impenderunt, fore sperantes, vt tandem alicubi locum, reficiendis ac curandis infirmis idoneum offenderent.

IVNIVS.

Die 2. circa auroram malacia summa gliscente Insulam se quandam terræ vicinam conspicere arbitrati sunt. Ad quam propius spectandam cum binis scaphis Generalis sanorum partem magnam emisisset: à reuersis *S. Claræ* Insulam eam esse cognouit. Itaque nauibus recto cursu versus eam impulit. Quam cum circa vesperam attigissent, Vice-Admirans cum *Concordia* in Insulæ latus australe consedit: Generalis verò, cum *Spe* sua partem borealem obsedit. Vbi, cum fundus vadi non vltra vndecim aut duodecim pedes altus esset, nauis eius in illum incubuit, ita, vt integrarum quatuor horarum spatio ex eo se emoliri non posset. Quod certè sine euidenti periculo factum minimè fuisset, si vel leuis oborta tempestas mare conturbasset. Magno ergò sudore, ac singulari Dei benedictione se tandem inde citra omne periculum eruerunt. Hæ posteà coniunctæ, vna pass. 6. in loco idoneo consederunt.

S. Claræ Insula.

Admirantis nauis fundo incumbit.

G Die

Die 3. Generalis cum Capitaneis, duabus ſcaphis in Inſulam contendit, viſum ac diſpectũ, num qua commoditate in eam aſcendere poſſet. Sed omnis Inſulæ ambitus grandibus ſaxis ſcopulisque rigebat, & vix ad dimenſum diurnum vnda ſuppetebat, ex quadam diductione montis profluens. Nihilominus tamẽ Generalis iuſſu infirmi omnes in terram exportati ſunt, quos ſcorbuti vis pleroſque mirè ac miſerè lancinabat. Nonnulli vt in ſuis thalamis iacebant, funibus extrahendi erant, quod ſe loco mouere præ ſumma infirmitate non poſſent. Haud pauci, quam primum terram attigerunt, diem obierunt. Hoc rerum ſtatu vigente, pro ægrotis caſulas ac tuguriola extruebant, ſanis in excubias pro infirmorum tutela diſpoſitis. Quo fiebat, vt nocte, vltra 7. vel 8. in vna qualibet naue non relinquerentur.

Ægri in S. Clara exportantur.

Hac in *S. Claræ Inſula* præter palmites, & herbas virides, quas vel coctas, vel crudas eſitabant, nihil parabile erat. Quanquam & duæ arbores ibidem inuentæ ſunt, acida pruna ferentes, quæ guſtatæ ægros non parum reficiebãt, adeò, vt frequentiore illorum vſu, diuina annuente ope ac gratia, mirabiliter ſaneſcerent, ac ex morbis diuturnis eluctarentur. In hac Inſula cum dies 15. exegiſſent, ægri ferè omnes illa mora conualuerunt, præter quinque, qui morborum diuturnitate ſupra modum attriti & enecti fuerant. Nam hi nulla medela opitulãte, vitam in Inſula exuerunt. Totius huius Inſulæ ambitus milliaris vnius ſpatium non excedit: qua meta quoque à continente, in qua plurimi obuerſari homines viſi ſunt, diſtabat. *Luſitani* ſiquidem illis locis vniuerſis imperitant, ac regionum illarum ſoli moderatores ſunt, cum *Indis*, quorum imperium affectant, perpetuis bellis ac velitationibus concernentes.

Ægri ex vſu prunorũ acidorũ ſaneſcunt.

Die 18. Generalis populum omnem, ſanos ſimul ac ægros, ad naues recolligi iuſſit, eodem adhuc die motis inde caſtris expeditè ſoluturus. Sed cũ derepentè tempeſtas aduerſa incumberet, vno die morari ibi coacti, bonis vniuerſis *Concordiam* interim omninò exonerauerunt, & tum tormenta, tum annonam, tum merces ac alia ſimilia in naues cęteras diuiſim extulerunt. Iſtam ſiquidem nauem, quod vt diximus, admodum laxa & rimoſa eſſet, longius proferri minimè licebat.

Dum

Dum verò in dicta Insula agerent, Generalis decreto Senatus bellici, quendam *Iohannem Nicolai* in Vice-Admirantis naui tormentis Præfectum, vt & alium *Gerardum Willelmi*, Concordiæ armamentarium propter multa facinora & inceptas nefarias conspirationes ad expositionem damnauit. Sed & tertius, Gerardus Adrians Vlissingensis, qui paulò ante quendam Gubernatorem, *Willem Ghysen* cultro confoderat, hoc pœnæ genere affectus est, vt manus eius dextra, transfadacto cultro ad malum defigeretur, quem saucia manu ipsemet extrahere cogebatur. *Quidam in S. Clara puniuntur.*

Die 21. *Concordia* subdito igne cremata, tribus superstitibus nauibus in latere Insulæ australi iterum soluerunt, & pertexendi itineris causa vela ad *S. Sebastiani* Insulam verterunt, vt in hac aquam necessariam inuasarent. Dicta autem *S. Claræ* Insula sub grad. 21. & 15. minut. à linea versus austrum sita est. *Concordia nauis exuritur.*

Die 30. intra *S. Sebastiani Insulam* ac continentem portum illum ingressi sunt, quem anteà quoque tenuerant. Diligentibus ergò contra insperatos insultus excubiis habitis, quantum aquæ necessarium erat, hauriebant. Pro ægrotis verò, quorum nonnullos secum adhuc habebant, præter pisces nihil ibi promptum erat.

Die 9. Iulii, exonerato tormento, Generalis vniuersis ad naues redeundi signum dedit. Quo facto, attractis anchoris, ex latere boreali ab Insula secesserunt. Antequam verò portum egredi possent, propter aëris summam tranquillitatem magno labore ac molimine opus erat. Ex quo tãdem eluctati, triduo integro post, apud *Palmitum Insulas* obhærescere coacti sunt, quod gliscente malacia cursus proferri minimè posset. Ea tamen mora palmites ex dicta Insula copia iusta colligebantur. *IVLIVS.*

Die 16. Generalis cum Senatu bellico re deliberata, ad Insulam *Porto Desiere* sub gradu 37⅓. sitam diuertere decreuit, vt ex ea naues rebus necessariis omnibus commodius instruerētur: statutumque est, vt si naues fors à se inuicem disgregarentur, in eodem loco iterum conuenirent, & absentes expectarent. Itaque *Palmitum Insula* deserta cursum suum versus austrum agentes, intra Insulam *S. Sebastiani*, & *Porto Desiere*, id est, Portum Desideratum, Africo notoque admodum aduerso impetiti sunt, ita vt propter procellas & tempestates violentiores in obtinenda meta non parum retardarentur.

Calend. Augusti, Libonoto vsque adeo concitato ac importuno infestabantur, vt contrahi vela omninò opus esset. Aliquandiu ergò sine velis nudo ventorum arbitrio fluctuãtes, iuxta *Rio de Plata* altitudinem 35. graduum attigerunt. Hac ventorum vi perdurante, cum velis nullis vsque ad 10. August. vti possent, tandem Iapyge commodiore perflante, cursum statutum, innouarunt. Sed hæc commoditas diu non vigebat. Nam die illicò 15. de nouo Aparctia tam furibundo iactari cæperunt, vt sine velis iterum nauigare cogerentur; quæ quidem aduersitas, vsque ad 18. Augusti continuabat, quo aër tranquillior & pacatior redditus est. Hic sub grad. 73. in lineæ parte australi erat. *AVGVSTVS.*

Die 26. Aparctia importuno iterum concussi sunt, adeò, vt vi eius celocem dispulsam manè desiderarent. Quæ cum ad naues postero die rediisset, iunctim sine velorum ope, ventorum impetum sequentes, die 29. vulturnum commodiorem adepti sunt, postquam gradum 41. iam exsuperassent.

Die 30. cum iterum procellis concussi sine velis iactarentur, altitudinem grad. 42. tenuerũt.

Die 3. Septemb. Libonoto in principio spirante, paulò post Cæcias incubuit. *SEPTEMBRIS.*

Die 16. cum sub grad. 45. & minut. 15. agerent, missâ bolide profunditatem pass. 60. inuenerunt. Boreali autem aura flante cursum in Meridiem impulerunt.

Die 19. bolide iactata profunditas 38. pass. inuenta est. Vbi ante se intra austrum ad occasum terram quandam longo tractu exporrectam, conspicati, ad eam duobus ferè milliaribus properarunt. Ad quam propius appellentes, eam humilem pressamq; inuenerunt, Anglicanæ oræ nõ absimilem, arboribus carentem, & propter aditus commodos transmissioni non inidoneam. Circa meridiem altitudinem 47. grad. habuerunt. Circa vesperã, cum ad duos scopulos peruenissent: quidam Gubernatorum *Barentgen* vocatus, *Portum Desiere* in finibus illis situm esse, testatus est: quod se tum temporis obseruasse dicebat, quando cum Domino *Thoma Candisch* eodẽ loco transmisisset. Ibidem ergò anchoras mittere visum est commodum. Cum verò fluctuum vis valdè illic fremeret, & venti incumberent vnà validissimi, anchoram ibidem vnam cum fune perdiderunt. Ab eo Generalis scapham emisit, quæ certius percontaretur, an hæc terra ipsa reuera Portus Desiderii esset. Quæ properè reuersa, vadum saltem ibi quoddam post duos scopulos esse retulit. *Anchora perit.*

Sub diei 20. auroram, resumptis anchoris, institutum in Portum Desideratum cursum cõtinuarunt: cuius sinum circa Meridiem assecuti sunt. Ad cuius boreale latus cum aliquot paruæ insulæ eminerent, iis obiter circumnauigatis, à parte australi portum eius rectà incurrerunt. Quem vbi vix ingressi essent, desubito venti vis tam valida ac impetuosa incubuit, vt in littoris australis proiecturã nolentes volentes adigerentur. Anchoris ergò 12. pass. demissis naues ex tẽpore figere

coacti sunt. Et licet puppes nauium iam quidem vallo tam propinquè imminerent, vt illidendarum earum metus non leuis esset: singulari tamen Dei ope ac auxilio citra damnum se inde rursus expediuerunt. Vice-Admirans quidem cum celoce sua, in penitiore portu agens, tota nocte furentibus procellis iactatus est. Sed, quocunque nisu poterat, vim omnem declinauit. Eo fere loco fluuius se quidam limpidus in sinum duorum passuum profunditate exonerat. Cæterum, ipse portus sub grad. 47. min. 40. in lineæ australi facie situs est. Generalis, etsi nonnullis militibus stipatus distinctis vicibus in terram egrederetur, homines tamen nullos inuenit. Tumulos tamen aliquot, quibus suos mortuos condiderant Insulani, reperit. Hi ex congestis multis lapidibus, pigmentis rubeis tinctis constabant. Iuxta quos quæ pilæ erectæ visebantur, pennis plumisque ac rebus aliis ornatæ erant.

Tumuli reperti.

Die 25. Generalis duas maiores scaphas ad Insulam quandam in austri parte à portu tribus circiter milliaribus absitam emisit. Nam ab illis, qui olim cum *Thoma Candisch* ibidem egerant, locum eum *Pinguinis* refertissimum esse intellexerat. Harum ergo volucrum, vt & piscium (*Robben* vocant) tantam inde copiam adduxerunt, vt instruendis nauibus ferè satis essent. Volucres istæ ad volatum ineptiores, duas exiles alas, expansis pellibus similes ostendunt. Anseris magnitudine sunt, & victum ex Oceano quærunt. Harum multas myriades in terra prehendere licet, tum cumprimis quando ouis incubant excludendis. Ad hanc Insulam aliquoties venatum egressi, istarum auium vltra 5000. cum ouorum inæstimabili numero aduexerunt, magna certè ægrorum refectione & gaudio. Die 29. paulò penitius in portum secessum est, vt naues in loco tutiore starent. Cum verò duorum milliarium spatio longius ingressi essent, iuxta insulam quandam, quam *Conings*, id est, Regiam, appellabant, anchoras miserunt, quod ibi tum fundus commodus esset, & fluctuum vis ignauius sæuiret. Tandem verò naues omninò in aridum exegerunt, ita, vt foris circa eas obambulare liceret. Quod commodum nacti, easdem probè expurgarunt, à sordibus. Generalis quoque ibidem in continente fabricam ferrariam extrui curauit, vt commodius, quæ ne-

Pinguinæ & pisces marini.

Pinguinarum auium inexhaustus prouentus.

cessaria

cessaria erant, ibi excudi possent. Quæ, ne ab Indis non destrueretur, continuis excubiis probè seruata est. Hoc ergò loco non tantum se plenissimè refecerunt, sed & naues vniuersas rebus necessariis vberrimè instruxerunt.

Die 5. Octobr. Generalis, binis scaphis, armatis militibus probè munitis per aduersum fluuium ascendit eo vsque, vt propter defluam Oceani vndam in arido relinqueretur. Cum nonnullis itaque sociis in terram egressus longius, præter tumulos, quosdam prioribus similes, nihil offendit. In quorum vno cum surrectos duos ferreos contos inuenissent socii, eosdem secum ad naues retulerunt. Ipsa alioquin terra plana ac vasta erat, nullis arboribus conspicua. In ea feras quasdam, ceruis ac bubalis similes, vt & ingentem Struthiocamelorum, admodum tamen ferorum, numerum viderunt. In nido quodam 19. oua repererunt: quæ à matre profuga relicta, secū asportarunt.

OCTOB.

Struthiocamelorum copia.

Eodem die Capitaneus nauis *Spei, Iacob Ians Huydecooper*, scorbuto confectus obiit, quo longo admodum tempore miserè lancinatus fuerat. Quem ob id Generalis in terra illa, consueta pompa ac ceremoniis ordinariis sepeliri curauit. Funus eius nautę ferè vniuersi sequebantur. Sed & tabulam quandam æneam, & nomen & diem obitus eius continentem, è tumulo eius Generalis suffixit: in cuius extremum honorem vniuersa etiam tormenta exonerata sunt.

Iacob Ians Huydecooper Capitaneus obiit.

Die 9. in locum eius *Petrus Esaias de Lint*, qui prius *Concordiæ* præfectus fuerat, surrogatus est: propter quam mutationem ipsa quoque nauis *Concordiæ* nouum nomen accepit.

Nauium nomina mutantur.

Die 20. quosdam in Insulæ parte boreali homines oberrantes viderunt. Generalis itaq; cum 25. viris armatis duabus scaphis ad eos compellandos egressus est. Quinque verò ex istis sociis apud scaphas reliquit, cum mandato serio, ne pedem ex illis efferrent, sed in arido pro salute omnium diligenter scaphas continerent. Generalis autem cum cæteris vnius ac alterius milliaris spatio penitius in terram pertendens, homines inuenire nullos potuit. Cæteri verò, qui pro tutela nauium relicti erant, contra expressum edictum in terram se contulerunt, vt frigus, quo premebantur, motu & exercitatione corporis mitigarent. Hi ex improuiso ab hominibus feris, qui se in insidiis occultarant, gregatim emissis telis vsque adeo obruti & infestati sunt, vt tres ipsorum in momento cæsi caderent, quartus verò vulnus in pede acciperet. Quo viso, qui superstites adhuc erant, in scapham properè insilientes, eâ profugerunt. Interim Generalis ad littus reuersus, cum scapharum alteram absentem, alteram in sicco solutam videret, de rerum statu admodum sollicitus fieri cæpit. Nihilominus tamen relictam scapham ad terram extrahi mandans, cum nullos vspiam homines (nam Barbari designata cæde profugerant) offenderet, ad naues haud cunctanter rediit. Vbi ab iis, qui fuga se saluarant, indicium accepit, quod à 30. feris hominibus violenter inuasi fuissent: quorum proceritas admiranda extitisset. His crines longe à capite demissi propédebant, & facies coloribus fucatæ visebantur, aspectu certè horridæ admodum ac truculentæ. Cætero corpore fusco erant. Arcus eorum exiles erant, ex quibus spicula, tritis ac læuigatis ex saxo mucronibus præpilata eiaculabantur. Hæc denso agmine in *Hollandos* vibrarant. Qui cum à Chirurgis inspicerentur, eorum interanea omnia, vt cor, hepar, pulmonesque, oblæsa visa sunt.

Hollandi aliquot à Barbaris cæduntur.

Arcus ac tela Indorum.

Die 24. *Gillis Marisal* Vice-Almirantis Subpræfectus insolito quodam ac præcipiti morbo extinctus est.

Gillis Marisal obiit.

Die 29. omnes sese ad iter proferendum accinxerunt, postquam *Pinguinis* & piscibus marinis, quorum maximum numerum sale condiuerant naues omnes probe instructæ essent. Mane itaque circa horam octauam leuatis anchoris, Cæcia vehente versus ortum contenderunt, dum commodam Oceani altitudinem attingerent. Vadum hoc seu portus egressum ingressumq; facilem ac tutum præbet. In cuius tamen introitu medio duo cæci scopuli latent, aqua auctiore minime conspicui. Hos Hollandi in parte boreali reliquerant. Sed & in latere australi breuia aliquot eminentiora versus ortum & austrum medium exporriguntur. Cæterùm hunc portum egressi, versus solstitium brumale tantisper declinauerunt, dum *Pinguinas* Insulas exuperassent. A quibus porrò cursum intra Occidentem austrumque continuantes, circa vesperam procellis australibus vehementissimis concuti cæperunt, ita vt receptis & constrictis velis opus esset.

Die 30. cum adhuc sine velis ferrentur, circa meridiem altitudinem 48. grad. 15. minut. habuerunt. Vespere Cæcia vehente freti, cursum suum quam maximè poterant, continuârunt.

Die 4. Nouemb. sub auroram, quatuor milliarium interuallo à terra illa, quæ ad Caput Virgineum vsque pertenditur, aberant. Hæc humilis ac plana, candore suo oram Anglicanam mentitur. Hinc ergo versus *Fretum Magellanicum* vela facientes, circa meridiem grad. 51. & 45. minut. altitudinem nacti sunt. Circa vesperam iuxta *Caput Virgineum* transmittebant, terram candidam, editamque & littori Doverensi non multum dissimilem. Illic ergo à Capite dimidii milliaris interstitio pass. 10. anchoris considebant. Ab hoc Cabo Virgineo humilis quædam terra versus Occidentem & austrum duobus ferè milliaribus excurrit. Ipsum verò Caput sub grad. 52. & min. 40. situm est. In hoc naues anchoris firmatæ noctu requieuerunt.

NOVEMBRIS.

Hollandi Caput Virgineum tenent.

Die 5. sub auroram boream cum tempestate non incommoda adepti sunt. Interim Celox, quæ propter fundi asperitatem anchoram perdiderat, à cæteris nauibus aliquanto longius abacta est.

Quot menses Hollandi ante aditum freti detriuerint.

Sub horam 6. diei 6. animo *Fretum Magellanicum* adeundi, iter rursus ingressi sunt. Nam, ad hoc tenendum iam dum 14. mensibus integris desudarant; ex comitatu suo centenis ferè viris desideratis.

A prædicto *Capite Virgineo* terra versus austri occasusque medium excurrit. Sed cum iam freti fauces adirent, recta in opposito terram *Fuego* dictam conspicati sunt, Vice-Admirante perpetuo cum celoce sua vias prætentante, ac quasi prælibante. Qui tamen, cum hinc derepente ad Caput Virgineum recurreret, Generalis, quid isto reditu quæreret, admodum miratus est. Cæteris verò nauibus interim trium ferè milliarium spatio pergentibus, ventus subito aduersus infremuit, vt anchoras iacere vniuersæ cogerentur. Paulatim tamen Africus ac Libonotus mixtim tanto impetu inualescebant, vt vix vtrisque anchoris naues firmari satis commodè possent.

Hollandi fretum Magellanicum attingunt.

Die 8. sub auroram Zephyro turbido incumbente, aduersis tempestatibus vel dum percutiebantur. Circa meridiem, cum aër pacatior euasisset, Generalis ad Vice-Admirantem scapham emisit, quæ facti recursus indicium certum referret. Quæ dum in reditu esset, oborta tempestate ad celocem violenter repulsa est. Dum ergo ea nocte iuxta celocem maneret, ventis violenter vndecunque incumbentibus subuersa ac submersa ipsa periit.

Scapha mergitur.

Die 9. procellæ nihil remiserant, sed multo violentius subinde spirare perrexerant. Et cum naues binis anchoris firmatæ starent, accidit, vt violento ventorum insultu fune rupto, altera anchora periret. Cum ergò iam vnica anchora tenendæ naui minimè sufficeret, eademque expeditius attolli non posset: coacti sunt funes abrumpere, vt hoc compēdio tutiores se præstarent. Maxima ergo festinatione vela adornabant, quorum beneficio, humilem Capitis Virginei sinum obire possent. Mira tamen Dei ope ex freti faucibus, quas iam incurrerant, iterum educti & eruti sunt, vt ad nauem Vice-Admirantis sese conferre possent. Vbi cum anchoras suas misissent, diutius tamen immorari minimè potuerunt, sed illis iterum attractis intra vallum humile pressumq; quoddam decem passibus consederunt: ex quo loco circa vesperam se rursus extulerunt, & commodiore situ anchoris naues crediderunt.

Procellæ maxima in freto. Duæ anchoræ pereunt.

Die 10. Generalis excusso tormento, & vexillo proposito Vice-Admiranti signum dedit, vt adueniret. Nam scapham suam Generalis perdiderat. Quo animaduerso, Vice Admirans ad Generalem scapham cum nauta suo misit. Cui reuertenti Generalis ad Vice-Admirantem perferēdas literas dedit, quibus ad colloquium ipsum vocabat, indicabatque, quod propter factum dispendium, vna anchora cum fune maximè opus haberet.

Generalis repulsam patitur.

Die 11. Generalis secundas ad Vice-Admirantem literas emisit, quibus ea damna querebatur, quæ tum anchoris, tum funibus perditis perpessus esset, rogabatque Vice-Admirantem, vt nouis sibi mutuo datis haud grauiter succurrere vellet. Cui cum Vice-Admirans respondisset, se id præstare nec velle nec posse, iactassetque, sibi quam Generali non minus potestatis concessum esse: admodum indignabundus Generalis litteras has in tempus commodius & opportunius diligenter asseruauit.

Vice Admirantis ambitio ac fastus.

Hollandi denuò fretum adeūt, sed frustrà.

Die 13. circa diluculi horam 3. vento Cauro perflante, Generalis continuandi itineris signū dedit. Tribus ergo nauibus ad freti ostia iterum perrectum est. Priore vespera quidem celox iam egressa erat, ad anchoram Generalis requirendam & recuperandam. Nam illi præter duas anchoras, & funes 100. circiter orgyas longas, nihil amplius reliquum erat, quorum solatio fretum incurrere posset. Sed in inueniendo non solum omnis opera perdita, sed etiam iam fretum quatuor milliaribus ingressos procellarum tanta vis adorta est, vt reuerti omnino, & ad Caput Virgineum, vnde haud pridem soluerant, redire cogerentur. Is enim portus contra hos impetus tutissimus erat. In quo dum morarentur, procellarum, imbrium, grandinū, niuis ac ventorum nullus finis factus est.

Celox vltimam anchoram perdit.

Die 15. Celox, *Concordia* vocata, postremam anchoram suam perdidit, vt iam ad nauis stabilimen nulla superesset. Tribus ergo continuis diebus solis velis prorsum vorsum acta, terræ *Fuego* tandem successit, Capitaneo *Petro Esaia* insuper ex scorbuto admodum infirmo.

Die 18. celox seu Liburnica ad naues cæteras rediit, quæ tum à Vice-Admirante anchoram vnam pro casibus necessariis accepit. Ibidem, qui è Generalis naui pridem ad Vice-Admirantem emissi sunt, ad suas naues redierunt. Hoc tempore ventus Libonotus perflabat.

Hollandi tertiò fretū frustrà adeunt.

Die 21. circa meridiem Aquilo spirare cæpit. Festinò ergo attractis anchoris, tertia vice aditum freti tentarunt. Sed cum ad locum priorem penetrassent iam, Cæcia aduerso non nihil incumbente, obliquare cursum coacti sunt. Quæ dum fierent, malus anterior tanto fragore crepuit, vt parum abesset, quin in tres partes dissiliret. Sic ergo iterum ad Caput Virgineum in stationem priorem recurrendum fuit.

Sub

Sub diei 22. medium ventus iterum aquilonaris ſpirare cæpit. Itaque Vice-Admirans, qui ſeſquimilliaris interuallo auſtralius in terræ humilis medio à cæteris nauibus aberat, viæ tentandæ de nouo ſe primum accinxit. Interim & reliquæ naues, cum lacerus malus vtcunque reſartus eſſet, vice quarta iunctim fauces freti ingreſſæ ſunt. Quas cum aliquantiſper exuperaſſent, ſolitus ventus aduerſus iterum incubuit, & naues impetiuit. Attamen, quod cæteroquin tempeſtas ac aër non admodum turbidus exiſteret, obliquando vela tentarunt, an fretum, quod 14. milliaribus à Capite Virgineo, dimidii milliaris amplitudine diſtaret, penetrare poſſent. Prætoria quidem nauis in ipſas freti anguſtias peruaſit. Sed cum ventum nimis aduerſum haberet, curſum proferre longius minimè potuit. In iſthmi huius parte auſtrali virum quendam pallio ſiue tunica veſtitum, ac ob id Chriſtianum creditum, ad ſe properare ocyus peruiderunt. Sed cum Generalis ipſius in occurſum ſcapham emiſiſſet, eum hominem ferum, ac tunica ſeu pelle hirſuta amictum eſſe, viderunt. Is miros ſaltus ac tripudia edebat, corporis proceritate mediocritatem non excedente, & faciem pigmentis delibutus. Vt propius accederet inuitatus, abnuit. Præter hunc in ora illa homines plures quoque viderunt, ad quos cum ſclopos ſuos ſexies exoneraſſent, primo quidem barbarus iſte pedem retrò non retulit, quod, quid id fulmen vellet, nō intelligeret. Poſtea tamen conſternatior lento gradu ſeſe alio proripuit. Hoc ergo nouo nuncio ſcapha ad naues rediit, quæ diutius ventorum aduerſitate concuſſæ, ex iſthmo iterum eluctari coacti fuerunt. Quem cum enauigaſſent, verſus oram auſtralem ſeceſſerunt, vt in angulo quodam, terræ auſtrali vicino anchoris deſiderent. Ibi, cum fluctuum vis concitatiſſima fureret, crebra ſuccuſſatione funis anchorarius adeò incaluit, vt veluti exuſtus fili ritu creparet & rumperetur. Perdita anchora, in fundum 4. paſſuum impegerunt. Itaque, vt ad altius mare proueherentur, maximè laboratum eſt. Celox in boreali plaga longius à terra anchoris incumbebat, vbi fluctuum vis non contemnenda gliſcebat. Circa veſperam, cum ventorum impetus quieſceret, adeundi freti negotium iterum ſuſceperunt. Circa diei 4. auroram ſumma aëris tranquillitas erat, niſi quod aurula leuiſſima ex oriente ſpiraret. Vniuerſis itaque adeundi freti ſpe curſum ſuum vrgentibus ſolus Vice-Admirans ſubſtitit. Circa horam 8. cum à crepidine boreali non abeſſent longius, bolide 8. paſſibus miſſa, paulò poſt in breuia impegerunt, in quibus cum trium horarum ſpatio immorarentur, perdendarum nauium metu haud leuiter procellebantur. Anchora tamen iactatoria ſe tandem magno molimine inde rurſus expediuerunt. Vento autem Euro flante, Admirans cum celoce tam diu perrexit, dum vento commodo primas anguſtias freti quod dimidii milliaris latitudinem non excedit, exuperaſſent. His tranſmiſſis, noua tempeſtas adeò inualuit, vt ex ſpuma frequenti vnda totius freti ad alterum vſque iſthmum, à priore 11. milliaribus diſtantem, ac milliare vnum cum dimidio latum albeſceret. Intra has duas anguſtias verſus latus boreale 15. paſſibus anchoras in bono fundo miſerunt, quo loco fluctuum vis pacatior erat.

Feri Indi deſcriptio.

Anchora perit.

Fretum quintò aditur.

Fundo incumbunt.

Primas freti anguſtias ſuperant.

Die 25. vento Cauro perflante, anchoris attractis vſque ad ſecundas anguſtias pertenderūt: vbi cum aliquandiu decem paſſus profunditate anchoris incubuiſſent, tandem optato vento eas penitus tranſmiſerunt. Ad harum latus auſtrale, Sinus quidam, verſus auſtrum admodum declinans, ac *Capite de Naſſou* dictus, conſpiciebatur: à quo duorum milliarium interuallo duæ Inſulæ ſitæ ſunt, in quarum minima nempe boreali, poſtquam homines quoſdam proſpexiſſent, duabus illicò ſcaphis minoribus ad eos remigarunt. Incolæ verò appellentibus, vt propius non accederent, nutibus ſigniſque interdicebant, ac *Pinguinas* deſuper in eos coniiciebant. Tandem etiam, cum *Hollandi* curſum non inhiberent, in admotos propius eos tela ac ſpicula vibrabant. Quibus tamen omnibus contemptis, cum *Hollandi* ad eos (quadraginta erant) vi perrumperent, in fugam verſi, loca inacceſſa & obſcura occupauerunt. Hos ergo, dum *Hollandi* rapidius inſequerentur, antrum quoddam conſpicati ſunt, ad quod nec deſuper, nec infernè propter præcipitiū arduum acceſſus dabatur. Ex hoc indigenæ in *Hollandos* confertim miſſis iaculis tam animoſe defulminarunt, vt ex iis quatuor non leuiter ſauciarentur. Qua noxa iam irritatiores *Hollandi*, extrema omnia ad hos conficiendos moliri cæperunt. Nec tamen hoſtibus potiri iſtis vllo niſu poterant prius, quam viros vniuerſim omnes glandium grandine proſtrauiſſent. Antro itaque iam occupato, fœminas ac infantes ſuperſtites tanta conſternatione vno glomere implicitas viderunt, vt matres ſupra liberos, ne glandibus perfoderentur, pronæ decumberent & expanderentur. Hac victoria parta, ex numero iſto quatuor pueros, & binas puellas ſecum abducentes, properè ad naues reuerſi ſunt. Ex vno horum, poſtquam linguam *Hollandicam* addidiciſſet, poſtmodum terræ illius conditionem ſtatumque edocti ſunt, hoc modo ſe habentem.

Hollandi fretum perrumpunt.

Ferorum cum Hollādis conflictus in freto Magellanico.

Genus hoc ſeu familia, *Enoo* dicta, terram incoluit, *Coſſi* nuncupatam. Minoris inſulæ nomē *Talcke*: maioris verò *Caſtemme* erat. Hæ *Pinguinis* refertiſſimæ ſunt: quarum carnes indigenis pro cibo: pelles verò ſeu exuuiæ pro palliis, quibus corpus alioquin nudum integunt, faciunt. Hi incolæ ſub terra in foueis agunt, quos à firma terra ingreſſos eſſe haud temerè quis ſuſpicari poſſet.

Deſcriptio ferorum, & horum proſapia.

Nam

Nam eiuſdem habitus alii quoque homines ibidem viſi ſunt, qui *Pinguinarum* auferẽdarum cauſa eò commeare ſolent. In eadem continenti *Struthiocameli* magno numero inueniuntur, qui capti in cibum incolis veniunt. Hos *Talcke* vocitant. Feræ præterea aliæ quoque ibidem reperiuntur, quas *Coſſoni* nuncupant. Gentes hæ ſecundum promiſcuas familias, quarum haud paucæ ſunt, cohabitant, ita, vt ſingulis familiis ſingula, eaque diſcreta loca competãt. Capti enim pueri quatuor aliarum quoque familiarum notitiam habebant: quarum prima *Kemenetes* dicta, locum *Karay*: ſecunda *Kennekas, Karamay*: tertia *Karaike, Morinem*, inhabitat. Tres hæ familiæ, corporis ſtaturam nobis ſimilem habent, pectore tamen latiore & altiore. Facies ſuas ac ſyncipur coloribus depingunt. Virorum pudendi extremitas tænia religata erat. Fœminarum verò genitalia pellicula è *Pinguinis* velabat. Capilli viris promiſſi ſunt: fœminis radi ſolent. Nudi incedunt, ſolo ex *Pinguinis* confecto pallio corpus medium tegentes. Sed & vela huiuſmodi ex auibus aliis parant, quæ vocantur *Oripoggre*, vt & *Pinguinæ Compoggre*. Huiuſmodi tunicæ non minore induſtria cohærebant, quam ſi à pellionibus conſutæ fuiſſent. Quarta familia *Tirimenen* vocata, *Coin* dictam incolit. Sed hi gigantum more vaſto ac procero corpore ſunt, pedes 10. vel 11. æquante. Hi aduerſus familias cæteras frequentius bellatum egrediuntur, quas probri loco *Pinguinarum* voratores vocant. Ex quo liquet, eos nullo dubio, victu nobiliore vti. Vt noſtra tamen fert opinio, carnibus humanis illi veſcuntur.

Quatuor familiæ Barbarorũ.

Veſtes ex Pinguinarum exuuiis.

Feri 11. pedes longi, & haud dubiè Canibales.

Die 26. iuxta *Pinguinas* Inſulas agentes, volucrum iſtarum 300. circiter cæperunt. Ad has Inſulas priuſquam acceditur, intra duas anguſtias, breuia occurrunt, Inſula *Pantagoms* dicta, quę Inſulæ ſuprà dictæ minimæ vicina eſt. Iuxta hanc 6. paſſibus anchoris incumbebãt. Sed cum ad maiorem Inſulam peruentum eſſet, breui à terra ſpatio paſſuum 7. profunditas notata eſt. Hæc Inſula nullis hominibus excolitur, etſi certa quorundam, paulò ante ibidem moratorum, veſtigia obſeruarentur. A meridie ſpirante cæcia attractis anchoris, vela ad ciuitatẽ *Philippi* conuerterunt, vt inde aqua recenti rurſus inſtruerentur. Vice-Admirans autem poſt ipſos adhuc aberat. Occiduo ergo

Philippi ciuitas in faucib. Freti Magellanici.

duo ergo vento vehente, cursum suum paulò altius versus editiorem terram, niue copiosa conspicuam, direxerunt. Sed postquam ventus aduersus incumberet, ad Insulam ipsis redeundum fuit, vbi in parte boreali decem passibus anchoras fundarunt. Nam in eius Insulæ omni ambitu nauium commoda statio erat. Ibi biduo integro, vento Zephyro spirante, sine insigni commodo obhæserunt.

Die 28. hinc soluentes Zephyro perpetuante, ad continentem progressi, in transitu Cetos plurimos viderunt. Sed ad littus boreale tribus ab Insula milliaribus delati, coacti anchoras 11. passibus miserunt: quo loco vniuerso propter fundum sabulosum statio non infida præbetur. Sed hauriendæ aquæ gratia in terram remigantes, fluuium amœnum per terram strepentem inuenerunt: cuius tamen exitum prospicere minimè poterant. Locus iste, propter frondentium arborũ, & frequentium psittacorum garritum admodum amœnus erat. Qua de causa eundem *Sinum Æstiualem* nominauerunt.

Sinus æstiualis in freto.

Sub diei 29. auroram, cum tempestas ac aura admodum serena esset, velis passis ad *Portum Famine* procurrerunt, vt ligna & aquam pro suis vsibus inde acquirerent. Terra ista longa eminentia in austrum exporrigitur, adeò, vt eminus *Terra Fuego* cum *Terra Patagonum* vna esse appareat. Nam sese quam proximè contingunt. Ad australis huius prominentiæ faciem borealem, duorum milliarium interuallo vadum seu *Sinus* patentissimus conspicitur; quem cum *ciuitatem Philippi* esse putassent, illîc appellentes decem passibus naues deligarunt. Sed scapha in terram egressi, nulla ferè vspiam vestigia repererunt, quæ de *ciuitate Philippi*, ab *Hispanis* condita, quicquam testarentur. Hæc enim ab *Hispanis*, frigus illius loci diutius non ferentibus, deserta, misera ruina tota vasta videbatur, saxorum congeriei potius iam, quam ciuitati similis. Ab eo loco *Fretum Magellanicum* quatuor circiter milliaribus abest. Vtriusque lateris montes eminentissimi ac præruptissimi, tam æstiuo quam hyberno tempore niue copiosa obducti visuntur. Sed & terra eadem dumetis ac arboretis frequentibus dotata, satis lignorum ad nouam scapham fabricandam suppeditabat. Cortices arborum his in finibus enatarum, saporis vsque adeò acris & penetrantis sunt, vt non pipere ignauius linguam gustati vellicent ac exurant. In cuius rei fidem fasciculos aliquot istorum corticum secum attulerunt.

Philippi ciuitas penitus vastata ac desolata.

Cortex acerrimus.

Calend. Decembr. cum ex loco illo copiam aquæ nullam parabilem esse viderent: & præter hoc quoque dubitarent, an verè is *Porto Famine* seu ciuitas *Philippi* esset: boreali vento inde rursus soluentes, fortunam aliam experiri maluerunt. Sed cum vix duorum milliarium spacio prouecti fuissent, aëris summa tranquillitate facta, fluuio cuidam limpido se propinquos esse viderunt. Apud quem anchoris incumbentes, quanto aquæ modo opus erat, nullo impedimẽto hauriebant. Ibidem ex proxima sylua arborum certa copia promi poterat. Qua causa arborem vnam deiecerunt, vt ex ea trabem infimam scaphæ maioris effingerent. Hæc nox ibidem magna tranquillitate exacta est.

DECEMBRIS.

Die 2. ventus Iapyx perspirauit. Decreuerunt ergo leuatis anchoris circumagendo quærere, an *ciuitatis Philippi* certa quædam documenta vllibi captare possent. Quam tamen regionem cum iam dum transmisissent, versus austrum directis velis, angulũ quendam terrę humilis & prominentis obiuerunt. Hinc terra ad solstitium hybernum porrigitur: quam ambientes, tandem ad prominentiam editissimam appulerunt, *Cabo Frouwaert* vocitatam. Et hęc est totius australis prominentiæ in freto designatio. Hinc ergo cum ad terram ex parte aquilonari impulissent, vento dubio propè in oram illisi sunt. Nam locus iste omnis admodum profundus est, ac montes desuper in mare longissimè incumbũt, niuibus perpetuis tecti. Ab eo loco fretum quinis circiter milliaribus abest. Ab hoc angulo terra longo tractu in aquilo-zephyrum porrigitur. Quam cum ambiguo vento obiuissent, quatuor ab eadem milliaribus grandi in sinu 18. passi. anchoras fundarunt. Ibi aquæ prompta copia. Terra quoque herbam profert, nasturtio similem, curando scorbuto admodum idoneam. Arbores longa ibi serie vsq; ad littora procedebant. Quidam è militibus herbam ibi euulsam gustantes, propè ad furorem & insaniam redacti sunt. Qui tamen affectus paulò post iterum mitescebat.

Promontorium Frouwart.

Herba contra scorbutum.

Herba furorem inferens.

Eodem statim die ex loco dicto iterum soluerunt, portum commodum & idoneum, in quo scapham condere possent, quæritantes. Sed propter ventum aduersum flantem, milliare vnum superare non poterant, sed portum alium patẽtem incurrere coacti sunt. Quo loco dispecto, Generalis cum senatu statuit, eum extruendæ scaphæ satis aptum fore.

Die ergo 9. tignarii cum certa militum armatorum parte emissi sunt, qui tentorium, institutio necessarium, erigerent. Sed & milites in excubias dispositi sunt, qui ab incursu insulanorum tignarios tutarentur. Ad scapham ergò, cuius trabs inferior 37. pedum longitudine erat, sine mora inchoandam festinatum est. Ac vt operæ maturiores essent, fabricam ferrariam etiam in littore exstruxerunt, Carbones ex lignis ipsi parantes. In scapha conficienda dies 12. insumpti sunt: quo

Scapha 37. pedum cõditur.

tempore ferè semper Fauonius perflabat,nonnunquam adeò impetuosus,vt sustinendis nauibus anchoræ propè non sufficerent. Sinus enim seu portus iste vndique patebat,ac ventis irruentibus apertus erat. Interim Vice-Admirans adhuc infra fretum agebat. Locum hunc *Hollandi* Sinum Oliuerii vocitarunt.

Sinus Oleuiers.

Die 13. *Henricus Harmensz* in prætoria naui coquus,qui dysenteria diu excarnificatus fuerat, diem obiit.

Henricus Harmensz moritur.

Sub diei 14. auroram, cum ventus ab Oriente spiraret,Vice-Admirans tandem ad cæteras naues magno vniuersorum gaudio rediit.

Die 15. intra aquilonem ac occasum nauem quandam angulo vicino succedentem conspicati sunt,rati eam ex *Petri Verhagens* societate esse. Itaque Vice-Admirans circa vesperam scapha eò peruasit,vt quæ nauis esset,certius comperiret. Idem postero die reuersus,significauit,nauem eam ante dicti comitatus sociam esse,& *Somnium ex Amstelredamo* dici, ac in ea Capitaneũ *Sebalt de Weert*,qui cum sociis in *Oceano* australi pridem hæsisset,vehi. Hic idem,cum altera naue,quam *Suarte Tem* nauclerus gubernarat,ex *Oceano* in fretum repulsus fuerat,cæteris tribus nauibus cursum suum in *Oceano* continuantibus.

Nauis,Verhagens socia,videtur.
Sebaldt de Weert in freto agit.

Die 17. Generalis coacto senatu deliberauit, quomodo quaque via iter in *Oceanum* australẽ proferendum esset,cum etiamnum rerum omnium necessariarum copia suppeteret. Omnibus ergo rebus pensitatis ita constitutum est,vt,si qua fors tempestatis iniuria in *Oceano australi* disiicerentur,dispulsi ad cæteros in *S. Maria Insula* operientes conuenirent. Hæc Insula à lineæ australi parte ad littora *Chile*, sub grad. 36. sita est. Hac inquam in Insula vt disiectæ naues à cæteris expectarentur,nec ante exactos duos menses quoquam soluerent,iunctis votis ac animis statutum est. His sancitis,Generalis scapha recenti ad nauem *Somnium* pertendit,vt cum Capitaneo de rebus nonnullis colloqueretur.

Vide de his nauibus librum proximè antecedentem.
Statutum Hollandorũ in casu disiectarum nauium.

Die 18. anchoris leuatis ex *Oliuerii Sinu*, in Sinum illum vela fecerunt, quem prædicta nauis *Somnium* occupârat. Hic à loco,in quo scapham condiderunt, ternorum circiter milliarium spatio aberat. Illîc ergo secundum editam crepidinem quandam, *Caput Galanti* vocatam anchoras firmarunt. Quo in Sinu prædictæ societatis naues quinque hyberna potissimum exegerunt. Portus hîc omnium in freto optimus ac tutissimus est: iuxta quem Insulæ aliquot in medio freto conspicuæ sunt. Præter has ac Pinguinas aliæ nullæ in freto vniuerso notæ sunt. Quæ etsi in medio quidem aditu interiacent: secundum eas tamen tuto transiri ac peruadi potest,lignis,ac dulci vnda commodissimas aliàs,& opportunissimas. Conchæ etiam,ac murices his suauiores, *Clipconten* nominatæ,magno numero ibi leguntur. His ac similibus testaceis piscibus, qui maxima indies copia suppeditabantur,ipsi maximam hyemis partem exegerant.

Portus quis in freto optimus.

Die 19. Capitaneus *Sebalt de Weert*, cum Generali, in cuius naue omnes Capitanei ac Officiarii conuenerant,ad classem perrexit. Quem cum de statu præsenti rogitassent, significauit, se amplius quinque mensibus in freto obhæsisse, & illa mora suorum plurimos,morbis partim, partim aliis ærumnis confectos sepeliuisse.

Sebaldt de Weert ad Generalis nauem adducitur.

Capitaneus iste,qui primò nauem 110. personis instructam eduxerat,iam plures 38. superstites non habebat. Et postquam cum cæteris nauibus ex freto eluctatus esset,in *Oceano* australi procellis tam sæuis ac violentis concussus est, vt cum binis nauibus in fretum recurrere cogeretur: cæteris nauibus,à viris ac rebus aliis necessariis munitioribus in Oceano sese sustinentibus,ac mitigatis procellis cursum præsumptum continuantibus. Prædictarum nauium altera ad freti introitum in Sinum quendam admodum profundum & nauibus infidum incurrerat. Quam Capitaneus secutus,cum vidisset,& vitam & nauem ibi præsentem interitum exspectare: duabus iam dum anchoris procellarum violentia decussis & perditis,stationem illam ipse ocyus deseruit. Ad quas recuperandas dicebat se scapham suam apud nauem alteram reliquisse: sed ab eo ipsam nõdum vidisse. Hæc,de qua diximus,classis, nec annona necessaria, nec sufficientibus viris ad tam diuturnam nauigationem conficiendam satis instructa fuerat.

Hæc & alia huiusmodi dum Capitaneus ita longa serie in Generalis naue præsente Vice-Admirante recenseret: Vento australi ac medio Euronoto incumbente,Vice-Admirans nemini vale dicto repentè ad nauem suam properauit: cumque eliso tormento discessionis signum dedisset,iter magna festinatione arripuit. Sed quod ventus breui quoq; remitteret,parum abfuit,quin violentius in crepidines incuteretur. Quod cæteri è nauibus spectantes,sese immotos in statione sua continuerunt. Vice-Admirans tamen nihilo ignauius processit,quod ventus iterum aliquantum adspirare inciperet. Eo ausu *Freti* etiam limites extremos feliciter enauigauit: & gratulationis ergo ter quaterque tormenta exonerauit. Cæteræ verò naues ad posterum vsque diem in statione sua decubuerunt.

Vice Admirans solus fretũ exit.
Audaces fortuna iuuat.

Circa diei 20. horam nonam,vento vulturno spirante,discessionis è prętoria signo dato,Generalis,

neralis,cum Liburnica,& *Sebalt de Weert* naui loco suo soluerunt. Cumque collem terræ promissum obiissent,cursum suum intra Occidentem & Aquilonem impulerunt,quod via ea fretum euagaretur. Vento ac tempestate admodum dubia sex horis prouécti,vento mutato, fluctus violento impetu sibi occurrentes excepti sunt, ita,vt in aquilonari latere anchoras iactare omnino cogerentur,& quidem longius à terra,quam vt eius qualicunque tutela frui possent. Biduo ibidem hæsitantes,fluctus admodum incertos perpessi sunt,cum æstus iam continuis horis 12.violetius fremeret,iam horis duabus vel tribus remitteret,& iterum grauius exasperaretur. Ea rerum vicissitudine cum scapha maior damnum accepisset, vt reficeretur in terra educta est. Nam ibi terra admodum amœna,& arboribus pulcherrimis consita videbatur.

Die 22. sub meridiem reductis anchoris, cum fluctuum impetu freto exire annisi sunt. Sed cum Fauonius aduersus repente incumberet,ad *Caput Mauritii* recurrere coacti sunt. Obliquatis autem velis tamdiu vsi sunt,dum iugum quoddam in parte australi freti situm occuparent. Ibi in partis occiduæ securo sinu iuxta orbicularem paruam Insulam anchoras fecerunt. *Sebalt* autem *de Weert* iugum hoc superare non valens,restes ad *Caput Galanti* ventorum vi depulsus est. Sinum hunc Generalis *Mauritii* nomine initiauit: cuius aditus admodum amplus & patens est,nullo tamen portu insignis præter eum,quem in Insulæ parte Occidentali situm diximus. Insula hæc 20. aut 30.passibus à continente abest: ad quam cum triduo excubarent,cochleas ac *Clipcontes* magno numero collegerunt. Idem locus aquam copiosam ministrat. Ventus hoc tempore ferè semper occiduus spirabat.

Sebalt de Weert à sociis dispellitur.

Sinus Mauritii.

Die 25.ab iis,quos Generalis percontatum emiserat,nuncio relato,Vice-Admirantem in alio quodam sinu vicino anchoris incumbere:resumptis anchoris vniuersæ naues ad eum certatim vela fecerunt. Quem Sinum cum attigissent,anchoris iactatis haud cunctanter naues stabiliuerunt. Sed portus is non vsquequaque fidus erat. Nam profunditas vndæ passuum 40.inueniebatur,& contra frementem Zephyrum nullum adminiculum propinquum erat. Vice-Admirans verò cum nonnullis Gubernatoribus,commodiorem portum quæsitum procedens, postquam quatuor milliarium interuallo sinum quendam reperisset, reuersus eum sociis monstrauit. Sed nec hîc moræ longiori aptus erat.

Naues iterum iunguntur.

Die 28. in prætoria naue Senatus omnis bellicus congregatus est:vbi nonnullæ querelæ motæ sunt de nouitatibus importatis, ac Vice-Admirantis,*Iacob Claesß*, inobedientia, quæ nihil aliud nisi totalem nautarum seditionem parturiret. Qua causa cognita,statutum est,vt aliquandiu Vice-Admirans in custodia esset,dum causam suam apud senatum diceret,& intentata crimina dilueret. Generalis quidem articulos accusationis suæ singulos scripto exhibuerat: quorum copia vt exhiberetur Vice-Admiranti,eidemque trium septimanarum spatio asserta refutatio imperaretur,senatui visum est. Quod vt præstare posset dexterius,eidem Ianus Franciscus,scriba adiunctus est,qui causæ dicendæ adiutor ac patronus esset. Vice-Admirans autem tantisper in vinculis tenebatur,dum statutum tempus appelleret. Cuius loco & muneri interim Generalis officiariũ *Lambertum Biesman* surrogauerat,qui vices Admirantis captiui tantisper ageret. Sed & eiusdem nauis Gubernatori *Iacobo Iohannis* amoto *Wilhelmum Ghyse* substituerat.

Vice Admirans accusatur.

Die 31.cum in sinu eodem adhuc versarentur (quem *sinum Henrici* vocabant) ex Occidentis & Aquilonis plaga tempestatem grauissimam experti sunt, ita vt erutis anchoris versus vallum humilius proiicerentur,vbi festinanter anchoras iterum passibus 30.iactarunt. Paulò post vento nonnihil mutato, anchoris emotis ad *sinum Mauritii*, milliaris vnius interuallo versus Orientem inde distantem,vela proferre conati sunt:in quo etiam anchoras 12. passuum profunditate miserunt. Cæteræ verò binæ naues ad posterum vsque diem in *Henrici sinu* restiterunt, quo sequentes iuxta prætoriam consederunt.

Sinus Henrici.

Anno 1600.die Ianuar.2. Generalis cum binis scaphis in *sinum Mauritii* pertendit, visum scilicet,quanta profunditate vteretur. Eum ergò perpetuo tractu versus ortum diffundi, ac influentibus diuersis fluminibus augescere animaduertit:ad quorum etiam ostia,quibus in mare exonerantur,ingentem glaciei copiam reperit,quæ nostro iudicio nunquã ibi soluitur ac liquatur. Nam fune 10.passuum longitudinem habente demisso,fundus glaciei attingi minimè potuit, cum tamen iam æstas media vigeret. Hic ergò penetrans scaphis, in fretum, quo loco *Cabo Galanti* obuertitur,iuxta Insulas ibi sitas rediit. Hinc in sinum,vbi *Sebalt de Weert* morabatur,pertẽdit:apud quem Generalis pernoctauit. Posteà minore scapha eodem denuo transitu erupit, ac ad naues feliciter rediit. Maior verò scapha foris per eam metam, qua naues prius contenderant, obiuit. Hac via confecta terram eam admodum laciniosam, ac Insulis cohærentibus plenam esse augurati sunt,etsi propter editos montes,continentis ritu, omnia cohærere viderentur.

IANVARIVS. An. 1600.

Miraglaciei densitas.

Cæterum hoc tempore in omnibus nauibus,adhuc 151.maiores minoresque superstites homines numerabantur, inter quos quatuor ex morbis decumbebant. Hisce in finibus morantes

pluuias continuas ſuſtinuerunt, captatum lectumque conchas nonnunquam excurrentes. Nam præter has quod captarent, nihil erat.

Sub diei 8. medium maior ſcapha à Capitaneo *de Weert* ad naues venit, qua teſſerarius cum ſignifero & quatuor aliis aduectus Capitanei litteras Generali inſinuauit. His ſuam ad Generalē inopiam conqueſtus Capitaneus, orabat, vt duorum menſium panibus ſibi haud cunctanter ſuccurreretur. Cogitare enim ſe ſemel aditam viam continuare, & ad ſocios ſuos prima quauis opportunitate appellere. Generalis autem reſponſo dato, cur eius petitioni obſecundare non poſſet, cauſas explicuit: ſibi ipſimet longam adhuc exigendam metam proſtare indicans. Nam fieri poſſe facilè dicebat, vt diutius durante itinere, nec ſibi nec ſociis annonæ ſatis paratum reſtaret.

Capitanei de Weert literæ ſollicitatoriæ.

A meridie ſcapha maior cum minore celoce, oſtrea captatum in littus egreſſa eſt. Cum verò, qui in minore ſcapha curſu reliquos anteuerterant, in terram exſcendiſſent: à feris *Indis*, qui è dumetis eruperant, duo ex illis in continenti cæſi ſunt, & tertius vulnus accepit. Cæteri in ſcapham reſilientes ſeſe ſaluarunt. Interim dum ſcapha maiore cæteri, ſuis armis inſtructi, approperarent, *Barbari* in fugam ſe dantes, cæſos ſecum abripuerunt, haud dubio breui vorandos. Hi pro armis ponderoſas clauas, è fune religatas habent, quibus obſtantes feriunt. Sed & lignea oblonga tela mittunt: quorum vnum inuentum *Hollandi* ſecum ad naues attulerunt. Cæſorum nomina erant, *Harman de Bitter*, Gubernator, & *Tames de Langenteich*. Cæterum, cum è ſcapha maiore reliqui in terram egreſſi fuiſſent, *Indos* omnes profugiſſe magno dolore compererunt. Eadem terra multas arbores habet; ſed ad neceſſaria extruenda non æquè idoneas cū his, quas latus orientale promit.

A Barbaris Hollandi 2. cæduntur.

Die 14. ventus Euronotus ſpirare cæpit. Itaque conficiendo itineri ſeſe accingentes, ad occidentem duorum ferè milliarium ſpatio promouerunt, iugo cuidam boreali, *Cabo Boluto* dicto, intendentes. Hinc fretum recta ad occaſum ac ſeptentrionem porrigitur, ex quo breui meta in mare proſpectus fertur, cum id tamen ab iſto loco 20. integris milliaribus adhuc diſtet. Freti latitudo hac meta duorum milliarium eſt. Hinc 12. circiter milliaribus exſuperatis ventus ex ſeptentrione occaſuque tanto fremitu incubuit, vt ad portum redire omninò cogerentur. Circa veſperam ſinum quendam exilem attingentes, eundem tribus ſuis nauibus occuparunt. Quæ tamē ſtatio, propter loci patorem & humilitatem non admodum ſecura erat. Itaque ad ſcopulos cominus ita pellebantur, vt in eoſdem manifeſtè impingerent. Et licet anchoris quidem firmiter ſiſterentur: propter ventorum tamen violentiam periculo non temnendo expoſiti erant. Sinus hic *Meniſte*, à Gubernatore quodam, eius primo inuentore, nuncupabatur.

Sinus Meniſte.

Poſtero die in littus egreſſis, tres *Canoæ* in occurſum datæ ſunt, à feris hominibus actæ ac promotæ. Qui viſis *Hollandis* Canois illico verſus in terram contenderunt, & montem eminentem, infra quem naues ſuas reliquerant, conſcenderunt, vt eas contra *Hollandos* tutarentur.

Quibus cum ſua tela ac clauas oſtendiſſent, ſaxis deſuper in ſcaphas fulminarunt, ad ſurſum emiſſas *Hollandorum* glandes euitandas, admodum expedite & induſtrie ſeſe poſt ſaxa occultantes. Cum ergò ex lapidum coniectu nonnulli in capitibus & pectoribus plagas accepiſſent, nec ad *Canoas* penetrare poſſent: retrò ad naues reditum eſt.

Hollandi ab Indis lapidibus feriuntur.

Die 16. paulò ante meridiem vento vulturno ſpirante, ex *ſinu Meniſte* ſolutum eſt. Cum circa veſperam ſex circiter milliaria confeciſſent, ventum iterum infeſtiſſimum, imbribus confertis permixtum adepti ſunt, vt ad *Sinum Meniſte* reditus parandus eſſet.

Die 17. vento auſtrali ſpirante, ad ſignum ab Admirante datum iterum ſoluentes, ſub horam matutinam quintam, *Meniſte Sinum* euaſerunt. Cumque tribus vel quatuor milliaribus vento bono proferrentur, tranquilla tempeſtate alias vigente, pluuiæ denſiſſimæ deciderūt. A quibus ſurgens Cæcias, naues iterum retropulſas portum quærere coëgit. Itaque in ſinum alium, *Anſerinum* vocatum, à *Meniſte* tribus milliaribus diſtantem diuerterunt. Vbi etſi quidem ſtatio ſecurior videretur, duas tamen anchoras paſſibus 11. iactauerunt. Eo loco anſeres plurimi degunt, ad volatū quidem inepti, ſed natandi tamen periti. Ex his glandibus aliquot ferierunt *Hollandi*, & conchas ſimul neceſſarias legerunt. Ibi dum agerent, ventis aduerſis & pluuiis continuis haud parum infeſtati fuerunt.

Sinus anſerinus.

Die 24. Generalis vniuerſum ſenatum ad nauem *Mauritii* conuocauit, vt iudicio Vice-Admirans ſiſteretur, & cauſa eius cognoſceretur. Qui cum ſuam cauſam tueri ſatis non poſſet, ſed reus in plurimis inueniretur: Collectis ſenatus ſuffragiis, vt in terram *Freti Magellanici*, priuſquam diſcederetur, exponeretur, damnatus eſt. Et ſententia hæc publicè coram omnibus lecta & recitata eſt.

Vice Admirans auditur, & condemnatur.

Die 26. ſententiam publicatam Ordinarii executi ſunt. Itaq; Vice-Admirans ſcapha in littus euectus, ac modico pane vinoque donatus, ita illic deſertus eſt. Qui quidem propter loci vaſtitatem effugere nō potuit, quin aut fame moreretur, aut à feris deuoraretur ac laceraretur. His confectis, Generalis publicas preces fieri mandauit, quoslibet ex ordine monens, vt ex huius pœna ſuperioribus parere addiſcerent.

In terram exponitur.

Die

Die 28. vento australi perflante, ex *Anserino sinu* se efferentes eundem breui repetere coacti sunt.

Postea Generalis Capitaneum *Petrum Esiam* Vice-Admirantem constitutum, exposito *Iacobo Claeß* surrogauit. *Lambertum* verò *Biesеman* Capitaneum nauis *Concordiæ* statuit.

Nouus Vice-Admirans creatur.

Die 31. ante auroræ exortum vento ex Ortu spirante, leuatis anchoris commodo vento decem circiter milliaribus prouecti sunt.

Calend. Febr. vento Cæcia insurgente, ad quærendum sinum alium retroacti sunt. Quem cum ingrederetur, prætoria nauis in latentem scopulum impegit, ex quo tamen nullo damno accepto se ocyus iterum expediuit. Itaque in sinu isto anchoris 12. vel 13. passuum profunditate consederunt, statione certè propter littus depressius, & irruentibus ventis nimium expositum, non admodum secura. Hunc sinum *Papisticum* vocitabant. In quo dum hærerent, tempestates, procellæque, fulguribus ac tonitrubus sæuissimis permixtæ, vndecunque violentissimæ irruerunt. In sinum hunc, fluuius quidam latus se effundebat, ex quo magnam concharum copiam legere licuit.

FEBRVARIVS.

Sinus Papisticus.

Sub auroram diei 6. senatum Generalis ad nauem suam conuocauit, vt de statu præsenti deliberatio fieret. Nam propter crebros aduersos ventos, & magnam æstatis partem elapsam, metus erat, vt è freto eluctari deinceps possent. Quod si ergò sors fieret, vt simul & ventis impedirentur, & ingruente bruma obruerentur, certissimum interitus periculum iam ante fores omninò excubare non immeritò videbatur: cuiusmodi infortunio nauus quoque *Verhagens* concussæ sint. His ergò ac similibus exquisita lance pensitatis, binis adhuc ibi obhærescere mensibus placuit. Quo tempore si *Fretum* euadere minimè possent: statutum est, retrò ex *Freto* ad *Cabo de Bona Esperançe*, & hac meta porrò in *Indiam* orientalem nauigare, tentatum, an ibi quid commodi ac quæstus fieri posset.

Caput Bonæ Spei in extremitate Africa.

Die 12. vento priore adhuc durante, & crebris pluuiis aërem obtristante, ex sinu hoc egressis, alium quærere commodiorem placuit, modo extremo nisu ex ipso eluctari possent. Rumpendorum siquidem funium ibi periculum impendebat non leue. Quod si fieret, quin in posticum vallum illiderentur, nulla industria vitari posse videbant. Itaque in sinum *Mauritii* incursuri, vento tum temporis flante sinum antiquum egredi minimè valebāt. Hoc die prætoria in naui pictor, *Gerardus de Bonselay*, qui scorbuti immanitate diu excarnificatus fuerat, diem extremum obiit.

Pictor ex scorbuto obit.

Die 17. prætoria nauis, quæ in antica sinus parte morabatur, ad sinum *Mauritii* obtinendum, soluit. Cæteræ verò geminæ naues, egredi nondum poterant. A meridie aëre mariq; tranquillo existente, prætoria circa vesperam *Sinum Mauritii* attigit, in eo anchoras 18. pass. fundans.

Die 18. Euro perspirante, Generalis ex *Sinu Mauritii* iterum soluturus, cum repente summa tranquillitas rediret, & posteà venti aduersi magno impetu surgerēt, ad eundem reuerti coactus est. Cui paulò post cæteræ quoque naues sese adiungebant.

Diei 21. aurora micante, Cauro vehente cursum continuaturi, vela explicuerunt. Sed & vētus breui iterum resedit, & fluctus aduersi violenter impulsi sunt, vt *Cabo Boluto* transmitti minimè posset. Itaque in *Sinum Mauritii* retromeantes, littori ferè illisi sunt, nec ea nocte portum assequi potuerunt.

Die 24. mane Eurus flans, nouum ipsis ad fretum exuperandum animum addidit. Cum ergo aliquousque vento commodo in freto processissent, post meridiem vento Zephyro ingruente ad sinum vsque *Anserinum* pertenderunt. Itaque circa vesperam in stationem antiquam recesserunt. Quo loco etsi multi quidem anseres conspicerentur, præter duos tamen tunc capere non poterant, quod sub vndis commodè aliquandiu latere possent.

Postero die ventus iterum horæ spatio commodus flabat. Dum ergò sese omnes itineri pararent, nondum instructis omnibus idem iterum mutari cæpit, vt eo manere loco cogerentur.

Die 27. Zephyrus spirare pergebat, tempestate tranquilla, & aëre Solis radiis illustri. Ibi Generalis cum Capitaneis aliquot scapha per Fretum traiecit, vt montē ibi glacialem, altè eminentem propius specularetur. Eo loco Freti latitudo duorum milliarium erat. An verò fluctus ex Austro, an ex Aquilone inundarent, certò interstinguere non poterat, quod mira agitatione, ac diuersis vorticibus inconstāter aqua nunc huc nunc illuc fluitaret. Circa eiusdem diei horam 6. vel 7. vespertinam, cum tempestate commoda ex ortu ventus incubuit. Quamprimum ergo Generalis ex latere opposito reuersus esset, ex *Sinu Anserino* emigrandi studio anchoras sustulerunt. Sub noctem itaq; totam, cum ventus sibi constaret, è Freto peruadendi strenuam operam nauarunt.

Mons ingēs ex glacie in Freto.

Die 28. manè Vulturnus cum Sole & tempestate serena incubuit. Magno ergò animo ac spe die illo eo vsque progressi sunt, vt circa vesperam *Caput Desiratum*, quod iugum admodū eminens, & in Freti latere australi conspicuum est, viderent. Circa vesperam ad *Caput Desideratum* (aliàs *Desiero* nominatur) cominus accesserunt, quo loco propter Lunæ facem nonnullas paruas Insulas prospexerunt.

Cabo Desiero.

Die 29. ante exortum Solem iam dum 6. circiter milliaria emensi, Caput illud transierant, vento idoneo Libonoto spirante, quo concitatius intra Aquilonem & Occasum sese ingerebant. Cæterum in Septentrionali Oceani parte, terra ita humilitate sua occulitur, vt iugo nullo promineat, solis Insulis aliquot, iisque exilibus in conspectum se erigentibus, quæ 5. milliaribus à terra Aquilonari, & 8. à *Capite Desirato* fermè distant. Iuxta modo dictum Promontorium vsque in partem Aquilonarem freti latitudo 7. circiter milliarium est: quo loco perrumpentes, ex periculoso freto eodem adhuc die in apertum Oceanum Australem tandem incurrerunt. De quo successu, vt fas erat, Deo rerum ac itineris largissimo sospitatori gratias & laudes infinitas dixerunt.

Ex freto eluctantur in Oceanũ australem.

MARTIVS

Calend. Martii, procella importuna ex Septentrione concussi, plenis velis minimè procurrere poterant. Scapham verò quam in freto fabricauerant, post nauem religantes, tandem propter violentam turbinum colluctationem, vela vniuersa colligere coacti sunt. Cumq; Vice-Admirantem ex conspectu suo amisissent, tertia quartave vice exoneratis tormentis signum dantes, eum tamen haud animaduerterunt. Sed postero die ad ipsos rediit. Hoc loco sub altitudine grad. 53. positi erant.

Die 3. Zephyro perflante, terram quandam intra ortum ac septentrionem eminentem cõspicati sunt, quam primo crediderunt esse freti oram borealem, quod prægressa nocte longius in septentrionem declinassent. A qua terra vt se latiùs efferrent, vela altius in austrum direxerunt. Hoc loco aër adeò obscurus & tenebrosus erat, vt altitudo capi non posset.

Die 4. procellæ ex occasu perpetuo adhuc frementes, scapham maiorem, pone è naui religatam, fluctibus æstuosis tam violenter illiserunt, vt foramen aut rimam patentissimam contraheret. Ipsam ergò cum deserendam viderent, vix magno labore ex ea nautas incolumes extraxerunt. Tempestas interim nihilominus tanto furore æstuare pergebat, vt parum abesset, quin Zephyris violentissimis & tumultuosissimis in littus vicinum humile impingerent. Quantocunque igitur nisu & molimine poterant, versus altius mare eluctari conabantur.

Scapha maior deseritur.

Die 6. austro perdurante circa meridiem solis altitudinem grad. 51. & 15. min. habuerunt, à freto se 40. milliaribus distare rati.

Die 8. Solis altitudo grad. 49. erat. Hoc tempore in nauibus vniuersis 147. viri superstites numerabantur.

Die 12. sub meridiem altitudinem grad. 46. tenuerunt. Hora à meridie 2. ventus Cæcias ex Septentrione perflauit: quo vectore intra solstitium hybernum sæuis procellis impulsi sunt. Hoc loco Vice-Admirans, qui seruis vestigia priorum nauium legerat, longo interuallo ab illis adhuc aberat. Quem paulò post, propter crassissimas ac densissimas nebulas circa vesperam incumbentes, ex conspectu penitus amiserunt. Hunc expectatum, suasu Generalis anchoris quidem naues sistebant. Sed cum nec post horarum duarum elapsum appelleret, cursum suum pertexentes in austrum vela impulerunt. Sic ergò his pergentibus, Vice-Admirans à societate exclusus est. Hac nocte vento Zephyro in Aquilonem itum est. Postero die circa meridiem tempestate valida ex Septentrione ingruente, cursum irrequietiorem experti sunt.

Vice Admirans socias naues deserit.

Die 17. Euronoto vehente intra Septentrionem Ortumq; meta aduersa contenderunt. Solis altitudo 39½. graduum erat. Et vt opinabantur, à terra 30. milliaribus aberant. Gubernatoribus ergò Generalis mandauit, vt ad Insulam *La Mocha* vela facerent.

Ad La Mocha Insulã pergunt, sed vana persuasione.

Die 19. Austro vehente cursum continuarunt: quo parum aberat, quin longissimè infra Insulam *La Mocha* dispellerentur. Nam Gubernatores se terræ iam vicinos esse censebant, vnde tamen longius adhuc distabant. Qua causa suspicabantur, terram à *Freto Magellanico* potius in Ortũ quam Septentrionem excurrere. Circa meridiem altitudinem 37. grad. 54. minut. tenebant. *La Mocha* verò sub gradu 38. sita est.

Circa diei 20. auroram, aëre admodum obscuro ac nebuloso, borea ferente versus terram visam contenderunt, & eandem circa meridiem attigerunt. Propius ergò accedentes, eam continentem *Chili*, intra *S. Mariam* & *La Mocha* sitam, deprehenderunt esse.

Continens Chili intra S. Mariam & La Mocha.

Die 21. Acutum prominens iugum quoddam conspicati, id Insulam aliquã esse censuerunt. Secundum hoc transeuntes, compererunt, ibi firmam terram esse. In hac prominentia multos congregatos homines viderunt, quorum haud pauci equis insidentes oberrabant. Terra ipsa ad conspectum amœna, multis passim locis exculta ac habitata videbatur. Et hic ciuitatis *Imperialis* dictæ, angulus erat, in terræ penitis introrsum magis sitæ. Hinc diuertẽtes *Hollandi* ad 5. vel 6. milliaria Insulam quandam prospexerunt, à se in Occidentem vergentem: ad quam cum velis inciliatis properassent, in eius parte Orientali 14. passibus anchoras fundarunt. Et hæc Insula *La Mocha* erat, quam paulò ante sub gradu 38. sitam percensuimus. Hæc lata admodum ac magna, in medio sui montem editissimum habet, qui medius velut rima diductus & diuaricatus, limpidissimarum aquarum scatebra amœnus admodum ac iucundissimus est. A pede montis ad ripam vsque planities mera intercurrit.

Insula La Mocha attingitur, eiusque descriptio subiicitur.

Genera-

Generalis itaque quendam ſcapha in oram emiſit, qui tentaret, an cum indigenis amicè tractare, ac de neceſſariis contrahere liceret. Hanc prouinciam ſolus ſubibat *Iohannes Nicolai*, qui, vt in terram peregrinam exponeretur, iam anteà condemnatus fuerat. Contractus ergò aleam tentaturus, merculas quaſdam, vt cultellos, ferrum, corollas precarias, & ſimiles, ſecum aſportauit. Quem indigenæ quidem humaniter & cum gaudio admiſerunt. Sed quod ſerum eſſet, vt poſtero die rediret iuſſerunt. Is ergò ad naues reuerſus, ſpem in animis plerorumque haud tenuem ſuſcitauit, annonæ ac commeatus neceſſarii copiam ibi ſatis grandem paratum iri. Nam & numeroſi greges boum ouiumque in paſcuis oberrare, & terræ omnes paſſim ſedulo excultæ eſſe, videbantur.

Ian Claes emittitur, indigenarũ ſenſum exploratum.

Sequente die binis ſcaphis in terram egreſſi ſunt, aliquot ſecuribus, & cultris Norimbergẽſibus in omnem euentum inſtructi. Cumque altera ſcapha quam proximè in terræ angulum (nam ora ſeu margo omnis alibi admodum ſcopuloſa erat) appuliſſent: indigenæ cum ipſis tractaturi confertim irruerunt: pro qualibet ſecuri ouem, pro cultro autem gallinã vnam aut alteram permutantes. Sed & varii generis fructus, vt *Maiis*, *Battatas*, *Radices*, *Pompones*, & ſimiles, ibi enaſci ſolitos, cumulate conferebant. Quibus ſcapham minorem replentes, cum binis præcipuis *Caſſiquis* ſeu loci primatibus, qui vltro ad naues pergebant, ad ſocios redierunt.

Hollandi varia permutant.

Primates hi non humaniter ſaltem à Generali admiſſi, ſed & lautè opipareque tractati ſunt, noctem eam totam cum *Hollandis* exigentes. Sed à nemine, quid vellent, intelligi poterant: niſi quod nutibus ac ſignis quibuſdam ſignificare viderentur, quoſdam *Hiſpanorum* in *Baldiuia* nuper capitis ſupplicio affectos fuiſſe. Nam & loca eadem commodè pronunciare poterant, nimirum *Arauco* & *Tuccapel*, quæ in aduerſo Chili littore ſita ſunt, ſicut deinceps fuſius & explicatius de his acturi ſumus.

Die 23. cum ſcapha minore in terram iterum egreſſi ſunt. Cumque indigenis honoraria nõnulla, veluti induſiola, pileos, & ſimilia obtuliſſent, cum illis ad locũ, qua habitabant, perrexerũt. Is vicus 50. circiter domos, ex ſtramine intorto erectas, oblongas, & ianua vna acceſſas habebat.

Mores indigenarum.
La Mocha.

Hollandos

Hollandos autem *Indi* intro in suas domos recipere, aut ad vxores propius admittere nolebant. Sed hæ tamen omnes virorum iussu ædibus excitæ, duobus ordinibus in genua consederunt seorsum, longius ab *Hollandis* remotæ. Viri verò iuxta *Hollandos* in truncis proximis considebant. Ab eo, vetula quædam prodiit, ac vrceo fictili potus quoddam genus, *Cici* dictum, attulit, de quo *Hollandi* ad placitum bibebant. Potus iste subacidulus, ex *Maiis* (quod ipsorum triticum est) & aqua concinnatur hoc modo. Vetulæ ætate edentulæ, *Maiis* mandunt. Ex masticatione ista madore imbibito *Maiis*, retinetur, dum cum aqua perfectius maceretur. Miscella hæc si efferuescit, doliis excipitur, & in vsus reconditur. Et quod comprimis ridiculum est, superstitione tam fœda excœcati sunt, vt persuasum habeant, quo vetulæ annosiores sunt, eo potum generosiorem & sapidiorem fieri. Hoc potu *Indi* prompte inebriantur. Singularia quin etiam conuiuia isto nectare agitant. Pagani siquidem vniuersi vno multoties loco congregantur. Quo facto, mimus quidam ex alto surrecto trunco sonitum & sibilum ore mirum edit, ad cuius modum cæteri in orbem bibunt.

Cici parãdi modus.

In hac eadem Insula olim quidam *Hispanus* egerat. Qui postquam cum aliis naufragium fecisset in Insulæ parte occidua, solus enauit, & ad *Indos* hos confugit, inter quos etiam quadriennium integrum exegit. Sed his ebriis factis, in conspectum progredi minimè audebat, verum se occultare cogebatur. Cumque non ignarus esset, quam irreconciliabili odio *Indi* erga *Hispanos* flagrarent: cum primatis cuiusdam sorore clam familiaritatem aluit, quæ poscente vsu eum subinde occultabat. Huius ope ac adminiculo quatuor istis annis seruatus est. Mos horum *Indorum* est, vt tot ducant vxores, quot re familiari sustentare possunt. Inter hos is ferè opulentissimus est, qui filias plures habet. Has enim qui ambit, vt à patre easdem repensis bobus, ouibusque ac vaccis, aut rebus aliis, quibus ac quantis pater filias censet, redimat, opus habet. Summa libertate gaudent, & legibus omnibus propè soluti viuunt. Quod si quis alterum occiderit: tum homicidium hoc cæsi cognati tamdiu vindicant, dum interfectorem simili pœna sustulerint, nisi mediis certis interuenientibus vindices percussor molliuerit. Pacificationis medium *Cici* plerunque esse solet, quod annuatim reddere coguntur rei. Hoc modo indigenæ *Chili* ferè vniuersi viuunt, qui iugo *Hispanorum* nondum subditi sunt. Vestibus tam inferne quam superne amicti sunt: quas ex ouium grandinorum lanis texunt. Hæ oues procero & erecto collo sunt: à quarum tergis lana ad terram vsque demittitur. His ad onera gerenda vtuntur. Lassæ ac fatigatæ nullis plagis porrò agi possunt, sed actoribus suis caput arrigunt aut obuertunt, alta voce clamitantes. Harum ouium nullas *Hollandis* vendere volebant; sed offerebant alias, specie externa nostris non dissimiles, obesas admodum ac plenas. Ibidem pro securibus ac cultris copiosas quoque gallinas ac varios fructus redimebant. Nam continentis huius habitatores ferramenta huiusmodi auidè arripiebant, adeò vt pro exiguo instrumento, res multas reponerent.

Hispanorũ quidam 4. annis in La Mocha egit.

Mochani filias suas vendunt.

Homicidia potu expiata.

Grandes Indorum oues, in Insula La Mocha, & dorsiferæ.

Die 24. manè Caurus flauit. *Hollandi* ergò ad fructus plures auferendos in littus iterũ egressi sunt. Cum verò *Indi* manibus innuerent, vt propius iam non appellerent: recedentes cum pace ipsis valedixerunt. Nauibus ergò iam de nouo necessariis rebus omnibus instructis, Generalis discessionis signo dato, cum nauibus vniuersis eo loco soluit, & versus *S. Mariæ* Insulam, quæ à *La Mocha* 18. milliaribus distabat, cursum suum incitauit. *La Mocha* verò sub grad. 38. sex circiter milliaribus à continenti sita est.

Ex La Mocha Hollandi soluunt.

Die 25. sub auroram vento austro, ad occasum æstiuum properarunt, *S. Mariæ* Insulam, sub grad. 37. & min. 15. in Æquinoctialis lineæ parte australi sitam obtentum. Circa diem medium altitudinem $37\frac{1}{2}$. grad. metientes, tribus se circiter milliaribus à continente, & sex vel septem milliaribus à *S. Maria* abesse obseruarunt. Et hanc paulò post attingentes, nauem in portu eius quandam conspicati sunt: quam primo intuitu Vice-Admirantis esse rati, propiùs appellentes *Hispanicam* deprehenderunt. Hæc visis *Hollandis*, vt ipsis elaberetur, sedulam quidem operam nauauit. Sed cum rapidius insectantes *Hollandos* videret, scaphæ suæ, in qua anchora iacebat, funem præcidit, vt citra impedimẽtum expeditius euolare posset. Ita affecla scapha libera, rectà versus terram vela fecit. Intra huius Insulæ Aquilonem Eurumque scopuli nonnulli eminent, à terra ipsa milliaris vnius interuallo semoti. Per hos *Hispani* intrepidi transmiserunt, aliàs *Hollandorum* captiui certissimi futuri. Nihilominus tamen per has ipsas asperitates *Hollandi* eos alacri animo insecuti sunt. Sed *Hispani* ad altum illicò mare velis incitatissimis tetenderunt, sperantes, se laterali isto vento manus *Hollandorum* impunè declinaturos esse. Nauis etenim ista (vt videre erat) obliquis velis currendi peritissima fuerat.

Hollandi Insulam S. Mariæ adeunt.

Hispanica nauis in portu S. Mariæ.

Certamen de celeritate cursus.

Die 25. cum *Hispanicæ* nauis insectationi continuam operam nauarent *Hollandi*: ea tamẽ potiri minimè potuerunt. Et licet scirent inter se pridem ita constitutum fuisse, vt in *S. Maria Insula* aliæ naues alias binis integris mensibus expectarent, id quod Vice-Admiranti absenti quoque debebatur: nihilominus tamen, ne ab *Hispanica* naue aliquando proderentur, consultum rati sunt, eandem ponè vestigiis lectis tamdiu insectari, dum in venatione eius salutem extremam tentassent.

sent. De nouo ergò iam iterum eius insectationi diem impendentibus, circa vesperam malus maior crepare auditus est, ita, vt metu periculi maioris vela sua colligere cogerentur. Sed paulò post, cum per Lunæ facem nauem *Hispanicam* propter aduersum ventum restitare prospicerent: celoce sua instructa (cui *Capitaneus Biesman* præerat) ipsa iterum velocius insectati sunt. Ista nocte flammas multas ex aduerso Insulæ, in terræ loco quodam, *Lauapie* dicto, emicare viderunt.

Die 26. cum persecutionis nauis *Hispanicæ* nedum animum deposuissent: eandem circa 8. aut 9. diei horam Celox corripuit, ac in illam tormentis strenuè defulminauit. Etsi verò & ipsa nauis *Hispanica* (quæ æneis tormentis duobus munita fuerat) in Celocem exploderet: tandem tamen se dedidit, aduentumq; Generalis victorum mandato expectauit. Quamprimum is appulisset, *Capitaneus Hispanicus* cum pilottis ac officiariis cæteris (nauclerus enim nauis huius in Insula remanserat) ante ipsum in genua prouoluti sunt, veniam ac vitam deprecantes. Quibus cum Generalis vitæ potestatem fecisset: anchoris iuncti eodem loco decubuerunt. Quærenti Generali, qui essent, quid actum venissent: responderunt *Hispani*, nauem eam Regiam esse, missam, vt *Arauco*, & *Conseptie* incolas farina, lardoq; instrueret. Hos enim cum illius loci *Indis* graui bello decernere. Farinæ verò 30. saccos in naui iam dum esse; sed lardum post biduum demum importandum fuisse, vt his prima occasione in *Arauco* (quæ supra *S. Mariam* 4. milliaribus à *Chili* littore, vbi *Hispani* quam proximè ad mare Castellum tenerent) contenderetur.

Hispanica nauis corripitur.

Tandem pertinacia victrix.

Porrò cum ex Pilotto Generalis percontaretur, putaretne fieri posse, vt ad *S. Mariæ* Insulam, infra quam iam longius deiecti essent, redascenderent: propter austrum ibi ordinarium, id neutiquam impetrari posse comperit. Commemorabat enim Pilottus, quod ex *Conseptie* ad *S. Mariam* Insulam ascendere, tertia quidem vice admodum sedulo annisi: sed re omni frustra tentata, toties reuerti compulsi sint: tam quod venti perpetuo obstantes repulissent, quam quod remum, procellarum ac fluctuum immanitate confractum perdidissent.

Hollandis ad S. Mariæ Insulam redire non licet.

Referebat etiam inter alia Capitaneus cum Pilottis, quod in *Conseptie* mandatum accepissent, vt accurata diligentia, specularentur & attenderent, quænam ex freto naues hâc transituræ essent: & vt hanc rem ad naues militares, in *Lyma* excubantes, ocyus denunciarent. Harum enim duas optimè instructas, prædæ spe in *Arica* morari.

Relatio captiuorum Hispanorū.

Quibus cognitis, trutinatoq; rerum, qualis esset, statu, quod nimirum *S. Mariam* recuperandi spes nulla restaret, cum iam ad gradum 35. descendissent, & ventos perpetuo aduersos habituri essent: Generalis cum Capitaneis ac Gubernatoribus decreuit & statuit, vt ad *S. Iacobi portum*, aliàs *Val Paroiso* dictum, ac sub gradu 33. situm vela cursusq; deflecterentur. Id quod citra moram quoque subitò inceptum est. Hic itaque cursus in causa fuit, vt Vice-Admirans ad socias naues nunquam postea rediret. Cum enim ipsum eo loco non offendissent: à *S. Maria* eum tota via aberrasse suspicati sunt, hac de causa, quod in Mappa illa, quam *Petrus Plantius* edidit, Insula hæc sub grad. 36. in lineæ australi parte posita sit, cum tamen ipsa experientia doceat, eandem sub gradu 37. min. 15. omninò collocatam esse. Quo & ipsi facilè seduci potuissent, nisi commentaria *Anglici Capitanei Melis* secum habuissent, ac euoluissent. Nam & ex *Verhagenii* societate quidam, *Dirick Gerritsz* eodem errore ex hac mappa deceptus est, sicut ex eo scripto liquet, quod de hac re ad Generalem misit.

Hollandi in S. Iago pergunt.

Vice Admirantem omninò deserunt.

Mappæ Plātianæ error.

Idem Capitaneus Hispanicus Generali significauit, ex societate *Verhagenii* in Insula *S. Mariæ* duas naues incurrisse, Generali *Simon de Cordes* subditas. Quem, dicebat, in terra firma vnà cū aliis 23. viris ab Indis trucidatum ac peremptum esse, hac causa, modoque.

Simon de Cordes ab Indis in Lauapia Insula cæsus.

In *S. Mariæ Insulæ* opposito littore, iugum quoddam seu promontorium *Lauapie* dictum esse. Ad hoc annonæ & refectionis quærendæ spe Generalem excurrisse, ac à perfido *Hispano*, cum *Indis* agente, in terram è nauibus prolectum esse, prætextu familiaritatis ac amicitiæ contrahendæ. Ita credulos illos, in terram egressos, ab *Indis* obrutos, stratos ac cæsos fuisse. Nec *Indos* quidem, eos *Hollandos* esse, compertum habuisse: sed contra *Hispanos* victoriæ hanc commoditatem offerri, credidisse. Et hac ipsa de causa quoque accidisse, vt cum singulari triumpho *Hollandorum* capita hastis ac lanceis suffixa gestantes ad *Conseptien* venirent, & trophæa ista *Hispanis* (qui *Conseptie* imperitabant) in probrum ac diuiduam ostenderent. Hoc ergò iam damno accepto, naues dictas binas, quarum altera Generalis, altera *Iacobi Quack* erat, in *S. Mariæ* Insulam secessisse, vt amicabili tractatione necessariam annonam ibi acquirerēt. Tunc Gubernatorem *Conseptie* fictis verbis & largis promissis *Hollandos* inescasse, & Capitaneum suum, qui porcos aliquot & certum fructuum numerum ipsis impertiret, amandasse: vt hoc scilicet compendio *Hollandi* cōmodiori tempori præseruarentur. Id quod olfacere *Hollandis* non admodum arduum erat. Capitaneus siquidem, qui ab *Hollandis* lautius tractatus est, annonæ plus impertiuit, quam in mandatis haberet. Tum & vino madidior, nescio quæ suspecta verba emisit. Ex his enim intelligebant, Gubernatorem de his duabus nauibus *Lymam* nuncios ac indices misisse, quod duobus ibi mensibus moram facturæ,

Error miseris noxius.

Quid nauibus binis Cordes acciderit ad S. Mariam.

Ebrietas garrula.

facturæ,& suos socios operituræ essent. Nec enim idem ignorarat,quod ob cladem prius acceptam *Hollandi* admodum infirmi iam essent,secumque vix 60.viros haberent,& penuria annonæ graui laborarent: Adeò,vt vi intentata facilè expugnari ac deuinci possent. Postquam ergò,vt diximus,commemoratæ binæ naues technas ac dolum Gubernatoris intellexissent: tum eas ex portu *S.Mariæ* soluisse,nec quo peruaserint,cuiquam compertum esse. Paulò post ergò quatuor instructas militares naues ex *Lyma* ibi appulisse;& hanc,quam *Hollandi* iam cæpissent,illarum Celocem seu Liburnicam fuisse. His quatuor nauibus vltra 700.milites in *Conseptien*,oppugnandorum *Indorum* causa inuectos fuisse, ac *Hispanos* cogitasse,duas Hollandicas naues, quæ iam dum soluissent,inuadere & obtruncare:ac re hac comperta,Capitaneum illum,qui à Gubernatore emissus ad eas abiisset,captiuum factum,ac proditoris loco in *Lymam* adductum fuisse.

Hispani Hollandicæ classis diu ante aduentum proditi. *Proditoribus omnia plena.*

Hispani quidem in *Lyma* iam ante annum venturarum Hollandicarum nauium nuncium acceperant,tam certum,vt & nomina & cognomina tum Generalis, tum cæterorum primariorum præscita haberent. Itaque ad rumorem hunc omnis ea terra mota, & naues militares rebus omnibus munitæ & instructæ sunt, vt aduenas hostilius inuaderent. Cum ergò intellexissent *Hollandi*, ibidem cum fructu ac quæstu minimè morari licere, & propter interdictum regium alias quoque nulla cum *Hispanis* commercia fida & quæstuosa fore præscirent: deserto illo loco, die 28. Martii sub auroram Promontorium quoddam *Punte Coronne* dictum, ac duobus milliaribus à *S.Iago* vel *Val Paraise* abfitum appulerunt. Duas ibi naues hærere,Pilottus *Hispanicus* dixerat. Itaque ad portum illum Hollandi intendebant. A quo cum non abessent longe, clara die fulgente,maritimi incolæ appellentes *Hollandos* de edito monte conspicati sunt. Ab eo confestim se eques quispiam videndum exhibuit. Cæterum cum nauibus istis in portum propius penetrare non possent, viderentque in eodem grandem nauem vnam cum quatuor aliis in propinquo stare ac apparere: Generalis duas scaphas,viginti circiter sclopetariis munitas fortunam ac rem tentatum emisit. Ipsemet autem Generalis in sinu vicino 30. passibus naue sua consedit. At Liburnica,cum nuper capta *Hispanica* naue, sub velis manserunt. Itaque cum scapha emissitia minor,quam octo viri moderabantur,ad nauem in portu successissent,multos quidem in ista homines, sed meros Indos viderunt. Nam *Hispani* plerique eruperant fuga, optima & præstantissima quæque,quæ casus permittebat,secum abripientes. *Indi* verò cum ad *Hollandorum* appulsum ad arma properarent:securitatis maioris gratia Hollandi eos magna ex parte trucidauerunt,& è naue in pontum exturbarunt,quotquot eorum reliquos inuenerunt. Numerus cæsorum 40. circiter erat; inter quos nonnulli duces ac officiarii alii numerabantur, sicut postea à puella quadam, quæ se illic occultauerat,& *Hispanicam* linguam perite calluerat,edocti sunt.

Hollandi Hispanicā nauem occupant.

Altera scapha maiore *Hollandi* ad cæteras naues properarunt,quæ viris vacuæ erant. Hi enim in terræ margine cubabant. Itaque,qua *Hispani* bona è nauibus extulerant,scapha ab *Hollandis* reducta est. Hæc dum agerentur,alia nauis quoque inde soluit ac profugit: in quam Generalis,vt & capta nauis,cuius Capitaneus *Nicolaus Petri* constitutus erat,tormenta sua exonerarunt. Hanc etiam Nicolaus ille tandem attigit cæpitque. Capta hæc ad terram ocyus contendit,& bonis citius exonerata est, quam à nauibus *Hollandorum* occupari posset. Hac deinde ab *Hollandis* ascensa, vexillum eius Generali honorario exhibitum est. Nauis nomen *Los Piccos* erat,& 80.circiter onera capiebat. Generalis autem pluribus emissis mandauit, vt vacuæ naues igne exurerentur, ac recens capta ad classem iungeretur. Posteà his confectis iussit,vt omnibus paratis ac adornatis hinc soluentes discederent,dicens,se è vestigio pone ipsos insecuturum. Intereà vna ex ardentibus nauibus rectà ad Generalis nauem impulsa est:quod rectà ex sinu ventus perflaret,à meridie ibi ordinarius. Flagrans hæc nauis violento impulsu rectà in Admirantis proram impegisset, nisi prouida opera funibus anchorariis præcisis,eadem isto loco emota fuisset. Sic anchoræ periculo nauis seruata est; quam cæteræ illicò insecutæ sunt.

Alias Hispanicas naues capiunt. *Duæ Naues exuruntur.* *Prætoriæ periculum ab incendio nauis hostilis.* *Anchora perditur.* *Quales merces in Picco naui inuenerint.*

In *Piccos* nauem Generalis 14.viros disposuit,qui gubernandæ & tuendæ illi vacarent. Arcæ autem Cistæq; ab eo reseratæ sunt,bonorum parte maxima in naues alias translata. Credibileq; erat,eam nauem plurimo auro ac mercibus præstantissimis, ante expilationem oneratam fuisse. Quæ in ea reperiebātur,hæc ferè bona erant,seuum ouillum,vinum in potissis,poma,coria præparata,Oliuæ conditæ, Mantêque de Porco, Coques nuces, & tres equi,quos tamen profugi è naui exturbarant.

Portus hic *Val Paraiso* sub gradu 33. à linea in Austrum situs est:à quo pedestri itinere terra *S. Iago* 18.milliaribus penitius distat. Ibi vnica saltem casa erecta visitur, in qua merces suas recondunt aduenæ. Quæ verò inde auehuntur,vt sunt vina,& similia alia,eadem ex ordine secundum littora exponuntur,cum pluuiæ isto loco rarissimæ incumbant. *S.Iacobi* quidem vini copiosi feracissima est, quod tum colore tum sapore rubrum vinum Gallicanum æmulatur. Sed & poma & cotonea ingenti numero ibidem proueniunt. Greges ouium ibi numerosæ sunt,quas solius seui auferendi

auferendi gratia mactant, quo plerumque integras naues grauant. Vniuersa terra admodum fœcunda, & variorum fructuum proma largissima est.

Ibidem Generalis literas accepit, à *Dirick Gerritsz* allatas, qui nauis ex societate *Verhagenii, volitantis cordis* dictæ Capitaneus erat. Is Germanico idiomate ad suos populares perscripserat, magna cum egestate ac ærumna portum *Val Paraiso* se obtinuisse, ac vix nouem sanos ac vegetos secum aduexisse. Summa ergo se necessitate compulsum, ipsummet cum vexillo pacificatorio in terram egressum esse, ac cum indigenis amico contractu de necessariis pacisci voluisse: sed obrutum ex insperato, ac glande per femur traiectum, cum sociis omnibus captiuis in S. Iacobi oppidum abductum esse. Porrò, quod nemo sanus amplius in naue reperiretur, eandem ab *Hispanis* expilatam, ac in *Lymam* missitatam abiisse. Hæc & alia literis suis ad *Hollandos* conquestus est: hoc addito, quod cum scriba suo, iuuene ex Haga oriundo vinculis durissimis obtereretur. Ex quibus certè iam non obscurum esse poterat, quàm proba, fida, & secura commercia cum *Hispanis* agitari queant.

Nauis Verhagens societa, ab Hispanis capitur.

Prædictus *Dirick Gerritsz* à *S. Maria* Insula aberrauerat. Qua causa (vt literis querebatur) inediam ac famem acerbissimam perpessi sunt: ita, vt aut fame mori, aut hostium libidini se offerre omninò cogerentur.

Fames truculentior hoste.

Calend. April. circa vesperæ horam 4. grandem sinum, *Porto La Guasco* dictum, ac sub grad. 28. minut. 30. in lineæ australi parte situm incurrerunt, qui admodum idoneus, scopulorum ac impedimentorum aliorum periculis omnino caret: in cuius confini fons etiã limpidissimus, *La Guasco* vocatus, scaturit: cuius tamen vnda haustu admodum periculosa est. Domos ibi nullas videre est: cum indigenæ terram penitiorem occuparint, variorum fructuum feracem, etsi arborum copia non magna ibi sit.

APRILIS.

Postero die Generalis ad nauem *Los Piccos* contendit, spectaturus, quibus mercium generibus onusta sit. Moles ergo plurimas seui ouilli ac præparati corii inuenit: vt & cistas aliquam multas pomis vulgaribus refertas, multas ollas vino oleoque ac adipe suillo plenas. De quibus prolatis, Generalis partem quandam pro vsibus suis reseruauit: partem alteram in mare exturbauit. Nam, quæ societati commoda essent, pauca reperta sunt præter obtritas nonnullas vestes, & res alias leuiusculas. Nam pretiosiora iam ante exinanita fuerant.

Los Piccos qualia bona vexerit.

Eo loco tres vel quinque dies insumpti sunt, dum commodè necessariis naues omnes instruerentur, captum apud *S. Mariam* Capitaneum cum sociis quoquo versum secum prouehentes. Capitanei nomen *Francisco di Buarra*, Pilotti verò *Iuan de S. Aual* erat. Hi cum septem aut octo aliis *Hispanis*, binisque sclauis constanter affirmare pergebant, quod præter primo recensita bona, merces alias nullas vexissent. Cumq; Generalis ipsemet quidem diligentissimè omnia perlustrari curasset, præter 30. saccos farina plenos, & nonnulla ligna, rogo alendo destinata nihil reperit. Nauis hæc, *Bon Iesus* vocata, 30. onerum erat.

Bon Iesus nauis ab Hollandis capta.

Dum in prædicto *La Guasco* portu morarentur, recentem ex fonte aquam hausturi, propter maris inundationem ac illisum scaphas adigere minimè potuerunt. Fontis enim riuus minor est, quàm vt adiri scaphis queat. E militibus Hispanicis quidam ad penitiorem terram 4. vel 5. milliaribus profectus, fructus optimos, vt Melones, nostris multo pleniores & sapidiores, ac vuas, ficusque cum gallinis ac ouis nonnullis, secum retulit. Illius tractus *Indi* omnes sub iugo *Hispanorum* seruiunt.

Die 5. Generalis Capitaneum *Franciscum di Buarra* cum sociis omnibus liberum dimisit, postquam summam ei familiaritatem & donaria multa obtulisset, hoc fine, vt vicissim æqua humanitate ac fide Hollandicum Capitaneum *Dirick Gerritsz, in Lyma* captiuum tractaret. Quod cum Generali recepisset: cum omnibus suis præter Pilottum, duos sclauos *Æthiopes*, duos pueros *Mestisches*, ex *Hispani* ac *Indi* congressu natos, in terram expositus est.

Capitaneus Hispanus dimittitur.

Sed tum temporis nondum quicquam compertum habebat Generalis, de ingentibus illis diuitiis, quas nauis *Bon Iesus* vexerat. Eas enim Hispanicus Capitaneus in mare proiecerat, sicut posteà indiciis serioribus cognouerunt.

Die 6. Generalis senatum bellicum conuocauit, vt de quodam *Iacobo Diricks, Leydano*, remige, comitia fierent. Is enim furti alligatus est, quod nautis panes surripuisset, & ex cella penuaria Bottigiam olei abstulisset, & furta plura præter hæc designasset. Cuius accusationis cum se reum professus esset, damnatus est, vt glande perfoderetur aut traiiceretur. Qua pœna publicè recitata, paulò post etiam affectus est.

De fure quodam supplicium sumitur.

Eodem die Generalis cum Capitaneo *Lamberto Biesman* & *Claes Pieters, Bon Iesus* nauis præfecto de itinere continuando deliberauit. De qua re cum *Hispanici Pilotti Iuan de S. Aual* consilium peterent, respondit is, in *Lyma* tres expeditissimas naues Regias morari, quarum hoc vnicum institutum sit, vt aduenas aliunde naues infestarent. Sed & ipsum Vice-Regem in *Lyma* residere, ad

Tres naues Hispanicæ contra Hollandos armatæ.

 quem

quem copiæ omnes ex omni *Peru* ac *Chile*, imo vniuerso australi Oceano lectæ confluxissent. Cæterum ipsas naues robustissimas, 24. tormentis æreis, ac 300. peritissimis militibus munitas ac instructas esse. Monitor insuper erat, vt res suas prouidi agerent, ac citra sanam deliberationem incauti nihil molirentur.

Hollandis itaque optimum visum est, vt secundum littorum longitudinem vsque ad 15. gradum procurreretur, & posteà infra *Lymam* ad grad. 8. vel 10. declinaretur, cum dicta metropolis *Lyma* sub grad. 12. & 30. minutis. *Aricka* verò ciuitas sub grad. 18. & minut. 40. sita sit, in qua omne ferè argentum oneratur aut conquiritur, quod illinc ex *Potosi*, & hinc in *Lymam* porrò infertur. Ex Pilotti sermone liquebat, ibidem aliàs quoque duas naues, Regium argentum aucturas, expectare. Quibus omnibus pensitatis opportunissimum visum est, ad S. Francisci promontorium, sub grad. 1. in lineæ parte boreali situm decurrere, vt, ad quod omnes naues ex *Lyma*, *Panama*, & *Acapulco* congregari solerent.

Quo loco Regis Hisp. argentum oneretur.

Hoc ergo fine sub noctem mediam soluentes, portu *La Guasco*, grad. 28. minut. 30. iuxta *Chili* littus sito egressi sunt.

Descriptio Peru ac Chile regionum.

Cæterum littoris ac regionis *Peru* & *Chile*, hæc ferè ratio & conditio est, sicut à Pilotto, qui de hac causa à Generali seriò rogatus est, accepimus.

Chile.

Chile, sub grad. 44. in lineæ parte australi sita, grandis & patens regio est, in plurimarum Insularum faucibus posita; quas omnes in ambitu *Hispani* habitant, Gubernatori Generali subiecti. A quo tamen integri anni spatio *Hispani* nulla mãdata acceperant, secundum quæ sese gerere deberent. Quibus ac lanis maximè abundant: ex quibus vestes, omnium in *Chile* nobilissimas, parant.

Osorne.

Osorne ciuitas grad. 42. subest, continenti contigua, *Baldiuia* aliquantò maior, ab *Hispanis* habitata, qui suum ibi Gubernatorem attendunt. In hac lintea ac panni lanei plurimi parantur.

Ville Riche.

Ville Riche in terra firma *Baldiuiæ* Orientalis est, ab ea 20. aut 30. milliaribus seiuncta. Hæc & ipsa multis *Hispanis* habitatur. Lintea ac vestes Indicæ in hac numerosæ conficiuntur, quibus sua in ista terra commercia agitant. Easdem etiam in *Coquinibo* & loca alia finitima exportant.

Baldiuia.

Baldiuia iuxta fluentum sub grad. 40. posita, in eum quatuor ferè milliaribus effunditur. Locus is Hispanis multis, sub gubernatione *Alonzo del Campo*, excultus est, effosso vberrimè auro, ac asseribus radendis admodum insignis. Hi in *Lymam* ac loca alia transuehuntur. Hanc *Baldiuiam* ciuitatem Indi, *Chile* accolæ Anno 1599. in Nouembr. expugnarunt, ac *Hispanos* vniuersos in ea obtruncarunt. Hodie verò iterum à prædicto Gubernatore & 200. *Hispanis* habitatur.

Toltyn.

Intra *Baldiuiam* ac *Imperialem* gentis efferæ quædam familia sub 3. vel 4. Hispanis dominis agit, *Toltyn* vocata. Hæc & ipsa contra *Hispanos* seditionem mouerat. Ibidem panni quidem plurimi, sed rudes tamen ac ignobiles texuntur.

Imperial.

Imperialis ciuitas, in principio ante Hispanorum aduentum à 30000. Indis habitata fuit: ex quibus viginti tantum Hispani 20000. circiter trucidauerunt. Hi Hispanos immortales esse crediderant. Post hanc stragem editam, eo loco *Hispani* Episcopatum fundauerunt: qui tamẽ hodie propter crebras Indorum seditiones vastatus ac desolatus est: velut & hodie ab integro anno nihil de ipsis, grauissima obsidione cinctis comperire licuit, vt metus sit, eos funditus ac radicitus excisos aut extirpatos esse. In *Imperiali* auri grandes massæ eruuntur. Iuxta hanc fluuius limpidissimus in mare se exonerat, prope fauces tamen ita tenuis, vt nulla scapha adiri queat. Hæc 5. vel 6. milliaribus in penitiore terra sub grad. 30. minut. 30. sita est.

Angol.

Angol 30. ab *Imperiali*, & à *Conceptie* 12. milliarium interuallo distat. In hac plerunque 200. *Hispani* milites aluntur, Gubernatori *Don Iuan Rodolpho Lusperge*, cuius parens *Witteberga* oriundus erat, parentes. Hic vestes Indicæ copiosæ sarciuntur, & auri haud modicum eruitur: cuius tamen effossiones propter frequentia bella ferè languescunt.

Tuccabel.

Tuccabel intra *La Mocha* & Insulam *S. Mariam* in terra firma sub grad. 37. min. 30. sita, portu nullo insignis est, sed statio in littoralibus quærenda est. Hos fines, exactis *Hispanis*, *Indi* pro se suisque tuentur, ad quos illis accessus non datur. Promontorium de *Lauapie* iugum illud est, quod Insulæ *S. Mariæ* opponitur. Hoc alias inexcultum tutam contra Austrum stationem habet: quo loco *Simon de Cordes* cum sociis trucidatus est.

Lauapie.

Arauco.

Arauco à *S. Mariæ* Insula quatuor ferè millia distans, ab *Hispanis* colitur, qui castellum ibidem 80. ferè militibus seruatum extruxerunt. Extra quod tamen ab *Indis*, iuratis hostibus, satis tuti non sunt.

S. Maria.

S. Maria Insula sub gradu 37. minut. 15. duobus circiter à terra firma milliaribus sita, *Hispanis* gubernatur.

Conceptie.

Conceptio in ora seu margine Oceani sita portus est, in quo Gubernator *Don Francisco de Quisones*

siones de Chile residet. Eodem loco castellum quoque celebre est, ex quo nuper propter *Indorum* seditionem, 700. circiter milites aduersus illos educti sunt. Promendo auro locus hic cum quovis alio certare possit.

Siliau penitius intra terram 30. circiter milliaribus à *Conceptione* absita, *Hispanis* 150. & Capitaneo *Michael de Chilue* custoditur. Hæc regio, etsi quidem parcius aurum gignat, vino tamen & fructibus cæteris, ad victum commodissimis, haud incelebris est. Terra hæc cum *S. Iago* quodammodo conuenit. Et hucusque *Hispani* propter continuos *Indorum* insultus bella gerunt. *Siliau.*

S. Iacobi ciuitas, 18. milliaribus intro versus terram sita portum *Val Paraiso*, sub grad. 33. habet. Hic locus omnium de *Chile* præstantissimus est, vtpote Episcopatu insignis. Gubernatoris præfectus hic agens, *Biscarre* vocatur. Vinum, seuum, poma vulgaria, & fructus Hispanicis similes, hoc loco abundant. Sed & summa frumenti ac pecorum copia hic reperitur. Per omnem hanc prouinciam equorum tantus numerus oberrat, vt & gregatim in syluis agere videantur. Huius indigenæ hastati ex equis magna parte hostes expugnant. *S. Iago.*

Coquimbo ciuitas 60. ferè milliaribus à S. Iago, sub grad. 30. sita, *Hispanis*, qui *Indos* omnes indigenas exciderunt, paret. *Indis* extirpatis, iam Hispani non habent, qui aurum eruant, etsi fodinæ auri ac cupri numerosæ reperiantur. Vini autem & fructuum similium locus iste feracissimus est. *Coquimbo. Tyrannis seipsam euertit.*

Guasco, sub grad. 28. & min. 30. sinus est, incultus ac desertus. In terra hac vites enascuntur, & fructus alii, cumprimis Melones, tam grati ac iucundi saporis, vt meliores in nullo vspiam Europæ tractu inueniantur. *Guasco.*

Morre Morrenne, sub grad. 23. & min. 30. sterilis & hominibus inanis est. Ad hanc tamen subinde quidam, qui 12. mill. interuallo in penitiore terra habitant, piscium captandorum gratia excurrunt, quos siccant, siccatos deinde Pottoisi incolæ mercantur. *Morre Morrene.*

Rio de Loa & ipsa piscatu insignis est. Hæc 12. gradibus subiecta, nonnullos Hispanos alit. Pars pleraque pauperculis hominibus, qui piscatui soli vacant, excolitur & habitatur. *Rio de Loa.*

Terrepaca, sub 21. grad. posita portum Icaise habet. Eadem piscatu quoq; insignis est. Bituminis hic quoddam genus odoratissimum legitur, quod *Arricæ* incolæ inde auehunt. *Terrepaca.*

Pissago portus seu sinus admodum idoneus, sub grad. 20. iacet. Huc vinũ infertur, quod *Pottoisi* incolæ cum aliis mercibus auehunt. Cæterum ab habitatoribus locus sterilis est. *Pissago.*

Aricca ad maris littora sub grad. 18. min. 40. sita est. Ibi regis argentum ex *Pottoisi* aduectum, nauibus imponitur. Qua de causa vicino castello munita est, in quo quatuor tormenta, duo maiora, & duo minora disposita visuntur. Eadem ab Hispanis colitur, quorum præfecti sunt *Martin de Vallet* & *Maistro del Campo*. *Aricca.*

Punta de Hile portus quondam fuerat ante *Pottoisi*. Ibidem ædes adhuc nonnullæ visuntur. Hinc farina & annona alia auehitur. *Punta de Hile.*

Ciloca portus est, Promontorio insignis, sed propter angustias vicinas aditu difficilis. Is ante *Arequipam* est, ciuitatem *Hispanis* refertissimam. In terra hac vinum, triticum, ac fructus plurimi proueniunt. Sed eadem & ouibus Indicis ac mulis abundat, sub grad. 17. & min. 30. sita. *Ciloca.*

Camana, sex milliaribus vlterius secundum littorum porrectum excurrit, vini ac variorũ fructuum ferax, *Hispanis* subiecta. Hinc bona omnifaria in *Chilca* auehuntur. *Camana.*

Oconghe vallis est, vini feracissima, ac Hispanis exculta. *Oconghe.*

Les Lomes de Attico iugo seu monte insigni conspicua est: à cuius tergo vadum quoddam visitur, ad quod *Accary* locus habitatissimus situs est. *Les Lomes de Attico.*

La Nasca portus est, iuxta Porta S. Nicolai commodissimus, *Hispanis* vndiquaque habitatus, qui eo loco præfectum suum habent. Ibi vinum nobilius vniuersa *Peru* ac *Chile* prouenit. *La Nasca.*

Paraco & *Pisco*, portus duo sibi vicini sub grad. 31. min. 30. siti sunt. Ab his 18. mill. interuallo in penitiore terra ciuitas *Ica* collocata est. In nullo *Peruviæ* loco vinum abundantius prouenit. Nam quotannis 300000. Pottisæ vini ad minimum ibi capiuntur. *Paraco & Pisco.*

Chinca portus littoralis est, cui præfectus *Hispanicus* imperat. Locus hic ingentem quotannis hydrargyri vim promit. *Chinca.*

Cangueta ipsa quoque *Hispanis* subiecta, abundanter triticum *Maiis*, caseos, & varios fructus promit. *Cangueta.*

Lyma sub grad. 12. min. 30. in lineæ australi parte sita, Metropolis totius *Peru* est, & sedes Gubernatoris Regii, *Don Lowys de Velasco* dicti, qui vnà cum Archiepiscopo omni Peru ac Chile imperitat. Ciuitas hæc amplissima est, nullis portis munita, ac variarum nationum populis habitata. Ibi naues militares in statione latere solent. Sed ad hanc aliæ quoque ex omni littore naues congregantur, in sinu eo, qui *Collao de Lyma* dicitur. *Lyma.*

Generalis nauium militarium præfectus *Don Iuan de Velasco*, prænominati Regii Gubernatoris affinis est. Terra hæc pluuiis aut nunquam aut rarissimè tentatur. Nam ab omni eo tempore, quo *Hispani* ea loca tenuerunt, pluisse vnquam non meminerunt. Et tamen solum frumenti ac variorum fructuum copia fœcundissimum est, ita, vt vna tritici spica duplo plus *Hispanicis* spicis fundat. Fruges quotannis bis colligunt: ita nimirum: Si agros 20. milliarium spatio in penitiore terra seminant, eodem tempore, in parte altera maritima frumenti messem faciunt. Vicissim si in *Lyma* agri conseminantur, tum in penitiore terra messis fit, ita, vt frugibus ea regio summe abundet, ac panis in pretio vilissimo sit.

Territoriū circa Limū peruviæ pluuiarum expers.

Messis dupla.

Oppidum ad *Las Salinas* 18. à *Lyma* milliaribus abest. Ibi salis magna copia colligitur, in valle quadam, vndæ ac aquæ inaccessa. Obuia fragmenta tam plerunque magna sunt, vt ex iis ad placitum decidere liceat. Quantum eius demitur, tantum subinde renascitur.

Les Salinas.

Guauere portus duobus infra *Salinas* milliaribus, situs, copiosa fruge ac melle, celebris est. Hunc *Hispani Indiq;* mixtim habitant.

Guauere.

La *Barancque* portus grad. 11. subiacet, copiosis frugibus promptis famosus. Huic præfectus *Hispanicus* intendit.

La Barancque.

Guarmey, à meris *Indis* colitur, nec in hac quicquam præter carbones ex ligno factos nancisci licet.

Guarmey.

Santa Ciuitas Hispanis paret, quæ ob id præfectum habet. Ibi triticum, Maiis, mel, saccharum & fructus alii enascuntur. Ante paucos annos ibidem fodinæ argentiferæ repertæ sunt.

Santa Ciuitas.

Truchille, vel potius *Trugillo*, littus est, tribus vel quatuor vrbibus insigne. Harum caput ac prima *Truchille* quoque nominatur. Portus à sinubus nihil hic differunt. Hinc mel, Electuaria, Sapo Hispanicus, Coria, & merces aliæ auehuntur.

Truchille.

Cherepe locus est, iisdem cum priore mercibus promendis insignis. *Paita* ciuitas est, ex qua naues in *Lymam* sese refecturæ commeant.

Cherepe.

Viatores hinc in *Lymam* pedestri itinere proficiscuntur. Locus Hispanico præfecto moderatori subditus est.

Paita.

Guaiaquiel fluuius est, in quo Insula *Puna* sita est. Ipsa ciuitas *S. Iago de Guaiaquiel* dicitur, in qua numerosæ naues parantur. Quo tempore *Hollandi* ibi agebant, duæ naues condebantur: ad quarum tutelam multi milites præsidiarii alebantur. In terra verò paulò interiore rudentes funesque, & alia nauibus necessaria conficiuntur. Ibidem alius quoque locus *Vieio* dictus, porro *Guaiaquiel* maior visitur. In hoc *Hispani* grandes smaragdos repererunt, quos *Indi* adorauerant. Littus hoc à *Guaiaquiel* vsque in *Panamam* paucis locis habitatur, in eoque ii potissimum *Indi* degunt, qui nullis commerciis gaudent.

S. Iago de Guaiaquiel.

Vieio.

Smaragdi prægrandes.

Panama ciuitas, admittendis ac recipiendis nauibus regiis celebris est. Hæc aurum argētumque ex *Peru* ac *Chile* aduehunt, quod porro terrestri itinere in *Nombre de Dios*, & porro in *Hispaniam* inuehitur. Hæc portum habet, duobus milliaribus infra quandam Insulam distantem. Huius loci præfectus *Don Alonso de Sotto Mayor* dicitur: qui quondam in *Chile* Gubernator, & in Belgio vnius equitum Cohortis Capitaneus fuerat. In *Panama* naues etiam plurimæ conduntur.

Panama Emporium in iis locis celebre.

Acapulco totius *Nouæ Hispaniæ* portus nobilissimus est, ex quo naues in *Philippinas* excurrunt, & illinc huc remeant. Is sub grad. 17. min. 30. in lin. parte boreali situs, portus ante *Mexico* est, quæ ciuitas 18. milliarib. in terram interiorem secedit. Pro tutela nauium in *Acapulco* castellum extructum est, 15. aut 16. tormentis circiter munitissimum.

Acapulco portus optimus.

In *S. Iacobi sinu* Generalis nonnullas literas intercepit, quæ relationem & historiam belli cōtinebant, quod *Chilenses* gerebant: *Indos* nimirum rebellionem contra *Hispanos* mouisse, & 24. Nouembr. Anno 1599. *Baldiuiam* ciuitatem obsedisse, violentaque manu occupasse ac deuastasse, Hispanicorumque virorum ac fœminarum grandem numerum tum trucidasse, tum secum abduxisse, ac his perpetratis, ciuitatem deseruisse. Quam tamen 200. circiter Hispani, è *Lyma* eo missi, iterum occupassent, & instaurare paulatim occiperent. Ab hoc *Indos* ciuitatem quoque *Imperialem* obsidione tentasse, adeò vt inclusi *Hispani* annonæ summa caritate conficerentur, ac iam dira fame pulsi carnes equinas vorarent. Ex quibus colligi poterat, *Indos* ciuitate ipsa breui potituros.

Generalis literas intercipit.

Indi Baldiniam vastant.

Hi *Indi* milites exercitatissimi sunt, quales ad hanc expeditionem 5000. circiter conuenerant. Ex his 3000. equites fuerant, lanceis ac hastis dimicandi peritissimi. Inter hos sclopetarii 100. Loricati verò 70. circiter numerabantur. Quæ arma pridem *Hispanis* ademerant. Breui tempore multis victoriis potiti sunt, quibus etiam haud leuiter efferebantur. Odio irreconciliabili contra *Hispanos* accensi sunt: quod ex eo liquet, quod, si quem *Hispanorum* occiderunt, ei pectus dirimunt, & euulsum cor morsibus impetunt. Sed & crania illis adimunt, ex quibus deinde alii aliis adbibunt. Huius odii causa *Hispanorum* tyrannis est, qua *Indos* in fœdam abripere seruitutem moliun-

Indi quales milites.

Chilensiū Indorum armatura.

moliuntur. De libertate sua antiqua tuenda, illustres plerunque orationes recitant, quibus auditorum animos ad vindicandam *Hispanorum* (quos *Viracoche*, id est, spumam maris nominant) crudelitatem ac perfidiam, mira arte inflammant.

Indi Hispanos spumā maris vocant.

Ducem belli supremum vnum habent, quem solius belli tempore creant agnoscuntque. Cum copias suas omnium primò aduersus aduenas *Hispanos* educturi olim essent, & ad hanc rem Duce quodam opus fore extimassent: grandem trabem seu truncum ex ordine humeris gestarūt, attendentes sedulo, quis ex ipsis illum diutius sufferret. Hunc enim Ducis titulo & honore dignum fore censebant. Cum verò truncum nonnulli 4. alii 5. quidam senis horis baiulassent: tandē prodiit quidam, qui illum 24. continuis horis sustineret. Et hunc demum suum Ducem ac moderatorem constituerant.

Quo ritu Indi Duces belli constituerint.

Propter prædictam Indorum seditionem ac tumultum, contra ipsos è *Lyma* vltra 700. Hispani educti sunt, qui rebelles expugnarent, & iugo suo subiicerent. Præter hos totidem alii quoque expectabantur, ita vt totus exercitus 1500. milites spe haberet. Sed quod intereà *Hollandicæ* naues in littus ibi appulissent, cæteri in *Lyma* substiterunt.

Regio *Chile* à *S. Iacobo* vsque in *Baldiuiam*, terrarum omniū, quas Sol radiis collustrat, fœcundissima ac feracissima est. In hanc enim quæcunque conduntur, vegetissimè & lætissimè enascūtur. Præterea aëre quoque vsque adeò salubri perfruitur, vt pauci illic ægri reperiantur. Eius enim tanta puritas est ac subtilitas, vt, etsi quidem gladius, à rore totus madidus ac vdus in vaginam condatur, rubigine tamen is nulla contaminetur. Fruges, Maiis, porci, equi, vaccæ, boues, oues, hœdi & alia animalia tantis ac tam frequentibus ibi gregibus oberrant, vt commoditas loci eius cum terra etiam felicissima conferri non debeat. Aurifodinas autem quod attinet, eædem istic tam opulentæ ac diuites existunt, vt hic commodè describi omnia nequeant.

Terra Chile fœcundissima.

Cæterum, *Indi* postquam ciuitatem *Baldiuiam* occupassent, domos vniuersas, ac templa cœnobiaq; quoquouersum exusserunt, diruerunt & vastarunt, ac simulachrorum capitibus detruncatis, nunc tandem dii *Hispanorum* occumbunt, clamitarunt. Sed & auri massas *Hispanis* in fauces inferserunt, dicētes: *O auari ac auri satagentes, auro iam satiamini, satiamini auro, propter quod vnum tanta persecutione nos premitis, & cuius vos nulla vnquam satietas capit.* His ac similibus scommatis *Hispanis* illuserunt. Et licet crudelia quæque in ipsos admitterent: æqua tamen tyrannide cum illis certare non potuere: quòd *Hispani, Indis* primum potiti, crudelitatis extremæ nihil quicquam comminisci possent, cuius exempla in misera gente non funestissima ederent.

Baldiuia ab Indis occupata.

Indi Hispanos vlciscuntur.

Die 7. April. *Hollandi* sinum *La Guasco* egressi sunt. Et cum prægressa nocte Luna clara micuisset, nauem *Los Piccos*, antequam è sinu efferrentur, igne concremauerunt, dimidiam onerum partem, vt seuum & similia adhuc continentem. Quæ vniuersa vnà cum ipsa naui exusta perierunt. Extra sinum iam ergò constituti, Austro-Zephyro vehente secundum porrecta littora protenderunt, trium à terra milliarium spatio.

Los Piccos nauis crematur.

Die 11. Angulum quendam magnum, *Morre Gorch* dictum tenuerunt. Ex quo 10. milliariū interuallo angulum quendam alium, *Morre Morrene* nuncupatum prospectare poterāt. Is è longinquo Insulam repræsentabat. Ad quam cum eodem ipso die accessissent, terram in longum exporrectam esse deprehenderunt, ad cuius latus Aquilonare bona nauium contra Austrum frementem statio est, sinui cuidam, *Mexillones* vocato, vicina, nullis incolis habitata.

Morre Gorch.

Morre Morrenæ.

Sinus Mexillones.

A prædicto *Morre Morrene* littus vsque in *Ariccam* extenditur, quo omni tractu ad iugum *S. Francisci* vsque Auster vt plurimum perflare consueuit. Vnde, in mare altius ascensuris, ventus illicò alius offertur.

Die 17. *Aricca* altitudinem grad. 18. min. 40. habuerunt, cum à terra 5. vel 6. milliaribus abessent. Itaque prænominato vento intra Occasum ac Septentrionem promouerunt.

Die 20. aër nebulis ac obscuritate tenebrosus erat, vt longius prospectus ferri non posset, quā ad iactum lapidis. Quæ nebula pulueri arido similis erat, non secus ac farina vel pollen per aërem confertim volitaret. Vnde vestes ac indumenta eorum etiam vsque adeò inalbescebant, vt farina conspersa omninò viderentur. Quæ res multis admirationi non leui fuit. Sed *Hispanicus* Pilottus id loco illi admodum familiare esse testabatur, nebulam *Arenales* vocitans. Hæc nebula toto die durabat: vt per hanc Generalis naues duas cæteras amitteret. Quas nec explosis aliquot tormentis, vbi morarentur, comperire poterat.

Nebula pulverulenta.

Circa vesperam, nondum Sole occumbente, terram prospexerunt, à quo vnius milliaris interuallo aberant. Hæc versus occasum boreamque, ac Austrum Ortumque excurrens vsque ad angulum *Porto Formose*, sub grad. 15. situm porrigitur. Et licet vel dum aër admodum obscurus adhuc esset, nihilominus tamen cursum in Australem Oceani partem intorquebant. Postero die, nauibus dispulsis redeuntibus, vno cursu tantisper in Occasum nauigatum est, dum à terra viginti milliaribus se abesse arbitrarentur.

Die

Die 25. sub auroram grad. 12. tenentes, ciuitatem *Lymam* ante se versus ortum prospexerunt. Tum temporis Capitaneus nauis *Bon Iesus* ad Generalem contendens, significauit ei, Nigrum quendam Emanuel dictum, quem in *Bon Iesus* naui cepissent commemorasse, quod Hispanicum Capitaneum, *Francisco de Buarre*, tres integras arcas auro plenas, quod ipsemet Niger in *Bon Iesus* nauem ex *S. Maria* Insula importare iuuisset, in mare exturbare viderit, ea nocte, qua se *Hollandos* euitare non posse sensisset, eas nimirum diuitias suis hostibus inuidentem.

Capitaneus Hispanicus ingentes diuitias in mare eiicit.

His indiciis Generalis motus, eodem illicò die Pilottum & Nigrum alium *Sebastianum* de hac re examinauit. Qui primo quidem factum inficiati sunt. Sed postquam examini rigidiori subiicerentur, rem omnem ad vnguem confessi prodiderunt, biniq; Nigri testati sunt, tanta vi auri, quã tam tres scaphæ caperent, prędictam nauem reuera oneratam fuisse, quod ipsimet cum sclauis reliquis suis humeris in eam intulissent. His præcise Pilottus quoque astipulabatur, qui hoc addebat, cistas auro refertas 52. fuisse, quarum quælibet 4. Arrobas cepisset, præter fictilia 500. quorũ quodlibet etiam 8. 10. 12. libras auri continuisset. Quæ si in vnam summam conferantur, 10200. libras auri defecati ac purissimi constituent. Ex quo vnicuiuis colligere promptum est, quàm immensæ illæ diuitiæ fuerint, quas præfatus Capitaneus Hispanicus in mare demersisset. Quod verò inuidiæ documentum longe expressius est, idem Capitaneus, post comperisset, sociorum quosdam auri aliquam quantitatem sub tabulis ac asseribus nauis occultasse, quicquid huius etiam fuerat, proferri, ac in mare abiici curauit, ita, vt auri ne quidem granum vnum in naue illa relinqueretur. Quod tamen factum Pilottus cum aliquot aliis inficiabatur. Generalis ergò de nouo perlustrari nauem curauit. Sed nihil quicquam vspiam inuentum est, nisi quod in Pilotti caligis auri fasciculus reperiretur, cuius quantitas libram non excedebat. Hæ erant massulæ, sacculo diligenter concinnatæ.

Quantitas auri in naui Bon Iesus.

Præter hæc omnia Pilottus indicabat, quod paulò ante cum duobus sociis militaribus nauibus ex portu ante *Lymam Collao* vocato soluisset, nauibus 2500. *Annegues* farinæ & 200. militibus præsidiariis munitis, ac instructis: quos in *Conceptionem* adduxisset, vt horum ope naues *Simonis de Cordes* obrueret. Quas cum inde iam soluisse deprehendisset, dicebat, eosdem in *Arricam* traiectos fuisse, vt argentum regis inde aueherent. Hanc verò *Bon Iesus* nauem hunc in vsum reseruatam fuisse, vt in *S. Maria* Insula auro oneraretur, & ad 3. Martii vsque ibi moraretur, hoc fine, vt, si quæ interea naues aduenæ appellerent, id nuncio præcipiti in *Lymam* significaret, cum ad celerius conficienda itinera eadem valdè idonea esset. A tertio Martii autem in *Arauco* quæ quatuor milliaribus à *S. Maria* ex aduerso sita est, vela faceret, & 30. farinæ saccis expositis, congestum illic aurum in *Lymam* aueheret. Sed, vt diximus, hoc consilium, *Hollandorum* aduentus intercepit. Quanquam ex eo vtilitas *Hollandis* nulla insignis emersit, qui ne per somnium quidem cogitauerant, hanc Insulam tam grandem auri vim promere, vt quæ ante triennium primum reperta fuisset. Hanc 3. aut 4. *Hispani* soli tenebant, 200. circiter Barbaris, qui eruendo auro operam nauabãt, ac solis arcubus vtebantur, stipati.

Quo instituto nauis Bon Iesus in S. Maria decubuerit.

Insula S. Mariæ quando inuenta.

Pilottus quoque porrò confitebatur, se cum Capitaneo Hispanico, quando in *La Guasca* dimitteretur, constituisse, sedulam nauare operam, vt *Hollandis* ad *Cabo S. Francisci* diuertere persuaderet: promisisseque, intereà se de omni statu ad Capitaneum in *Lymam* nunciare velle, vt tempestiue *Hispanicæ* naues ad opperiendos *Hollandos* illuc se conferrent.

Nefarium Capitanei Hispani & Pilotti consilium.

Hisce omnibus cognitis, postero die Generalis senatum coegit, vt causa rerum cognosceretur. Apud quem tum Pilottus, tum duo Nigri propalam ac vltro citroq; ista omnia confessi sunt. Itaque euolutis rerum circumstantiis commodum visum est, vt in *Capite S. Francisci* non mora longa fieret, sed quam primum is in conspectum daretur, continuo cursu secundum littorum longitudinem ocyus versus Insulam quandam, *Les Coques* dictam protenderetur. Intra Caurum ergò ac Septentrionem concitatis velis tam diu deproperatum est, dum altitudo grad. 9. in lineæ australi parte incumberet. Quo loco, vt prospectus dictabat, à terra 30. circiter milliaribus aberant.

Die 29. sub auroram ante se in latere Occidentali duas naues conspicati sunt, quarum altera duobus, altera dimidio milliari abesse videbatur. In has excursu facto, die toto vela obliquarunt, vt cursum earum interciperent. Sed incassum ea res tentata est. Ipsa quidem Liburnica circa vesperam ad eas se quam proximè admouerat: Sed cum Luna facem suam duarum horarum spatio abdidisset, tenebrarum beneficio, fugientes naues tanto interuallo eam anteuerterunt, vt nulla vel incitatissima velorum insectatione corripi possent. Et huiusmodi quidem naues singulari industria ita conditæ & extructæ sunt, vt in Oceano australi expeditissimè aduersus ventum peruolitare queant. Nam & ventus ibi ferè perpetuo vniformis est: & qui ex *Panama* in *Lymam* cõmeaturi sunt, contra ventos eluctari omninò coguntur. Postero ergò die ad metam suam tenendam *Hollandi* reuersi sunt, cum altitudinem grad. 7. min. 22. obtinerent.

Hollandi frustra duas naues insectãtur.

MAIVS.

Cal. Maij deliberationis causa Generalis Capitaneum *Nicolaum Petri* & *Lambertum Biesman* ad se

ad se conuocauit. Hic Capitan. *Pieters* indicauit, quod pro sua opinione à terra via nimis longinqua abscessum esset, cum hoc interuallum non infra 24. milliaria videretur. Sed Pilottus tamen 10. vel 11. mill. interstitium illud ratus est. Cœperunt ergo de nouo secundum littoris proiecturã versus *Caput S. Francisci* contendere. Quem si in prospectum accepissent, tum vela recta in oppositum ad Insulam *Les Coques* sub grad. 5. sitam vertere destinarant.

Circa meridiem sub grad. 6. min. 30. idoneo vehente vulturno metam percurrerunt.

Die 9. vento priore iugiter instante, versus ortum ad littus iterum nonnihil declinauerunt, quod iam diebus aliquot terram nullam in conspectu habuissent. Sub noctem altitudinem 10. minut. in lineæ australi parte tenuerunt.

Diei 10. bene mane, cum terram nedum conspicarentur, etsi ad eam iam denuo naues impulissent: Generalis Gubernatorem rogauit, an confideret, se *Insulam Les Coques* attingere posse, etsi Promontorium quidem in conspectu & oculis haberet. Quod cum præstari posse Gubernator annuisset: Generalis, vt è vestigio illuc pertenderetur, mandauit. Nihilominus tamen ad meridiẽ vsque versus terram velis deflexis deproperatum est. Quam tamen cum assequi oculis non possent: recta vela ad *Les Coques* impulerunt. Hoc tempore altitudo 10. circiter minutiarũ erat, cum à terra 15. aut 20. milliaribus se abesse censerent.

Dicta *Les Coques Insula* rectà sub grad. 5. in lineæ parte boreali, 110. circiter milliarium interuallo à *Capite S. Francisci* sita est, tum aquæ, tum *Coques* seu nucum proma largissima. Sub noctem lineam Æquinoctialem iterum transmiserunt: quod hoc in itinere iam denuò fecerunt.

Denuò lineam æquinoctialem transeunt.

Die 16. Libonoto ferente in Septentrionem cursum promouerunt, circa meridiem altitudinem Solis in 4. gradu 30. minut. habuerunt. Ab hoc in Occasum deflexerunt, vt *Les Coques* propius attingerent. Sub vesperam altitudinem 4. grad. 40. minut. borealium habuerunt.

Die 18. *Hispanicus* Pilottus vltrò, nulla quæstione coactus confessus est, ex 5. prædictis nauibus militaribus, in *Lyma* stantibus duas ad *Panamam* cum argento ex *Peru* properaturas esse: cæteris tribus vniuersum littus vsq; ad *Cabo Acapulco* euagaturis, vt *Hollandos* venentur & corripiant.

Die 20. cum mane ventus australis incumberet, metam propositam ad *Les Coques* decurrere perrexerunt. Sed Gubernator hîc Generali significauit, propositum *Les Coques* obtinendi iam deinceps omnino frustraneum esse, nec eam inueniendi sibi spem vllam restare. Quare conuocato senatu, mappis omnibus euolutis deprehensum est, consultum minimè fore, vt ad littora *Nouæ Hispaniæ* diuertatur propter naues, nimirum *Hispanicas*, quæ *Hollandicas* naues operirentur. Cursum ergò ad *Philippinas* dirigere placuit, ita, vt in transitu Insulas *Latrones* visitarent. Quod vt commodius obtineri posset, commodum visum est, primò omnium ad *Bona Vista* Insulam, aliàs *Guanam* dictam, contendere. Insula hæc 13. grad. in lineæ parte Septentrionali, 250. circiter milliaribus distat à *Philippinis*, quæ ipsæ vicissim à Peru 2400. milliarium interuallo sub gradu 5. minut. 13. absunt.

Les Coques obtinendi spes vana.

Bona Vista Insula.

Calend. Iuniis, vento valde ambiguo pergentes, 30. gradu Septentrionem versus altitudinẽ tenuerunt: quo loco se à littore *Nouæ Hispaniæ* non vltra 20. milliaria abesse censebant. Et cum singulari nullo vento veherentur, sed magna parte malacia cum ingẽtibus pluuiis impenderet: cursui præsumpto inhærere minime potuerunt. Interim pluuiæ tam confertæ irruebant, vt aquæ ad potum plurimum colligerent. Quod vnum ab istis imbribus beneficium accipiebant, postquam ab omni illo tempore, quo ex freto nauigassent, aquam nullam hausissent.

Eodem die Generalis *Hispanicam nauem Bon Iesus*, cui Capitaneus Nicolaus Petri præfectus erat, certa panis quantitate & rebus necessariis aliis instruxit, vt quam, licet admodum laxatam, vsque ad *Philippinas* agere statuisset. Nam ad hanc obtinendam annonæ ac apparatus satis nõ habebat. Tum & in naui scapham nouam condiderunt. Cumq; clauorum inopia premerentur, eosdem in naui fabricari curauerunt, cum carbones adhuc ad id sufficerent.

Bon Iesus annona augetur.

Scapha paratur extemporanea.

Die 6. ad continuandum iter, leui vento vtebantur. Cumque priorem altitudinem adhuc tenerent, commodiùs se facturos arbitrati sunt, si paulò longius in austrum pertenderent, vbi melioris venti obtinendi spes esset. Nam si sub grad. 12. ventus aduersus incubiturus fuisset, tum ad terram firmam propius iuxta Promontorium Californiæ succedere opus habuissent. Et tamen interim nec ad hoc nec ad littus alterum propius admoueri poterant.

Die 12. Zephyri spirabant, cum altitudinem 12. grad. explicitè tenerent. Itaque, velut antea decreuerant, vt, si illic ventum idoneum adipisci non possent, rectà ad littus *Nouæ Hispaniæ* promouerent: sic iam cursum suum intra Occidentem ac Septentrionem tenere coacti, toto die grauibus procellis ex solstitio hyberno incumbentibus concussi & agitati sunt.

Die 14. ex Septentrione Cæcias incubuit. Cursum ergo inuertere coacti, frigore densissimo illic percutiebantur. Quod multò penetrantius & violetius infestauit, cum sub grad. 14. agerent. Quanquã illic tempestas ambigua & incerta esset. Qua, cũ spacio non temnendo versus Occidẽtem

tem abstrusi essent, iam de nouo altitudinem *Californiæ* attingendi spem non frigidam concipiebant.

Pilottus suffocatur, ob intempestiuam diffidentiã & proditionem.

Die 30. Caurus crebris ac densis imbribus infremuit. Hoc die Generalis ac Senatus decreto *Hispanicus Pilottus* è naui in mare eiectus est. Cui etsi Generalis omnia humanitatis officia abundè præstaret, curassetque, vt in secreto cubiculo solus cibum caperet: non tamẽ erubuit ad quosdam quiritari, sibi à Generali venenum appropinatum esse, cum paulò infirmiore valetudine vteretur. Cumque mendacium istud in senatu publico confiteretur: eo, quo diximus, supplicio reus affectus est. Nam & iam antè idem euadendi quasdam occasiones captauerat: & in perfidam eruptionem pueros quoq; *Mestisches* illexerat. Quam proditionem vt euitarent: è medio ipsum tempestiuè tolli, & in vindice perfidiæ salo proditorem nefarium suffocari; æquissimum & iustissimũ rati sunt.

Posteà ex medio ortu austroq; ventum admodum opportunum adepti sunt, magna & votiua omnium congratulatione, cum iam binis integris mensibus circa littora *Nouæ Hispaniæ* potissimum ambiguis ventis, & crebris imbribus fluctuassent. Cursum ergo felicius continuantes, tum temporis sub 14. grad. pronauigabant.

AVGVSTVS.

Augusti die 6. & vento & cursu dicto adhuc pergebant. Cæterum cum scapham illam grandiorem, quam in littore Chile apud S. Iago prædati fuerant, pone è naui quadã religassent: eadẽ rupto fune hîc soluta est. Quam tamen expedita celeritate sectantes, breui redadepti sunt.

Die 11. antiquo cursu iugiter adhuc pertendentes, decreuerunt sub altitudine 13. grad. & 30. minut. aut certè sub grad. 14. vela substringere, vt à *Latronum* Insulis nõ deuiarent. Pro plerorumque ergo supputatione ab illis Insulis 525. milliaribus ad minimum aberant: etsi interuallum istud alii 300. tantum milliaribus conferent, sub grad. nimirum 13. & 40. minutiis.

Die 15. *Bon Iesus* nauis rimis crebris vsque adeo diducta est, vt, quæ confertim aqua irruebat, nulla opera commodè exigi posset. Quod cum Capitaneus ad Generalẽ enunciasset: nautæ illicò ac tignarii seu naupegi missi sunt, qui, an vlla industria sarciri rimæ ac obstrui possent, specula-

rentur.

rentur. Hi cum medelam omnem irritam viderent, eius deserendæ consilium dederunt. Commeatu ergo ac annona omni exportata, duobusq; æreis tormẽtis eductis, ipsam deseruerunt, iam aqua ex medio plenam, prius quàm se inde efferre possent. Sic ergo de grandi illo thesauro, quem cum naui cæperant, parum emolumenti ac vsus senserunt.

Bon Iesus nauis amittitur.

Cæterum Capitaneum, qui huic præfectus fuerat, nauclerum *Concordiæ* naui addidit: & cæteros nautas viritim ad reliquas naues distribuit. Hæc dum conficerentur, anchoris naues nitebantur. Sub vesperã Euro vehente iter iterum ingressi 14. grad. 15. minut. altitudine processerunt.

Die 28. manè scapham eam *Hispanicam*, quæ è naui pone religata, crebris insultibus damnum acceperat, perdiderunt, cum eandem 2500. milliarium meta secum prouexissent. Iam ergo præter scapham, recens in naui conditam, superstitem nullam habebant, cum cæteras omnes in tam diuturno itinere perdidissent. Sub noctem cum terram se quandam prospicere putarent: manè se oculis lusos esse deprehenderunt. Nam rei certius explorandæ causa, tota nocte anchoris nisi ibidem morati sunt, vt, si terra reuera esset, eandem temerè non prætermitterent.

Hispanicã scapham perdunt.

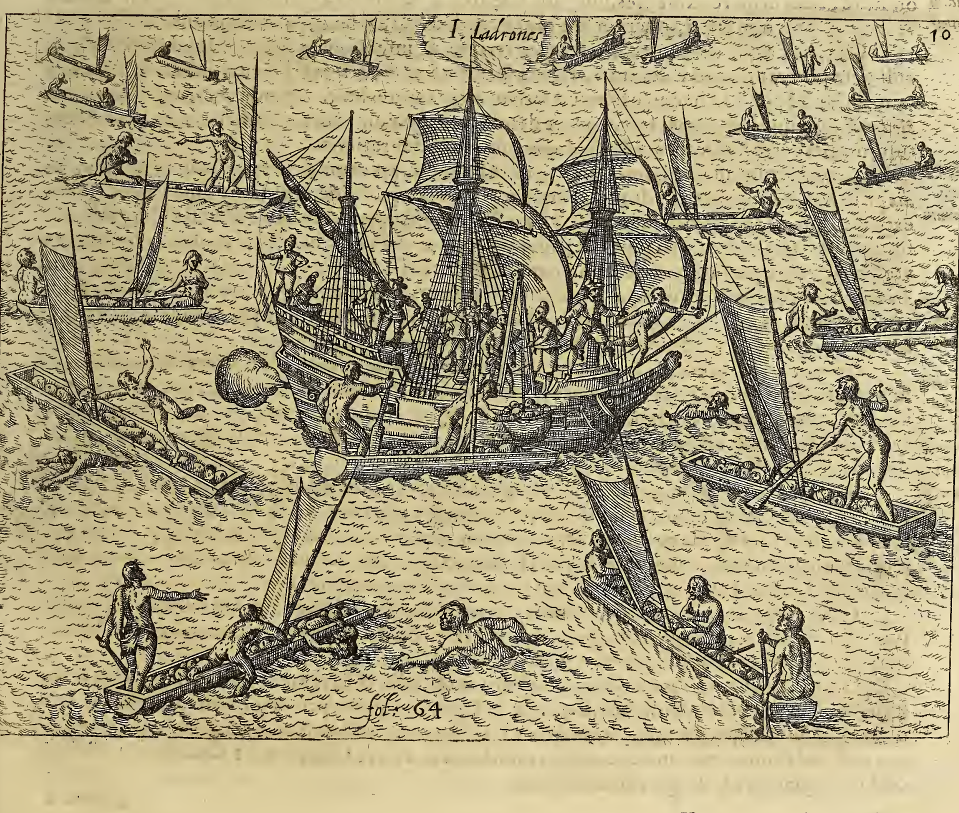
Calend. Septemb. vento priore adhuc durante, cursum suum intra solstitium hybernum direxerunt. Hisce diebus Generalis edicto aqua nulla distributa est, sed quilibet sibi suam colligere portionem iussi sunt, cum totis diebus pluuiæ copiosæ destillarent. Quin & deinceps semper sub noctem anchoris incubuerunt, aut passu certè progressi sunt admodum lento, cum terra nõ longiùs abesse nautis videretur. Hîc sub gradu 14. agebant. Interim cum scorbutus populatim recrudesceret, Latronum Insulæ magnis omnium votis exoptabantur.

SEPTEMBRIS.

Die 15. altitudinem 13. grad. 30. minut. habentes, circa horam fermè à Meridie tertiam Insulas *Latronum*, siue, vt vulgò appellant *Ladrones*, prospexerunt, terram humilẽ pressamque, sed collibus multis inæqualem, qui longius remotis Insularum speciem exhibent. Circa vesperam Insulis tam propè iuncti sunt, vt trium milliarium spatio tantum ab ipsis distarent. Velo ergo maiore collecto anchoris se firmissimè sustinebant, ne quò fors ventis ab illis rursus abigerentur.

Ladrones Insulas attingunt.

Die 16. sub auroram in terræ latus Orientale appulerunt. Et cum integro ab Insula milliari

 adhuc

adhuc abessent, *Canoa*, quam ponè aliæ plures sequebantur, ad naues remigio delata est. Hi *Indi* fructus quosdam, ac pisces, & *Coques*, & *Vannanas*, radicesque, & cannas sacchatinas, & alia similia aduexerant, quæ pro ferramentis attritis permutabant. Nam ferri admodum cupidi sunt, quod ab *Hispanis* sumpto nomine *Hiero* nominabant. Hoc facto, secundum Insulæ longitudinem perrexerunt, quæ ad Austrum ac Septentrionem 7. aut 8. milliaribus exporrigitur. Cumque angulum eius australem obiuissent, eminus humilem quendam sinum prospexerūt, in quo anchoras iactarunt. Huc ad eos ex omnibus angulis plurimæ certatim *Canoæ* appellebant, ita, vt earum vno prospectu 200. circiter numerari liceret, quarum quælibet duos, ternosve, aut quinos *Indos* vehebat. Hi vniuersi ferri cupidissimi erant, elata voce *Hiero, Hiero*, id est, ferrum, ferrum, subinde clamitātes, & tanto impetu confertim ad naues se ingerentes, vt nonnulli ex iis cum suis *Canois* omnino euerterentur. Quod ipsi tamen non magni pendebant; vt qui non solum natandi peritissimi sunt, sed euersas *Canoas* etiam facili labore reponere, suaq; excussa bona recolligere norunt.

Cum indigenis commercia tractant.

Latrones ferri cupidissimi.

Hæ Insulæ natiuo & augurali nomine *Ladrones* vocantur. Harum siquidem indigenæ vniuersim omnes in surripiendo tam subtiles & industrii sunt, vt manibus expeditis etiam intentissimorum oculos fallant. Quo factum est, vt ab ipsis *Hollandi* multòties deciperentur. Doli hunc ferè modum habebant. In corbem ex *Coques* corticibus paratum manipulum vnum aut alterum oryzæ supernè iniiciebant. Qui corbes externo aspectu oryzæ multum continere videbantur; sed cū in naues illati euacuarentur, folia aut res similes in fundo stratæ repertæ sunt. Hi dum mercarentur, aut in latere nauis, aut in eius postica parte infernè suis *Canois* se continebant, nec in naues ascendebant. Ad hos ergo ferri massa, è funiculo religata demittenda erat. Contractu firmato, quod pro ferro appendebant, eodem funiculo attrahebatur. Illorum tamen quidam etiam naues ascenderunt, quibus *Hollandi* tum cibum tum potum apporrexerunt. Cum verò *Hollandi* in nauibus suis gladiis instructi starent: *Latronum* quidam, cuidam dispecta commoditate gladium è manibus extricauit, & cum eo properè in mare exiliit. Qua iniuria irritati *Hollandi*, in hunc & cæteros, qui & ipsi furta manifesta designarant, haud trepidè sclopetis defulminarunt: qui tamē omnes è *Canois* in mare exilientes, sub vnda sese absconderunt, vt à glandibus tuti essent. Cæteri verò, qui sontes non erant, quieti in suis *Canois* residentes, rem hanc parui fecerunt.

Latrones furaces pro ratione nominis.

Hollando vi à Latrone gladius surripitur.

Gens hæc æqua commoditate & supra terram & infra aquam degit. Quod ex eo *Hollandi* colligere poterant, quod viderent, eos tanta facilitate vndis sese mergere, ac sub illis nulla noxa tam diu latere posse. Et hac arte fœminæ viris non ignauiores sunt. Quod vt certius explorarent *Hollandi*, quinque fragmenta ferri in mare demiserunt, quæ omnia vnus *Indus* è fundo eruit, & extulit, magna certè spectatorum *Hollandorum* omnium admiratione.

Canoæ illorum affabrè admodum ac artatè factę sunt; quorum similes ne in omni quidem *India* prius *Hollandi* viderant. Pedum pleræque 15. vel 20. longitudine, & 1½. latitudine sunt. Quibus expeditè quoquo versum se proferunt. His rectà in venti oppositum nauigāt: & si obliquato cursu opus est, nares non conuertunt, sed puppi antrorsum versa vndam sulcant, non secus ac si prora vte entur, velo interim quod ex cannis paratū est, nec collecto, nec quouis alio situ mutato. His *Canois* nonnullæ quoque fœminæ appulerunt totæ, vt viri, nudæ, nisi quod pudendo virens foliū prætenderent. Hæ longos capillos alunt, vt vicissim viri, eos curtant. Hi speciem quandam exhibent eius iconis, qua apud nos Adam cum Eua depingi solet.

Forma Canoarum Latronum.

Fœminarū velum foliaceum.

Corporis cutisq; colore fusco sunt: animo admodum libidinosi & procaces, adeò, vt viri ac fœminæ promiscuo inter sese concubitu permisceantur. Nam quorundam inter eos pudenda admodum contaminata ac defœdata comparebant. Quibusdam lue venerea, nasus ac labia, faciesque tota quasi exesa erat, adeò, vt foramen exiguum oris loco emineret. Qui digitis ac signis, malum id à lue profluxisse, intendebant.

Latrones valdè libidinosi, adeoque morbo Venereo fœdati.

Hollandi quidem ad angulum, qui medium Ortum ac Meridiem spectabat, diuersuri erant. Sed cum anchoris idoneum fundum nullum reperirent: quacunque anchorarum ope poterant, in statione sua se firmare cogebantur, tam diu, dum annonæ ac fructuum satis ab Indis comparassent, licet haud multum esset, quod hi adueherent, cum eorum nonnulli vltra *Coques* vnum aut alterum minimè afferrent. Oryza siquidem spicis nondum excussa erat.

Circa vesperam *Canoæ* omnes vnà ad terram redierunt. *Hollandi* autē suis nauibus nunc sursum nunc deorsum procurrentes, postero die inhiabant, vt fructuum maiorem copiam redimerent. Hoc tempore ventus Eurus ac Argestes spirabat.

Die 17. cum naues à terra dimidii milliaris interuallo distarent, ab exorto die Insulæ indigenæ suis *Canois* denuò appulerunt, *Coques* ac fructus alios, quales priore die quoq; attulerant, aduehentes, idque copia pertenui. Itaque cum intelligerent Hollandi, annonæ plus ibi minimè parari posse: ad Philippinas, quæ 250. circiter milliaribus ab hac Insula versus Occidentem distat, cursum impendere & dirigere decreuerunt.

Latronum

Latronum Insula hæc, aliàs *Guana* dicebatur, magna ac grandis, pro Hollandorum opinione ad 20. milliaria diffusa. Iuxta hanc aliæ nullæ Insulæ comparuerunt, etsi commententur *Hispani*, hoc loco plures Insulas positas esse. *Latronum Insulæ magnitudo.*

Quæ refectoria hîc acceperunt, magno ipsis commodo venerunt. Nam scorbuti malignitas iam plures grauius obsederat: ita, vt sine his fructibus durare diutius non potuissent. Quibus gustatis, tamen, non leuiter reficiebantur ac recreabantur.

Sub meridiem 17. diei, ex hac Insula soluentes, vela in occasum direxerunt meta ad Philippinas proxima. *Ad Philippinas pergunt.*

Die 18. Generalis cum senatu bellico statuit, ad *Promontorium Spiritus sancti* cursum intendere. Caput istud sub 13. gradu in Freti *Manille* parte Orientali intra *Philippinas* situm est: à quo postea per Fretum transmittentes, ad Insulam *Capul*, 25. circiter milliaribus interius sitam, peruasuri erant, ac ibidem tam diu anchoris incubituri, dum pertexendi cursus se commoditas offerret.

Die 20. Zephyrus cum Cæcia, & gelu intenso incubuit; vt via nulla alia, quam intra solstitium hybernum procedi posset. Circa meridiem altitudo 13. grad. erat: vbi aduersus ventis ac copiosis pluuiis certatim impetebantur: quæ tempestas non remisit prius, quam *Philippinas* attingerent. Sex integris septimanis meram pluuialem aquam potarunt, vt alterius compendium facerent. *Sex septimanis pluuias potãt.*

Die 14. Octobr. circa auroræ horam sextam, terram quandam cõspicati sunt admodum editam, à se versus Occidentem & Septentrionem sitam. A qua cum 10. ferè milliaribus abessent, putabant eam *Caput Spiritus sancti*, sub 13. gradu iacentis esse, quod prægressa die Gubernatores altitudinem 13. graduum, minut. 7. dinumerassent. Itaque cum cursum suum ad terram illam dirigerent, fauces seu introitum quendam in latere australi deprehenderunt, quem primo aspectu Fretum *Manille* esse autumarant. Huc ergo actis nauibus permeabant. Circa meridiem stationem quandam borealem, iuxta introitum attingentes, ibi post scopulos 12. passuum anchoras iactarũt. Quæ certè statio commoda & tuta, introitus istius loci erat, tria circiter milliarium latitudinem habens, seseq; tam longè extendens, vt fines eius oculis assequi non possent. Quibus ex notis iam nihil dubitabant, quin hoc verè Fretum illud esset. Sed euentus longè aliud exhibuit. *OCTOB.*

Sub auroram diei 11. à prædicto angulo, qui Insula erat, soluerunt, vt Fretum permittendum adirent. Cumq; intra Septentrionem Occasumq; impulissent aliquousque, in Australi latere anchoras iactarunt. Ex Septentrionali quidem latere Promontorium acutum eminebat: sed versus meridiem mera continens prospiciebatur. Eo ergo loco dum moras facerent, scapha exposita per flumen amœnum in latere australi terram adierunt, vtrinque arboribus consitissimam. Ibi *Indos* aliquot in tuguriolis agentes deprehenderũt, admodum egenos; quos linteolis aliquot & cultris (quæ ipsi non magni faciebant) donantes, ad Generalem cum paucis fructibus reuersi sunt. *Terram peregrinam ingrediuntur.*

Die 16. manè grandis *Canoa* siue *Balsy*, cum *Canois* nonnullis minoribus, appulit. In maiore *Canoa Hispanus* erat, qui sclopo eliso ter signum dabat, cui toties *Hollandi* responderunt. Qui, cum in naue visis tot hominibus, propius accedere trepidaret: *Hollandi vexillum Hispanicum* volitare fecerunt. Generalis autem quendam è sociis, monachali habitu indutum produxit, qui *Hispanum* ad nauem allectaret. Quo viso securior *Hispanus* nauem ascendit. Quem cum Generalis humaniter salutasset, significauit, Gallos adesse, Regiæ Maiestatis Commissarios, quibus in *Manille* nauigandi propositum staret. Cæterum propter nauigationis diuturnitatem annonæ ac commeatus quam maximè indigentes esse. Cumque Pilottum suum pridem perdidissent, vbi terrarum iam versarentur, se nescire. Quibus auditis *Hispanus* eos de omnibus sigillatim expediuit, dicens: Hũc, in quo iam versarentur, sinum magnum esse, & *Baya la Baye* vocari, ac à freto *Manille* 7. aut 8. milliaribus versus Aquilonem abesse. Terram autem vicinam hanc, oryzæ ac ciborum aliorum feracissimam esse. His dictis, comitibus *Indis* etiã illicò mandauit, vt oryzam, gallinasq; ac porcos ocyus afferrent. Quod ipsi nulla mora statim confectum dederunt, ita vt *Hollandi* rerum omnium apparatum haberent, præsenti tamen pecunia redemptum. *Dolo Hispanum in naues pertrahunt.*

Die 27. alius iterum *Hispanus* cum obtecta ac velata *Balsy* ad nauem venit. Is bipenni instructus, eius loci prætorem agebat, Franciscus Rodericus vocatus. Alteri priori nomen erat *Henrico Nunes*. Per illum fructus quoque nonnulli, ac oryza, gallinæq; ac porci ad nauem allati sunt, quos adnumerata pecunia Generalis omnes redemit, pro quolibet porco dimidium Regalem octonorum reponens. Nam porci huius loci nõ admodum magni sunt. Par gallinarum, Regali vno: oryzæ mensura, 60. libris constans, 6. Regalibus seu 30. stiberis argenteis (nam argento ibi nihil acceptius est) vendebatur. *Commeatu Hollandi subtili cõmento potiuntur.*

Huius loci indigenæ magna parte nudi incedunt. Nonnulli tamen eorum linteam vestẽ corpori iniiciunt. Multi ibidem *Indi* quoque reperiebantur, *Hispani* facti: qui caligis ac tunicis vtebãtur. Hi enim *Indorum* præcipui, olim genus suũ à gubernatoribus ac præfectis *Indiarum* acceperũt. *Indi Hispani facti.*

Horum cutis miris ac iucundis puncturis incisa est: quæ maculæ seu schemata semel cuti inserta, nunquam delentur aut obliterantur. Nam scalpellis in cutem profundius demittuntur. Hi ipsi hoc nunc tempore inter vulgares & plebeios post *Hispanorum* aduentum numerantur. *Hispani* enim imperio nutuque suo nunc passim vniuersa moderantur, *Indósq́;* sibi omnes vectigales fecerunt, ita, vt pro qualibet persona, quæ annum vigesimum superauit, decem Regales simplices pendendi sint. *Hispanorum* illic numerus non magnus est. Et hi pauci nihilominus simplices istos facili negotio coërcere norunt. Sacerdotem secum vnicum habent, eumque magnæ autoritatis ac æstimationis. Solusque sacrificorum defectus in causa est, quod finitimas omnes illas regiones *Hispani* nondum occuparunt. Quanquam etiam plurima loca, vbi nec politici nec clerici *Hispani* habitant, Hispanis nihilominus tributaria sint. Quorum locorum vniuersorum *Manilla* metropolis est, in qua Gubernator vices Regias obit.

Quæ tributa Indi Hispanis pandent.

A meridie Generalis quendam *Iacob Lock*, tormentis præfectum, ac linguæ Hispanicæ gnarissimum, cum *Hispano Henrico Nunes* in terram emisit. Hunc verò, quod ad naues fructus varios ac commeatum necessarium vberrimum aduehi curasset, honorariis ac donis amplis affecerat. *Hispano* huic nihil aliud persuasum erat, quam naues has commissu regio Hispanico instructas esse, quod ante has aliæ nullæ hoc loco appulissent.

Die 18. circa horam nonam, alia maior *Canoa* velata ad naues accessit. Hac Capitaneus loci cum clerico seu sacrifico aduehebatur. Qui cum percontarentur, an ad naues tutus sibi accessus daretur: annuente Generali Capitaneus solus nauem ascendit, sacrifico in *Canoa* relicto. Itaque postquam Capitaneus in conclaue Generalis introiuisset, de commeatu Regio exhibendo apud Generalem institit, dicens, expresso Regis Catholici interdicto cautum esse, ne cum vlla natione extera commercia haberent, aut vllis annonam resque alias aduehérent. Generalis itaque, postquam Capitaneo commeatum *Principis Mauritii* exhibuisset: eo lecto, *Hispanus* non leuiter admiratus est, qui primò persuasum habuerat, naues eas, ex *Nouæ Hispaniæ* ciuitate *Acapulco* appulisse. Iam ergo, in quorum manus incidisset, liquido videbat. His ita sese habentibus, Generalis quēdam Hispanum cum literis emisit, qui *Iacobum Lock* citra læsionem ad naues reduceret, minatus, ni id fiat, se eius loco Capitaneum retenturum esse. Is *Roduguarius Chiron* vocabatur. Qui cum tantisper in naue retineretur, ipsemet sub vesperam scriptas literas emisit, vt festinò ad impunè Hollandus è terra ad naues reueheretur.

Hollandi de cõmeatu regio compellantur.

Die 19. *Canoa* magna ante meridiem ad naues adpulit, qua prior sacrificus iterum aduehebatur. Is literis ad Generalem datis petiit, vt autographum suum, ordinario sigillo munitum mitteret, sponderetque, quod dimisso & restituto *Hollando, Hispanicum* Capitaneum liberum dimissurus esset. Quo ita vtrinque constituto, ac *Hollando* recepto, Generalis Capitaneum quoque donariis prius ac hilari conuiuio affectum cum pace dimisit.

Quo medio Hollandus ab Hispanis recuperatus sit.

Ab hoc porrò tempore, nec fructuum nec annonæ quicquam ad naues ab *Indis* conuectum est. Itaque, vt hinc se emouerent, ac fretum *Manillæ* adirent, paulatim rursus adornari cæperunt. Nam hanc in rem secum *Indum* quendam reseruarant, cui omnis illius regionis conditio vsque ad *Capul* Insulam cognitissima erat.

Sublatis ergò anchoris, ex sinus parte Septentrionali egressi, easdem propter subitò incumbentem aduersum ventum iterum breui mittere compulsi sunt.

Ad Manillæ pergunt.

Die 20. exorta luce *Canoa* iterum quædam ad naues contendit. Qua qui aduehebantur, cum de saluo conductu percontati essent: prætoriæ naui propius successerunt. Hi duo milites *Hispani* erant, literas à Capitaneo suo, qui se in ora vicina spectandum dabat, perferentes. Is literis præsentibus commemorabat, quod à summo prouinciarum illarum præfecto cum aliquam multis militibus missus esset, vt pacem ac salutem illorum locorum tutaretur. Postquam ergò intellexisset, naues binas in sinum istum incurrisse, nec tamen, qui ac quales essent, compertum haberet, siquidem rumor, *Anglos* quosdam illic appulsuros esse, dictasset: ideo officii sui ratione sibi incumbere, vt, cuiates essent, certus exploraret, & hac de causa duos istos milites amandaret. Cæteroquin in aliis omnia humanitatis atque beneuolentiæ officia se aduenis addicere ac spondere. Generalis ad hæc respondit, de oblata amicitia ac beneuolentia se imprimis Capitaneo gratias meritas habere. Venisse verò hoc fine animoque ad has oras, vt cum indigenis, de quibusdam necessariis pacisceretur, modo vlla cum ipsis amica, aperta, ac fida tractatio suscipi posset. Cogitare etiam hinc porro cum nauibus suis in *Manillam* pertendere. Hoc responso accepto, *Hispani* milites, ad littoralem pagum *Tabacco* vocatum, vbi dictus sacrificus habitabat, cum *Canoa* sua redierunt.

Duo Hispani Generali literas offerunt.

Cùm ergò iam Hollandi, oryza, porcis, gallinis ac similibus aliis probè instructi essent, & prætereà Indos duos, in *Capul* singulariter notos, secum veherent: sub primam illico diei horam anchoris emotis soluerunt, & cursum versus fretum *Manillæ* intenderunt. Hoc amodo deserto sinu

6. vel 7.

6.vel 7.milliaribus versus austrum sub grad.14.situm erat: iuxta quod ipsum *Capul* quoque *Insula* iacebat. At cum toto die ventus ambiguus ac mutabilis perflaret, vltra tria milliaria proferri non potuerunt. Quin & sub vesperam propter aduersitatem venti iuxta vallum boreale 25.passibus anchoras iactare coacti sunt, quo loco abdita quædam cautes (quam tamen haud sero deprehenderant) periculum non leue ominabatur. Hic tractus habitatoribus omninò vacuus est, vniuersus vastus ac sterilis, ac perpetuis saxis scopulisque horridus, intra quos nonnulli tamen riui decurrunt.

Cum iam iam nox ingrueret, Cauro derepente idoneo spirante, hunc sinum expedite egredi annisi quidem sunt: sed quod in ipso momento ventus mutaretur, ea nocte nihil profectum est.

Die 21.cum tempestas dubia pertenderet, quantum quidem poterant, cursum proferebãt. Interim liburnica *Concordia* cum *Barquam Hispanicam* prospectasset, ac scaphis ad eã cominus pertendisset: eam hominibus planè inanem reperit. Nam qui in ea Hispani fuerant, fuga se eripientes, nauem anchoris incumbentem destituerunt. Hæc trium aut quatuor onerum capax erat. Ingressi ergò modios circiter 25.oryzæ, & 70. gallinas in ea inuenerunt. Interea ventus tam rapidus ac tumultuosus derepente consurrexit, vt parum abesset, quin sæuitia eius & vela & mali omnes deiicerentur. Nam nec expeditissima industria vela colligere propter repentinum tempestatis insultum licebat. Turbo iste ex medio ortu austroque tanta concitatione & præcipitantia incubuerat, vt rapidiorem ac violentiorem toto eo itinere antea nullum senserint. Coacti ergo versus littus Septentrionale declinauerunt, vt portu idoneo inuento sese quodammodo tueri possent. Nam in australi latere fundus anchoris idoneus nullus erat. Ibi dimidii milliaris interuallo à terra anchoris iactis, cum paulò post venti vis nonnihil remisisset, Capitaneus *Biesman* cum nuper occupata scapha seu *Barqua* ad Generalem contendit. Is ergò bonis repertis extractis Barquam securibus concidi fecit: quam *Indicus* Pilottus fuisse cuiusdam Hispani dicebat, qui præter oryzam ac gallinas, asseres quoque, in transitu imponendos, in *Mannillen* inuecturus erat. Eo loco propter aduersi venti renisum ista nocte anchoris obhærendum fuit.

Barquam Hispanicã inuadunt.

Die 22. Cauro spirante, obliquatis velis è sinu illo eluctari tentarunt. Nam totius diei malacia mira erat. Circa vesperam mare iterum omne infremuit (etsi serenitas aëris magna esset) vt lõgius progredi minimè possent. Huius vi in Austrum agebatur, ex quo longa eminentia duobus milliaribus in Oceanum porrigitur, in quam fluctus concitatissimè ac æstuosissimè illidebantur. Huc naues quoque tanta violentia impellebantur, vt interitus periculum iam proximum esset.

Ex La Baye sinu eluctari non queunt.

Nam nec ad anchoras figendas fundus dabatur, & ventis contrariis eniti impossibile erat. Hoc statu, cum iam seruandæ vitæ spes tenuis effulgeret: singulari Dei prouidentia accidit, vt cũ repentè oborto Euro nonnihil nauem deflecterent, & naufragium instans euitarent. Sed eo diu gaudio frui non licebat. Nam crebris altisque subinde inundantibus fluctibus (ventis etiam iam pacatis) in breuia nihilominus tam violenter subinde coniiciebantur, vt citra euidens detrimentum inde elabi posse se non viderent. Nam fundus merè saxosus, anchoris haudquaquam commodus erat. Interim Dei beneficio ventus Caurus magno omnium gaudio spirare cæpit, cuius impulsu à vallo se extricantes, in sinus medium concesserunt. Sub noctem adeò mare tranquillũ fuit, vt prorsum vorsum obliquis velis per sinum agitarentur.

Valdè periclitantur.

Die 23.mane ad littus boreale duorum circiter milliarium interuallo ab angulo extremo, & posteà ad sinus angulum aquilonarem eum in locũ, in quem primo incurrissent, coniecti sunt. Hinc Generalis cum nonnullis militibus hauriendæ aquæ gratia in terram, desolatam quidem, ac saxis arboribusque sterilibus magna parte horridam, egressus est. Quamprimum exscendissent, ipsorum nonnulli *Palmites* ibi repertos esitarunt, ac è riuis aquam potarunt. A quo factum est, vt lyenteria plerique corriperentur. Quanquam satis compertum non esset, vtrum hoc affectu tentarentur ab esitatis fructibus, an potius, quod iam diu nullam terram tenuissent.

Lyenterici fiunt.

Die 24.mane sub exortum solis Caurus iterum spirauit. Resumptis itaque anchoris, statione illa, quæ milliaris quadrante circa sinus *La Baye* angulum borealem sub 14. grad. sita erat, enauigarunt. Et cum ad æstiuum solstitium ingrederentur, angulum australem ambire conati sunt. Quo circumuecto, cursum versus Austrum ad *Freti Manillæ* introitum 6. circiter milliaribus direxerunt. Circa meridiem *Fretum Manillæ* ingressi, in medio eius Insulam visam prærernauigarũt, ac circa vesperam, *Capul Insulam*, in penito freto septẽ milliaribus sitam, attigerunt. Quam tamen, priusquam proxime subiissent, multos discretos vortices in mari obnotarunt. Quos cum primo aspectu breuia esse putassent, fundum tamen deprehendere nullum potuerunt. Sub noctem anchoras in Insulæ latere occiduo non longe à terra 25.passibus demiserunt, iuxta angulum quendã sinu arenoso insignem, cui pagus vicinus erat.

Fretũ Manillæ obtinent.

Die 25.Agrestes omnes ex sedibus suis profugisse, & in interiora terræ concessisse deprehensum est.

ſum eſt. Nam cum Pilottus *Indicus*,vt quidam prodirent,è longis inclamaſſet:qui reſponderet,nē quiſquam comparuit.Sed quod vndæ impetus eo loco admodum violentus eſſet,emotis anchoris inde in ſinum alium,à priore dimidio milliari diſtantem, proceſſum eſt. (Nam in omni Inſulæ ambitu fundus anchoris idoneus erat;ac Inſula 5. circiter milliarium amplitudinem habebat)vt tormenta in nauem ſuperiorem ſimul efferrentur, & naues quadamtenus ſordibus emundarentur.

Tormenta diſponunt, & naues adornant.

Die 27.cum indigenarum neminem quenquam prodire Generalis videret: quoſdam ſuorū expoſuit,ac tormentis in domos aduerſas fulminauit,vt hoc terrore iniecto, ipſos prodire faceret.Bombardarum ergò hoc fragore audito, *Chinenſis* è pago alio quidam accurrit; quem ex inſidiis emiſſitii *Hollandi* captum,ad Generalem deduxerunt.Is etſi à nullo quidem,quid loqueretur, intelligi poſſet: nutibus tamen ſignificabat,ſe poſtero die cum certa fructuum quantitate ad naues rediturum. Cui ob id Generalis quid doni impertiuit innuitque,præſenti pecunia,quæcunq; aduehe rentur,æquè omnia ſolutum iri.

Chinenſe ad terram reuerſo,*Hollandi*,qui inſidiarii in Inſulam abiuerant,ad naues redierūt, deſiderato *Ioanne Calewey Londinenſe*, Muſico excellentiſſimo. Hunc opinabantur ab *Indis* oppreſſum eſſe,quod à ſociis aliquanto longius ſe protuliſſet.*Indi* ſiquidem Pilottum quoq; qui fructuum nonnullorum aduehendorum gratia emiſſus erat,ſecum retinuerunt.

Muſicum amittunt.

Die 28.Indicus Pilottus alter quoque,quem ſolum iam adhuc ſecum habebant,per nocturnas tenebras in terram enatauit,& fuga *Hollandos* eluſit,etſi ab his non ſaltem humaniter habitus ſemper,ſed & laute ſubinde tractatus fuiſſet. Huic nomen *Franciſco de Telo* erat,quod nomē à Gubernatore *Manillæ*,ſuſceptore ſuo,acceperat. *Indos* enim vt *Hiſpani* ad religionē Papiſticam commodius illicerent, Baptiſmo initiandis primatum nomina impoſuerunt, & eoſdem, pro forma (quod aiunt) nonnunquam ad officia euexerunt.

Pilottus aufugit.

Re cognita de *Iohanne Calewey*,Generalis ipſemet viris 32. ſtipatus, in Inſulam egreſſus eſt. Cumque vidiſſet,indigenas vniuerſos,cum omni ſua re & ſupellectile longe aufugiſſe: vicos aliquot ſubdita flamma exuſſit & concremauit.Ædes hæ ſimplici rudiq; ſtructura ex ſtoreis ac ſtramine conditæ,viri erecti altitudine ſupra terram eleuatæ erant: circa quas *Coques* arbores plurimæ diſpoſitæ erant,quibus indigenæ magna ex parte victitabant. Ibidem *Hollandi* porcos etiam aliquot ferierunt,quos ſecum ad naues aduexerunt.

Vicos aliquot ſuccēdunt.

Generalis autem deliberata cum Gubernatoribus re,ſtatuit,vt in *Manillen* pergeretur.Monuit ergò,vt prouidi omnes eſſent,diligenterque ſecum expenderent, an commodū conſultumque eſſet,in portum diuertere. Iuſſit etiam quoslibet inſtructos ac paratos in omnem euentum eſſe,vt poſcente re mutuas operas tradere,ſibique inuicem auxiliares manus præbere poſſent.

Die 30. Æthiops alter,*Emanuel*,qui in Capitanei *Bieſman* naui erat, noctu per tenebras fuga erupit. Nam in ſcapham ſeſe demittens,ea in terram erupit,omnis fidei promiſſique immemor, quibus vltro ac lubenter ſeſe cum *Hollandis* manſurum eſſe,ſpoponderat. Generalis itaque Nigrū alterum,qui in prætoria naui agebat,*Sebaſtianus* vocatus,examini ac quæſtioni ſubdidit. Qui faſſus eſt,ſe non ſolum conſilii huius conſcium fuiſſe, ſed ipſummet quoq; fugam maturrimam meditatum eſſe,cum conuerſationis huius tædium iam dum cæpiſſet eum non leue. Turpi ergo hac ingratitudine Nigrorum ſeu Æthiopum,qui tamen liberrimam eundi & redeundi agendiq; quo & quid vellent,poteſtatem habuiſſent,penſitata,Generalis proditorem confeſſum glande traiici curauit,vt perfidiæ meritam pœnam reciperet. Is vel ante extremum hoc ſupplicium conſtanter adhuc affirmauit,quæ de immenſa illa auri vi,quam *Franciſcus di Buarra* è *Bon Ieſu* in mare exturbarat,antea dicta & afferta fuerant.

Nigro vnus aufugit.

Nigro alter glande traiicitur.

Die 31.quærendi cibi animo populi pars denuo in terram profecta eſt. Hi loco quodam 31. modios oryzæ reconditos inuenerunt quidem,ſed homines (qui in dumetis ac ſyluis longius latebant) nullos offenderunt.Ea re commoti,quatuor vicos alios,quorum quilibet 50.aut 60. caſis conſtabat,igne cremauerunt.

Oryzam inueniunt.

Vicos quatuor exurunt.

NOVEMBRIS.

Calend. Nouembr. vento vulturno ſpirante, è *Capul* Inſula ſoluentes in *Manillam* pertenderunt. In eius latere Occidentali plurimæ paſſim Inſulæ conſpicuæ ſunt, quibus, niſi attendatur, naues ita intricari poſſunt,vt reditus perſæpe non facilis ſit, iis comprimis,qui loci eius nullam peritiam habent.Intra Caurum ergò ac Septentrionem eo latere perrexerunt, quo *Manilla*, à *Capul Inſula* 80.milliaribus diſtans,ſita eſt. Hinc autem vbi vix breui itinere perrexiſſent, ventorum ſumma quidem quies incubuit,ſed fluctus ita præcipites inundabant,vt naues intra medias Inſulas quoquo verſum difiicerentur. Attamen res periculo vacabat, quod & vnda profundiſſima, & locus breuiis nullis impeditus eſſet.

Die 2.ſub auroram Cæcia ſpirante, à *Capul* iam quatuor ferè milliaribus aberant. Inſularum earum aliæ ab aliis tribus circiter milliaribus diſtabant.Ibi iuga quoque ſeu faſtigia illa,quæ in *La*

Baye

Baye prouiderant,vnde ad hæc terrestri itinere admodum compendioso commeari potuisset,attigerunt. Postea hauriendæ aquæ gratia in australi latere anchoras fixerunt,vbi terra inculta ac inhabitata iacebat.

Die 3.languidum Africum spirantem nacti,leuatis anchoris,intra Occasum ac Septentrionem immiserunt,quinque circiter milliaria progressi,cum in boreali latere grad.23. anchoras iactare cogerentur.

Die 4.pergentes, Cauro cursum suum meta obuia intra occasum boreamque impulerunt. Nam cum Pilottum viæ peritum nullum haberent,ad mappas confugere coacti sunt,quæ tamen multis locis incertæ erant. Interim cum scaphæ, à Generali prætentandæ viæ gratia præmissæ, è longinquo *Canoa* quædam offerretur,ad eam propius remos direxerunt. Sed qui hac vehebãtur, continuo in terram sese effundentes concitatissimo cursu profugerunt,ac in dumetis sese occultarunt. Cumque in colloquium neminem allicere possent,*Canoam* ad naues secum abduxerunt, in ea præter oryzæ ac ciborum aliorum modicum nihil inuenientes. Quibus exemptis *Canoam* submerserunt. Posthæc cæcia vrgentiore incumbente,naues anchoris firmare compulsi sunt.

Mapparum Geographicarum incertitudo.

Die 5.sub aurora iterum *Canoam* quandam versus occidentem, in Insulam quandam subiectam currentem conspicati sunt. Aduersus huius actores,cum Generalis scapha quosdam emisisset:comprehensos illos ad naues adduxerũt.In hac *Canoa* 9. Indi inerant,ex *Manilla* nuper digressi,quos *Hollandorum* nemo intelligere poterat. *Canoam* hanc Generalis expilari iussit. Sed cum in ea præter cistulas aliquot,linteis refertas (quæ in *Manilla* emerant) ac viles quasdam vestes *Indicas* nihil reperirent,consilio mutato *Indos*,intactis rebus, à se liberos dimisit, duobus eorum tamen secum seruatis,qui viam rectam in *Manillen* ostenderent. Apud hos literas Gubernatoris,sigillo regio munitas,ac sacrifico,in *Bouillan* habitanti inscriptas repererunt. Earum is tenor erat,querelas scilicet aliquas ad Regiam ipsius Maiestatem delatas esse de quibusdam *Hispanis*, qui iugo & iniuriis nimis iniquis miseros *Indos* grauarent. Iubebatur itaque sacrificus, vt deinceps in ista re diligenter attenderet,& reos accusationis, sumptibus regiis è vestigio vinctos in *Manillen* amandaret,cuius officii plenam ac confirmatam potestatem hisce sibi traditam sciret.

Nouem Indos vna Canoa prehendunt.

Hispanorũ Rex Indorum causam tuetur.

Die 6.cum in statione sua propter aduersos ventos adhuc versarentur, sub diei exortum excussi sclopeti fragorem obaudiuerunt. Itaque statim duæ scaphæ cum 20.militibus seu Musquetariis ad locum illum,vbi crepitus sclopeti auditus est,emissæ sunt. Hi remis eousque se promouerunt,dum tandem *Barquam Hispanicam* offenderent. Cuius vectores,quam primum appulsum scapharum viderunt,in terram egressi,syluis sese immiserunt,ac *Barquam* deseruerũt. In hos quoties *Hollandi* fulminabant,toties illi eodem signo respondebant. Nam in illa naue quatuor *Hispani* cum aliquam multis *Indis* vecti erant. Tandem tamen *Hispanus* quidam prodiit,cum *Hollandis* sermones cæsurus. Hunc cum blandis verbis *Hollandi* diu rogitassent,vt citra omnem metum secum is ad naues commearet:persuasione victus,id fecit. Hic de rerum statu rogatus,retulit,se cum tribus *Hispanis* è *Manilla* nunc venire, & ad *Saubon* properare. Hoc enim in loco *Hispanorum* plurimos congregari,qui expeditionem in *Moluccanas Insulas* facturi sint. Harum enim incolas,certa manu lecta nonnullas Insulas vicinas inuasisse,easdem diripuisse ac expilasse,ac *sacrificum* loci *Hispanum* obtruncasse. Ad hanc ergò iniuriam vindicandam in *Manilla* copias cogi & instrui, aduersus *Moluccanos* dimicaturas. Hi Hispani *Canoa* sua dolium puluere pyrio semiplenum,cum multis pilis missilibus,ac Musquetta solitis longe maiore vexerant. Præter hæc nihil singulare inerat, si excipias fragmenta quædam ferri,& vestes eorum,qui profugerant,& parum commeatus. Quibus omnibus à Generali exemptis, multis foraminibus nauem pertundi iussit,vt ad nullos vsus deinceps faceret. Hi iam die 10. à *Manille* aberant.

Hispanus in nauem adducitur.

Contra Moluccanos expeditio fit.

Die 7.mane circa horam nonam,nauem quandam versus stationis partem Orientalem cõspicati,emissis scaphis duabus ad eam propius illicò appulerunt. Hanc correptam,ad Generalem egerunt. In ea 7. *Chinenses*, 215.modios oryzæ,& certam plumbi quãtitatem,ac magnam concharum copiam,in *Manillam* inuecturi erant,ex *Combou*,à *Manille* 120. milliarium interuallo distante, quo iussu Gubernatoris 40. stipendiarios milites *Hispanos* ad prænominatam expeditionem traiecerant,aduentantes. Hæc nauis quinque vel sex onerum erat, ad speciem *Chinensium* effictanauium,prora camini forma, suspensis ligneis anchoris eminebat, quarum funes ex sparto seu arundinibus constabant. Interius, proluuies seu emissarium, cum foro concinnè, acartatè constructum erat. In nauibus munditiei summè student:nec nisi ligneis anchoris vtuntur ad naues etiam 200.onerum capaces. Dominus huius nauis *Chinensis ex Conton:* Pilottus verò cum cæteris nautis ex *Chinchao* oriundi erant. Quæ duæ regiones etsi inter sese certis ritibus distinguantur: nihilominus tamen communi lingua vtuntur, & dissidiis plerunque grauissimis discordant. Regionis huius peritissimi erant,comprimis autem Pilottus, qui inter *Lusitanos* in *Malacca* & *Macca*

Chinensem nauem nãciscuntur.

tempore longo egit:ex quorum conuersatione *Lusitanorum* quoque linguam addidicerat. Itaque Hollandorum votis is admodum opportunus accedebat:cum sine monstratore eo cursum suum conficere ægrè potuissent. Generalis ergò dominium nauiculę cum Pilotto sua in naue secum retinuit,& *Chinensibus* cæteris 10. vel 12. viros addidit de suis,quorum moderator erat *Iacob Theunisz.* In ista *Chanpan* seu naui *Chinensi*,quinque *Chinenses* relinquebantur,qui eam suo modo proferrent & gubernarent. Nam *Hollandi* ipsa vti minimè norant. Ex huius nauis opulētia *Hollandi* 50. modios oryzæ sibi vendicantes,cætera omnia intacta relinquebant.

Hollandi omnē Manille statū ac rationē expiscātur.

Die 8. in Cabo prædicto morati sunt. Ibi Generalis nauclerum ac Pilottum *Chinensem* præsente senatu bellico de omni *Manillæ* conditione ac statu rogauit. Qui responderunt,ex *Noua Hispania* ibi duas grandes naues subsistere,quæ in *Mexico* quotannis vela facere solerent. Eodem in portu nauem quoque *Teutonicam* agere,à *Malaccanis* pretio redemptam. Et has omnes naues in portu *Cubite* dicto,rectà ante *Manillam* conspicuo,duorum milliarium spatio,anchoris incumbere:ac ante portum hunc duo castella seu propugnacula,pro defendendis dictis nauibus iam inanibus,instructa esse. Cæterum,quod ciuitatem *Manillam* attineret,eam dicebant,hoc tempore aggere firmo ac saxoso vndiquaque cinctam esse,& extra hanc plures 15000. *Chinensibus* habitare, qui opificiis ac commerciis variis vacent. Ad hanc prætereà quotannis vltra 400. naues ex *China*, nimirum ex ciuitate ac regione *Chinchao* cum serico ac mercibus pretiosis aliis commeare,ac illis permutatis,argentum pro mercibus auehere: nauesque has certo anni tempore, nempe à Decembr. mense vsque ad Paschatos Festum,appellere solere. Tum addebant hoc etiam,præter dictas naues,duas alias quoque ex *Iapan* propediem appulsuras esse,quæ ferramēta, ac metalla alia, cum lardo ac cibis similibus aduehererent.

Manille ciuitas instructissima.

Hæc vniuersa,postquam Generalis cum senatu accuratius pensitasset,optimum esse statuit, ad sinum vsque ante *Manillam* positum cursum pertendere.

Pilottus siquidem recensuerat,ibi paruam quandam Insulam *Marabilles* vocatam,ac quindecim circiter milliaribus à *Manilla* distitam,anchoris fundandis admodum commodam esse, & ex hac statione rerum omnium statum diurnis excursionibus subinde explorari posse. Eodem ergo illico die ex sinu enauigarunt:in quo partim propter malaciam, partim propter aduersos ventos diebus integris quinque obhæserant,& inde *Hispanicam* hanc Barquam interim corripuerant.

Marauilles siue Mirabilis Insula.

Die 9. vento Euro perflante intra Occasum ac Septentrionem peruadentes *Massabaten* Insulam prævernauigarunt,& ad *Manillam* cursum intenderunt. Circa meridiem cum fines *Massabatæ* attigissent,cursum suum propter venti commoditatem tota nocte intra Occasum ac Septentrionem incitauerunt.

Die 10. circa vesperam spatiosam Insulam *Bankingle* attigerunt. Cui dum succederent, repentè tanta ventorum tranquillitas incubuit,vt vicinam stationem occupare non possent. Tota ergò nocte naues propter ventos inconstantes passim in æquore iactatæ fluctuarunt.

Die 11. exorto Sole se à prædicta Insula integri milliaris spatio abactos esse viderunt. Et cum malacia prior continuaret,hoc die stationem vicinam ægrè obtinere poterant. Nihilominus tamen vespera appellente à prædicta Insula interuallo dimidii milliaris anchoras fecerūt, fundum bonum 18. passuum tenentes.

Die 12. cum vtrisque scaphis hauriendæ aquæ instituto in terram egressi sunt. Nam discretis illic locis aquæ copia magna parabilis erat. Quam vt tutius inuasare possent,armis instructos pręsidiarios quosdam disposuerunt, qui *Indos*, fors è sylua ex insidiis erupturos arcerent & profligarent. Confecta re,sub vesperam pluuiosam ad naues reuersi sunt.

Liburnica perdit anchoram.

Die 13. ex austro ortuque procellis tam sæuis irruentibus verberati sunt,vt Liburnica, *Concordia* dicta anchoræ suę iacturam faceret,& hac spoliata iam mero ventorum arbitrio agitaretur. Pari ratione funis quoque prætoriæ nauis diruptus est:quam tamen alia anchora iactata promptè refixerunt. Circa meridiem,cùm aër serenior & tranquillior esset,prætoriæ anchorâ recuperatâ, cursum paulò longius ea promouit,& iuxta Liburnicam sub prædicta Insula consedit. Quæ,quod perditam anchorā recipere non posset,aliam à Generali accepit: qui tamen ipsemet præter duas, & totidem funes,superstites non habebat.

Die 15. cùm infra prædictam Insulam anchoris incumberent,tantum aquæ hauserunt,quantò sibi opus fore censuerunt. Nam dolia pleraque impleuerant : cui negotio ea Insula commoditatis plurimum contulerat. Ventus tamen ambiguus, ac aër densis imbribus horridus erat.

Duas Barquas capiunt,gallinis porcisq́ plenas.

Eodem die duas *Barquas* gallinis ac porcis onustas prædati sunt, quæ tributum suum, ex aliquot vicis, *Hispanorum* imperio subiectis collectum, in *Manillam* conuecturæ erant. In his 250. gallinæ,porci autem quinquaginta capiebātur: pro quibus Generalis *Indis* lintei fasces aliquot,pretii loco impertiuit,cum scripto ad Gubernatorē dato,quo aduentū suū illi nunciabat. Hæc præda

Hollandis

Hollandis admodum tempestiua ac opportuna venerat:cum illic loci alias *Indi* vniuersi ad conspectum eorum fugitarent,nec quicquam alicunde redimere possent.

Die 16.leuatis anchoris,ex *Bankingle* Insula,lata ac edita in ambitu 12.vel 15. milliaria complexa,soluerunt. Ea ab *Indis,Hispano* vectigalibus habitatur:in qua olim quoque sacrificus egerat, qui tamen tunc temporis absens aliò emigrarat.Itaque cursum suum intra Occidentem Septentrionemque versus Insulam *Mindore*,à priore statione 8. circiter milliaribus distante,direxerunt: in cuius aduerso alia quoque Insula *Lon bou* dicta, duorum milliarium interuallo absita est, ita vt eo loco propter oppositas Insulas transitus angustus sit, cum in harum medio alia adhuc minor Insula cubet,iuxta quam vtrinque nauibus transiri potest. Antequam verò penitus *Bankinglen* desererent,iterum duas alias *Canoas* nacti sunt, 30. porcis & 100.gallinis, in *Manillam* vehendis oneratas. Et cum hæc quoque sibi omnia vendicarent, partem carnis suillæ sale condiuerunt,vt diutius incorrupta perduraret. Canoarum autem dominos,cum litteris suis ad Gubernatorem in *Manillam* dimiserunt, quibus significabant, se rerum summa penuria coactos tributum ibi intercepisse.Circa vesperam mari tranquilliore, angustias ante *Mindoren* transmittere non potuerunt.

Mindore Insula inter Philippinas.

Duas alias naues intercipiunt, itidem porcis ac gallinis prægnãtes.

Die 21.cum incerto passu propter malaciam adhuc ferrentur intra *Mindoren* & *Bankinglen*, vbi quatriduo integro iactati peruadere non poterant:coacti ad Insulam retrò commearunt. Ibi ergò *Barquas* aliquot siue *Champans* ex freto *Manillæ* egredi videntes, duodecim Musquettarios scapha ad eos sustinendos emiserunt,vt ex ipsis statum *Manillæ* percontari possent. Sed & ad scapham defendendam Capitaneus *Biesman* ponè insecutus est.Interim Musquettarii incitato cursu ad nauem quandam auidi properarunt,vt eam priusquam terram attingeret, corriperent. Sed hac velis pernicibus *Hollandos* anteuertente, quicunque in ea deueherentur, confertim exiliuerunt,& fuga quoquouersum effusi sunt. Sic *Hollandi* nauem vacuam,storeis constratam occupantes in ea habitum sacerdotalem,quem profugus sacrificus reliquerat,inuenerunt. Hæc dum agerentur,à *Manilla Barqua* alia appulit. Quam cum Generalis insectaretur,*Hispani* cum suis *Indis* certatim ad terram remos agentes,fuga sese proripuerunt: quos prætoria scapha destituta,ob id sectari minimè potuit.

Chanpan vacuam possident.

Media nocte, *Iacob Thunisß,Chanpan Chinensis* occupatæ præfectus,ad prætoriam contendens Generalem rogauit,an in latus australe euagari deberet,vt Capitaneum *Biesman*,cum scapha sua adhuc absentem,requireret. Hic Generalis per Gubernatorem suum renunciauit,vt non egrederetur,sed hac nocte prætoriæ vicinus exspectaret. Quem ob id,cum propter densas noctis tenebras accuratius non obseruarent, pro accepto mandato munus suum executurum existimauerunt. Cum verò illuxisset,rerum statu dispecto, nec *Chanpan*, nec præfectum eius vllibi locorũ viderunt:vt iam certò suspicarentur,à quinque illis *Chinensibus*,qui vnà in naue illa erant, incautos ac parum vigiles,omnes cæsos ac obtruncatos esse.

Die 22. Celox siue Liburnica *Concordia*,quæ in huius Insulæ sinu quodam anchoris nisa fuerat,& propter incumbentem tempestatem grauiorem prætoriam è conspectu amiserat,manè ad Generalem pertendebat.Hæc in transitu nauiculam quandam ex *Manilla* venientem conspicata est. Ad quam priusquam appellere possent,illa iam oræ admota,omnes aufugerunt. *Hollandi* tamen nauem siue *Fregatam* ad formam triremium industriè concinnatam inuadentes,animaduerterunt,eadem *Hispanos* nonnullos cum signifero vectos fuisse: cuius rei documentum ex vexillo relicto *Hispanico* ac nonnullis vestibus sumpserunt.Sed mercibus ac repertis rebus extractis, *Fregatam* funditus merserunt. Hoc confecto ad Generalem, qui iam porrò vadendi in procinctu erat,redierunt. Et cum ventus admodum commodus esset, cursum suum intra Occasum ac Septentrionem per angustias *Mindoræ* continuãtes,metam ad *Manillen*,triginta inde milliaribus adhuc distantem legerunt.

Fregatam capiunt.

Hoc tempore *Iacob Thunisß*,cum Chanpan ac sociis nedum redierat.Itaque de istis quid actũ esset,admodum sollicití fuerunt.Et licet suspicari facile liceret,*Hollandos* omnes à *Chinensibus* obtruncatos esse: certa tamen veritatis documenta haurire ex nullo poterant.Cumque nauis illius Pilottum, qui in prætoriam translatus erat, quid de re ista sentiret, interrogassent: se quidem dicebat de istis nihil certius compertum habere: nauem tamen suam cum mercibus perditam haud leuiter dolere. Nomina,qui in *Chanpan* fuerunt, sunt: *Iacob Thunisß Osterwick*, Gubernator: *Cornelis Dierckß* ex *Vtrecht: Cent Adrianenß ex Vlissinghen: Nicolaes Cassier: Ian Iansß Aep:* & *Pieter Iansß* tubicen.

Nomina Batavorũ, qui in naui Chinensi fuerant.

Die 23.manè Argesten adepti sunt.Nam prægressa nocte ferè tota propter tranquillitatem ventorum,vela obliquare cogebantur.Itaq; cursum suum intra occidentem ac septentrionẽ intendentes,circa meridiem *Mindoræ* angustias attigerunt,*Mindoren* quidẽ ipsam cum altera in medio posita Insula à dextra,*Lonbou* verò Insulam à læua relinquentes.Intercurrens inter has Insulas

 latitudo,

latitudo, milliare vnum supplebat. Freto seu angustia transmissa, propiùs ad Septentrionem declinarunt, vt iugum superius, à quo in continentem *Manillæ* tutus excursus datur, occuparent. Nam illic ex vna parte terra firma, ex altera apertus Oceanus patet. Eo ergò toto die ac nocte cursum suum intra Septentrionem ac Occasum impulerunt, terram ipsam è cōspectu nunquam dimittentes.

Die 14. sub exortum Solis decem circiter milliaribus à sinu ante *Manillam* posito aberant. Iugum eius versus Austrum ac Septentrionem ad angulum vsq; sinus exporrigitur; quod circa meridiem euincentes, in vicino loco ingressum amplum, quinque milliaribus diffusum deprehēderunt, quæ fauces erant sinus *Manillæ*. In medio eius *Mirabilles* Insula sita est: à qua si prospectus feratur longius, orbica Insula alia apparet, formam pilei forinsecus exhibens. Cæterum hinc ad latus occidentale pronauigarunt, cum ad *Mirabilles* Insulam penetrare non possent, in sinus parte occidentali anchoras firmantes, cum à *Manilla* ciuitate 12. adhuc milliaribus abessent. Ibi terra admodum deserta ac inculta quædam visitur. Secundum quam *Canoam* quandam corripuerunt, sex *Hispanis* ac aliquammultis *Indis* oneratam, sed ex his de statu *Manille* nihil expiscari poterāt, quod se *Mirabilles* Insulæ incolas esse prætenderent.

Senatus Nauticus de rerum summa deliberat.

Die 26. in prætoria naui omnis senatus bellicus conuenit, vt deliberatio susciperetur, quonam modo rebus omnium optimè consuli posset. Cumque de hac re *Indus* singulari examine audiretur: consultissimum ac tutissimum esse decreuerunt, vt in littore ad 10. aut 14. vsque Februarium moræ fierent: siquidem à Pilottis *Chinensibus*, qui tam loci istius quam *Indiæ* Oriētalis exquisitam notitiam habebant, intellexerant, intra octiduum duas ex *Iapan* naues ferro ac farina oneratas in *Manillam* appulsuras esse: quas postea, mense vel Ianuario vel Februario, vel Martio, naues quoque *Chinenses* insecuturæ sint, sicut fusius superius commemoratum est. Has ergò in littore expectandi consilium erat, vt periculum fieret, an cum his commercia iusta & idonea agitari possent. Et hoc decretum, scripto exceptum, propria cuiuslibet manu subscriptum est.

Topographia.

Eo ergò in loco sua quasi castra egerunt, iam quidem prorsum, iam iterum vorsum nonnihil procedentes, & magna parte anchoris quieti incumbentes. Hoc enim anni tempore solus istic Eurus perflare sueuit, nulla mutatione aut vicissitudine variabilis. Circa fines istos sinus ac anguli diuersi sunt, fundis idoneis omnes insignes. Et à sinu ante Manillam, terra ad Occasum ac Septentrionem excurrens, in angulum quendam sub 15. gradu in lineę parte boreali positum excurrit, duodecim circiter à dicto sinu milliaribus distans. Et hinc terra iterum ad *Pagesmany*: quæ continenti *Manillæ* cohæret, diducitur: quæ Insula *Lusson* dicitur, ac ipsa *Anglia Scotiaq;* iunctis maior est. In confinibus istis complures aliæ magnæ quoque Insulæ visuntur, *Hispanorum* iurisdictioni vniuersæ subditæ, ac vectigales. Ea enim gens cum egena & paupercula sit, atque nuda (quę tamen propter *Hispanorum* conuersationem tunicis lineis nunc vti cæpit) ab *Hispanis* cogi ac sub iugum agi, facili opera potuit. Hæ quidem Insulæ ex se & soli fertilitate non admodum opulentæ sunt: negotiationibus tamen incolæ crebris cum *Chinensibus* operam dantes, frequenter admodum ditescunt. Nam commerciorum tractandorum peritissimi sunt.

Lusson Insula maxima. Si credere fas est.

DECEMB.

Die 3. Decembr. cum Generalis fixis anchoris incumberet: Capitaneus autem *Biesman* naue sua prorsum vorsum peruaderet: magnæ cuiusdam nauis, ex alto Oceano accurrentis indicium accepit. Hanc captam ad Generalem adduxit. Hæc vna istarum nauium erat, de quibus Pilottus antea indicium fecerat, ferramentis, farinaque ac pernis onerata, cuiusmodi merces ex *Iapon in Manillam* vendendæ conuehuntur. Ista nauis onerum 50. capax, 25. dies eo itinere obtriuerat, aliarum trium, quæ tempestatum vi disiectæ sunt, comes ac socia.

Iapponicā nauem captant.

Iaponicarū nauium descriptio.

Harum nauium mira structura ac forma est. Parte anteriore latæ ac camini specie expansæ sunt. Vela earum ex arundine aut alga contexta, voluulo contrahuntur: quas anchoris ligneis firmant. Funes harum ex stramine parati sunt. His iter suum mira & incredibili celeritate conficere possunt. Huius nauis Capitaneum, ex *Iaponia* oriundum, Generalis lautè accepit. Nomen eius erat *Iamista Citissamundo*. Vestibus *Iapones* ac tunicis oblongis vtuntur, habitui *Polonorum* ferè similibus. Capitanei (qui genere nobili erat) vestes ex serico lucido, foliis ac floribus intertextis, mira arte ac industria veluti pictæ visebantur. Capillis nouacula rasis *Iapones* se vniuersi caluos reddunt, in solo occipite floccum vnum retinentes. Bellandi gens peritissima & prudentissima est, corpore procero ac quadrato. In *Iaponia* quæ arma cuduntur, omnium totius Indiæ Orientalis optima ac nobilissima sunt, vt sunt acinaces, sclopi, arcus, tela, quorum *Hollandi* certa geneia nacti sunt. Acinaces acutissimi ac penetrantissimi sunt, ita vt in *Iaponia* dicantur inueniri homines, qui vno ictu tres viros detruncare valeant. Emptores bonitatis indicium à cæso sclauo sumunt. Pretio magno veneunt, & ab omnibus magni fiunt.

Iaponēsium descriptio.

Arma Iaponensium.

Iaponia olim multos Reges nouerat, qui se mutuis subinde bellis conficiebant. Nunc vniuersa vnius imperio subiecta est. *Lusitanis* quidem in *Iaponia* negotiationes ac commercia liberrima

rima ſunt:ſed iuris ac poteſtatis eorum nihil quiſquam habet præter *Ieſuitas*, qui negotiationes illic omnium ampliſſimas agunt. Hi verò plerique omnes *Luſitani* ſunt: qui dum in *Iaponia* egerunt, maximam primatum ac plebis partem de religione Papiſtica informarunt, & eos variis ſomniis perſuaſos in ſuas partes adeò pertraxerunt, vt ab his iam quaſi pro deunculis habeantur & colantur. Hi ipſi *Ieſuitæ* ſedulò etiam cauent, ne quiſquam alterius ordinis Monachus in has terras recipiatur. Sic ſe rerum ac hominum omnium dominos conſtituentes, ibi commercia opulentiſſima ac frequentiſſima tractant. Horum perſuaſu aiunt ipſum quoque *Iaponum* regem eò perductum eſſe, vt acceptandæ religionis ſpem omnibus mouerit. Illuc *Luſitani* quotannis magna naui mercibus onuſta proficiſcuntur. Ac olim quidem ingenti commodo quæſtuque illuc commeatum eſt. Hodie verò vltra duplum lucrari non licet. Nam & ipſimet iam pleraque parare didicerunt: & ex *Chincheo Chinenſes* cum ſerico ac mercibus aliis abundantiſſimis illuc ſubinde commeant. *Iaponibus* enim in *Chinam* propter continuorum bellorum pericula tutus tranſitus nō eſt. Tum & Rex nullam exteram nationem in regni ſui limites admittit.

Ieſuitarum commercia & veneratio in Iaponia.

Huius nauis Capitaneum Generalis de piſcium ac farinæ certa quantitate compellauit ac rogauit, pretium pro iis iuſtum offerens. Is ergò lubens vltrò 29. corbes farina, & 8. corbes piſcibus refertos cum nonnullis pernis ei obtulit. Ab eodem Generalis etiam anchoram ligneam cū ſtramineo fune accepit: quo de die ad naues ſiſtendas is vtebatur, cum ab anchoris malè inſtructus eſſet. Pro hiſce Generalis pretii loco Capitaneo faſciculos aliquot linei panni cum tribus ſclopetis repoſuit: qua ſolutione is facilè contentus erat. Idem à Generali commeatum etiam ac vexillum petiit. Quæ in honorem ſui principis *Hollandi* haud facilè elargiti ſunt. Poſt hęc vtrinque diſceſſione facta, *Iapones* porrò in *Manillam* contenderunt, *Hollandis* in littorum priore ſtatione continenter agentibus. Honorarii loco Generalis à Capitaneo etiam puerum octo annorum, patrio more veſtitum raſumque accepit. Corporis colore hi fuſco ſunt, & lingua loquuntur non ineleganti: Characteribus in ſcribendo iiſdem cum *Chinenſibus* vtuntur. Vnde fit, vt etſi idio-

Annonam ex Iaponenſi naue accipiunt.

Iaponum & Chinensium lingua diuersa: scriptio eadem.

mate quidem ac linguis inter se differant adeò, vt ne quidem syllabam communem habeant: literas tamen scriptas vtrique legere, & sua lingua explicare haud difficulter possint.

Die 9. Caurum antiquum flantem adhuc senserunt, iuxta littus sese anchora lignea nixi cōtinentes. Quæ tamen paulò post, cum soluta fuisset, vela ventis dare coacti sunt. Interim Liburnica, quæ ante biduum Caput illud obiuerat, ad naues reuersam vino onustam *Barquam*, ex qua *Hispani* profugerant, aduexit. Hoc gustatum, vino sublimato quadamtenus simile apparebat. Id ex *Coquis* arboribus parare solent. Vino hoc ad vsus necessarios assumpto, *Barqua* perterebrata demersa est. Vix hanc nauem exonerarant: en, desubitò aliam quoq; oryza ac gallinis onustam corripiunt: quibus se iam haud leuiter reficiebant. Cæterum tempus prout constitutum erat, in littore morantes, ex *China* appulsuras naues præstolati sunt. Nam cum his, isthâc necessario transituris, negotiationes certissimas meditabantur.

Nauem vino onustam corripiunt. Mox & aliam eduliis plenam.

Die 12. Argeste admodum incitato insonante, funis anchoræ ligneæ diruptus est. Itaque noua anchora prolata opus fuit. Posteà Generali ac Capitaneo Biesman consultum visum est, vt paulò penitius in fretum pergeretur: quod commodioris portus quęrendi temporis satis restaret. Sinum itaque ante *Manillam* iterum transmiserunt ad latus occidentale declinantes, post cuius angulum seu prominentiam, 30. pass. anchoras miserunt. Vbi etsi quidem fundus satis commodus daretur: ventus tamen Caurus violentus naues haud leuiter quatiebat.

Circa vesperam scapham ad sinum quendam, in quo duæ *Chinensium Chanpan* agebant, emiserunt. Harum altera oryza nondum decorticata onusta: altera nondum omninò extructa ac parata erat. Has verò, quod *Chinenses* vniuersi ad *Hollandorum* conspectum profugissent, & in syluas sese abscondissent, rei indignitate moti subuerterunt & merserunt. Interim tempestas prior nihil remittebat.

E Manilla naues cōtra Hollandos emissæ.

Die 14. Iouis, cum vis venti adhuc continuaret, sub exortum Solis duas naues ex *Manillæ* freto ad se properantes conspicati sunt. Quas cum primo intuitu Fregatas crederent: Generalis scapham suam cum aliquot militibus ad Liburnicam emisit, iubens, vt eius anchoris emotis, Capitaneus in nauium occursum sese accingeret. Sed propius illis appellentibus non Fregatas, sed naues maiores eas esse apparuit. Cum ergo magna festinatione tum tormenta sua, tum arma ac necessaria alia expedirent, quibus poscente casu contra naues aduentantes vterentur: in anchora extricanda quidem maximo nisu laborarunt, sed eandem tamen eruere minimè valuerunt. Instante ergo periculo coacti, funem præciderunt, quod naues hostiles sese iam propius intulissent: quas militares esse ex *Manilla* emissas, tum ex vexillis, tum indiciis aliis æstimare facilè quivis poterat.

Funem anchorarium detruncāt.

Porrò autem & ipse Generalis propius ad Liburnicam sese conferens, Capitaneum adhortabatur primò, vt res lentè tractaret, & tormenta secundum ventum dirigeret. Sed breui iterum mutata sententia, cum se læuam tenere videret, Capitaneum idem inclamauit, vt inuasionem nauium maturaret, & data occasione primitus vteretur. Is ergo recta in hostiles naues impetum fecit. Cæterum postquam in *Hispanicam* Prætoriam, quæ prior & propior accesserat, *Hollandi* sua tormenta explosissent: eadem *Hollandicis* nauibus tam propè successit, vt militum turma gregatim eas iam occuparet, & in tabulata superiora confertim ascenderet. Hi plerique galeis ac clypeis auratis insignes, alta voce: *Maina Peros, Maina Peros*, clamitabant, vt *Hollandi* in naues suas descendere omnino cogerentur. Iam ergo *Manillani* sese nauibus potitos omnino persuasum habebant, cum eorum 6. vel 7. contra vnum *Hollandum* subinde dimicarent. *Hollandi* tamen nihilominus infernè hastis ac sclopetis hostes suos tanta fortitudine exceperunt, vt plurimis eorum fusis, iam ferociam suam non obscurè deponerent. Interim & Vice-Admirans ex *Manilla* propius se ingerens, cum sociam prætoriam naue aduena potitam censeret, cursum suum ad celocem intendit. Quo viso Capitaneus *Biesman*, velis conuersis à Generali discessit, sperans, cum secundo vento sese manus hostium ita commodè declinaturum esse. Interim Admirans ex *Manilla* toto die cum Prætoria *Hollandorum* consertus cohærebat. Sed tormentis vtrinque non feriatum est. *Manillani* siquidem violento bombardarum incussu *Hollandorum* Prætoriam transuersim pertuderant. Contra Hollandi nec ipsi quidem frigidè contra luctabantur: qui tamen propter raritatem sociorum, tandem lassiores redditi, deditioni iam sese parare incipiebant. Nam ex ipsis plurimi vulneribus attriti erant. Generalis ergo, ignauiam & desperationem suorum militum animaduertens, in nauem descendit, ac minitatus est, nisi animo ac viribus resumptis instanter contra hostes pugnatū ascensuri essent, tum se haud cunctanter in puluerem tormentarium ignem coniicere, ac nauem omnem mergere statuisse. Hoc audito, contra hostes vniuersi, tam vulnerati quam cæteri sani, tanto iterum impetu *Hollandi* irruerunt, vt hostium pars magna iam è naue præcipitaretur.

Hollandorum cum Manillanis conflictus.

Impar pugna insperato euētu.

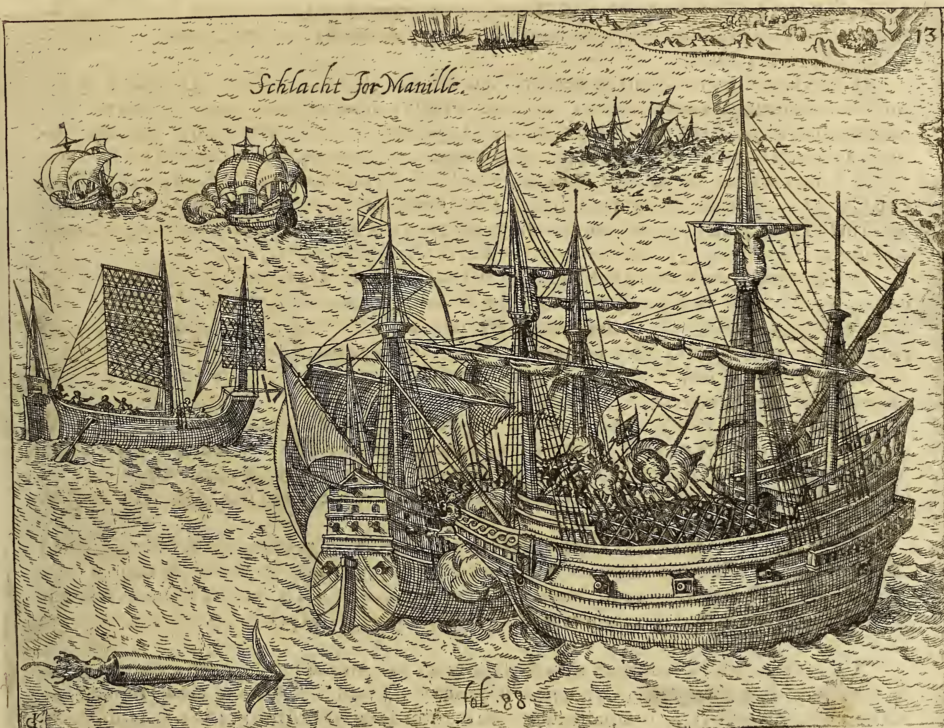
Periculum periculo profligatur.

Porrò etsi quidem *Manillani* duas alias quoque *Chanpan* præsidiarias à tergo haberent: eæ tamen propter horrida bombardarum fulmina propius admoueri non sustinebant. Et cum cæteri

Manillani

Manillani iam à pugnæ diuturnitate admodum eneruati essent, omni studio id agere cœperunt, vt nauem suam ab *Hollandica* expedirent, & ocyus extricarent. Quod dum molirentur, maiora sua tormenta *Hollandi* in nauem hostilem crebris vicibus disploserunt, & quacunque agilitate poterant, ei damnum intenderunt. Tandem verò, cum vix eandem emotis vncis liberassent & extricassent, ac breui interuallo ab *Hollandis* abscessissent: eadem iam manifestè mergi animaduersa est. Nam violentissimis globorum diuerberationibus ita patens ac lacera reddita erat, vt propter confertim irruentem aquam seruari minimè posset. Quæ ob id tam præcipiti ruina absorpta est, vt nec vela nec malus sui vllum vestigium relinquerent.

Hollandi victoria potiuntur. Nauis Manillana absorbetur.

Hollandi ergò hostes suos haud pridem admodum feroces ac iactabundos, iam gregatim ante oculos suos obnatantes, & lugubri voce, *Misericorde, Misericorde*, clamitantes, conspicati sunt. Qui in vndis, ranarum more, natitabant, ducenti circiter erant: à quo numero illi excepti sunt, qui vel iam dum mersi perierunt, vel gladiis ac glandibus occubuerunt. Rebus ita pacatis, *Hollandi* vela sua recollegerunt, quod malus maior præfectus, rudentesq; vniuersi miserè obtriti essent. Tum & propter crebras tormentorum exonerationes, tabulæ ac asseres nauium incaluerunt, vt iam manifestè ardere viderentur. Iam ergò, quin victores igne vincerentur & vniuersi conflagrarent, parum aberat. Attamen, cum ad flammas restinguendas promptissimas operas omnes studiosè conferrent, DEI beneficio singulari, iis sopitis, etiam ex hoc interitus periculo *Hollandi* erepti sunt. Dici satis non queat, quanta deuotione Hollandi *Deo Optimo Maximo* iam gratias habuerint, quod ipsos tum ex hoc incendii tum oppugnationis grauissimo periculo forti manu clementissimè eruisset ac eripuisset. Nam victoriam hanc à solo cœlorum moderatore promanasse, qui inficiaretur, nemo erat.

Numerus perditorũ Hispanorũ. Hollandorũ nauis ardet.

Hostium iam viribus attritis, cum *Hollandi* deinceps periculo vacarent, extemporanea opera vtcunque naue resarta & reparata, per medios *Hispanos* in Oceano gregatim adhuc natitantes, peruaserunt, multos eorum in transitu hastis perfodientes ac conficientes, & tormenta grandiora in

ra in eos displodentes. Inter hos spectaculo ridiculo sacrificus quoque quidam, ex insigni suo facilè noscibilis natabat. In naue Generalis *Hispanorum* cæsorum quinque reperti ac in salum exturbati sunt, qui pyxides argenteas secum habuerant. Quæ adapertæ schedulas paruas, diabolicis consecrationibus insignitas, quibus contra tela tutos se præstarent, continere visæ sunt. De huiusmodi siquidem præstigiis à suis sacerdotibus plerunque instituuntur. Vnde fit, vt diabolicis superstitionibus qui Papæ in his locis suam fidem iurarunt, multo contaminatiores sint, ipsis illis, qui vel in media Roma vel Hispania agunt.

Hispanorũ fœdæ ac diabolicæ superstitiones.

Hoc conflictu *Hollandorum* quinque cæsi, & viginti sex vulnerati sunt. Cæsorum nomina erant, *Huybert Ianß de Troyen: Simon Ianß de Opdam: Wouder Adrians de Woerden: Iacob Lock de Amstelredamo: Adrian Claeß Coninck de Hoorn.* Tot ademptis, prætoria nauis prius 53. viris munita, iam infirmior erat. Vulnerati autem à peritissimo Chirurgo, *Alexandro Courtmans Antwerpiensi*, probè ac diligenter curati sunt.

Hollandorum cæsorũ nomina.

Cæterùm cum iam in mari pergerent, Vice-Admirantem ex *Manilla* cum Liburnica, duorũ milliarium interuallo cum secundo vento certare cursu conspicati sunt. Et tamen, quæ eius sors aut status esset exactè videre non potuerunt. Plerique tamen suspicabãtur, eam ab hostibus breui & captum & occupatum iri. Propter metam enim longiorem non omnia exactè prospici poterant. Obscurè tamen apparebat, *Hollandico* vexillo adempto, *Manillanum* Liburnicæ iam suffixũ esse. Quin & *Hollandos* hostium manus haudquaquam effugituros vel ex eo colligi facile poterat, quod in Liburnica vltra 25. viros iam non superessent, cum Hispanica naue 500. circiter armati veherentur: Quæ insuper 10. tormentis, maioribus & minoribus, instructa erat.

Liburnica Batauorum ab Hispanica capta.

Hæ naues, à Gubernatore in *Manilla* instructæ & emissæ sunt, quod is *Hollandos* in littore excubare intellexisset: & illæ eædem erant, quæ quotannis ex *Manillæ* in *Mexico*, serico ac pretiosis mercibus aliis oneratæ proficisci solitabant. Has iam ad obtruncandos & excindendos *Hollandos* emiserant: quod ferre non possent, exteras nationes illuc negotiatum venire. In his magna pars *Hispani* erant: cæteri *Indi*, stipendiarii cum illis veniebant, qui tum sclopetis tum armis cæteris, quorum vsum ab *Hispanis* edocti erant, dexterrimè vti poterant.

Gubernatori in *Manilla* nomen *Francisco Telo* est, qui regendæ & seruandæ Insulæ gratia à rege *Hispaniarum* eò missus, tributa & census Indorum corrogat ac colligit. Is sedem ordinariam in *Manilla* habens, negotiationes cum *Chinensibus* amplissimas agitat, qui sericum, aurumque ac moschum cum mercibus aliis nobilissimis in *Manillam* inferunt, vnde porrò illæ in *Mexico* traiiciuntur, & commerciis aliis distrahuntur.

Gubernatoris in Manilla nomẽ.

Nulla commerciorum cum *Manillanis* spe apud *Hollandos* iam residua, hi deserta Insula ea, ad *Borneo* Insulam sese direxerunt, vt tum quod inprimis opus erat, ibi reficerentur, & nauem laceram diruptamque redintegrarent. Nam & velum maius concisum, & reliqua vniuersa comminuta, & scapha comminuta laxataq; erat adeò, vt aduenas naues ibi præstolari iam non integrum esset.

Hollandi in Borneo Insulam diuertunt.

Circa vesperam cursum suum ad solstitium hybernum intendentes, noctu intra duas Insulas medii pernauigarunt, vento Cauro non inidoneo perspirante. Cæterum *Borneo* Insula à *Manilla* 180. circiter milliarium interuallo sub gradu quinto: *Manilla* verò sub grad. 14. & 45. minut. in Æquinoct. latere boreali sita est.

Situs Insulæ Borneo.

Die 16. Cauro adhuc continuante, cursum suum intra solstitium hybernum intenderunt, iuxta Insulam quandam magnam, versus ortum longo tractu excurrentem, & in longitudine 180. circiter milliaria habentem. Ea *Hispanis* subiecta, Gubernatori *Sarmiento* paret, ac *Boluton Insula* dicitur. Secundum hanc 5. vel 6. milliarium spatio pergebant, duobus *Chinensibus* Pilottis, in *Borneo* passim notissimis, instructi.

Die 19. mane cursum adhuc pertendebant, quod dicerent *Pilotti Chinenses*, circa fines istos breuia quædam sita esse, tam edita, vt fundus eorum commodè conspici possit. Iuxta hæc prætereuntes, à magna Insula sex ferè milliaribus aberant. Is locus transitu admodum periculosus est iis cumprimis, qui eius nullam notitiam habent. Hinc vento Cauro vehente antiquo more pronauigarunt.

Die 23. *Borneo* Insulam iuxta latus habuerunt. Ad cuius ciuitatem priusquam aditur, aliæ quoque Insulæ 2. vel 3. circiter milliaribus à prædicta terra conspiciuntur, ad quas vela direxerunt, tentaturi, an hauriendæ aquæ copiam illic adipisci liceret, etsi nullam scapham opitulatricem haberent.

Nam discedentes *Manillani*, hanc secum auexerant: vt colligatis trabibus contenti esse cogerentur. Circa meridiem ad dictas Insulas perrexerunt: cumque duorum ferè milliarium spatio ab iis distarent, breuia quædam saxosa à latere declinauerunt. Sub vesperam 1½. milliarium in-

teruallo

teruallo longius ab Insula eiecti sunt, quod propter nimiam ventorum aduersorum vim metam rectam tenere non possent. Ea nocte igitur anchoris incubuerunt.

Die 25. aquam haustum ad Insulam appulerunt: quæ tamen propter oræ humilitatem propius adiri non potuit. Hinc ex *Manilla* nauem quandam decurrentem prospexerunt, quam eo fine emissam putabant, vt de *Hollandis* ad *Malaccanos* nuncium deferrent. Quam quod iam nox ingrueret, & eadem infra littus decliuius deproperaret, assequi non valuerunt. Re ergò frustra tentata, ab Insula dicta resoluentes ad *Borneo* ciuitatem, inde 15. milliaribus adhuc distantem, cursum instituerunt. Hic angustia pressæ ac decliuis terræ erat, quæ ex *Borneo* egressa, intra Insulam milliaris interuallo excurrit: quæ ex ortu adnauigantibus, firma ac continens videtur.

A meridie diei 26. sinum ante *Borneo* ingressi sunt. Is grandis ac diffusus longis ambagibus nonnullarum Insularum adhæsu in mare extenditur, ita vt ambitu suo tria ferè milliaria complectatur. Huius vnda placida ac quieta, fundus verò anchoris admodum commodus est. In vicino incurrente fluuio piscium maxima copia captatur, qua de causa locus iste piscatoribus multis habitatur, qui gregatim ad nauem scaphis suis sese contulerant, pisces pro linteis permutantes.

Sinum Borneo incurrunt, qui describitur.

Hollandi in huius sinus occidentali parte iuxta angulum quendam non procul à terra diuerterunt: apud quem Rex in *Borneo* classem paratam habet, qua piscatorum tutela accuratur, & exterorum iniuriæ arceantur. Eius classis decurio ad *Hollandos* statim se ingerens, ipsis per Pilottos *Chinenses*, linguæ istius gnaros indicauit, quod regio nomine ibi præsidiarius esset, nec posset, quin Regi suo, qui in ciuitate trium inde milliarium interuallo distante resideret, ipsorum aduentum ocyus nunciaret.

Generalis itaque *Chinensium* eorum, quos secum in nauibus habebat, vnum cum tesserario emisit, qui regi in *Borneo*, exhibitis nonnullis muneribus significarent, quod regiones illas nõ nisi amici adiissent, nec quenquam suorum subditorum aut defraudare, aut quacunvis alia iniuria afficere cogitarent, sed vnice cum ipsis æqua ratione negotiari optarent. Rogare ergo submisse, vt annonam ac aquam iusto annumerato pretio ipsis impertire vellet.

Regi Borneo munera mittunt.

Postero die *Parauwen* seu naues plurimæ cum variis fructibus, ac gallinis piscibusq; & vnda ad nauem appulerunt, quæ omnia Generalis linteis redemit. Indigenæ hi linteorum *Chinensium*, quorum fasces aliquot ante *Manillam Hollandi* acceperant, auidissimi & cupidissimi erant. Quæ verò ex *Hollandia* secum aduexerant, ea non magni faciebant. Multi quin etiam è nobilibus loci spectatum nauem aduenam venerunt: quos plerosque Generalis munusculis impertiuit, vt illic nimirum securius negotiari licet.

Die 28. Pilottus, qui ad salutandum regem emissus fuerat, reuersus, in comitatu suo grãdem *Parawam* habuit, qua ministri quidam regii aduentabãt. Hæc superne vexillo regio insignis erat, æreis tormentis duobus munita, quibus curandis tractandisque *Chinensis* quidam ex *Patana*, qui magno apud regem loco erat, astabat. Pilottus itaque à rege responsum Generali attulit, *Borneos* dictis non admodum fidere potuisse, sed omnino persuasum habere, eos *Hispanicæ* factionis esse, cum quibus Rex bello subinde decerneret. Id ex eo sibi verisimile fieri, quod in littore alia quoque nauis moraretur, quæ huius aduenæ haud dubio socia sit. Tum & *Lusitanicam* quandam *Barquam* prætereuntem in *Borneo* significari curasse, aduenturos haudquaquam negotiatores, sed potius milites esse: & vt indigenæ sibi cauerent, adhortatam fuisse. Interim tamen cum ministri regii omnia intentè dispexissent, longe aliud iam sentiebãt, dicentes, verè se nunc intelligere, quod non ex *Hispanis* essent, qua de re sibi comprimis gratulentur. Redituros se itaque ocyus, & quod vidissent, regi annunciaturos esse. Prætendebant hi quoque Regem, vbi nationem quandam peregrinam appulisse intellexisset, petiisse, vt ex aduenis quidam ad ipsum spectandus mitteretur. Quibus ob id Generalis respondit, se in gratiam regis haud grauatè præstiturũ esse, modo de suis Rex vicissim quendam ad naues interea mitteret. Quod proponere regi se velle promiserunt ministri. Discedentibus Generalis sclopos aliquot & loricam dedit, quæ munera regi honoraria offerrent, Nam illic ita mos inualuit, vt aduenæ singulari munere regem afficiant. Ministris discedentibus, honoris gratia aliquot tormenta exonerata sunt.

Borneenses Hispanorũ hostes.

Rex Borneo Hollandum spectare satagit.

Prædictus Pilottus *Chinensis* cum ministris denuo ad regem profectus est, vt cautius dispiceret, quas & quales ibi negotiationes sperare liceret. Sed aromata is locus nulla promit, præter *Camphoram*, quæ omniũ illic optima in tota India Orientali reperitur. Sed hanc maximi æstimant, adeo, vt libram vnam non minoris 20. Regalibus octonorum vendant. Tum & vltra 300. aut 400. libras ibi redimere non licebat. Præter hanc, ibi nihil parabile erat, quod quæstum aliquem præ se ferret: cum pleraque à Lusitanis iam anteà inde euecta essent. Intereà autem temporis cum piscatoribus ac indigenis aliis de fructibus variis, gallinisque ac piscibus contraxerunt, id studiosè agentes, vt cumulatissimè naues instruerẽtur. Nam & hoc loco omnia sua dolia replebant aquis ad speciem optimis & saluberrimis.

Camphora nobilissima in Borneo.

Merces Borneensium.

Die 30. mane emissus Pilottus *Chinensis* ad nauem cum mercatoribus aliquot Chinensibus rediit. Hi in *Borneo* morabantur, cum naue 60. Picos piperis, quod vendendum ex *Panama* eo aduexerant, ingressi. Hos vendendos *Hollandis* obtulerunt.

Patana receptaculum facinorosorum.

Hi *Chinenses*, non sub *Chinarum* Regis iurisdictione agunt, sed terram peculiarem, *Patanam* dictam, incolunt, quæ ad littora *Sian* sita est. Ibi suum peculiarem Regem agnoscunt: & tamen cæterorum *Chinensium* moribus ac legibus viuunt. Nam & ipsimet *Chinenses* quidem sunt, sed istius ferè ordinis, quo apud nos prædatores censentur. Nam plerique è patria aut profugi aut eiectitii sunt. Hi in *Patana* resederunt, quæ regio munitissima, & nulla vi domabilis est. Metropolis terræ illius *Patana* dicitur, portu pro nauibus vniuersis tutissimo & commodissimo, in quo saluum conductum exteris omnibus præstant. Quos verò in aperto Oceano corripere possunt, eos non facile dimittunt. Hi referebant, *Patanos* nuper *Chanpan Chinensem* prædatos fuisse, quæ ex *Iaua* venerat, & cum *Hollandis*, qui tum temporis illic hæserant, negotiata fuerat: qui *Chinensibus* Regales octonorum pro mercibus reddidissent. Ex quibus intelligi poterat, naues *Hollandicas* ac *Zelandicas*, quæ in Indiam Orientalem soluerant, ibi appulisse, & in *Iaua* maiore negotiationibus vacasse.

Hollandorum ac Patanorum qualis contractus.

Hi *Patani Chinenses* piper suum nimis grandi pretio æstimabant, & meros Regales pro eo exposcebant, quibus tamen *Hollandi* non admodum instructi erāt. Nam quas merces magna secum parte attulerant, erant, panni lanei, Rassen dicti, Arras, & linteamina: quæ vicissim Patani non magni æstimabant. Nihilominus tamen contractibus firmandis tam diu operam dederunt, dum inter eos tandem ita conueniret, vt Hollandi pro 20. Picos piperis tertiam partem pecuniæ, & duas tertias mercium allatarum, nimirum pannorum & Arras, reponerēt, quolibet Picos, 120. libras pendente, 13. Regalibus octonorum exoluendo. Ita depacti, post biduum piper in naues inferre promiserunt.

Hollandis Bornei insidiantur.

His iam à naue digressis, Pilottus *Chinensis*, quem Generalis secum habebat, ipsum sedulo adhortatus est, vt sibi studiosè caueret, & rebus necessariis omnibus prospiceret. Certis enim se indiciis sensisse dicebat, *Borneos* proditionem, & oppressionem *Hollandorum* moliri, modo id vlla arte ac ingenio confectum dare possint.

Ipsi tamen nihilominus more suo in permutando perrexerunt, indies varios fructus, gallinasque ac oua, quæ *Parawis* seu nauiculis suis indigenæ subinde magna copia aduehebant, æquo pretio redimentes. Inter cætera verò, quidam ex *Borneo*, ex *Canton Chinensis*, sed animi simplicioris & apertioris, ad nauem accessit, rogans etiam atque etiam, vt in *Hollandorum* naui absconderetur. Nam in *Borneo* se debere dicebat, cui nō esset soluendo. Rogabat itaque, vt pro sclauo ipsum deinde diuenderent.

Proditio prodita.

Hic Pilotti sermones dato testimonio confirmabat, referens, magnum tum virorum tum rerum aliarum in Borneo apparatum fieri: ex quo non temere suspicari liceret, statuisse eos sub specie negotiationis proditoria & nefaria inuasione nauem subigere: cum alias, si sibi diligenter Hollandi cauerent, & in excubiis vigiles essent, nullum suis copiis vniuersis, ipsis damnum dare possint.

IANVARIVS. Ann. 1601.

Calend. Ianuar. Anno 1601. sub exortum solis *Parawas* plurimas sursum deorsum per sinum agi animaduerterunt, quæ post vniuersæ apud angulum quendam, vnius milliaris interuallo à naue distantem, congregarentur: ita vt vno loco vltra centum coactæ numerarentur. Ad eas ergò excipiendas sese vniuersos instruxerunt, & tormenta aliaque ad rem pertinentia, expediuerunt. His agitatis, *Parawa* quædam ad nauem appulit, duos pipere saccos refertos afferens, dicensque, eos à Rege mitti, petente, vt pro istis arma quædam ipsi reponerent. Quod Generalis nulla quidem mora aut tergiuersatione fecit: fraudis ac proditionis intellectæ signum ne quidem minimum edens. Sed ex his præter duos in nauem non admisit. Paulò post alia & secunda ad nauem accedit, qua octoginta circiter vehebantur, storeis tamen ac velis, illi regioni familiaribus plerique intecti. Hac bos cum multis fructibus aduehebatur, quæ dicebant, Regem aduenis honorarii loco missitare. Et hi vniuersi simul in nauem ascensuri erant, iubentes Hollandos, vt bouem sursum ad nauem inferrent, & apporrectos fructus à remigibus prehenderent. Quo dolo se id impetraturos censebant, vt simul in nauem recepti, eam cæsis *Hollandis* commodè occuparent. Cæterum *Hollandi* prouidi, nauem prius angulo cuidam admouerant, interdicebantque, ne nauem illi conscenderent. Quod ipsi tamen negligentes, confertim ac vi irrepere occæperunt; sed postquam cum sclopetis suis Hollandos in procinctu stare, ac ellychnia iam effumare viderent, à proposito desistentes, quid vellent, rogauerunt. Quibus Admirans, hoc se velle respondit, vt ex omni numero duo saltem tresve in nauem ascenderent, cæteri verò ab illo longius abscederent. Id quod promptè confectum datum est.

Borneo indigenarum nefariæ insidiæ.

Insidiæ Barbarorum elusæ.

Posthæc

Posthæc quidam *Patanus Chinensis* cum nobilibus ac ministris aliquot nauem ascendit. Cumque viderent, ibi diligentes excubias fieri, & consilii sui se non compotes pro voto reddi posse: excusatione longissima prætexta indicarunt, ex *Parawis* illis collectis nihil omnino suspicionis capi debere, sed cognatum Regis cum tot nauibus ac vniuersis suis vxoribus animi gratia ad spectandam aduenam nauem illuc descendisse, nec quenquam quicquam hostili animo meditari ac voluere. Etsi verò *Hollandi* rogarunt, cur, si res ita se haberent, eius ipsis præindicium quoddam non fecissent: tamen se doli ac fraudis intentatæ verè gnaros esse, necdum prodiderunt, sed factum dissimulantes, quod poterant, suppresserunt, ac Regis illum cognatum, nonnullis muneribus insuper affecerunt. Hos posteà Generalis à se dimisit, admodum sollicitos ac metuentes, ne meritam proditionis pœnam luerent. Huius verò perfidæ proditionis quidam *Chinensis Patanus* solus caput ac causa fuit: qui hunc ludum iam ante quoque luserat. Nam haud pridem quinque sociis sicariis adiutus, *Barquam* quoq; *Lusitanicam* occupauerat, eadem ferè, qua iam quoque, perfidia fretus. Nam ad hanc peregrinantium prætextu ingressi, cum *Lusitanos* securos vidissent, insultu in eos facto, vniuersis capita amputarunt, & hostili manu *Barquam* occuparunt. Quæ tamen posteà violentis procellis ad *Borneo* depulsa, ab aliis iterum occupata est: ita vt ab eo Regi *Borneo* cum sociis iam è ministeriis essent. Cæterum cum indigenæ *Borneo* viderent, sperato successu proditionem non confici, cum *Parawis* vniuersis è statione sua eruperunt, & quoquo versum dissipati sunt.

Caput proditionis Chinensis.

Hæc *Borneo* Insula vna ex maximis est, quas *India* Orientalis habet. Ipsa ciuitas in loco cœnoso ac vliginoso sita est, vt nauiculis suis à domo vna ad alteram subinde commeare possint. Hæc 3000. circiter domibus insignis est. Præter has aliæ plurimæ passim in terra penitiore visuntur.

Insulæ Borneo descriptio.

Locus populosissimus est, viri habitatores proceri ac sagaces, armis instructi omnes incedunt, etsi sortis sint abiectissimæ, velut agricolæ & piscatores. Arma habent, arcus, hastasque, quarum extremitates ferro præpilatæ sunt, furcas nostrates referentes. Tum & pharetras gerunt, 20. aut 30.

Borneo indigenarum tela toxicata. *Religio.*

iaculis plerunque refertas,quæ pleraque fucata & venenata sunt. Hæc confertim in hostes eiaculantur. Quibus qui feritur,ita,vt sanguis profluat, propter summam veneni,quo delibuta sunt, vim,haud dubio moritur. *Mahumeticam* religionem omnes profitentur,citius acerbissimum mortis genus subituri,quam lardum gustent. Qua causa nec porcos illic alunt. Tot vxores ducunt, quot se alere posse censent. Fœminæ eorum prudentissimæ ac ingeniosissimæ sunt,quarum multæ ad naues quoque venerant,vt commerciis operam darent,quorum tractandorum admodum peritæ sunt. Audaces ac animosæ sunt. Nam cum vna illarum ab *Hollando* quodam paulò crassius cōtrectaretur, ad arma illico diuertit, hasta ipsum traiectura etiam,nisi impetus interceptus fuisset. Corpore fure fusco sunt hoc à cæteris *Indis* nihil differentes,Lumbos veste linea innectunt. Sed plebis fex tota nuda incedit. Quamuis & ex his nonnulli tunica crocea vel rubra vtantur, quam corpori apte circumuoluere norunt. Porrò in capite fasciam gestant,ex tenuibus gossypinis velis constantem.

Audaces fœminæ.

Rex puer.

Rex *Borneo*,admodum puer, per Vicarium seu Gubernatorem regni habenas moderatur: cuius vices iam cognatus eius,annosus admodum administrat. Sedes regia in *Borneo* ciuitate est. Magno ministrorum ac Mancipiorum numero stipatus est. Nobiles ac cognati Regis admodum fastuosi ac superbi sunt. Quorum cum nonnulli obtectis *Parawis* ad nauem appulissent, gestibus ac sermonibus admodum grauibus vtebantur,apud plerosque magno loco habiti. In nauibus eorum mediis abacus seu mensa stabat,vasculis aliquot argenteis grauata , quibus suum *Betele*, ac calcem,quæ assiduo commasticant asseruant.

Hollandi ex Borneo abituriunt.

Cum *Hollandi* in hoc *Borneo* sinu diebus aliquot egissent,& tum vnda,tum variis cibariis sese instruxissent: viderentq; porrò negotiationes nullas sperari posse,quod præter eam piperis quātitatem, quæ ex *Patane* eò conuecta erat,nimirum 60. picos, de quibus *Patani Hollandis* picos 20. vendiderant, sed nondum tamen,vt promiserunt, propter tumultum intercurrentem tradiderant: Generalis cum officiariis cæteris sententiam fecit,vt inde discessione facta, cursus in *Iauam* & ciuitatem *Bantam* dirigeretur, tentareturque,an negotiationes ibi quæstuosiores & feliciores agitari possent. Omnibus ergò expeditis,iter de nouo magna spe ingressi sunt.

Hollandis emptum piper traditur.

Die 2. tanta tranquillitas mare occupauit,vt eodem die inde soluere non possent. Intereà ad obhærentem nauem ex *Borneo* nauicula appulit, qua *Chinenses Patani* mercatores piper venditum aduehebant. Qui dicebant,quòd propter incumbentem tumultū pridie promissis stare non potuerint. *Borneos* iidem excusabant,quòd nihil quicquam hostile machinati fuissent. *Hollandi* ergò piperis picos 20. recipientes,pecuniam & merces, prout pacti erant,reposuerunt. *Chinenses* omnia sua bona mercesque per *Euanaer* siue *Romanee* ponderant,& *Cattas* 100. pro vno *Pico* numerant. Quælibet verò Catte pondo vnum est,cum quadrante,libræ Hispanicæ. *Chinensibus* his expeditis,illi ad *Borneo* reuersi sunt.

Pondera Chinensiū.

Pilottus Chinensis emanet.

Pilottus iste,quem *Hollandi* ante *Manillam* acceperant, cum in *Borneo* oppidum amandatus fuisset,ad *Hollandos* non rediit,sed missis literis significauit,se ægrum admodum ac infirmum decumbere ex dysenteria,qua repentè correptus sit. Itaque,quòd non reuerteretur, se excusauit, rogans,vt pro sedulis istis ministeriis,quæ iamdiu ipsis præstitisset,aliquid remunerationis acciperet. Generalis itaque,qui apud se euoluebat,quòd is & nauis & bonorum suorum iacturam fecisset,& iam,vnde viueret,nihil reliquum haberet,telam lineam Atrebatensem cum mercibus aliis honorarii loco ei missitauit. Nam quamdiu eum nauigationis suæ socium habuit,ministeria fidissima & commodissima expertus est.

Die 3. sub noctem,cum tenebræ densæ essent, quatuor *Borneenses* ad nauem adnatarunt, eo instituto,vt funem anchorarium præciderent: vt ita,libera facta nauis in terram concitatius illideretur. Id quod certè nullo ipsis dubio,vsu quoque venisset,nisi tempestiuè consilium id sensissent. Nam præter anchoram eam,qua fixi ibi excubabant,vnam saltem in naui superstitem habebant. Quarum vna perdita,nulla arte longius se sustinere potuissent. Sed,vt dictum est,consiliū tempestiuè olfacientes,prolatis sclopetis in eos glandes excusserunt, ac instantes in fugam egerunt. Hi *Praw* vnam secum aduexerant. Ex qua in vndas illapsi,eadem post vacuam ad nauem acta est. Prioribus noctibus iidem aliam quoque *Parawam* ab indigenis pretio emptā, absciderant: ita vt noua parata opus haberent. Scapham siquidem suam ante *Manillam* perdiderant,ita vt cogerentur, deficientibus aliis commodioribus,hisce nauiculis contenti esse.

Postquam illuxisset,ventum ab Insula perflantem habuerunt. Anchoris itaque sublatis,inde soluerunt. Aliquousque progressi,post se nauem quandam conspicati sunt. Ad quam cum decurrissent,viderunt eam *Chanpan* esse,ac ex *Iaponia* in *Manillam* tendere: sed propter obortas violentiores tempestates,in littus *Borneo* compulsam,vt ibi reficeretur. Hæc ibi quatuor menses exegit, priusquam in *Manillam* redire posset.

Huius Capitaneum,virum senem ac obesum,natione *Lusitanum* ex *Portaport*, *Emanuelem Louis* vocatum,Generalis ad se accersiuit. Idem aliquandiu in *Malacca* & *Macca*, locis *Chinensibus*, habitauerat

bitauerat

bitauerat olim:tum temporis autem in *Iapan* ciuitatis cuiusdam *Larguasacque* incola erat,ex portu seu Insula *Coihinochoe* dicta pridem egressus,vbi duos integros menses exegerat. Quos secum socios habebat,ferè omnes *Iapones* erant, eo modo rasi,vt suprà commemorauimus. Pilottus autem natione *Chinas* erat.Ex hoc Capitaneo intellexerunt, in *Iaponia* magnam *Hollandicam* nauem appulisse,quæ ex societate *Petri Verhagenii* esset, tempestatum iniuriis miserè concussam & laceratam,adeò,vt fame partim,partim aliis morbis plerisque confectis extinctisque,soli 14.in ea superstites essent.Locus quem primò accesserant,*Bongo* vocabatur,sub grad.34.& minut.40.situs. Sed *Iapanus* rex eandem nauem in portum alium *Atonzam* nominatum,abduci curauit.Is sub 36½.gradibus situs est: vbi 4. anchoris in portu peropportuno incumbebant. Idem quoque Capitaneus commemorabat,populum eius nauis vniuersum liberum tutumq; ibi commeatum impetrasse,& eundi,quo vellent,promptam licentiam habere. Iisdem quoque factam esse potestatem referebat,scapham nouam condendi,quâ quô vellent,commearent. Quibus omnibus ex signis augurabantur, nauem eandem *Verhagenii* prætoriam esse,quæ 250.onera capiebat. Is ex *Chili* duabus nauibus soluerat quidem:quarum tamen alteram deserere coacti fuerunt. Vt enim Capitaneus referebat,multis tormentis,ac Regalibus octonorum,mercibusque aliis instructissima ea erat.

Nauis Verhagenii sociain Iaponia appellit.

Hunc Capitaneum Generalis humaniter ac laute tractauit,& à discedente pernas aliquot cum annona alia emit,impendio rogitans,vt in *Iaponiam* reuersus,*Hollandos* ex se salute suauissima impertiret. Quod cum ei recepisset: vicissim rogauit Generalem,vt vexillum ei cúm commeatu *Hollandico* elargiretur. Quod nomine Illustrissimi Principis ei haud cunctãter datum est,& vtrinque ita discessum est.

Ex sinu Borneo soluunt.

Die 5. cum Eurus itineri commodus spiraret,resumptis anchoris in sinus ante *Borneo* Septẽtrionalem partem vela impulerunt. Cumque ex sinu eluctati fuissent,cursum suum intra Septentrionem ac Occasum direxerunt,altius mare occupaturi.

Die 6. cum serenum cœlum fulgeret,terram *Borneo* adhuc in prospectu habuerunt. Ipsi verò in Occasum intendẽtes,meta admodum periculosa & infida pronauigarunt. Nam in Septentrionali latere nonnulla breuia,& in australi facie aliquot Insulæ conspicuæ erãt. Sed & loci eius gnarum nullum Pilottum habebant,& mappæ insuper non satis correctæ fidæque erant. Itaque dubio auspicio currendum fuit,die nebulis ac imbribus admodum tristi.

Diei 9.aurora Generalis cum cæteris nautis commodum arbitratus est,vt iuxta continentẽ *Malaccæ* versus boream ad *Pulo Tymon* nauis dirigeretur ad gradum tertium, ne ab Insula *Pulo Tymon* aberraretur. Hanc enim prius in conspectum dari necesse erat, quod *Chinensis* Pilottus à loco illo vsque in *Iauam* viæ peritus esset. Inde ergò versus Austrum ac Zephyrum tendentes,circa Meridiem Solis altitudinem 3.grad. tenuerunt. Hinc ad Austrum sitam quandam Insulam conspicati,eam *Pulo Tymon* esse crediderunt. Ea sub grad.2.minut.15.sita erat. Ad eam cum spectatum propius appulissent,quæ esset,Pilottus *Chinensis* internoscere haud potuit. Eam tamen *Borneo* finitimam esse ratus est. Ibi plumbum 19. passibus iactantes, à prænominata Insula milliaris vnius interuallo aberant. Ea nocte dubio euentu,quo poterant,pernauigabant.

Pulo Malaica lingua Insulã significat.

Die 10.sub auroram aliam iterum Insulam intra Septentrionem Occasumq; sitam conspicati,propius adacti breuia illi vicina deprehenderunt. Quæ cum transmisissent, paulò post profunditatem 24.& 25.passuum attigerunt,vbi milliaris vnius cũ dimidio interuallo in angulo Euroaustrali 30.passibus considentes anchoram ligneam iactauerũt, quam fabri ad formam *Chinensium* confecerant. Nam præter vnam anchoram & funem vnum nihil reliquum habebant. Ventus tum temporis borealis spirabat:& lignea dicta anchora vsque ad vesperam durabat: quum venti tam violenti incubuerunt,vt eadem sustinendæ naui iam non amplius sufficeret. Nolentes ergò procedere,& ea statione exire coacti sunt. In littore illic forte nauem quandam conspexerant. Ad hanc sese ingerere studuerunt,si fors quosdam *Indos* in Colloquium pertrahere possent. Sed cum subinde magis magisque ad Insulam coniicerentur, & nouis malis impedirentur, terrore perculsi sunt haud modico.

Anchoram ligneam parant.

Die 11.sub auroram cœlum admodum turbidum ac imbribus infestum erat. Vento autem Cauro flante *Hollandi* sine velorum ope vlla in mari versabantur, sicut prægressa omni nocte fecerant. Nam noctu ad Insulam appellere intutum videbatur. Vbi dies illuxisset,vela iterum tendentes,& intra Septentrionem Occasumq; cursum agentes,circa Meridiem Insulam quandam ad Occasum Austrumq; vergentem conspicati sunt. Quod verò nox incumberet,vela iterũ colligere coacti cursum suum obliquabant,cum eo tempore imbres frequentes incumberent.

Die 12.cum terra visa è conspectu euanuisset,velis iterum ventis datis intra Septentrionem & Occasum impulerunt:circa Meridiem altitudinem gradus vnius 50.minut.tenentes. Gubernatores verò putantes,se ex Insulis iam dum eluctatos esse, cursum suũ intra Occasum ac Austrũ intenderunt. Sed circa vesperam terram iterum quandã iuxta Austrũ Occasumq; viderunt. Quę cum meræ Insulæ essent,intellexerunt,se non satis in Occasum deflexisse,& has Insulas in littore

Error nautarum in noſcendis regionibus.

Borneo adhuc ſitas eſſe, cum tamen littus *Malaccanum* ſiue *Pochau* teneri neceſſe eſſet, modo via ac tramite recto pergere vellent. Itaque conſilio Gubernatorum commodum viſum eſt, vt ambagibus nullis obitis pergeretur, ſed recta per Inſulas, via compendioſiore ocyus perrumperetur.

Die 13. exorto Sole, aër totus illuſtris erat, ipſique viſas ante Inſulas iam tenebant. Vbi intra Occaſum ac Septentrionem inuecti, cum 7. vel 8. inde milliarium ſpatio alias quoq; minutas Inſulas contuerentur, an per eas tranſire poſſent, periculum fecerunt.

Circa meridiem Solis altitudo grad. 1. minut. 15. erat. Hac nocte tota curſum continuantes, poſtero mane intra ſcopulos nonnullos eminentes tranſmiſerunt: poſt quos cum iam nullas amplius conſpicuas Inſulas haberent, ſe eas vniuerſas declinaſſe tandem arbitrati ſunt. Et tamen nihilominus vento Cauro nocte iſta obliquantes animaduerterunt, ſe iam æquinoctialem lineam vice tertia tranſmiſiſſe.

Tertiò lineam Æquinoctialem tranſeunt.

Die 16. aër admodum turbidus incumbebat. Sed deinde ſerenato cœlo, verſus auſtrum à ſe magnam Inſulam conſpicati ſunt, ad quam obtinendam impoſterum conatum omnem impenderunt. Cumq; in tranſitu nauem quandam vidiſſent, ad eam curſu facto operam daturi erant, vt ex illa Pilottum quendam nanciſci poſſent. Circa meridiem eam attingẽtes, & Ioncam Chinenſem eſſe videntes, ipſam interceperunt, ac ſpoliauerunt. Hi ex *Iōr* ſe ſoluiſſe, regno nimirum *Malacæ* finitimo, & negotiandi animo ad Inſulas quaſdam contendere dicebant. Huius moderatorem Generalis ſecum retinuit, quod eum induſtrium, & finitimorum locorum omnium ac Inſularum *Moluccanarum* quoque peritũ eſſe videret. Is cum filio ſuo in prætoria naue remanens, nautis ſuis, vt pone eandem conſequerentur *Ioncâ*, mandauit.

Hollandi Ionckam prædantur, & Pilottũ capiunt.

Iam ergò ad Inſulam propius delati, aggere eius preſſo ac humili animaduerſo, de capto tempeſtiuè Pilotto gaudio magno perfuſi ſunt. Sine hoc ſiquidem duce ac moderatore naufragium vix euitaturi fuiſſent, cum ex locorum imperitia meta admodum periculoſa decurrerent. Pilottus ergò monitor erat, vt ex Inſulæ illius latere Occidentali peruadentes, rectà in *Bantam* curſum agerent. Sed quod Aquilo admodum importunus ingrueret, intra Inſulæ Occaſum ac Septentrionem ambiuerunt. Cum illum angulum tranſadigere non poſſent, ea nocte à vallo recedere compulſi ſunt.

Ad Bantam Inſulam inſcii delati.

Inſula hæc *Banta* erat, verſus Septentrionem Occaſumque, vt & Auſtrum ac Ortum 7. milliarium ſpatio ſub grad. 4. excurrens. Noctu ventus validus adeò & concitatus inſonuit, vt metu excruciarentur non leui, ne in vallum propius conijcerentur. Ibidem è conſpectu ſuo *Ioncam* comitem quoque, 5. vel 6. onerum capacem, perdiderunt.

Die 17. obliquè nunc prorſum nunc vorſum commearunt, vt angulum dictum Inſulæ exuperarent. Sed quod ventus ex Septentrione perflaret, nulla induſtria metam eam tenere potuerunt. His viſis, Pilottus aliam ſibi viam per Inſulæ angulum Orientalem cognitam eſſe, innuit, cuius ductui lubentes vniuerſi parebant. Nam ſeſe differre longius non poterant, quod rudentum pars maxima miſerè obtrita & confracta eſſet. Itaque intra Ortum ac Septentrionem intendentes, profunditatem 19. & 20. paſſuum tenuerunt.

Die 19. Cum meta præſumpta iugiter adhuc peruaderent, circa horam 9. Inſulam à ſe intra Ortum ac Septentrionem ſitam conſpexerunt. Ea *Crimati* vocabatur, à littore *Borneo* 4. vel 5. milliarium interuallo abſiſtens. Hinc ergò primò intra Ortum ac Auſtrum, poſteà circa veſperam intra Auſtrum ac Occaſum decurrentes, quaſdam Inſulas non longè à *Bancka*, breuiis vicinis plurimis conſpicuas animaduerterunt. Intra has à *Crimati* medias curſum ſuũ verſus Auſtrum ac Occaſum perpulerunt.

Crimati Inſula.

Inſulæ hæ omnes ab Indis habitantur: & in *Crimati* adamantes erui ſolent, quos venum poſtea in *Malaccam* inferunt. Hi in terram ſuam peregrinis nullis aditum dant. Curſum ſuum hinc cũ vento bono intra Auſtrum ac Occaſum impulerunt.

Adamantes boni.

Die 20. paulò ante Solis exortum, breuia rectà ſibi oppoſita viderunt. In quæ nullo dubio impegiſſent, ſi ea via noctu percurriſſent. Nam & ipſi Pilotto ea incognita fuêre. Hoc loco profunditatem 25. paſſuum habuerunt.

Die 22. Inſulæ illi vicini erant, quæ 10. milliaribus à littore *Iauano* diſtabant: vnde terram editam *Iauæ* etiam proſpicere poterãt. Cæterum verſus Auſtrum ac Occaſum pergentes, circa veſperam angulum quendam terræ humilis *Curabon* attigerunt, quæ verſus Ortum à *Bantam* 25. & *Iacatra* 12. milliaribus diſtat, vbi littus verſus Occaſum ac Septentrionem, ac viciſſim in Auſtrum ac Ortum effunditur. Hic cum Cæcias incumberet, decem paſſibus anchoras iactare compulſi ſunt, cum à terra 2. ferè milliaribus abeſſent.

Curabon Inſula eiuſque ſitus.

Terra *Iauæ* ibi ſub grad. 6. poſita, magna parte ex Ortu in Occaſum excurrit, ſenſuum æſtimatione longitudine 200. circiter milliarium complexa, cum latitudine non admodum magna.

Die 23. ventus matutinus à littore fortis ſpirabat. Itaque paulò profundius in mare ſe dantes, verſus

versus Occasum ac Septentrionem intenderunt. A Meridie propter mutatum ventum, in Occasum cursum flexerunt: circa vesperam tamen ad anchoras iterum diuertere compulsi, quod venti vis magno subinde incremento inualesceret. Itaque ferream anchoram iacentes, funem eius ruptura obtritum esse animaduerterunt, perculsione certè non leui. Nam huius postremæ si iacturam fecissent, contra maris tempestates deinceps se nulla arte asserere potuissent. Itaque plagam illam sarcientes, ad mediam vsque noctem ibi egerunt; à qua cum ventus austral s incumberet, cursum suum in *Bantam* continuare cæperunt.

Funis anchorarius plagosus.

Die 24. vento Cæcia admodum valido insultante, cursui inhærere minimè potuerunt, sed circa vesperam retrò iuxta angulum ante *Curabon* passibus 15. anchoram facere compulsi sunt.

Sub auroram diei 25. Fauonio omninò aduerso impetiti sunt, nimirum in *Bantam* permeaturi. Qua de causa officiarios Generalis omnes coëgit, vt deliberatio fieret, quid factu nunc optimum & commodissimum videretur. Nam præter anchoram vnam superstitem aliam non habebant: cuius insuper funis admodum obtritus & infirmus erat. Tum & cuius obuium promptumque erat videre durationem eius non admodum diuturnam fore, nec spem in eo certam collocari posse: ideò comprimis, quod hoc loco persæpè obliquandum esset, & propter instans anni tempus Zephyri istic perennes ac continui flarent. Quibus omnibus exquisitè trutinatis, proximum visum est, vt cursum suum in latus *Iauæ* Orientale intendentes ad fauces seu angustias *Balamboam* contenderent, ac interea locum quendam, in quo sese reficere ac de nouo instruere possent, quærerent.

In Balamboam ire decernunt.

Die 25. decreto hoc publicè firmato, ac à singulis subscripto, anchoram, tribus ferè crepaturis insignem, emouentes, intra ortum austrumq; irruperunt, & ad sinum Chirabon delati, *Ioncas* duas, pro ipsorum opinione in *Bantam* vela facturas, viderunt. Noctu vela stringentes, arbitrio vni maris sese mandarunt, quod per nocturnas tenebras plenis velis nauigare minimè auderent.

Die 26. cum vento oborto Zephyro-borea, *Iauanam Ioncam* insectati sunt. Quæ tamen, cum expeditior isto vento vti posset. eorum manus breui euitauit. Sic ad viam pertexendam se conferentes, intra *Chirabon* & *Iaparam* procurrerunt.

Die 27. tempore matutino terram quandam editam tenuerunt, in cuius parte Orientali aditus humilis, & ante hunc iterum duæ Insulæ conspicuæ erant, iuxta quas *Ioncæ* prædictæ anchoras fecerunt. Ad fines istos *Iapare* sita est. Ipsi verò toto die ad ortum vehente cæcia intendentes, circa vesperam sinum quendam attigerunt, cui rotunda ac orbica quædam Insula Mandalecca dicta accubat, quæ inde versus solstitium brumale, & plagam huic oppositam vsque ad Maduram Insulam exporrigitur. Ea nocte lento passu intra ortum ac meridiem impulsum est.

Die 28. manè à vallo se longius abiectos viderunt, ita, vt nec Insulam amplius prospicerent. Hinc itaque in austrum agentes, circa meridiem terram *Cindaye* viderunt, colle, pileum referente, & inferius latiore, insignem. Arbores pleræque ibi candescunt. Porrò secundum *Cindaye* littus pergentibus, Pilottus *Indicus* significauit, in finitimo illic loco quodam, *Iortan* vocato, annonam ac refectoria commodè parari posse. *Iorta* verò in terra firma *Iauæ* sita est, *Maduræ Insulæ* opposita, ac portu peridoneo commodissima. Is etenim licet vnius milliaris amplitudinem non excedat: indicabat tamen Pilottus, profunditatem 6. passibus non minorem esse, ita, vt ibi excubari percommodè possit.

Cindaiæ Insulæ facies.

Iortæ situs.

Eodem die circa meridiem *Maduram Insulam*, grandem, ac 18. milliaria in complexu habentem, videntes, perpetuum in eam cursum fecerunt, vadum nimirum seu introitum intra continẽtem ac Insulam situm peruestigantes: vbi in breuia impulsi, priusquam inde extricarentur, fenis horis strenuè laborarunt. Cuius vnda quidem æquabilis, ac fundus mollis existebat. Tandem iuxta prædictum vadum intra continentem & *Maduram Insulam* penetrantes, profunditatem 14. passuum receperunt. Eius ibi latitudo milliaris vnius spatio terminatur, cui alia quoque Insula vicina est, quam in hoc, *Maduram* verò in altero latere reliquerunt.

Maduram Insulam adeunt.

Tribus milliaribus propius ad brumale solstitium, *Iortan* ciuitas sita est, apud quam 15. passibus breui à ciuitate ipsa interstitio consederunt. In huius portu *Ioncas* decem, vt & alias in tumulis arenarum agentes viderunt. Nam is locus iaciendis anchoris, & nauibus emundandis admodum idoneus est. Ibidem multæ de nouo *Ioncæ* extruebantur, forma admodum peregrina, ponè acuminatæ & coarctatæ, 20. 30. 40. aut 50. onerum capaces. Hinc in Moluccanas Insulas ac Bantam crebræ excursiones fiunt, nauesq; eo loco rebus variis, inprimis verò cæpis, aceto, & viæ necessariis aliis instruuntur.

Apud Iortam anchoras mittũt.

Indigenarum hac vespera nemo ad naues accessit, præter *Ioncam* vnam, ibi in portu agentẽ. Huius dominus denunciabat, iam nihil aromatum ibi parabile esse, sed omnia hinc in *Bantam* auecta pridem esse propter naues *Hollandicas*, quæ istic appulissent. Idem referebat, iam id tempus oppor-

Moluccæ Insulæ non nisi semel quotannis adeuntur.

opportunissimum instare, quo in Moluccanas Insulas (ad quas semel tantum in anno nauigationes fierent) contenderetur: ad quas species ac aromata post 4. aut 5. menses demum conueherentur.

Die 29. ventus occidentalis spirabat. Hollandi autem ante *Iortam* eo loco erant, vbi reficiēdæ paulatim naui operam impendere maturam possent. Post meridiem, *Lusitani* aliquot, qui & ipsi ibi stationem agebant, ad nauem aggressi, *Hollandis porcellana vasa* & alia similia leuiora vendiderunt. Hi ipsi quoque confirmabant idem, quod nulla iam aromatum copia parabilis, quodque *Ioncka* illæ, ante *Iortam* stantes, breui in *Moluccanas* soluturæ essent. Ab eo deinde *Canoe* quoque aliquot appulerunt, ex *Iorta Bannanas*, & fructus alios, ac gallinas vehentes. Potestatem itaque Generalis sociis fecit, vt pro arbitrio suo liberè cum istis permutarent, & se quisque necessariis rebus instrueret.

Hollandi refectoria accipiunt.

Postero die Lusitani ad nauem denuò accesserunt, Generali *Barram* vnam *Macis* emptum offerentes. Pro qua Generalis ipsis pannos reposuit, dicentibus, ante elapsum biduum se merces istas non tradere posse.

Macem emunt.

Die 31. iidem *Lusitani* redierunt, quendam secum adducentes, quem in Iortam è suis primorem dicebant. Nam non procul à ciuitate domum peculiarem, vallo munitam *Lusitani* habent, in qua 7. vel 8. eorum agentes, negotiationibus vacant. Nam ibi merces varias vndecunque emptitant colliguntque, quas posteà in *Malaccam* reuenditum mittunt. Cæteri populares eorum omnes in Malacca habitant, & quotannis huc sui quæstus causa commeant. Hi Generalem fructibus nonnullis, ac rebus leuioribus aliis per suos seruos allatis donarunt. Quos Generalis viciſsim linteis remunerauit, & in honorem eorum aliquot tormenta exonerauit.

Calend. Februar. prædicti tres *Lusitani* iterum in nauem ascenderunt, sclauos secum adducentes omnes *Mestisches*, id est, Mixtos, ex dimidio albos, ex dimidio atros. Inter illos quidam etiam in *Lusitania* natus erat, qui cōmemorabat, se in *Hollandia* quondam captiuum egisse, cum classis *Hispanica* ibi impressionem fecisset, & Capitanei *Don Diego* ministrum ac seruum fuisse. Idem quædam etiam *Germanica* verba pronunciabat, & ex parte *Gallicam* linguam callebat; annos circiter triginta natus. Is ex Gadibus oriundus videbatur, quod ex morum ac gestuum grauitate singulari augurari licebat. Eorum primus hac vice in terra manserat. *Hollandi* cum de *Mace* aduehenda percontarentur: responsum acceperunt, nondum vniuersa parata esse: facturos se tamen, vt postero die certò ac indubitanter aduehantur. Quæ verba Generali suspicionem mouerūt, quasi *Lusitani* quid monstri alerēt, & fictis verbis *Hollandos* elusos nefaria quadam proditione circumuenturi essent. Securitatis itaque suæ gratia *Lusitanos* secum in naui retinuit: ac Pilottum suum in terram emisit, qui de Pilotto dispiceret, ipsos in *Balamboam* deducturo. Is enim ex *Malacca* Pilottus causabatur, se finium istorum nullam notitiam habere. Hæc dum fierent, intereà *Hollandi* cum *Iortanis* de fructibus ac gallinis contraxerunt: pro quibus ipsis cultellos *Norimbergenses*, specula, aciculas, lintea, vestes laneas, & similia alia reposuerunt. Regales tamen octonorum his omnium carissimi erant. Tam fœminæ quam viri confertim ad permutationes cum *Hollandis* faciendas irruerant.

Hollandi Lusitanos secum retinent.

Eodem die *Ionca Iauana Iortæ* portum ingressa, sui aduentus sexies exoneratis tormentis signum dederat.

Die 2. Cæcias satis importunus spirauit, ibi hoc anni tempore perennis. Is ventus *Monsons* dicitur. Hoc die Generalis Pilottum denuò in terram emisit, ac à se demisit, quod porrò eius tractus is minimè peritus esset. Cui discedenti muneris ac mercedis loco, pannos, ac lintea, & merces similes propter officia ac ministeria aliquandiu magna fide præstita largitus est. Cuius opera si caruissent, propter passim in transitu interiecta breuia ac tumulos, tanto itinere cursum suum proferre haud quaquam potuissent. Hunc ante *Manillam*, in *Chanpan* quadam oryza onusta corripuerant: quæ *Chanpan* posteà cum sex *Hollandis*, vt supra dictum est, amissa ac desiderata fuit. Ibidem alterum quoque Pilottum, in *Borneo* conductum, à se dimiserūt. Quos toto eo tempore, quo nauigationis socii ac moderatores fuerunt, humaniter ac lautè semper habuerunt.

Pilottus Chinensis dimittitur.

Circa vesperam, *Lusitanorum* quidam duos fasces *Macis*, dimidium ferè *Bar* constituentes (*Bar* verò 200. libras pendit) naui aduexit. Præter quam quantitatem nihil vltrà parabile esse prætendit. Nam & hanc non nisi magno labore comparari potuisse, ideò corrogatam, vt verbis fidem præstaret. *Hollandi* autem facilè hinc suspicari potuerunt, merces eas non admodum probras fore; quod re ipsa quoque ita se habere paulò post comperierunt.

Macis aliquid accipiunt.

Postero die tormenta sua in nauis profundiora demiserunt, itineri nouiter adeundo se totos accingentes. Nam iam fructibus necessariis vt Bannanis, Limoniis, Granatis, & Tamarindis, cōtra luem scorbuti admodum salubribus, satis instructi erant. Pro cibariis aliis præter gallinas nihil com-

hil compararunt: quod indigenæ omnes Mahumetanæ sectæ asseclæ essent, qui nec lardū edunt, nes sues alunt.

Iortæ incolæ Mahumetistæ.

Die 3. Generalis officiarios vniuersos, vt Gubernatores, nautas, tesserarios & alios ad se cōuocauit, & significauit, vt postquam iam à fructibus satis instructi essent, nec spes vlla plurium redimendarum ibi merciū affulgeret, iam sobrio consilio & prudenti meditatione decernerent, an cum isto & nauis & rerum aliarum apparatu in Moluccanas Insulas pertendi & pronauigari deberet. Officiarii verò omnes vno ore responderunt, se ad iter hoc cōficiendum nec anchoris, nec funibus, nec vllis aliis, viæ necessariis, satis instructos esse: quibus & ipse Generalis haud ambiguè astipulabatur. Itaque euolutis omnibus Generalis cum officiariis cæteris decreuit, vt primo quovis tempore reditus in patriam maturaretur. Hoc adeò fine commodum esse rati sunt, si per fretum *Balamboam* secundū *Iauæ* maioris latus Orientale, & porrò vltra *Caput de Bona Esperança* cursus in *Hollandiam* institueretur. Quod iter, vt Deus, terræ, maris ac cœli summus moderator, benedictione sua clementer sospitaret, supplices ei vota profundissimo spiritu fecerunt.

Senatus statuit, vt in patriam reditus fiat.

Generalis ergò, dimissis *Lusitanis*, qui de suis quendam, *Augustinum Nunges* apud *Hollandos* reliquerant, quæcunque ad viæ felicitatem necessaria erant, prouidus adornauit.

Iortan ciuitas, iuxta littus sita, 1000. circiter domibus insignis est. Eæ omnes ex ligno fabrefactæ sunt: nullis muris vallatæ. Rex ciuitatis ac regionis illius *Hollandorum* tempore in *Passarūan* aberat, vbi maxima anni parte agere solet. Hic ipsus est, qui ante annos quinque *Balamboam* ciuitatem obsidione cinxerat, cum naues ex *Amstelredamo* ibi appulissent. Qua etiam ciuitate tandem potitus, Regem eius cum omni familia ac cognatione extirpauit & deleuit. Durante eius ciuitatis obsidione populi numerus maximus interiit. Nam regionis eius aër vsque adeò insalubris erat, vt breui spatio infinitos abripuerit.

Descriptio Iortan ciuitatis & regis.

Cuius malignitatis asserunt causam fuisse sanguinis profusionem crebram ibi factam: qui putrefactus aërem seminario pestifero polluerit.

Bellum ciuile Iauanensium.

Prædictus Rex, *Rex de Sorbay* quoque salutatur, quæ ipsa quoque ciuitas è *Iortan* non longè distat: ita vt hodie vnicus Rex, simul *Sorbay*, *Iortam*, *Passaruan* & *Balamboam* imperio suo moderetur. Regiones hæ vniuersæ Mahumeticam religionem profitentur, quam tanta superstitione colunt, vt contra statuta eius ne tantillum quidem delinquant, etsi vitæ suæ iacturam facere cogantur. Ea pertinacia in vitanda carne suilla comprimis insignis est.

Mahumetani à carne suilla abstinent.

Pagodes siue templa sua pleraque in syluis habent, à via publica certis interuallis semota: ad quæ magna ex parte circa meridiem precum faciendarum causa properant. In templis idola venerantur, Cacodæmonis specie horrida, exertis cornibus truculenta, & triplici capiti imposita corona spectanda. In *Iortan* sacerdotum primarius habitat, qui cæterarum terrarum velut *Papa ac Pontifex* est. Huius aula extra ciuitatem, domibus frequentibus conspicua erat: & idem 120. annos ætatis attigerat. Is tamen multas vxores alebat, quæ ipsum fouerent & calefacerent, ac lacte suo nutrirent. Nam propter extremum senium cibo alio nullo frui poterat. Christianorum is iuratus hostis est. Rex tamen *Lusitanis* æquè ac nationibus aliis quædam priuilegia ac libertates indulget, quod ex horum negotiationibus quæstum vberrimum sentiat.

Religio Mahumetanorum.

Idolum Iauensium quale sit.

Papa in Iortan, senex lacte fouetur.

Hi *Iauani* belli periti ac gnarissimi sunt: plerique tamen fraudulenti & insidiatores: qui propter leuis quæstus spem hominem trucidare non verentur. Ad vxores eorum propius vno passu adire non licet: ne quid dicam de contrectatu. Eæ pannis lineis ac gossypinis vestitæ, *Betele* perpetuò mandunt.

Iauanorū mores.

Die 4. quamprimum Sol illuxisset, *Hollandi* ex littore *Iortan* soluerunt, Pilottum *Malaicum*, cum interprete *Lusitanico* secum vehentes: quorum hic in contractibus: ille in via, ipsis commodus esset. Itaque, vt in *Balamboam* penetrari posset, opus erat, vt in sinum reuerterentur. Nam intra *Maduram* ac *Iauam* versus ortum iterum perrumpendum erat. Hac meta ergò cum redirent, alicubi quidem aliquandiu obhæserunt, sed tamen eluctati tandem, & in viam *Balamboam* perducti, circa vesperam vela strinxerunt, & ventis nauem crediderunt.

Hollandi Iorta soluunt.

Die 5. manè vela iterum pandentes, à *Passarūan* non longè aberant, *Panerucan* à tergo relicta. Circa meridiem in editiore Oceano nauem cum grandi malo conspicati sunt, auxilio ac moderamine (vt apparebat) destitutam. Ad hanc cum properassent, eam cæcis ac abditis breuiis incumbere animaduerterunt. Ea nauis grandissima erat, onerum circiter 600. capax, in qua nonnullos nautas adhuc superstites viderunt è longinquo.

Grandis triremis 600. onerū capax.

De hac naue *Lusitanus*, *Augustinus Nunges*, istiusmodi referebat: triremem nimirum eam ex *Malacca* esse, in hoc instructam, vt in Insulam *Amboynam* peruaderet, & *Lusitanos*, illic in extructo castello suo ab indigenis grauiter obsessos, præsidio reficeret. *Lusitanorum* enim consilium esse, castellum forti præsidio munitum, ita ampliare & firmare, vt in eo securi, ac fœdere cum *Bandanis*

 vniti,

Lusitani inuidi ac auari.

vniti, vniuersos alios, eò negotiationis gratia appulsuros, inde exigere & propulsare, solique deinceps in *Moluccanas Insulas* commercii causa commeare possent. Quod tamen consilium eorum, vis maior è cœlo, isto naufragio inducto, clementer elusit ac impediuit. Quamquam qui in hac naui erant, suffocationis nullo periculo premerentur. Tota etenim nauis supra vndas eminebat, solo fundo altius in vndis defixo: cuius puppis quoque ponè iam liberata fuerat. Ex quo colligi poterat, eos ibidem ad minimum triduo integro obhæsisse. Iam enim missis aliis hoc vnicum agere videbantur, vt bona ac merces commodè saluarent ac eriperent. Suspicabantur tamen *Hollandi*, etiam sui inuadendi causa istos meta hac anteuertisse, quod fors comperissent, sibi per *Balamboam* transitum præsumptum esse.

Octingenti viri vna naue vecti.

Huiusce nauis tanta vastitas erat, vt in ea 800. circiter viri perueherentur, necessariis insuper rebus instructissimi. Nam, vt dictum est, cum apparatu haud tenui in *Moluccanas* Insulas quoque peruasuri erant. Ad hos *Hollandi* tam propinqui appulerunt, vt propter iam notatam aquarum mutationem ad scopulos eos latentes propius accedere non auderent. Quem secum *Malaicum* Pilottum *Hollandi* habebant, is recensebat, hoc iter se quidem aliquoties confecisse, sed breuiorū istorum nullam vnquam notitiam accepisse, quæ à *Iaua* $2\frac{1}{2}$. milliarium circiter spatio deflecterēt.

Fretum Balamboam Hollandi obtinent.

Cæterum periclitante ibi naue relicta, *Hollandi* cominus ad terram sese extulerunt, & circa vesperam freti *Balamboam* versus austrum declinantis, ac intra *Baly* Insulam maioremq; *Iauam* intercurrentis fauces ingressi sunt.

Baly Insula.

Baly Insula, terra edita & sublimi constans, ibi ex Ortu in Occasum porrigitur. Hinc *Hollandi* propius ad Insulam *Iauam* sese ingerentes, insignem profunditatem, obiectis tamen frequentibus scopulis periculosam, acceperunt: vbi anchoram secundum crepidinem *Praccade*, deorsum ferè ad vndas propendulam iactarunt. Ea verò breuia, in quibus dicta triremis obhæsit, hinc ad ortum austrumq; quatuor ferè milliaribus distabant, quod ex prominente adhuc malo facilè metiri poterant. Vespera tranquilla, ventus terrestris leuior inundabat.

Peregrini duces itineris dimissi.

Die 6. vento spirante Cæcia, anchoras emolientes, longius in fretum penetrarunt. Sed in australi latere aditum non admodum diductum notarunt: à qua *Baly* Insula 2. vel 3. milliaribus adhuc aberat. Hic tranquillis ventis, iterum anchoris incumbere coacti sunt. Vbi dum starent, sex *Ioncæ* ex *Balamboam* appulerunt: propter malaciam iuxta nauem *Hollandorum* considere coactæ.

Itaque Generalis *Malaicum* & *Lusitanicum* Pilottos in *Ioncas* illas emisit, vt, quo vellent, deinceps proficiscerentur, cum ipsorum ministerio amplius non opus haberet. Hac in statione tum noctem illam tum diem sequentem exegerunt. Nam etsi quidem distinctis aliquot vicibus anchoram emouissent: eandem tamē propter nimiam ventorum vim & miram loci profunditatem illicò iterum iactare coacti fuerunt.

Die 9. borealis ventus satis idoneus incumbens, fecit anchoram iterum attolli, & secundum longitudinem à freti faucibus quatuor ferè milliariū spatio nauem proferri. A meridie, cum freti medium præcisè tenerent: ex altero latere *Baly*, ex altero verò *Iauam* reliquerunt. Atque, cū Cæciam leuiter spirantem sentirent, tota nocte feliciter promoti sunt, admirantes impendio, quod à fluctibus retrò non abiicerentur. Ea nocte freti tractum extremum exsuperarunt: ad cuius limites collis rotundus quidam, Insulæ similis emicat, post quem longa eminētia versus depressiorem terram vbi *Balamboa* sita est, porrigitur.

Die decimo cum fretum egressi essent, ponè respectantes, quo modo angustiæ post ipsos cōtigua *Baly* Insula clauderentur, animaduerterunt. Ibi porcinū angulum *Baly*, intra Ortum ac Meridiem à se declinantem habentes, cursum ad hybernum solstitium intenderunt, vt altiori mari propius sese consererent. Hinc *Iauæ* terra in Occidētem tanto tractu procurrebat, quantum prospectu venari suo possent.

Die 11. manè ventus Zephyrus perspirabat. Terram *Iauæ* autem à se intra Ortum ac Septentrionem conspicati, vento aduerso non leui quatiebantur. A meridie in austrum sub altitudine 13. grad. deflexerunt: à quo iterum propter ex aduerso vrgentes ventos in Septentrionem abacti sunt. Cæterùm hinc versus *Caput de bona Esperança* ad solstitium hybernum deproperatum est.

Ad Cabo de bona Esperança diuertunt. Solem in Zenith habent.

Die 18. vento ab Occidente spirante, sub Meridiem Solem rectà vertici incumbentem attigerunt, ventis magna ex parte quietis & tranquillis. Illîc latitudo 11. grad. & 20. min. erat. Hæc autem malacia diebus decem integris durans, quo minus meta recta pergere possent, admodum obstitit.

MARTIVS

Calend. Martii circa vesperam commodum Euronotum adepti cursui interrupto hactenus institerunt, altitudinem grad. 12. numerantes, nimirum in lineæ parte australi.

Die 14. altitudinem 20. grad. 44. minut. terentes, se nimis longo deflexu in austrum exorbitasse depræhenderunt. Cursum ergo correcturi propius ad Occidentem intendebant.

Die 19. Martii Euro spirante, circa meridiem Solis altitudinem 24. grad. 45. minut. tenuerūt.

Itaque

Itaque intra Septentrionem ac Occasum impulsi, die vigesimo quarto ad grad. 28. minut. decem euecti sunt.

Calend. April. vulturnus admodum potens incubuit: quo tempore altitudo 30. grad. 50. minut. extitit. *APRILIS.*

Die 4. venti confertim tam violenti insonuerunt, vt nonnullis collectis velis opus esset. Et cum iam 32. grad. & 15. minut. altitudinem tenerent, intra austrum & occasum intenderunt, vt *Desiderati Capitis* altitudinem adipisci possent.

Die 8. altitudinem grad. 34. & minut. 45. occuparunt, vento bono & optato continuante.

Die 14. altitudo grad. 35. & 10. minut. erat.

Die 19. tum malacia, tum aduerso vento ambiguoque incumbentibus, Generalis dispensandæ aquæ modum præstituit, vt porrò cuilibet indies quatuor saltem semunciæ ministrarentur, quæ quantitas quarta mensuræ parte minor est. Ad hanc parsimoniam propter diutius aduersos ventos instantes redacti sunt. Hoc tempore altitudo 34. grad. 30. minut. erat. *Aquæ nouæ dispensatio.*

Die 24. color vndæ mutatus plus virescere incepit: quo loco auium copia magna comparuit. Circa vesperam, cum iam tenebræ incumberent, versus occasum æstiuum à se fulgorem, coruscāti igni similem viderunt. Quem, cum tenebræ magis magisq; densescerent; posteà multò distinctius internouerunt, à quo non longius quatuor milliaribus se abesse censuerunt: Rationeq; loci inita colligere aliud nihil poterant, quàm ibi terram eam sitam esse, quæ intra *Caput Falsum & Caput Bonæ Spei* intercederet. Hoc ergò igne ostenso, Deus eos iterum à singulari infortunio præseruauit. Nam pro supputatione gubernatorum ibi à *Cabo de bona Esperança* 200. milliarium interuallo adhuc aberant, & si ductorem hunc ventum secuti fuissent, in terram facillimè illidi poterant. Quem tamen ignem cum vidissent, in altiorem Oceanum sese recipientes, terram vicinam declinauerunt. *Igne conspecto moniti declinant naufragium.*

Circa meridiem altitudo Solis 34. grad. 35. minut. erat. Ibi propter malaciam obliquantes, vela sua, quæ prioribus tempestatum insultibus obtrita fuerant, resarciri curarunt. Sub vesperam occiduo vento spirante, passis iterum velis intra austrum occasumque incurrentes, noctu fulgorem ignis alium in Ortu ac Septentrione medio conspicati sunt.

Die 26. manè terram quandam à sese iuxta Ortum ac Septentrionem animaduerterunt. Ibi ventus ex Occidente tàm validus incumbebat, vt velis vniuersis constrictis opus esset. Sine velis ergò ad concubiam vsque noctem ventorum vi acti, posteà vento meliori vti cœperunt.

Die 27. cum ventus tranquillus esset, circa meridiem Solem in grad. 34. min. 40. habuerunt, à terra anteà visa vix sex aut septem milliaribus distantes.

Calend. Maii vehente Africo intra Occasum ac Septentrionem incurrentes, à *Capite de Bona Esperança* quadraginta quinque circiter milliaribus se abesse extimarunt. Circa meridiem Sol in grad. 37. min. 15. errabat. *MAIVS.*

Die 2. ventus præcipuè occiduus spirabat. Itaq; altius procurrere ipsis vectore eo non licebat. Sub noctem austro inualescente, intra Septentrionem Occasumq; successu valdè optato promoti sunt, grad. 35. & 15. min. altitudinem numerantes.

Die 3. aurora terram quandam intra Orientem ac Septentrionem sitam, pressam admodū, ac extremitati Insulæ similem conspicati sunt. A qua cum senorum milliarium interuallo adhuc abessent, bolide missa 80. pass. profunditatem æstimarunt. Indiciis itaque non leuibus sibi persuadebant, quod à *Cabo de bona Esperança* non abessent longius. Inde ergò Euro impellente, felici & propera meta ad Occasum intenderunt. Circa vesperam prædictam terram versus Septentrionē sitam adhuc obnotarunt. *Præteruehuntur extremum Africæ Promontoriū.*

Die 4. sub auroram terram præuisam è conspectu suo perdiderunt, rati se iam *Capite Bonæ Spei* admodum propinquos esse. Cursum ergò porrò versus Occasum ac Septentrionem continuantes, ad *S. Helenæ* Insulam magno gaudio sese protulerunt, *DEO Trinuno*, summo benefactori, de hac eousque meta feliciter obtenta, gratias ingentes persoluentes. *Ad S. Helenam procurrunt.*

Die 6. Cæcias incubuit. Ibi altitudo Solis 33. grad. 10. min. numerabatur. Hoc vento diebus sex integris prouecti, 11. die Solis grad. 30. min. 10. habuerunt. Post hæc circa vesperam à Solis occasu ventus commodior, nimirum Libonotus incumbens, nauem propius ad *S. Helenam* pepulit.

Die 18. Austro spirante intra Septentrionem & Occasum imprimentes, Solis altitudinem 22. grad. min. 30. habuerunt, cum iam *Tropicum Capricorni* iterum attigissent. *Tropicum attingunt.*

Die 22. altitudo 16. grad. 30. min. erat. Ibi versus Occasum vela ingerentes, à *S. Helena* 120. milliaribus sese abesse augurati sunt.

Die 23. vento australi vehente, sub meridiem Solis altitudinem 16. grad. tenentes, cursui priori inhæserunt, distinctis vicibus iam pluuiis, iam serenitate reuertente.

Die 26. *S. Helenam* iuxta Occaſum ac Septentrionem à ſe proſpicati ſunt. Ea terra editiſſima, duo in longitudine milliaria complecti videtur. In boreali latere præcipiti ac decliui monte inſignis eſt. Porrò ergò toto die vulturnum bonum & opportunum adhibentes, circa veſperam portum *S. Helenæ* ingreſſi ſunt. Is in partem Septentrionalem pandebatur, terra verſus medium ortus ac auſtri prominente. In ſinu ergò quodam priore, 14. paſſibus anchoras iactarunt, poſtquam editum eum angulum tranſmiſiſſent, ſupra quem in prærupto monte ſuffixa crux videtur. Ab hoc angulo glandis iactu alius ſecundus abeſt, ſacello proximo inſignis: iuxta quod recentis vndæ riuus deruit: quem poſtero die ingreſſi ſunt. Generalis, poſtquam præſidiarios diſpoſuiſſet, & modum hauriendæ aquæ conſtituiſſet, in terrã ipſemet egreſſus eſt. Nam, cum vnam tantùm *Canoam* ex *Borneo* aduectam ſecum haberent, propter Inſulæ crepidines aquæ inuaſatio ipſis difficilior facta eſt. Aqua, vt diximus, poſt ſacellum vnius à mari lapidis iactu deriuatur. Iuxta cuius ripam ficos plurimas conſitas deprehenderunt. Mala aurantia ibi nulla inuenerunt: vnam tamen palmæ arborem ibidem quoque nacti ſunt. Hac ipſa in Inſula nomina quorundam deſcripta inuenerunt, eorum, qui ex *Hollandia* Anno 1599. in Indiam Orientalem vela fecerant. Hoc verò anno, præter vnam *Luſitanicam*, quæ in *Angolam* curſum tenuerat, naues in portu nullæ egerant.

S. Helenam Inſulam tenent.

S. Helenæ deſcriptio.

Aquatio percommoda in S. Helenæ Inſula.

Die 28. hauriendæ aquæ inſtituto iterum in terram egreſſi ſunt. Sed quod pluuiæ fortes prægreſſa nocte decidiſſent, vnda turbatior erat, quàm vt potari poſſet. Circa tamen meridiem, cum Sol illuſtrior emicuiſſet, aqua rurſus inclaruit, vt tum eo, tum ſequente toto die dolia ſua vniuerſa complere poſſent. Quidam à nautis ingentem piſcium copiam captarunt. Quo cibo præcipuo illic vſi ſunt. Etſi enim in ea Inſula damæ ac capreæ, numeroſæque aues paſſim videantur, eæ tamen vſque adeo feræ ſunt, & fugaces, vt feriri ægrè poſſint.

Die 30. Generalis poteſtatem vniuerſis fecit, vt in terram egrederentur, tentarentque, an feras ac aues capere poſſent. Confertim ergò nonnullis iuga montis aſcendẽtibus, præter damas duas ternasve ad nauem nihil attulerunt.

Ex S. Helena ſoluunt.

Circa huius diei veſperam, binis ante Solis occubitum horis ex dicta *S. Helenæ* Inſula iterum ſoluerunt, quæ ſub grad. 15. min. 50. ſita eſt. Curſum ſuum inde intra Occidentem & Septentrionem ſpirante Africo immiſerunt.

IVNIVS.

Calend. Iunii vento prædicto adhuc continuante, curſui ſuſcepto iugiter inhæſerunt.

Die 5. circa meridiem altitudo 10. grad. 30. minut. attigerunt.

Aſcenſio Inſula.

Die 7. Euro ſpirante, mane *Inſulam Aſcenſionem* in Septentrionali latere à ſe prouiderunt, à qua tum temporis ſeptem ferè milliaribus aberant. A Meridie altitudinem 8. grad. & 20. minut. habuerunt, viſam Inſulam ſub gradu circiter 8. ſitam eſſe arbitrantes.

Quartò lineam Æquinoctialẽ tranſmittunt.

Die 14. continuante Euro circa Meridiem altitud. minut. 5. vel 6. in latere boreali lineæ habuerunt: quo die lineam Æquinoctialem iam vice quarta tranſmiſerant. A qua cum ab Occaſu paulò magis in Septentrionem deuiarent, die 15. circa meridiem grad. 1. min. 15. in lineæ Septentrionali plaga tenuerunt.

Iacobus Hemskerck Generalis in Indiam Orientalẽ abit.

Die 16. ex Septentrione 6. ad ſe naues appellere conſpicati ſunt: ad quas cũ deproperaſſent, eas *Hollandicas* eſſe, & Generali *Iacobo Hemskerck* parere, ac in Indiam Orientalem pertendere, intellexerunt. Hi in hoc itinere iam duos menſes exegerant, & Vice-Admirantem cum Liburnica perdiderant, poſtquam cum 13. *Hiſpanicis* nauibus confligere coacti fuiſſent. Hæ enim propè *Salinas Inſulas* illas inuaſerant. Celocem dicebant ab hoſtibus quidem captam eſſe: ſed Vice-Admirantem tamen ſperabant, è manibus eorum elapſum eſſe. Ex his ipſis *Hollandi* quoque indiciũ acceperunt glorioſæ eius victoriæ, quam Illuſtriſſimus *Princeps Mauritius Naſſouius* in *Flandria* cõtra *Hiſpanos* acquiſiuiſſet: qua pugna, *Hiſpanorum* ad 8000. millia cæſa, ipſemet verò *Admirans de Arragon* cum Capitaneis ac dominis plurimis captiui facti ſint. Referebant iidem, quod propter tumultum & ſeditionem in *Anglia* concitatum *Milloort Exceſter* cum primatibus aliis capitis ſupplicio affectus ſit.

Prælium ante Neoportũ Flandriæ.

His cognitis & euolutis Generalis ſtatuit poſt *Angliam* ac *Hyberniam* reditum in *Hollandiam* maturare. Itaque circa veſperam, diſceſſione ſueto more facta, curſum ſuum intra Septentrionẽ Occaſumq́; direxit. Hoc tempore altitudo grad. 2. min. 40. in lineæ Septentrionali latere erat.

Die 19. cum altitudinem 7. grad. attigiſſent, noctu imbribus impetiti ſunt, quatriduo integro durantibus.

Cynoſuram iterum vident.

Die 24. Borea flante, ſub noctem *Polum Arcticum* iterum conſpicati ſunt ſub grad. 11. min. 10.

IVLIVS.

Solem in vertice habent.

Die 5. Iulii Caurus potens fortisque perflauit. Hîc ſolem iterum rectà vertici impendentem habuerunt.

Die 8. Vento Euro ſpirante intra Occaſum ac Septentrionem curſum impulerunt, à Meridie ſub grad. 27. agentes. Ibi in mari copioſas herbas fluctuare viderunt, *Saragoſſa* vocatas.

Die

Die 13.sub grad.32.min.30.malacia incubuit, diebus 15.integris durãs: quo tempore *Saragossa* omnia plena erant.

Saragossa.

Die 22.qui Dominicus erat, Generalis, quantum vspiam panis supererat, viritim distribuit: vbi 2.libræ vnicuiuis cesserunt panis, admodum vermiculosi & corrupti, cuius vix portione dimidia frui possent. Deinceps ergò præter oryzam nihil reliquum habebant.

Panis reliquiæ omnes distribuuntur.

Die 28.circa vesperam Fauonius perspirauit, ipsique versus Septentrionem nauem impulerunt, vt *Corues* & *Floris* Insulas transcendere possent. Postero die sub grad.36.erant, à die 13.ad hũc vsque perpetua malacia ferè vsi. Hoc verò die Fauonius iterum fortis incubuit, & *Saragossa* herbæ plurimum apparuit.

Calend. August. cursum suum intra occasum æstiuum impulerũt, circa meridiem grad.40. tenentes, & à *Corues* ac *Floris* Insulis occidentalioribus 45.circiter milliaribus distantes. Hinc verò visum est Generali ac Gubernatoribus, vt metam porrò suam intra *Angliam* ac *Galliam* ad *Hollandiam* corriperent, quod propter annonæ penuriam, & supellectilis nauticæ inopiam post *Angliam* commodè transmitti non posse videretur. Itaque cursum suum inde intra Ortum ac Septentrionem impulerunt.

AVGVSTVS.

Alia ratio viæ inita.

Die 11.versus ortum nauem conspicati, ad eam procurrerunt. Quam tamen, quod meta sua rectà profestinaret, assequi non potuerunt. Huic ergò exonerato tormento signum dantes, vela maiora demiserunt. Quod cum, qui in altera naui erant, prospexissent, cursum sistentes, disploso tormento expectationis futuræ indicium fecerunt. Itaq; cum boatu simili *Hollandi* ex eo tormento, quod in prora stabat, responsum daturi essent: id violentissimo fragore discrepuit, & frustillatim dissiliit, ita, vt fragmina nonnulla per aërem grandi tonitru peruolitarent, alia in malum maiorem incuterentur, qui ob id in tres partes confractus est.

Hollandi grauiter læduntur à tormento, quod crepuerat.

Tormentorum magistro, qui aliquot passus retroactus fuerat, pes detruncatus est, præter alios, qui & ipsi nonnihil oblædebantur. Illius famulus, *Petrus Reynerius*, eodem momento occisus est. Adeoque hoc periculo non multò plures læsos esse, omnibus certè admirationi singulari fuit. Nam ipse Generalis cum multis suis tormento illi admodum propinquus astiterat. Porrò, cum, quæ fierent, in altera naue isti viderent: cursum suum citra moram promouerunt, & inde soluerunt. Hollandi verò vela colligere, & malum nouum condere coacti, posteà intra Ortum ac Septentrionem concitatius iterum procurrerunt.

Die 13.sub grad.48.min.15.nauigarunt. Hîc cum mappis suis Gubernatores ad Generalem ingressi significarunt ei, quod à *Sorlinghes* 80.adhuc milliaribus abessent, nonnullis contrà contẽdentibus, interuallum hoc 105.milliarium esse. Cursui nihilominus seriò inhærentes, postero die bolide missa, 110.passuum profunditatem se habituros sperabant. Sed fundi nullum vestigiũ comparebat. Altitudo grad.49.erat.

Sorlinges Insula Angliæ vicina.

Die 17.manè iuxta occasum æstiuum terram quandam sibi videre visi sunt. Itaque plumbo misso, 90.passus deprehenderunt. Gubernator *Iacobus*, qui se loci istius peritum censebat, quod sub vesperam aut *Angliam* aut *Lysaert* occupaturi essent, promittebat. Nam circa meridiem 49. grad.25.min.altitudinem tenuerant.

Die 18.versus ortum manè tres naues conspicati sunt: quas attingentes, & cuiates essent, rogantes, intellexerunt, eas ex *Embda* soluisse, & maiorem in *Brasiliam*, cæteras verò in *S.Lucas* vela facere. Hi emissa scapha *Hollandis* panes & carnes impertiuerunt: quibus *Hollandi* vicissim nonnihil piperis & oryzæ reddiderunt. Ex harum Gubernatoribus *Hollandi* etiam intelligebant, quod metam illam, quà in *Angliam* perducerentur, nondum tenerent, etsi *Goutsteert* sese iam transmisisse putarent. Tres siquidem hæ naues, elapso die 15. adhuc in *Pleymuyen* versatæ erant, & ante biduum primùm *Heysant* viderant, ita, vt à statione illa Angliam 12.aut 15. milliaribus adhuc abesse omninò persuasum haberent. His expeditis, vtrique ad iter suum redierunt.

Embdani Hollandos pane & carnibus reficiunt.

Nomina locorum & portuum quorundã Anglicanorum.

Die 19.manè terram quandam à se intra Ortum & Septentrionem sitam, prospexerunt. Ad hanc austro impellentes, *Sorlinges* esse deprehenderunt, vbi per saxa ac scopulos multos transmittere compellebantur. Vbi iam *Sorlinges* in Septentrione post se reliquissent, cursum suum rectà ad angulum *Lysaert* intenderunt. Sed quod iam tenebræ increbrescerent, illum diutius prouidere non potuerunt. Noctu ergò meta præsumpta ad occasum æstiuum præproperantes, postero die angulum *Goutsteert* attigerunt, quem à meridie circa horam tertiam transmiserunt.

Die 14.exorto Sole, hora sexta, in conspectum *Doeueram* & *Cales* adepti sunt: à quo iterum post horam dimidiam nauem quandam sibi occurrentem prouiderunt. Hæc ex *Amstelredamo* militaris erat, cuius Capitaneus à Generali percontatus est, rerumne quarundam penuria is premeretur. Cognitaque rerum multarum inopia, ei funem anchorarium cum Pilotto dedit, cuius ductu Mosam ingredi tutò possent. A Meridie diuortio facto, vtrique ad legendum suum iter perrexerunt.

Funem & Pilottum accipiunt.

Die vicesimo quinto ad ostium Mosæ appellentes, anchora nauem firmarunt, à meridie eam penitius incurrentes. Sed cum ventus violentior reniteretur, compulsi sunt australius iuxta *Brielam* anchoram iterum excutere: vbi parum aberat, quin in breuia impingerent.

In patriam redeunt. Die 26. sub exortum Solis, vento Austro & Libonoto perspirante, cum anchoram emoliti essent, circa meridiem, diuina ope ac auxilio adiuti *Amstelredamum* appellẽtes, profuso omnium gaudio & gratulatione accepti sunt.

Historiarum Noui Orbis Partis Nonæ FINIS.

GAUDEO